

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ
VE MERİÇ NEHRİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Tuğba Evrim MADEN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ
VE MERİÇ NEHRİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Tuğba Evrim MADEN

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Aykut Namık ÇOBAN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ
VE MERİÇ NEHRİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı :Doç.Dr. Aykut Namık ÇOBAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr.Can HAMAMCI

Prof.Dr. Nesrin ALGAN

Prof. Dr. C.Sencer İMER

Doç.Dr. Ayşegül KİBAROĞLU

Doç.Dr. Aykut Namık ÇOBAN

İmzası

Can Hamamcı

Nesrin Algan

Sencer İmer

Ayşegül Kibaroğlu

Aykut Namık Çoban

Tez Sınavı Tarihi : 22/10/2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
HARİTALAR.....	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	18
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SINIRAŞAN SULAR	18
1.1.Realizm ve Neoliberal Kurumsalcılık.....	27
1.1.1.Realizm	27
1.1.2. Neorealizm - Neoliberal Kurumsalcılık ve İşbirliği Sorunu	36
1.1.3. Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu	45
1.2. Sınıraşan Suların Kullanımına İlişkin Teamüllerin ve Doktrinlerin Gelişimi	52
1.2.1.Faydalanma Hakkı ve Doktrinler	53
1.2.1.1. Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini (Harmon Doktrini).....	53
1.2.1.2. Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini	55
1.2.1.3. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini	55
1.2.1.4. Hakkaniyete Uygun Kullanım Doktrini	56
1.2.2. Uluslararası Su Hukuku	58
İKİNCİ BÖLÜM.....	65
AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ.....	65
2.1. Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Gelişim Süreci	65
2.2. Avrupa Birliği Çevre Politikaları: Su İle İlgili Çalışmalar	69
2.3. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi	73
2.4. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Sınıraşan Sular	83

2.4.1. Avrupa Birliği Sınırlarını Aşan Sular	87
2.4.2. Peipsi Gölü Havzası	88
2.4.3. Tuna Nehri Havzası	98
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	115
MERİÇ NEHRİ HAVZASI	115
3.1. Meriç Nehri Havzasında Yaşanan Sorunlar	119
3.2 Meriç Nehri Kıyıdaşları ve Su Politikaları.....	127
3.2.1. Bulgaristan	127
3.2.2. Yunanistan	130
3.2.3. Türkiye	135
3.2.3.1. Türkiye'nin AB Su Çerçeve Direktifi Uygulama Süreci	139
3.2.3.2. Türkiye'nin Sınıraşan Suları ve Politikaları.....	145
3.3. Meriç Nehri İle İlgili Antlaşmalar	152
3.3.1. Yunanistan ve Türkiye Arasında Yapılan Antlaşmalar	152
3.3.2. Bulgaristan ve Türkiye Arasında Yapılan Antlaşmalar	155
3.3.3 Bulgaristan ve Yunanistan Arasında Yapılan Antlaşmalar.....	157
3.4. Meriç Nehri Havzası Projeleri	160
3.5. Meriç Nehri Havzası'nın AB Su Çerçeve Direktifi Bakımından Bugünü ve Geleceği.....	169
3.6 Meriç Nehri Havzası'nın Değerlendirilmesi	179
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	192
KAYNAKÇA	207
EKLER	240
ÖZET.....	248

SUMMARY	249
---------------	-----

TABLolar

Tablo-1 Su ereve Direktifi'nin Uygulanması Zaman izelgesi 82

Tablo -2 Peipsi/Chudskoe Gölü Özellikleri 90

HARİTALAR

Harita-1 Tuna Nehri Havzası	99
Harita-2 Meriç Nehri Havzası.....	118
Harita- 3 Arda ve Tunca Nehirleri Ana Kolları Üzerinde Bulunan Bulgaristan Barajları.....	123
Harita- 4Türkiye Sınırları İçinde Kalan Meriç Nehri Havzası Bölümü.....	151

KISALTMALAR

a.g.e : adı geçen eser

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AEK : Avrupa Ekonomik Konseyi

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AT : Avrupa Topluluğu

Bkz.: Bakınız.

BM : Birleşmiş Milletler

BMGS : Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği

CBC : Cross-Border Cooperation (Sınır Ötesi İşbirliği)

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ : Devlet Su İşleri

Ed : Editör

EİEİ : Elektrik İşleri Etüt İdaresi

EU : European Union (Avrupa Birliği)

EUWFD : European Union Water Framework Directive

(Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi)

FAO : Food and Agriculture Organization of the United Nations

(Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)

GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi

GEF : Global Environmental Facility (Küresel Çevre Fonu)

ICPDR : International Commission for the Protection of the Danube River

(Uluslararası Tuna Nehri Koruma Komisyonu)

ILA : International Law Association (Uluslararası Hukuk Birliği)

MoEW : Ministry of Environment and Water (Çevre ve Su Bakanlığı)

M.Ö. : Milattan Önce

MRDPW : Ministry for Regional Development and Public Works
(Bölgesel Gelişme ve Bayındırlık Bakanlığı)

M.S : Milattan Sonra

MW : Mega Watt

s. : Sayfa

SÇD : Su Çerçeve Direktifi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TESAV: Toplumsal ve Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UÇES: Ulusal Çevre Stratejisi

UHD: Uluslararası Hukuk Derneği

UHE: Uluslararası Hukuk Enstitüsü

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler)

UNECE: United Nations Economic Commission for Europe
(Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu)

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Sosyal, Kültürel Örgütü)

UNDP: United Nations Development Programme
(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

WFD : Water Framework Directive (Su Çerçeve Direktifi)

WWF : World Wild Fund For The Nature (Doğal Hayatı Koruma Derneği)

vd. : ve diğeri

GİRİŞ

Su, insan yaşamının en önemli ihtiyaçlarından biridir. Su, insan vücudunun ihtiyacı yanında uzun yıllardır tarım, endüstri ve teknoloji gibi alanlar da büyük ölçüde kullanılmaktadır. Dünyada bulunan toplam su miktarının yaklaşık %3'ü tatlı sudur ve bu miktar dünya üzerinde dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Ayrıca su, istenilen yer ve zamanda ekonomik olarak elde edilememektedir. Su dağılımının dengesizliği yanında nüfusun artması, ülkelerin gelişmişlikleri ile doğru orantılı olarak suyun diğer alanlarda da kullanılmaya başlanması, gelişen teknoloji ve sanayinin su kaynaklarını kirletmesi ve değişen iklim koşullarının su kaynakları varlığını olumsuz bir şekilde etkilemesi ile dünya üzerinde çeşitli bölgelerde su kaynaklarının yetersizliği, su sorunu yaşanmasına neden olmuştur. Su sorunu yalnız bir ülkenin sosyal yapısını veya ekonomisini etkileyen bir sorun olmaktan çıkmış artık aynı havza içinde yer alan ülkelerinde dış politikalarını etkileyen önemli bir unsur haline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası arka arkaya ortaya çıkan çevresel sorunları karşısında, Avrupa ve dünyada çevre politikaları oluşturulmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda Roma Kulübü¹; nüfus artışı, ekonomik büyüme ve doğal kaynakların aşırı tüketiminin gelecek yıllarda çok ciddi sorunlara sebep olacağına dair "Büyümenin Sınırları" başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Hemen akabinde, BM, Stockholm'da 5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında İnsan Çevresi Konferansı düzenlemiş ve "BM İnsan Çevresi Bildirgesi"ni kabul etmiştir. 1987 yılında, Birleşmiş Millet Genel Sekreteri

¹ Roma Kulübü: İtalyan Fiat otomotiv sanayii şirketinin başkanlığında bir grup uluslararası şirketin, bilim adamları, ekonomistler, eğitimciler, sanayiciler ve devlet adamlarının oluşturduğu bir sivil toplum kuruluşudur. Söz konusu rapor 1972 yılında "The Limits of Growth" başlığı ile yayımlanmıştır.

tarafından kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu yayımladığı “Ortak Geleceğimiz” raporu ile “sürdürülebilir kalkınma” kavramı tartışılmaya açılmıştır. 1992 yılında Rio kentinde BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 2002 yılında Johannesburg kentinde Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Dünya genelinde bu konuya hassasiyet gösterilmeye başlanmış ve bunun sonucunda özellikle Batı Avrupa’da daha geniş ölçekli, yeni çevre politikaları oluşturulması yönünde önemli adımlar atılmıştır².

1975 yılından itibaren Avrupa Birliği, çevre politikaları başlığı altında su kaynakları ile ilgili direktifler yayınlamışlardır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, suyun ticari bir ürün olmayıp, korunması gereken bir doğal kaynak olduğu düşüncesiyle 23 Ekim 2000 tarihinde, 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifini kabul etmiştir. Su Çerçeve Direktifi, Avrupa Birliği üyesi ülkeler tarafından yasaları ile uyumlaştırılacak ve 2015 yılına kadar birlik sularının “iyi duruma” gelmesini sağlayacaktır.

Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak Türkiye için AB Su Çerçeve Direktifi’ni yasaları ile uyumlaştırması gerekmektedir. Su kaynakları projelerini geliştirmeye devam eden Türkiye, aynı zamanda Su Çerçeve Direktifi’ne uyum sağlamak için çalışmalar yürütmektedir.

² Ruşen Keleş, Can Hamamcı ve Aykut Çoban, **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s.41; Sevim Budak, **Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası**, Ankara, Büke Yayınevi, 2000, s. 114.

I. Tezin Amacı ve Önemi

Su, sadece insanlar için değil ekosistemi oluşturan tüm bitki ve hayvanlar için yeri doldurulamaz, değerli, yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli elementlerden biridir. Yeraltı ve yüzey suları, tarım, taşıma, madencilik, endüstri ve diğer birçok alanda, içme suyu haricinde ekonomik amaçlarla da kullanılmaktadır. Su kullanımı için yapılan her işlem doğada bir iz bırakmaktadır. Yüzyıllardır kullanılan su hem miktar hem de kalite açısından kıt bir kaynak haline gelmeye başlamıştır.

1975 yılından itibaren Avrupa Birliği, su kaynakları yönetimi üzerine çeşitli direktifler ile uygulamalarına başlamıştır. 22 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe giren Su Çerçeve Direktifi, Avrupa Birliği su yasasında, hem çevresel, hem de idari anlamda temel bir reform oluşturmaktadır. Bunun da ötesinde, tamamen uygulandığı takdirde Direktif, Avrupa Birliği içinde sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması yönünde önemli bir adım olacaktır. Bu direktif ile AB'nin daha önceki su yönergelerinde yer almayan yeni bir kavram ele alınmıştır; bu yeni kavram "bütünleşik (entegre) nehir havzası yönetimi"dir. Uluslararası nehir havzalarının sınırları idari sınırlardan farklıdır. Bu havzaların bir bütün olarak ele alınması ve yönetilmesinin en ideal yöntem olduğu belirtilmektedir. Su Çerçeve Direktifi, bu doğrultuda uluslararası su havzalarının bütünleşik yönetimi için düzenlemeler hazırlamıştır.

Sınıraşan suların idaresi bu suları yöneten tek bir hükümet veya idare olmadığı sürece karmaşık bir hal almaktadır. Nitekim kıyıdaş devletler farklı ekonomik, politik ve sosyal yapılara, dillere, kültürlere, su yönetim yasalarına ve

kurumsal yapılara sahiptirler. Bu durum, Avrupa Birliği sınırlarını aşan su havzaları için de geçerlidir. Bu havzalar için de etkisi olabilecek AB Su Çerçeve Direktifi, havzaların kıyıdaş ülkeleri AB üyesi olsun, olmasın, havza sularının yönetimi için işbirliği yapılması yönünde önerilerde bulunmaktadır. AB üyesi kıyıdaş ve AB üyesi olmayan kıyıdaşların işbirliği direktifin de katkılarıyla gerçekleşmektedir. Bu tezde ayrıntılı olarak incelenen Meriç Havza yönetimi bakımından ele alınan örnek havzalar, Peipsi Gölü Havzası ve Tuna Nehri Havzası'dır. Direktif yürürlüğe girmeden önce de işbirliği yapılmaya başlanan bu havzalarda, Direktif'in uygulanmaya başlanması ile işbirlikleri direktif amaçları doğrultusunda daha sistemli bir şekilde ilerlemektedir. Tezin örnek çalışma olayı Meriç Nehri Havzası, AB ile Türkiye arasında sınır oluşturmaktadır. Su Çerçeve Direktifi, birlik sularının kalitesini iyileştirmeye odaklanmış bir çerçeve çizmiştir. Birlik sularında miktar sorunundan çok kirlilik ve taşkın problemi gözlenmektedir. Meriç Nehri Havzasında da yaşanan en önemli sorunlar taşkın ve kirliliktir. Meriç Nehri kıyıdaşları, Bulgaristan ve Yunanistan AB üyesidir ve bu iki ülke AB Su Çerçeve Direktifi'ni yasaları ile uyumlaştırma çalışmalarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte, Meriç Nehri Havzası'nda henüz üç kıyıdaşının da katılımının sağlandığı bir işbirliği yapılamamıştır. Bu sebeple AB Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de uygulama çalışmalarında öncelik Meriç Nehri Havzasına verilmelidir.

Tezin temel amacı, realizm ve neoliberal kurumsalcılık teorileri çerçevesinde, AB Su Çerçeve Direktifi'nin Meriç Nehri Havzası'nda uygulanmasını, bunun koşullarını, engellerini ve sorunlarını araştırmaktır. Sınıraşan su havzalarında işbirliği konusunun uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve neoliberal kurumsalcılık ile değerlendirilmesi, Meriç Nehri Havzası'nda işbirliği yapılmamış

olmasının nedenleri, bu durumun Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan için olası etkilerinin saptanması, AB Su Çerçeve Direktifi'nin Meriç Nehri Havzası'na etkisi, Tuna Nehri Havzası ve Peipsi Gölü Havzası'nın Meriç Nehri için bir örnek teşkil edip etmeyeceğinin değerlendirilmesi tezin tartışma konularını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle tezde, Meriç Nehri Havzası'nın bugünü ve geleceği realizm ve neoliberal kurumsalcılık teorileri çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır.

II. Yöntem

II.1. Kavramsal Çerçeve

Kuramsal tartışmaya geçmeden önce, tezde kullanılan temel kavramların tanımlanması ve açıklanması yararlı olacaktır:

Direktif/Yönerge “Directive”: Topluluk hukukun kaynakları ikincil mevzuat içinde yer alan direktifler, tüm üye ülkelerle veya tek bir üye ülkeyle ilgilidir. Tüm direktifler Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi'nce oylanır. Kabul edildikten sonra, üye ülkelerin yasaları ile uyum sağlanması gerçekleştirilir. Direktifler üye ülkeleri sonuçları açısından bağlayıcıdır, ancak ulusal otoriteler bu kuralların kendi ulusal yasalarına nasıl yansıtılacağı konusunda kendileri karar verirler.

Yukarı Kıyıdaş: Su kaynağının doğduğu ülkeyi ifade etmek için kullanılan bu terim için “membra” terimi de kullanılmaktadır.

Aşağı Kıyıdaş: Nehrin akış yönünde yukarı kıyıdaştan sonra gelen ülkeler için kullanılan bu terim için “mansap” terimi de kullanılmaktadır.

Uluslararası su: Uluslararası hukukta bir suyolunun uluslararası su, “*international water*” olarak tanımlanması için iki kriter aranmaktadır. Birinci kriter, suyolunun

seyrüsefer açısından kullanımına dayanmaktadır. Seyrüsefer amacıyla kullanılan su yolu, bir tek devletin ülkesinde olsa bile uluslararası bir öneme sahipse anlaşma yolu ile uluslararası su yolu olarak tanımlanabilmektedir. İkinci kriter ise söz konusu su kaynağının birden fazla devlet ülkesinde yer almasıdır. Yani bir devlet ülkesinde doğduktan sonra başka devlet ülkelerini de katederek denize ve göle dökülen, iki ya da daha fazla devlet arasında sınır oluşturan nehirler “uluslararası suyolları” olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası Hukuk Komisyonu’nu (UHK) uzun yıllar boyunca uluslararası suyollarının ulaşım dışı amaçlı kullanımı ile ilgili çalışmalarında “uluslararası su” kavramı ile ilgili bir uzlaşmaya varılamamıştır. UHK raportörlerinden S.M.Schwebel, 1980 yılı ikinci raporunda “uluslararası su” kavramının karmaşık bir ifade olduğunu belirtmiştir. Rapora göre, uluslararası su, sınır oluşturan ve sınırları aşan akarsular, göller, kanallar ve diğer yerüstü sular, bu akarsuların tüm kollarından ve yeraltı sularından oluşmaktadır. 1997 yılı BM Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Amaçlı Kullanımına İlişkin Sözleşme’de, su yolu, “fiziki ilişkileri yoluyla bölünmez bir bütün oluşturan ve normal olarak nihai bir varış yerine akan, yer altı ve yerüstü suları sistemi” olarak tanımlanmıştır. Müzakereler esnasında “su yolu” kavramının açık olmadığını öne sürülmüş ve “sınıraşan sular” kavramını önerilmiştir³.

“Sınıraşan sular” kavramı ise, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun çevresel etki değerlendirmesi ile ilgili olarak kabul ettiği “Sınıraşan Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesi 1991 Sözleşmesi⁴” hükümlerinde yer almaktadır. 18 Mart 1992

³ Erdem Denk, **Ortadoğu’da Su Sorunu Bağlamında: Dicle ve Fırat**, Ankara, Serajans, 1997,s.25; Cem Sar, **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970,s.46; Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II. Kitap, 6.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.276; Münevver Aktaş Acabey, **Sınıraşan Sular: Hukuki Rejim, Dicle- Fırat ve Türkiye’nin Diğer Sınıraşan Suları**, İstanbul, Beta, 2006, s.75-79.

⁴ Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context

tarhinde 25 ülkenin kabul ettiği BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (UN/ECE) “Sınırşan Su Yollarının, Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması, Helsinki Sözleşmesi’nde⁵” de kullanılmıştır⁶. Bu sözleşmeye göre sınırşan sular iki veya daha fazla devletin sınırların kateden ve sınır oluşturan yüzey ve yer altı suları için kullanılmıştır.

Bu kavramlar birbirinden çok farklı değildir, ilgili devletlerin çıkarları doğrultusunda farklı anlamlar yüklenebilmekte ve durum tartışmalara sebep olmaktadır. Uluslararası su ya da suyolu kavramlarındaki “uluslararası” ibaresi söz konusu suyun birden fazla devleti ilgilendirdiğini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Fakat bu kavram, aşğı kıyıdaş devletler tarafından uluslararasılaştırma olarak algılanmakta ve söz konusu su kaynağı ile ilgili düzenlemelerin kıyıdaş devletlerce ortaklaşa belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir⁷. Çalışmamızda örnek olay Meriç Nehri Havzası’dır. Meriç Nehri hem birden fazla ülkenin sınırların aşmakta, hem de belirli yerlerde kıyıdaşlar arasında sınır oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda, uluslararası su kavramının tartışmaya açık olma özelliği nedeniyle sınırşan su kavramı kullanılmıştır. Çalışmanın bazı bölümlerinde kullanılan kaynağa ve hukuki metinlere sadık kalmak adına uluslararası su kavramı da yer yer kullanılmıştır.

Entegre Su Kaynakları Yönetimi: Entegre Su Kaynakları Yönetimi, hayati önemi olan ekosistemlerin sürdürülebilirliğinden ödün vermeden, eşitlik ilkesi esas alınarak,

⁵ The Helsinki Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses And International Lakes

⁶ B. Bosnjakovic, “UN/ECE Strategies for protecting the Environment with Respect to International Watercourses: The Helsinki and Espoo Conventions”, **International Watercourses: Enhancing Cooperation and Managing Conflict**. Washington, 1998, s.49-50.

⁷ Tacettin Şimşek, “Sınırşan Su Yollarından Hakça ve Makul Faydalanma”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi, 1997, s.12; Acabey, **a.g.e.**, s. Seyfi Kılıç, “Sınırşan Suyollarında Çözüm Yolları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2003.

ekonomik ve sosyal refahın en üst düzeye çıkarılması için su, toprak ve ilgili kaynakların eşgüdüm içerisinde geliştirilmesi ve yönetiminin teşvik edilmesidir⁸.

Entegre Nehir Havzası Yönetimi: Havza sınırları içinde yerüstü ve yer altı sularını; toprak ve su kaynaklarını bir arada ele alan; havzanın aşağı ve yukarısı arasındaki ilişkileri; suyu farklı yerde farklı amaçlarla kullananlar ve yönetenler arasındaki ilişkileri ve suya ihtiyaç duyan ekosistemlerin suyla olan ilişkileri gibi temel ilişkilerin belirlenmesini ve bu ilişkiler arasında işbirliğini sağlayacak yasal ve kurumsal mekanizmanın oluşturulmasıdır.

İlgili AB üye-olmayan devlet⁹: AB Su Çerçeve Direktifi incelenirken karşılaşılan bu terim, uluslararası su havzaları ile ilgili 35. Paragraf ve 3.Madde 5. Paragraf'ta tekrarlanmaktadır. Literatürde sıkça kullanılan Kıyıdaş “*riparian*” kelimesinin kullanılmaması üzerine yapılan araştırmada geleneksel tanımlama gereğince, nehirlerin yalnız ulaşım elverişli bölgelerine uluslararası nitelik tanındığında, “kıyı devlet” ve “kıyıdaş devlet” deyiimi ile aslında nehrin ulaşım uygun kesiminde kıyı olan devletler kastedilmektedir. Diğer kullanım şekilleri açısından tanımlanan nehirler ile ilgili devletler için “kıyı devlet” veya “kıyıdaş devlet” terimleri kullanılmaktadır. 1966 Helsinki Kuralları, uluslararası nehir havzalarında ilgili devleti “havza devleti” olarak tanımlamış ve havza devletini, ülkesinde, uluslararası drenaj havzasının bir kısmı bulunan devlet olarak tanımlamıştır. Bu çalışmamızda, ilgili devlet terimi yerine kıyıdaş devlet terimi kullanılmıştır¹⁰.

⁸ Das Gupta, A., Babel, M.S., Albert, X., Mark, O., (2005), “Water sector of Bangladesh in the Context of Integrated Water Resources Management: A Review”, **Water Resources Development**, Vol.21, No.2, 385-398; Özden Bilen, **Türkiye'nin Su Gündemi: Su Yönetimi ve AB Su Politikaları**, Ankara, DSİ, 2009, s.21.

⁹ Su Çerçeve Direktifi metni içerisinde “relavant non-member EU States” kelimesi ile ifade edilmiştir.

¹⁰ Sar, **a.g.e**, s.79-80.

II.2 Kavramsal Tartışma

Yerküre üzerinde su kaynakları eşit bir şekilde dağılmamıştır. Su, yenilenebilir bir kaynaktır, ama bazı bölgelerde su kaynakları insani tüketime yetmemektedir. Artan talebin yarattığı baskı ile ulusal su kaynakları tümüyle tüketilmektedir. Su tüketimi, dünya nüfus artışının iki katı olarak artmaktadır. BM'nin WorldPop 2300 final raporuna göre 2025 yılında dünya nüfusu tahminen 8,3 milyar olacaktır¹¹. Bu nedenle devletler, sınıraşan suların kullanımına daha bağımlı duruma gelmeye başlamıştır. Bugün ki eğilim devam ederse, bu yüzyılın ilk dönemleri ile birlikte, kurak ve yarı kurak bölgelerde su kıtlığı yayılacaktır¹². Su kaynaklarının eşit dağılmamasının yanında zaman içinde su miktarı da değişmektedir. Küresel iklim değişikliği, su değişkenliğini etkilemekte, uluslararası çatışmayı ve gerilimi artırmakta veya azaltmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin en büyük tehdidi, artan sıcaklıkların buharlaşma kayıplarını ve su talebini artırmasıdır. Ayrıca, yıllık yağış değerlerinin %10-20 oranında değişmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda belirli bölgelerde taşkınlarda artış olması beklenmektedir¹³. Yaşanan bir diğer problem ise su kalitesidir. İnsan faaliyetleri ve atık üretiminin artması, yüzey ve yer altı sularını kirletmektedir. En büyük kirleticiler kanalizasyon, tarım kimyasalları, sanayi atıkları ve diğer atıklardır. Su kirliliği en çok evsel kullanımı, hem hidrolojik çevrimi etkilemekte hem de hastalıklara sebep olmaktadır. Özellikle, ekonomik olarak elde edilebilecek su miktarının sınırlı olması, artan nüfus ve su kaynaklarının kirlenmesi ile su kıt bir hale gelmeye başlamıştır. Bu durum su kaynakları üzerinde baskıyı arttırmaktadır. Su kıtlığı söz konusu olunca devletler

¹¹United Nations, **World Population To 2300**, New York, UN 2004, s.28.

¹² Nurit Kliot, Deborah Shmueli ve Uri Shamir, **Institutional Frameworks for Management of Transboundary Water Resources. Volume One: Institutional Frameworks as Reflected in Thirteen River Basins**, İsrail, Water Research Institute, 1997,s.7.

¹³ a.g.e., s.8.

özellikle sınıraşan sularda komşu kıyıdaş devleti göz ardı ederek planlarını yapmaktadır¹⁴. Çatışmaların yaşandığı sınıraşan su havzalarından faydalanmanın en ideal şekli işbirliği yapılmasıdır. Bu çalışmada devletler ve uluslararası örgütlerin aktör olduğu işbirliği konusu, uluslararası ilişkiler teorilerinden Realizm ve Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımları çerçevesinde tartışılacaktır.

Tezin birinci bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, Realistler, güç ve iktidarın uluslararası sistem içinde ilişkileri belirlediğini savunmuşlardır¹⁵. Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul etmekte ve uluslararası ilişkileri ve politikayı devletlerarasındaki mücadele süreci olarak tanımlamaktadır. Realizme göre devleti yönetenleri yönlendiren unsurlar korku, kuşku, güvensizlik ve çıkar gibi unsurlardır ve korku ve güvenlik endişesi devletleri savaşa götüren sebeplerin başında gelmektedir¹⁶. Realist bakış açısıyla, devletin varlığını sürdürmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konuları “öncelikli politika” - *high politics*, ticari, mal, parasal ve sağlıkla ilgili konuları ise “ikincil politika” - *low politics* olarak tanımlanmaktadır¹⁷. Örneğin su, Ortadoğu gibi suyun kıt olduğu bölgelerde, devletler için hayati bir konudur. İkincil politika konusu olan su, zamanla kıtlaşarak devletlerin bekasını ve güvenliğini ilgilendiren bir sorun olarak öncelikli politika konusu haline gelmiştir. Realistler, suyun çatışmaya sebep olacak potansiyele sahip olduğunu ve anarşik ortamda işbirliği yapılmasını devletlerin tercih etmediğini ancak çıkarları doğrultusunda devletlerin işbirliği yapacağını ifade etmiştir¹⁸.

¹⁴ a.g.e., s.9.

¹⁵ A. Kibaroglu, **Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin**, London, Kluwer Law International, 2002, s.17.

¹⁶ P.R.Viotti, M.V.Kauppi, **International Relations Theory**, Third Edition, Boston, Allyn And Bacon, 1998, s.56.

¹⁷ a.g.e., s.56.

¹⁸ Kibaroglu, **Building Regime...**,s. 19.

Liberalizm, realizmden farklı olarak uluslararası çatışma yerine barış ve işbirliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Liberallere göre uluslararası ilişkilerin gündemi sadece güvenlik konuları değildir; günümüzde refah, modernleşme, çevre ve benzeri konular da ülkelerin dış politikalarında etkili olmaktadır. Liberaller, realistlerin uluslararası ortamda tek aktör devlettir fikrine katılmazlar, aksine devletten başka aktörlerin de var olduğunu belirtirler. Söz edilen diğer aktörler ise uluslararası örgütler, supranasyonal bürokrasiler, çıkar grupları, ulusüstü aktörler ve hükümet üstü politika ağlarıdır.¹⁹ Liberal teori, realizmden farklı olarak uluslararası örgütleri barış ve güvenliği sağlayıcı unsurlar olarak görmektedir. Neoliberal kurumsalcılar, liberallerden farklı olarak devlete bakış açısı ve anarşi gibi konularda realistlere yaklaşırlar. Fakat uluslararası örgütleri de sistem içinde önemli bir aktör kabul ederek realistlerden ayrılırlar. Neoliberal kurumsalcılara göre uluslararası kurumlar anarşik sistem içinde tanzim görevini yerine getirir. Onlara göre, bu kuruluşlar uygun bir şekilde kurulursa, ülkeler arasında politik uyum doğurabilir ve su kaynakları yönetimi ve tahsisi için gelişmiş kurumsal düzenlemelerin yolunu açabilirler²⁰. Kurumsalcılara göre, suyla ilgili uyuşmazlıkların sebebi sınırlı su kaynaklarının, adil ve verimli olmayan bir şekilde yönetimi ve kullanımınıdır. Adil ve verimli yönetim, kıyıdaş ülkelerin arasındaki politik ilişkiyi de düzeltebilecektir. Bu durumda ilgili tarafların kurumların desteği ile yaptıkları işbirliği su kaynaklarının etkin yönetim ve kullanımını sağlayabilir.

Bu iki yaklaşım ekseninde tezin sorunsalı aşağıdaki biçimde ortaya konabilir. Sınıraşan su havzalarında suların çatışmaya sebep olmaksızın kullanımı işbirliği ile

¹⁹ J.M. Grieco, "Anarchy and Limits of Cooperation : A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", **International Organization**, Vol. 42, No.3, 1988,s.486.

²⁰ Kibaroglu , **Building a Regime.....**, s.26.

sağlanabilmektedir. Realizm, kötümser bakış açıları çerçevesinde devletlerin işbirliği yapmayacağını iddia etmektedir. Çünkü devletlerin birbirlerine güvenmediği ve rakip gördüğü uluslararası ortamın anarşik yapısı içinde yapılacak bir işbirliği, diğer devlete fayda sağlayabilecektir. Bu durum, devletlerin güvenlikleri ve bekaları ile ilgili ana konular ile birleşince, devletlerarası işbirliği imkansız bir hal almaktadır. Devletler çıkarları olduğu sürece işbirliği yapmaktadır. Realistlerin aksine neoliberal kurumsalcılar, uluslararası sistemde aktörlerin sadece devletler olmadığını onların dışında uluslararası kurumların da yer aldığını ve bu kurumların anarşik yapının etkilerini hafifleterek, devletlerin işbirliğine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ulusüstü bir yapıya sahip olan Avrupa Birliği, neoliberal kurumsalcıların da belirttiği gibi devletleri bir araya getiren ve ortak bir amaç doğrultusunda işbirliklerinin oluşturulduğu bir kurumdur. AB'nin ürünü olan Su Çerçeve Direktifi'de AB'nin tüm sularını iyi duruma getirme gayesi içindedir. Bu gaye doğrultusunda da devletlere işbirliğini tavsiye etmekte fakat zorunlu tutmamaktadır. Neoliberal kurumsalcıların savlarını destekleyen bu durum, devletlerin direktifi uygulama sürecinde farklı bir şekil alabilmektedir. Çünkü birden fazla devletin sınırlarını aşan su kaynaklarının günümüzde kıt bir kaynak haline gelmeye başlamasıyla devletlerin güvenlik ve ekonomik konuları çakışmaktadır. Su kaynaklarının kullanımı konusunda, realistlerin görüşü, genel yaklaşımlarına göre şekillenir. Realistlere göre; su havzalarında da, devletler işbirliği yapma eğiliminde değildirler, kendi sınırları içerisinde doğan kaynakların kullanımını etkileyecek bir işbirliğinden kaçınırlar, eğer işbirliği yaparlarsa da bu işbirliği çıkarları doğrultusunda gerçekleşecektir. Kıyıdaşları Yunanistan ve Bulgaristan'ın AB üyesi olduğu ve AB'ye aday Türkiye'nin olduğu, AB sınırlarını aşan Meriç Nehri Havzası'nda Yunanistan ve Bulgaristan Direktifi uygulamakta, Türkiye'nin de aday ülke olarak Direktifi yasaları

ile uyumlaştırması gerekmektedir. Havzada bugüne kadar işbirlikleri ikili ve teknik destekleri içerir boyutta kalmış, üç ülkenin de katılımı ile sağlanmış ve havza sularının yönetimini doğrudan ilgilendiren bir işbirliği yapılamamıştır. AB Su Çerçeve Direktifi (SÇD) havza suları yönetiminde işbirliğini öngörerek neoliberal kurumsalcılığın varsayımlarını desteklerken, yukarı kıyıdaş Bulgaristan, nehir sularını kendi sınırları içerisinde coğrafi avantajını bir güç unsuru olarak kullanarak diğer kıyıdaşların durumunu dikkate almadan yönetmekte ve ekonomik çıkarları doğrultusunda diğer kıyıdaşların taleplerini yerine getirecek bir işbirliği yapmamaktadır. Böylece, tezin sorunsalı neoliberal kurumsalcılık ve realizm teorileri ekseninde Meriç Nehri Havzası'nda, Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasını ve kıyıdaşların işbirliğini tartışmak ve bu iki teoriden hangisinin veya her iki tezinin de ele aldığımız bu olguyu açıklama gücünün bulunup bulunmadığını araştırmaktır.

II.3 Araştırma Soruları

- Kıyıdaş devletlerce, sınıraşan suların kullanımına ilişkin bir işbirliği mümkün müdür?
- Uluslararası havzalarda işbirliği yapılamadığı zaman çatışma kaçınılmaz sonuç mudur?
- Meriç Nehri havzasının durumu için realist ve neoliberal kurumsalcılık teorilerinin bakış açısı kullanılarak incelendiğinde geçerli olan teori hangisidir?
- Neoliberal kurumsalcıların yer verdiği uluslararası kurumlar ve aktörler devletlerin işbirliğine yardımcı olur savlarına istinaden Avrupa Birliği gibi

ulus üstü kurumların ve oluşturdıkları hukuki belgelerin devletlerin işbirliği süreçlerinde rolleri var mıdır?

- Meriç Nehri Havzasında tüm kıyıdaşların yer alacağı bir işbirliği mümkün müdür?
- Peipsi Gölü ve Tuna Nehri havzalarında yapılan işbirliği örneği Meriç Nehri havzası içinde geçerli midir?
- AB Su Çerçeve Direktifi, Meriç Nehri havzasında uygulanabilir mi?
- Türkiye, AB Su Çerçeve Direktifi'ni Meriç Nehri Havzasında uygulayabilir mi?
- AB Su Çerçeve Direktifi, uluslararası su havzalarının kullanımı için işbirliği yapılmasında tek başına yeterli olmakta mıdır?

Tez konusunu oluşturan uluslararası sular ve Meriç Nehri Havzası'nda kıyıdaşların işbirliği durumu, tez için oluşturulan araştırma soruları ile birlikte devletlerarası çıkar ve işbirliğinin en iyi şekilde tartışıldığı uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve neoliberal kurumsalcılık eşliğinde incelenmiştir. Birden fazla devletin ilgi konusu olan sınıraşan suların yönetiminin en ideal yolunun kıyıdaş devletlerin işbirliği olduğu su uzmanlarının üzerinde durduğu önemli bir söylemdir. Realist teorinin, devletler işbirliği yapmaz savının yanında neoliberal kurumsal teorinin devletler işbirliği yapar ve uluslararası örgütler işbirliği yapılmasında önemli rol oynar savı tartışmaları ekseninde, ulusüstü bir örgüt olan AB'nin bir ürünü olan AB Su Çerçeve Direktifi'nin uluslararası su havzalarında gerçekleşebilecek işbirliğinde rolü ve yeterliliği tartışılmıştır. AB sınırlarını aşan ve AB Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmaya başlandığı iki örnek çalışma Peipsi gölü ve Tuna Nehri, yine AB sınırlarını aşan Meriç Nehri Havzası uygulamaları için örnek çalışma olup

olamayacağı, uluslararası nehir havzalarında yapılmış bu işbirlikleri ile birlikte Meriç nehri havzasında işbirliği durumu ve geleceği, realist ve neoliberal kurumsalcılık teorileri tartışmaları ile birlikte ele alınmıştır. AB adayı Türkiye, AB Su Çerçeve Direktifi'ni yasaları içine adapte etmesi gerekmektedir. Türkiye-AB sınırını oluşturan Meriç Nehri Havzası'nın direktif uygulamaları için önemi ve direktifin havzada işbirliği yapılması için yeterliliği araştırılmıştır.

II.4 Araştırma ve Veri Toplama Tekniği

Bu tez yöntem açısından betimleyici bir çalışmadır. Araştırmada ağırlıklı olarak literatür taraması yapılmış ve Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Üye ve aday ülkelerde yapılan uygulama örnekleri incelenmiş, bazı örnekler çalışmada yer almıştır. Araştırma için gerekli bilgi ve belgeler kütüphane kaynakları yanında internet ortamından elde edilmiş, basılı dokümanlardan yararlanılmış ve bazı bilgilerin sağlıklı olabilmesi için DSİ, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'ndan yetkili kişiler ile görüşmeler yapılmıştır²¹.

Tez çalışmaları aşamasında karşılaşılan en önemli sorun AB Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de tam anlamıyla uygulanmaya başlanmaması ve verilerin yetersizliği, kurumlardan detaylı bilgi alınmaması ve Türkiye sınırlarını aşan nehirlerle ilgili bilgilerin kurumlarda dağınık biçimde bulunuyor olması, tutarlı olmaması ve güvenlik gerekçesiyle erişime açılmamış olmasıdır.

²¹ Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 14 Nisan 2010, Devlet Su İşleri (DSİ), Ankara, 5 Mayıs 2009, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara, 13 Ocak 2010

II. 5 Tezin Yapısı

Tez, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Tezin Birinci Bölümünde uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve neoliberal kurumsalcılık incelenmiştir. Her iki teorinin işbirliği konusunda varsayımları incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Özellikle sınıraşan suların kullanımı ile ilgili sorunlar ancak kıyıdaş devletlerin işbirliği ile çözüme kavuşturulmaktadır. Bu doğrultuda işbirliğini oluşturan şartlar incelenmiş ve günümüzde teorik ve pratik uygulamada hangi uluslararası ilişkiler kuramının daha geçerli olduğu ortaya konulmuştur. Birinci bölümün devamında sınıraşan suların yaşadığımız yüzyıl içinde kullanımına ilişkin hukuksal gelişmelere değinilmiş ve hukuki metinlerin örnek havzalarda yeterliliği incelenmiştir.

İkinci Bölümde Avrupa Birliği çevre politikalarının nasıl bir süreçte ve hangi nedenlerle oluştuğu sorularına cevaplar aranmıştır. Su Çerçeve Direktifi'nin oluşum süreci, gelişimi ve amaçları belirtilmiştir. Direktif'in sınıraşan sularla ilgili durumu tartışılmış ve Avrupa Birliği'nin sınıraşan sularla ilgili politikaları ve taraf olduğu anlaşmalar incelenmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi'nin sınıraşan sular uygulamalarına örnek oluşturmak üzere seçilen Peipsi Gölü ve Tuna Nehri uygulamaları Meriç Nehri ile kıyaslanmak üzere incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Meriç Nehri havzası tüm kıyıdaşları dahilinde, bugüne kadar yapılmış anlaşmalar, projeler, Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanma süreci ve Türkiye'nin su kaynaklarının durumu, miktarı ve bütçe bilgisine değinilmiştir. Türkiye su politikaları ile sınıraşan suları kurumlardan alınan son veriler ile tekrar

değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği üyesi olma sürecinde olan Türkiye'nin, Avrupa Birliği su politikalarının ana çerçevesini belirleyen direktifi kendi su kanunları ile uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Direktif ile uyum çalışmaları süreci içine girmiştir. Pilot uygulamalara başlamıştır. Özellikle bir MATRA projesi olan Büyük Menderes havzası çalışması bu süreçte bir milattır. Bu bölümde bu süreç incelenmiş, diğer havza uygulamalarına emsal olup olmayacağı değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde su havzalarının genel durumu incelenerek Meriç Nehri havzasında işbirliği potansiyeli, realist ve neoliberal kurumsalcılar ele alınarak değerlendirilmiştir. AB Su Çerçeve Direktifi'nin işbirliği içerisindeki rolü irdelenmiştir. Havzada işbirliğini oluşturabilecek koşullar havzanın geleceği açısından değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SINIRAŞAN SULAR

Su, insan ırkının devamlılığı için en önemli kaynaklardan biridir. Tarih boyunca medeniyetler su havzalarında kurulmuştur. Birçok kültürde su yaşamın kaynağı olarak tasvir edilmiştir. Hindu ve Budist geleneklerine göre Indus, Ganj ve Brahmaputra nehirleri tanrıların yaşadığı Meris dağında doğmaktadır. Hristiyan inancına göre cennette doğan sular Nil, Fırat ve Dicle, Indus ve Ganj suları, dünyayı büyük nehirlerle bölmüştür. Ayrıca İslam'da suya ayrı bir önem verilmiştir. Kuran'a göre yaşayan her şey sudan var edilmiştir²².

Su, gıda ve enerji üretimi, taşımacılık, atıkların bertaraf edilmesi, sanayi gelişimi ve insan sağlığı gibi ekolojik ve sosyal gelişmeleri tamamlayan önemli bir kaynaktır. Dünya üzerinde su kaynakları eşit ve düzenli olarak dağılmamıştır ve küresel ölçekte su kaynaklarında kalite ve miktar açısından sıkıntı yaşanmaktadır²³. Su kaynakları petrol, mineraller ve diğer kaynaklar gibi büyük mesafeleri aşarak taşınmamaktadır. Yüzey suları, yerküre üzerinde nehirlerin oluşturduğu sistem içinde var olmaktadır. Nehir havzaları, tatlı su kaynaklarının, dünya üzerinde ekonomik ve teknik olarak en kolay elde edilebileceği temel birimlerdir. Nehirler, akışlarını ülke sınırlarına göre belirlememektedirler. Dünya üzerinde 263'ten fazla

²² Ashok Swain, **Managing Water Conflict; Asia, Africa And The Middle East**, London, Routledge, 2004, s.1.

²³ Peter H.Gleick, "Water and Conflict; Fresh Water Resources and International Security," **International Security**, Vol.18, No.1, (Summer 1993), s. 79.

nehir birden fazla ülkenin sınırları içinden geçmektedir. Dünya nüfusunun %40'ından fazlası doğrudan bu sulara bağımlıdır²⁴.

Su, dünya üzerinde yaşam döngüsünün kilit noktasıdır. Dünya nüfusunun artması, sanayinin gelişmesi, şehirleşmenin artması, onun getirisi olarak da artan atıklar doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Özellikle karbon salımlarının artması ile dünya ikliminde önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Yüzyılımızın en büyük çevre sorunu olarak nitelendirilen iklim değişikliği de, su kaynaklarını, canlı yaşamını tehdit edecek boyutta olumsuz etkilemektedir.

Dünya yüzeyinde tahmini su miktarı 1,386 milyon km³'tür. Bu miktarın %2,5'i tatlı sudur. Bu oran 35,2 milyon km³'e tekabül etmektedir. Tatlı suyun %68,7'si buzullarda (%0,8'i Tiyal Tabakasında), %30,1'i yeraltısuyu olarak, %0,4'ü ise atmosfer ve yüzeyde bulunmaktadır. Söz konusu 0,4'lük oranın %67,4'ü tatlı su göllerinde, %8,5'i sulak alanlarda, %12,2'si toprak nemi olarak, %1,6'sı nehirlerde, %9,5'i atmosferde ve %0,8'i bitki ve hayvanlarda bulunmaktadır²⁵. Ekonomik olarak ulaşabildiğimiz su kaynağı miktarı çok azdır ve bu miktar dünya yüzeyinde eşit olarak dağılmamıştır.

Su kaynakları üzerinde, hem insan faaliyetleri, hem de doğanın yarattığı değişimler nedeniyle çift yönde gelişen baskı vardır. Özellikle su sıkıntısı olan bölgelerde aşırı nüfus artışı, kırsal kesimden şehirlere doğru artan göç ve sonucu oluşan nüfus değişimleri, gıda güvenliği, sosyo-ekonomik refahın artması, tarımsal,

²⁴ Swain, **a.g.e.**, s.25 ; A. T.Wolf, "Transboundary Waters: Sharing Benefits, Lessons Learned," Secretariat of The International Conference on Freshwater, Bonn, 2001, s.59.

²⁵ UNESCO, **Water, A Shared Responsibility: The United Nations World Development Report II**, Paris, Berghahn Books, 2006, s.121; A. Dinar, S.Dinar, S.McCaffrey ve D. McKinney, **Bridges Over Water**, Singapore, World Scientific Publishing Co. Pre. Ltd, 2007, s.6.

evsel ve sanayi kaynaklı kirlilik, küresel iklim değişikliği sonucu yağış rejimlerinin değişmesi hidrolojik döngünün tüm elemanlarını²⁶ etkilemektedir. Bunun sonucunda dünya üzerinde yer alan su kaynakları gün geçtikçe hem miktar hem de kalite açısından değişime uğramaktadır.

Su kaynaklarının azalması ile günümüzde ve gelecek dönemlerde ülkeler su yetersizliği nedeniyle kendi coğrafyalarında yaşayan canlı türlerinin yaşamının tehlike altında olması ile yüz yüze gelecektir. Yukarı kıyıdaş (mamba) ülkelerde, sınıraşan suyun kullanımı veya yanlış kullanımı, aşağı kıyıdaş (mansap) ülkeyi doğrudan etkilemektedir. Yapılan çalışmalar ile 2025 yılında 3 milyar insanın su sıkıntısı ile karşı karşıya kalacak ülkelerde yaşayacağı tespit edilmiştir²⁷. Şimdiden birçok ülke su sıkıntısı ile karşı karşıyadır. Suya artan talebi karşılayabilmek için yüzey suları yetersiz kalmakta, bu sebeple yeraltı suları kontrolsüzce kullanılmakta ve su tablalarının seviyeleri aşağıya düşmektedir. Suyun yaşam için temel bir kaynak olması ve yaşanan sıkıntılar sosyal gerilime, rekabete ve çatışmaya sebep olmaktadır.

Artan su sıkıntısı, coğrafi koşullar ile de biraraya gelince, kıyıdaş ülkeler arasında uluslararası nehrin kullanımına ilişkin anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkenin su kaynakları, sınıraşan su özelliği taşımaktadır. Yerküre üzerinde yaklaşık 263 adet uluslararası nehir havzası bulunmaktadır ve bu havzalar yerkürenin yarısını kaplarken, toplam su kaynaklarının %60'ını oluşturmaktadır ve dünya nüfusunun % 40'ından fazlasını etkilemektedir. Coğrafi olarak Avrupa'da 69, Afrika'da 59, Asya'da 57, Kuzey Amerika'da 40, Güney Amerika'da 38 adet

²⁶ Hidrolojik döngü içerisinde sözü edilen elemanlar; yağış, buharlaşma, bitkilerde terleme, toprak ve bitkilerde muhafaza edilen nem, yeraltına süzülme ve yeraltı suyunun beslenmesi, vb. (Ayrıca bkz. UNESCO, Water Shared Responsibility, 2006, s. 122)

²⁷ Swain, a.g.e., s.25.

uluslararası havza vardır²⁸. Bu ülkelerinin su arzı diğer ülkeye de bağımlıdır. Bu durum su kaynaklarını, ulusal güvenlik konularından bir haline getirmektedir²⁹. Son yıllarda su kaynaklarının çatışmaların içinde yer alması olasılığı nedeniyle, küresel su sorunları “öncelikli politika” statüsünde yer almaktadır.

Su kaynakları, barış için de, savaş için de itici güç olabilmektedir. Devletlerin izleyeceği politikalar ile sonuç işbirliği de olabilir çatışma da olabilmektedir. İsraili hidrolojist Uri Shamir’in , “siyasi niyet barış ise, su engel oluşturmayacaktır, fakat çatışma için bir sebep aranacak ise su yeterli bir sebep olacaktır”, ifadesi de bunu ortaya koymaktadır³⁰. Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan, 2000 yılında, temiz suya ulaşabilmek için yapılan büyük rekabetin gelecekte, meydana gelecek çatışma ve savaşların kaynağı olabileceğini belirtmiştir³¹. 2004 Nobel Barış ödülü kazanan Wangari Maathai bir demecinde “ormanların yok olması, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması ve su kıtlığı ile ekolojik kriz ile karşı karşıya olduğunu, orman, su, toprak, mineral ve petrol gibi kaynakları uygun bir şekilde yönetilmedikçe, yoksulluğa karşı savaşta başarılı olunamayacağını ve barışın var olamayacağını” belirtmiştir. Ayrıca, mevcut politikaların değişmediği sürece eski çatışmaların canlanacağı ve yeni kaynak savaşlarının ortaya çıkacağını ifade etmiştir³².

²⁸ Meredith A. Giordano and Aaron T.Wolf, “The World’s Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities “, **Atlas of International Freshwater Agreements**, New York, UNEP, 2002, s. 1; A. T. Wolf , “ Conflict and Cooperation Along International Waterways”, **Water Policy**, 1998, s.251.

²⁹ Swain,**a.g.e.**, s.27.

³⁰ **a.g.e.**, s.33.

³¹ Sandra Postel ve Aaron T. Wolf, “Dehydrating Conflict,”, **Foreign Policy**, September/October 2001 , s.60.

³² Dinar, Dinar, McCaffrey ve McKinney, **a.g.e.**, s.13.

Çevre ve politika arasında oluşan tehditsel ilişki uzun yıllardır ele alınan bir konudur. Sprout ve Sprout³³, çevrenin uluslararası politikanın ayrılmaz bir faktörü olduğunu anlatırken, günümüzdeki çevresel güvenlik literatürünün öncülerinden olmuştur. Çevresel güvenlik konusunun tanınmış isimlerinden T.H.Dixon ise, mansap ve memba ülkeler arasında oluşabilecek su savaşlarının sadece sınırlı şartlar bütününde gerçekleşebileceğini ve bu tür örneklerin dünyada az miktarda olduğunu belirtmektedir³⁴.

Su havzalarında, su kaynağı ile ilgili sıkıntının sonucu işbirliği veya çatışma olarak sonuçlanmaktadır. Postel'e³⁵ göre, problemlerin kaynağı yerel seviyelere dayanmaktadır. Tükenebilir bir kaynak olan su, toplumun tüm kesimini etkilemektedir. Bu sebeple, su tek bir amaçla yönetilememektedir. Tüm kaynaklar ve kullanımları hep birlikte ele alınmalıdır. Söz konusu bu kullanımlar ise tarımsal, hidroelektrik enerji üretimi, rekreasyon, evsel, sanayi ve çevre amaçlıdır³⁶.

Suyun sadece tarihsel olarak askeri bir çatışma sebebi olmadığını ve önümüzdeki yıllarda da savaşlara yol açabileceğini irdeleyen çalışmalar yapılmıştır. Cooley, Starr, Remans, Amery ve daha da popüler olan Bulloch and Darwish yayınlarında su savaşlarının kurak bölgelerde özellikle de Ortadoğu'da çıkabileceğini işaret etmektedir³⁷. Westing, sınırlı su kaynağı için yapılan rekabetin politik gerilimi

³³ Bkz. Harold Sprout ve Margaret Sprout, "Environmental Factors in the Study of International Politics", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol.1, No.4, Dec.1957, s.309-328.

³⁴ Jerome Delli Priscoli ve Aaron T.Wolf, **Managinig and Transforminig Water Conflicts**, New York, Cambridge University Press, 2009, s.10.

³⁵Bkz. Sandra Postel. **Pillar of Sand: Can the Irrigation Miracle Last?** , New York, W.W. Norton, 1999.

³⁶ Priscoli ve Wolf, **a.g.e.**, s.10.

³⁷ Bkz. John K. Cooley, "The War Over Water", **Foreign Policy**, No.54 (Spring, 1984), s.3-26; Joyce R. Starr, "Water Wars", **Foreign Policy**, (Spring 1982), s.17-36; Wilfried Remans, "Water and War", **Humantäres Völkerrecht**, Vol. 8, No.1, 1995; Hussein A. Amery, "Water Wars in the Middle East:

arttıracığı, hatta savaşa kadar gidebileceğini söylemiştir. Gleick, su kaynaklarını askeri ve politik birer amaç olduğunu, Ürdün, Fırat, İndus, Ganj, Rio Grande ve Nil nehirlerini örnek vererek tartışmıştır³⁸. Özellikle sınıraşan sularda tipik uyuşmazlık sebebi, aşağı kıyıdaşın, yukarı kıyıdaşın yarattığı kirliliğe, aşırı sulama veya baraj yapmasına karşı çıkmasıdır. Bu faaliyetler aşağı kıyıdaşa ulaşan suyun kalitesini ve miktarını etkilemektedir. Askeri müdahalelere de sebep olmuş bu faaliyetlere birkaç örnek vardır. 1950-1960 yılları arasında İsrail, Suriye ve Ürdün arasında Ürdün ve Yarmuk Nehirlerinin sularını yönünü değiştirmesi sebebiyle çatışmalar çıkmıştır. Bir diğer örnek olan Fırat ve Dicle nehirleri kıyıdaşları Türkiye, Suriye ve Irak arasında Fırat nehri üzerine yapılacak barajlar yüzünden anlaşmazlıklar yaşanmıştır³⁹. Anlaşmazlıkların bir kısmı, Meksika ve ABD örneğinde olduğu gibi Rio Grande Nehri'nde yaşanan kirlilik ve Kolorado Nehri üzerine yapılacak baraj nedeniyle çıkan anlaşmazlıklar barışçıl bir biçimde yönetilmiştir. Güncel çalışmalar, uluslararası ilişkilerde paylaşılan su kaynaklarının önemini ortaya koymuş, sınıraşan sular ve askeri çatışmalar arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkartılmıştır⁴⁰. Uluslararası ilişkiler çalışmalarının konusu da olan bu durum, uluslararası ilişkilerin ana ekollerince incelenmiştir. Realistlere göre, devletler, geleceklerini ve güvenliklerini etkileyen kaynak, ülke sınırları dışında yer alıyorsa, bu kaynağa sahip olmak zorundadır. Ayrıca, göreceli kazanç ve güvenlik ikilemi üzerinde duran realistler, kaynağın diğer devlet tarafından sahiplenilmesinin bir diğeri için tehdit oluşturabileceğini ve bu durumun kaynak için devletlerin rekabet etmesine neden olabileceğini iddia etmektedirler. Bir diğer ekol liberaller ise daha iyimser bir bakış

A Looming Threat “, **The Geographical Journal**, Vol. 168, No. 4, December 2002, s.313-323; John Bulloch, Adel Darwish, **Water Wars**, Gollancz, 1993.

³⁸ Priscoli ve Wolf, s.10; Peter Gleick, “Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security”, **International Security**, Vol.18, No.1, Summer, 1993, s.80.

³⁹ Paul R.Hensel, Sara McLaughlin Mitchell ve Thomas E. Sowers II, “Conflict Management of Riparian Disputes”, **Political Geography**, 25, 2006, s. 384.

⁴⁰ a.g.e.

açısı ile piyasanın kaynaklar için etkin ticareti yaratacağını ve önemli kaynaklardan yoksun olan devletlerin eksiklerini uluslararası piyasadan sağlayabileceğini belirtmiştir. Marksistler ise ekonomik sistem içerisindeki eşitsizliğin önemine odaklanmış ve kaynak kıtlığının hem küresel hem de içte eşitsizliğe sebep olacağını, bu durumda devletlerarası ve devlet içinde çatışmaları arttıracacağını belirtmiştir⁴¹. Yukarıda belirtilen üç ekol tartışmalarının odağında, gözden kaçırdıkları bir durum söz konusudur. Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde, su kaynaklarının yönetimi kıyıdaşların maruz kaldığı kıtlığa göre değişiklik göstermektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi tatlı su kaynakları dünya üzerinde eşit dağılmamıştır. Özellikle Avrupa ve Amerika bol su kaynaklarına sahipken, Ortadoğu gibi bölgeler ise günden güne su kıtlığı ile karşı karşıya gelmektedir. Bu sebeple, sınıraşan suların yönetimine ilişkin kurumların oluşturulması ve başarılı olamamasında farklılıklar gözlenmektedir. Avrupa'da, Tuna ve Ren Nehri sularının yönetimi için oluşturulmuş kurumlar uzun süredir görevlerini yerine getirmektedir. Kuzey Amerika'da ise ABD-Kanada arasında karşılıklı olarak 50 yıldır, sınıraşan suların yönetimi için kurumlar varlıklarını sürdürmektedir. Fakat söz konusu Ortadoğu olduğunda nehirlerin ortak yönetiminde çok az başarılı olunmuştur, çünkü suyun kıtlaşan bir kaynak olduğu bu bölgede su, devletlerin bekası için önemli bir kaynaktır. Kıt bir kaynak üzerinde devletlerin ortak bir karara varması ve ortak bir yönetim sağlayabilmesi zorlaşmaktadır. Su sıkıntısının yaşandığı Ortadoğu'da kurumsallaşmanın zayıf, Avrupa'da ise tatlı su kaynakları ile ilgili kurumsallaşmanın yaygın olduğu görülmektedir. En az su sıkıntısının yaşandığı Amerika'da ikili ilişkiler ile oluşmuş kurumsallaşmalar yaygındır⁴².

⁴¹ a.g.e., s. 385.

⁴² Hensel, Mitchell ve Sowers II, a.g.e., s. 385.

Su çatışmalarının merkezinde hakkaniyet sorusu vardır. Hakkaniyet kriterinin ne olduğu, su çatışmalarında belirsizdir ve görecelidir. Bu durumda uluslararası hukuk muğlak ve tutarsız görünebilmektedir. Çünkü kabul edilmiş prensipleri uygulayacak bir mekanizma bulunmamaktadır. Buna rağmen, hakkaniyetli su paylaşım anlaşmaları, hidropolitik dengeler için bir ön koşul yaratmakta ve politik güçleri, çatışma yerine işbirliği tarafında olmaya sevk etmektedir.⁴³

Su ile ilgili anlaşmazlıkların tarihi, M.Ö.2500 yıllara kadar gider. İki Sümer şehri, Lagash ve Umma, Dicle nehri ile ilgili anlaşma yaparak su savaşını sona erdirmişlerdir. Bundan sonra büyük su kütlelerini kapsayan anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlaşmaların çoğu suyollarının ulaşım amaçlı kullanımı ile ilgilidir. Ama günümüzde suyollarının ulaşım dışı amaçlı kullanımı ile ilgili anlaşmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır⁴⁴.

Su, sadece politik sınırları değil, kurumsal sınıflandırmaları ve hukuki genellemeleri de aşabilmektedir. Su kaynakları yönetilirken havzanın tüm elemanları; yeraltı suları, yüzey suları, suyun miktarı, kalitesi ele alınmalıdır. Genelde, uluslararası kuruluşlar,⁴⁵ havza yönetimine dahil olduklarında su kalitesinden ziyade su miktarına odaklı düşünceler ile hareket etmektedirler. Tahsis haklarının tespit noksanlığında, ayrıcalıklı çıkarların orantısız politik gücünde ve çevresel amaçların oluşturulmasında genel bir ihmâl göze çarpmaktadır⁴⁶.

⁴³ Priscoli ve Wolf, **a.g.e.**, s.61.

⁴⁴ **a.g.e.**, s.62

⁴⁵ AB Su Çerçeve Direktifi, bölge su kalitesi ağırlıklı sorun yaşadığı için su kalitesi odaklı bir düzenlemedir.

⁴⁶ Priscoli ve Wolf, **a.g.e.**, s.11.

Bilinen su anlaşmazlıkları, yukarı kıyıdaş ve aşağı kıyıdaşın rekabet etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlaşmazlığın boyutunu, her bir kıyıdaş ülke içindeki paylaşılan su miktarı oranı önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Frey'e göre, su kaynakları ile ilgili çatışmayı oluşturabilecek üç faktör sırasıyla; söz konusu suyun her aktör için önemi; her bir aktörün göreceli gücü özellikle askeri gücü; kıyıdaşların pozisyonudur⁴⁷.

Çatışma durumunda, yukarı kıyıdaş aşağı kıyıdaşa göre avantajlı bir konuma sahiptir. Ara konumda yer alan kıyıdaş ülkenin ise oynadığı role göre durumu değişmektedir. Koalisyon şekillenirken, kıyıdaşların konumu etkili olmakta ve güç ilişkisini değiştirebilmektedir. Genelde iki tür işbirliği söz konusudur⁴⁸;

- a. Yukarı kıyıdaşa karşı ara kıyıdaş ve aşağı kıyıdaşın işbirliği
- b. Yukarı kıyıdaş ve en yakın ara kıyıdaşın işbirliği

Sınıraşan suyolları ile ilgili anlaşmazlıkların kaynaklarını açıklayan bir diğer model ise Mandel'in 1991 yılında oluşturduğu modeldir. Bu modele göre; sınıraşan su havzaları çatışma kaynaklarının teorik modeli⁴⁹;

- a. İşbirliği olmayan düzenlemeler; Mandel, işbirliği olmamasını havzada var olan etnik, din veya ideolojik düşmanlıklara bağlar. Bazen nehrin kendisi düşmanlığın sebebi olabilmektedir⁵⁰.

⁴⁷ Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.10.

⁴⁸ Frederick Frey, "The Political Context of Conflict and Cooperation over International River Basins", **Water International**, Vol.18, No.1, March, 1998 ; Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.14.

⁴⁹ Robert Mandel, "Sources of International River Basin Disputes", **Conflict Quarterly**, Fall 1992; Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.15.

⁵⁰ Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.16.

b. Çevresel dengesizlik; su kıtlığı problemin ana sebebidir. Su kıtlığı, güvenlik sorununda “*zero sum*” sıfır toplamdır. (Bir tarafın kaybı bir tarafın kazancıdır) Çatışma için potansiyel bir sabittir.

c. Güç asimetrisi; devletlerin askeri, ekonomik veya politik güç seviyeleri, ülkenin su havzasını bozabilecek veya değiştirebilecek teknik güce sahip olması, devletin yukarı kıyıdaş olmasından kaynaklanan coğrafi gücüdür⁵¹.

Sınıraşan su havzalarında bir diğer çatışma sebebi çevresel etkidir. Sadece sınıraşan suların kullanımından etkilenmeyen bu durum, insan faaliyetlerinden de etkilenmektedir. Yukarı kıyıdaş faaliyetleri taşkın kontrolü gibi olumlu etkilere sahipken, kirlilik gibi olumsuz etkilere de sebep olmaktadır⁵².

1.1.Realizm ve Neoliberal Kurumsalcılık

1.1.1.Realizm

Realist düşüncenin varsayımları, antik zamandan yirminci yüzyıla kadar var olmuş özellikle de İkinci Dünya savaşı sonrası ve 1980’lerin başına kadar uluslararası ilişkiler çalışmalarında hakim olmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplini, I.Dünya Savaşı sonrası idealizm ekseninde doğmuş, ikinci Dünya Savaşı sonrası ise realizm çevresinde ivme kazanmıştır⁵³. I. Dünya savaşı sonrası realist akıma, realizme karşı bir tepki oluşmuşken, II. Dünya savaşı sonrası, güç politikaları geleneği, E.H.Carr ve Hans Morgenthau tarafından tekrar hayata döndürülmüş ve güçlenmiştir. Diğer göze çarpan realizm temsilcileri Georgen Kenan ve Henry

⁵¹ **a.g.e.**, s.17.

⁵² Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.18.

⁵³ Atilla Eralp, **Devlet, Sistem, Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.59.

Kissenger'dır. II. Dünya savaşı sonrası realizm Anglo-Amerikan çalışmalarda başat (dominant) model olmuştur, soğuk savaş sonrasında küreselleşmenin realizme kıyasla baskın olmasına rağmen, realizm teorik çalışmalarda önemli yer tutmaktadır⁵⁴.

1930'lu yıllarda siyasal idealizmin temel argümanlarından birisi insanın doğasının iyi olduğudur. İnsanların savaş halinin, kötü insanların varlığından değil, kötü toplumsal düzenlerden kaynaklanır fikirlerine karşıt bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Klasik realizme göre insan doğası gereği kötüdür ve güce yönelik karşı konulmaz bir arzusu vardır. Uluslararası politika, temel aktörün devlet olduğu mücadelelerdir⁵⁵. Realist kuramın temsilcilerinden Thomas Hobbes; uluslararası sistemin doğal halini, anarşiyi, devletlerin birbirleri ile kıyasıya ve sınır tanımayan bir mücadeleye giriştiği durum olarak tanımlar⁵⁶. 1930'larda idealizmin sorgulandığı ve realizmin ilk temellerinin atıldığı bu dönemin en önemli düşünürü E.H.Carr'ın "Yirmi Yılın Bunalımı (1919-1939)" eserinde idealizmi sorgularken, realizm bu tartışma içinde oluşturulmuştur⁵⁷. I.Dünya Savaşı sonrası dünyanın güvenliğinin ve anlaşmazlıkların çözümü alanlarında görev alacak örneğin Milletler Cemiyeti gibi uluslararası kurumlar yaratılarak savaşların önlenebileceği düşüncesi oluşmuştur. Ancak, E.H.Carr eserinde de belirttiği gibi bu düşünce ütöpik olarak değerlendirilmiştir⁵⁸.

⁵⁴ R.Keohane, "Realism, Neorealism And The Study Of World Politics", R.Keohane (Ed.), **Neorealism And Its Critics**, Columbia University Press, New York, 1986, s. 9.

⁵⁵ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s.56.

⁵⁶ **a.g.e**

⁵⁷ Eralp, **a.g.e.**, s.70 .

⁵⁸ E.H.Carr, **The Twenty Years Crisis**, New York, Palgrave, 2001, s.67 Ayrıca bkz. **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Derleyenler; Howard Williams, Moorhead Wright, Tony Evans, Ankara, Phoenix, 2007, s.255; R.O.Keohane, "Institutional Theory and The Realist Challenge After the Cold War," David A. Baldwin (Ed.), **Neorealism and Neoliberalism The Contemporary Debate**, Boston, Columbia University Press, 1993, s.270.

Politik realizm geleneği, “realpolitik” güç politikalarıdır. Bu gelenek klasik realizmin temsilcilerinden, M.Ö.500 yılında Yunan tarihçi Thucydides’e kadar uzanmaktadır. Modern uluslararası toplum da, 16.yy’dan Machiavelli’nin, 17.yy ortasından Hobbes’un düşünceleri ile realist denge ve güç politikaları arasında bağlantı kurmuştur⁵⁹. Klasik realistlere göre realizmin üç ilkesi sırayla şunlardır: Merkezi devlet ilkesine göre devletler dünya politikasının en önemli aktörüdür. Rasyonalite ilkesi ile dünya politikası analizinde ülkelerin özerk ve rasyonel aktörler olduğu ve alternatif yolların sonuçlarının dikkatlice hesaplanması gerekliliği savunulmaktadır.⁶⁰ Son ilkeyi oluşturan güç ilkesinde realistler, güç teriminin kesin bir tanımı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bazı realistler, gücü, askeri, ekonomik, teknolojik, diplomatik ve diğer yeteneklerinin toplamı olarak kabul ederken, bir diğer grup ise gücü devletler için belirlenmiş mutlak değerler olmadığını, sadece diğer devletlere göre göreceli yetenekleri olduğunu belirtmişlerdir⁶¹.

Thucydides’in, M.Ö. Beşinci Yüzyılda Sparta ve Atina arasında 25 yıl süren savaşın nedenlerinin anlatıldığı *Peloponez Savaşı* adlı eserinde askeri ve güç mücadelesini en iyi şekilde yansıtırken, çatışma içinde yer alan kent-devletlerin davranışlarını açıklamıştır. Thucydides, eserinde Atina’nın gün geçtikçe kuvvetlenmesinin, Sparta’da kuşku ve güvensizlik yaratmasını savaşın nedeni olarak göstermiştir⁶².

İkinci Dünya Savaşı’ndan önce başlayan “idealizm” sorgulamaları savaşın sonra da artmıştır. Özellikle I.Dünya Savaşı sonrası çözümlerinin işe yaramaması,

⁵⁹ Jack Donnel ve R. Keohane, **International Institutions and State Power; Essays in International Relations Theory**, London, Westview Press Boulder, 1989, s.38.

⁶⁰ Donnel ve Keohane , **a.g.e.**, s.38 .

⁶¹ **a.g.e.**, s.39.

⁶² **a.g.e.**, s.39; Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s.57.

realizmin gelişmesi için uygun bir ortam yaratmıştır⁶³. II. Dünya savaşı sonrası realizmin gelişmesinde Hans Morgenthau önemli bir rol oynamıştır. Klasik realizm temsilcilerinden olan Morgenthau ve Thucydides, uluslararası politikanın köklerini insan doğasında yatan sonuçsuz bir güç mücadelesi olarak görmüşlerdir. Adalet, hukuk ve uluslararası toplum gibi kavramların bu mücadele içerisinde anlamlı bir yer bulamadıklarını veya çok sınırlı bir etkiye sahip olduklarını belirtmişlerdir⁶⁴.

Morgenthau, realizmin temellerin oluştururken insan doğasını temel almıştır. İnsan doğasının savaş haline yol açtığını düşünmekte ve insanların özünde bencil, güç ve iktidar hırsıyla hareket eden ve kendi çıkarları peşinde koşan varlıklar olarak tanımlamaktadır⁶⁵. Morgenthau'nun, insan doğasını kötümser açıdan değerlendirmesi, *Politics Among Nations* eserinde de ortaya konmuştur. Bu eserde Morgenthau, anarşinin mevcudiyeti içinde yumuşama ve barışa ulaşabilme stratejilerine odaklanmıştır⁶⁶. Burada Morgenthau, insan davranışlarının ve devletlerin davranışlarının açıklanmasında güce ulaşma mücadelesinin önemini vurgulamıştır.⁶⁷

Morgenthau bazı ilkeler önermektedir. Birinci olarak politik realizm ilkesinde Morgenthau, genel olarak toplum gibi, siyasetin de, kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetildiğine inanır.⁶⁸ Toplumu geliştirmek için toplumun içinde yaşadığı yasaların anlaşılabilmesi gerekmektedir. Söz konusu yasaların işleyişi

⁶³ Eralp, **a.g.e.**, s.72.

⁶⁴ Donnel ve Keohane, **a.g.e.**, s.40.

⁶⁵ Eralp, **a.g.e.**, s.73.

⁶⁶ Keohane, "Institutional Theory and", s.270

⁶⁷ H.J.Morgenthau, **Politics Among Nations:The Struggle for Power and Peace**, Fifth Edition, Boston, McGraw Hill, 1978, pg.4 ;M.Aydın, "Uluslararası İlişkilerin " Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**,_Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004,s.46; Donnel ve Keohane, s.39.

⁶⁸ Morgenthau, **a.g.e.**, s.4.

insanların beğeni ve tercihlerinden bağımsız olduğu için, insanın bu yasalara karşı çıkması için yenilgiyi göze alması gerekir. Realizm, politika yasalarının objektif olduğunu inanırken bu objektif yasaları yansıtan rasyonel bir kuram geliştirmenin mümkün olduğunu da savunmaktadır.

Realistler için teori, olguları soruşturmakta ve sebepler doğrultusunda anlamlandırmaktadır. Dış politikanın karakteri anlaşılmaya çalışılırken, siyasi tavrın gerçekleşmesi ve bu tavrın tahmin edilen sonuçlarının kontrol edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece, devlet adamlarının tam olarak ne yaptığını ve bu davranışın sonuçlarına ulaşarak, amaçların ne olduğuna ulaşılabilineceğini belirtmektedir.

İkinci ilke olarak, politik realizmin (siyasal gerçekçiliğin) hareket noktasını güç terimi ile ifade edilen “çıkar kavramı” oluşturmaktadır. Çıkar kavram, politika ekonomi, ahlak, din ve estetikten ayrı bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu kavram olmadan uluslararası veya ulusal hiçbir politikanın anlaşılması mümkün değildir. Devlet adamını da, güç olarak tanımlanan çıkar kavramına uygun olarak düşündüğünü ve davrandığını belirtir. Dış politika hakkında bilgi edinmek için devlet adamını incelemek gereksiz bir tutumdur. Çünkü devlet adamlarının iyi veya kötü niyetli olması önemli değildir. Verdikleri kararların sonuçları önemlidir⁶⁹.

Üçüncü ilke, uluslararası politika da devletlerin çıkarlarının çatışma alanıdır. Siyasetin temeli olan çıkarlar sabit değildir ve zamanla değişebilir. Devletler, dış politikalarını belirlerken güç ve çıkar kavramları siyasal ve kültürel içeriklerine bağlıdır. Bu sebeple devletlerin politikaları birbirinde farklıdır⁷⁰.

⁶⁹ a.g.e., s.5.; Williams, Wright ve Evans (Ed.), a.g.e., s.279.

⁷⁰ Morgenthau, a.g.e., s.12.

Dördüncü ilke de ise, politik realizmin, politik eylemin moral öneminin farkında olması belirtilmektedir. Bununla birlikte ahlakın emirleri ile başarılı politik eylemlerin gerekleri arasındaki kaçınılmaz gerilimin farkındadır. Devletler, ulusal çıkar peşinde koşarken bireysel ilişkilerde geçerli olan ahlaki ilkeleri gözetmez. Devlet adamının birincil sorumluluğu devletin varlığını korumaktır. Bireyler evrensel moral ilkeleri için kendilerini feda etme hakkına sahiptirler fakat devlet adamlarının böyle bir şey yapmaya hakları yoktur⁷¹.

Beşinci ilkede ise, bir devletin siyasal eylemleri bakımından ahlaki hareket edip etmediği evrensel ahlaki prensiplerle ölçülemez, denilmektedir. Bütün devletler kendi özel istek ve eylemlerinin evrensel moral ilkelere uygun olduğunu ileri sürme eğilimindedir. Çıkar kavramı, güç çerçevesi içinde anlamlandırıldığında devletler siyasal ve moral aşırılıktan korunacaktır⁷².

Altıncı ilkede ise, politik realizm ile diğer düşünce ekolleri arasında gerçek ve önemli bir fark olduğu vurgusu yapılmaktadır. Siyasal gerçekçilik kuramının büyük kısmı, siyasal meselelere karşı, entelektüel ve etik tutumu inkar edilmese de, yanlış anlaşılmiş ve yanlış yorumlanmıştır. Entelektüel açıdan, politik realistler, iktisatçılar, hukukçular ve ahlakçıların kendi konularında yaptıkları gibi politik alanın da özerkliğini iddia ederler. İktisatçı, çıkarı zenginlik açısından ele alırken, hukukçu eylemin yasal kurallara uygunluğunu, ahlakçılar eylemin ahlak kurallarına uygunluğunu ile ele alır. Politik realistler ise çıkarı güç açısından ele almaktadır⁷³.

⁷¹ a.g.e,s.14.

⁷² a.g.e

⁷³ a.g.e, s.15.

Morgenthau, devletin sahip olduğu kapasitenin devletin dış politikalarını belirlemede en önemli faktör olduğunu belirtir. Gücün, kullanılabilir ve kullanılmayan biçimlerde olabileceği gibi meşru ya da gayri meşru biçimlerde de olabileceğini söyler. Meşru güç kullanımları ahlaki ve hukuki meşrulaştırma içerir. Böylece, güç hem araç hem de kendi içinde amaç oluşturarak kapalı bir değer sistemi oluşturur. Morgenthau'ya göre, gücün kaynakları şu unsurları içermektedir: Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstri, askeri hazırlıklılık, nüfus gibi niceliksel öğeler, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi ve hükümetin etkinliği gibi niteliksel öğeler⁷⁴.

1970'lerle birlikte devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerde öneminin artması, Vietnam savaşının olumsuz sonuçları, ekonominin, uluslararası ilişkilerde askeri konular kadar önemli bir hale gelmesi Realizmin temellerinin sarsılacak şekilde eleştirilmesine sebep olmuştur. Realizm, bu dönemde Kenneth N. Waltz tarafından yapısal form içinde sistematikleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle *Man, State and Power* çalışmasında realizmi tekrar formüle ve sistemleştirme çabası görölmektedir. Waltz'ın realizmi, sistem içindeki güç dağılımı ile devletlerin tavırları arasında bağlantı oluşturarak "third image realizm"ine göre güç dağılımı ve devletlerin hareketi arasında ilişki kurar. Küçük devletler, büyüklere kıyasla daha farklı hareket eder. Güç-sistem dengesinde, ittifaklar güç ilişkilerinde değişiklikler ile şekillenir. Waltz'a göre uluslararası sistem yapısı bize devletlerin davranışları hakkında bilgi verir, çünkü devletler çıkarlarını ve stratejilerini sistem içinde

⁷⁴ O.F. Tanrısever, "Güç", A.Eralp (Ed.), **Devlet ve Ötesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.56.

buldukları pozisyona göre belirler. Sistem yapısı ve aktör davranışı arasındaki bağlantı rasyonel ilkeler tarafından biçimlenir⁷⁵.

Waltz, yapısal realizmi biçimlendirirken, uluslararası yapının iki elemanını sabit tutar; uluslararası sistem anarşiktir ve birbirine benzer fonksiyona sahip birimlerin yani devletlerin kesişmesi karakterini belirler (kesişmesiyle karakteristiktir). Yapının üçüncü elemanı ise sistem içindeki devletlerin kapasitelerinin dağılımıdır ve zamanla ve sistemden sisteme değişkendir bundan kastedilen sistemdeki güç dağılımıdır. Waltz'a göre, uluslararası ilişkiler sisteminin yapısını anlamak, devletlerin örnek davranışlarını açıklamamızı kolaylaştırır, çünkü devletler sistem içinde kendi pozisyonlarını, çıkarlarını ve stratejilerini değerlendirerek belirtmektedir⁷⁶. Waltz'ın yapısal realizm yaklaşımlarını, Robert W. Cox daha sonra neorealizm olarak adlandırmıştır. Waltz, realizmi şekillendirirken klasik realistlerin yolunu izlememiş ve uluslararası sistemin yapısına odaklanmıştır⁷⁷.

Uluslararası yapının iki sabit faktörü vardır; birincisi uluslararası sistem hiyerarşik değil anarşiktir. Bu yapı benzer fonksiyonlu birimlerin kesişmesi ile karakterize edilmektedir. Sistem içinde yer alan devletler arasındaki güç dağılımı yukarıda bahsedilen üçüncü faktörü oluşturmaktadır. Waltz'a göre devletlerin buldukları sistem içindeki pozisyonları, stratejilerini ve çıkarlarını belirlemede en

⁷⁵ Kenneth N. Waltz, **Man, The State and War ; A Theoretical Analysis**, NY, Columbia University Press, 1989, s.34; Robert O. Keohane, "Realism, Neorealism And ...", s.158-204, J.E.Dougherty, R.L. Pfaltzgraft, **Contending Theories of International Relations**, NY, Longman, 1997,s.81.

⁷⁶ Kenneth N.Waltz, **Theory of International Politics**, Reading, MA, Addison Wesley, 1979, s. 93; R. O. Keohane, **International Institutions and State Power; Essays in International Relations Theory**, London, Westview Press, 1989, s.38.

⁷⁷ S.Nye, "Neorealism and Neoliberalism", **World Politics**, Vol. 40, No. 2, (Jan. 1988), s.241

önemli etkidir. Sistem yapısı ve aktörlerin davranışları arasında var olan bağ, mantık/akılcılık ilkesi ile oluşmaktadır⁷⁸.

Realist teorinin genel olarak beş önemli varsayımı şunlardır⁷⁹:

- Devletler ana aktörlerdir ve anarşinin yapısal durumunda yerlerini alırlar.
- Uluslararası anarşi devletlerin davranışlarını şekillendiren ana kuvvettir; iç faktörler ve devlet harici aktörler devletlerin davranışlarını az ölçüde etkilerler.
- Uluslararası çevre, anarşik bir yapıya sahiptir. Eğer ülkeler hayati çıkarlarını koruyamaz ise bu anarşik ortamda cezalandırılır. Bu yüzden devletler çıkarlarını korumak amacıyla askeri güçlerini artırma ve rasyonel davranma eğilimindedir.
- Anarşi içerisinde, devletler yaşamsal, güç ve güvenlik kaygısı içindedirler. Diğer devletlerin niyetlerinden hiç bir zaman emin olmayan devletler, bu sebeple ortak çıkarları olmadığı sürece diğer devletlerle işbirliği yapmazlar.
- Uluslararası kurumlar sadece kısıtlı bir alanda ülkelerin işbirliğine vesile/aracı olabilirler, devletler, bu kurumları çıkarları doğrultusunda şekillendirme eğilimindedirler, bu sebeple söz konusu kurumlar devletlerin davranışlarını etkileyen özerk kuvvetler olmak yerine, ülkelerin çıkar çatışmaları arasında yer alma eğilimindedirler. Bu kurumlar realist kurama göre müdahale alanlarında bağımsız değildirler.

⁷⁸ K. N.Waltz **Theory of International.....**, s. 91:R.Keohane, **Theory of International.....**, s.41, J.S.Nye, **a.g.e.**, s.241.

⁷⁹S. Smith, "International Theory; European Integration" , Morten Kelstrup and Michael C. Williams (Ed.), **International Relations Theory and the Politics of European Integration; Power, Security and Integration**, New York, Routledge, 2000,s.36-37.

Realistler, tipik olarak ulusal güvenlik konusunu devletlerin öncelikli konusu olarak görürler. Askeri ve politik konular gündemi belirler ve öncelikli politika olarak tanımlanır. Devletler, ulusal çıkarlarını ve hedeflerini azami seviyeye çıkartmaya yönelik davranırlar ve çoğu zaman bu amaçlarına güç kullanarak ulaşırlar⁸⁰. Bu hedefler ve çıkarlar öncelikli politika olarak kabul edilen güvenlik meseleleri olabileceği gibi, ticaret, para, sağlık ve çevre gibi ikincil politika olarak tanımlanan konular da olabilir.

1.1.2. Neorealizm - Neoliberal Kurumsalcılık ve İşbirliği Sorunu

Uluslararası ilişkilerde son yirmi yıldır neoliberaler ve neorealistler arasında tartışmalar hep sürmüştür. Aslında neoliberaler ve neorealistler, uluslararası ortam içinde devletlerin ana aktör olduğu, rasyonel hareket ettiği, anarşinin devletlerin tavırlarını etkileyen ana etken olduğu gibi ana özelliklerde fikir birliği içindedirler. Bununla birlikte bazı açılardan birbirinden ayrılırlar⁸¹.

Grieco'ya göre realizme meydan okuyan asıl ekol liberal kurumsalcılıktır. 1980'lerden önceki dönemlere değinilirse, liberal kurumsalcılık birbirine müteakip üç dalga içinde ortaya çıkmıştır. 1940'lar ve 1950'lerin başları işlevselci (functionalist) entegrasyon teorisi, 1950'ler ve 1960'lar yeni işlevselci bölgesel entegrasyon teorileri (neofuncionalist regional integration theory), 1970'lerde ise karşılıklı bağımlılık (interdependence) teorisi. Her üç teori de realizmin devletlerle ilgili savına ve dünya politikasına karamsar bakışına karşı çıkmışlardır⁸². Ayrıca bu üç teoride belirgin bir şekilde uluslararası kurumların devletlerin işbirliği yapmasına

⁸⁰ Viotti ve Kauppi, **a.g.e.**, s. 56.

⁸¹ Smith, **a.g.e.**, s.34.

⁸² Grieco, "Anarchy and Limits", s.486.

yardımcı olabileceklerini savunmuşlardır. Realizm ile kıyaslanacak olursa liberal kurumsalcılığın bu önceki versiyonları uluslararası işbirliği için daha umutlu düşünceler sunmuşlar ve kurumların devletlerin işbirliği yapmalarını sağlama kapasitelerine ilişkin iyimser bir tavır takınmışlardır.

Liberal kurumsal teorinin genel anlamda beş varsayımı aşağıda sıralanmıştır⁸³;

- Devletler her alanda merkez noktada değildir, aksine uluslararası kurumlar ve devlet olmayan aktörler bazı alanlarda daha kritik rollere sahiptir.
- Devletler üniter aktörler değildir, çünkü farklı bürokrasiler “ulusal çıkarları” farklı açılarla/yorumlarla ele alırlar. Bu sebeple devletler, rasyonel değildirler.
- Devletler, güvenlik ve barışa daha az, ekonomiye daha çok odaklanmıştır, devletler ancak diğer devleti ortak kabul ettiğinde işbirliği eğilimindedirler.
- Devletlerin davranışları sadece uluslararası anarşi tarafından belirlenmez, örneğin iç politika tartışmaları dış politikayı etkilemektedir.
- Uluslararası kurumlar, işbirliğine yardımcı olmakta ve uluslararası anarşinin etkilerini hafifletmektedir.

Realist ve liberal görüşe göre devletler amaçları olan rasyonel aktörlerdir. Bu aktörler maliyet-fayda analizleri yaparak faydayı maksimize yapacak tercihleri seçme hakkına sahiptirler. Diğer devletler ile bir kesişme olsa bile, temel çıkar maksimum bireysel kazançtır⁸⁴. Her iki görüşe göre devletler önce seçeneklerini belirler, sonra ortak sonuca ulaşabilmek için devletlerarası stratejik etkileşim sürecini taahhüt ederler. Bu basit modelde; liberaller devletin üstünlüklerine odaklanırken,

⁸³ Smith, **a.g.e.**, s.34.

⁸⁴ Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984, p.27.

realistler ülkeler arası stratejik etkileşime odaklanır. Ya da benzer bir şekilde, realistlere göre devletlerin davranışları, güçlerinin ve kapasitelerinin yansımasıdır. Liberallere göre ise davranışlar, devletlerin amaçlarının ve tercihlerinin yansımasıdır⁸⁵.

1970'lerde yaşanan uluslararası gerilim ve çatışma, liberal kurumsalcılığı zayıflatmış ve realizmin tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Neoliberal kurumsalcılığın en belirgin farklılığı anarşinin işbirliğini zorlaştırdığı düşüncesi ile temel realist savların birçoğunu da kabul etmesidir. Neoliberal kurumsalcılar, temelde, realistlerin devletlerin işbirliği isteğinin anarşik ortamla ters düştüğü savlarına hak verirler fakat buna rağmen devletlerin özellikle uluslararası örgütlerin yardımıyla birlikte çalışabileceğini de belirtirler⁸⁶.

Liberal kurumsalcılık, realistlerin dünya politikasına bakışını çürütmeye çalışmışlardır. Öncelikle, realizmin devletleri merkeze yerleştiren savlarına itiraz etmişlerdir. İşlevselcilere göre dünya politikasında yeni aktörler, uluslararası ajanslar ve onların teknik uzmanları, yeni işlevselcilere göre işçi sınıfı, siyasi partiler, ticaret birlikleri ve ulusüstü bürokrasilerdir; karşılıklı bağımlılık ekolü için ise çokuluslu ortaklıklar ve devletler aşırı koalisyonlardır. İkinci olarak, liberal kurumsalcılar realistlerin, devletler rasyonel ve ya üniterdir söylemlerini eleştirmişlerdir⁸⁷. Üçüncü olarak, liberallere göre özellikle Batı Dünyası içindeki ilişkilerde devletler artık güvenlik ve güç konusuna daha az kaygılı hale gelmişlerdir. Uluslararası ekonomik işbirlikleri ile devletler birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Böylece liberaller,

⁸⁵ Lowi , **a.g.e.**, s.3.

⁸⁶ D. A. Baldwin, "Neoliberalism, Neorealism, and World Politics", D.A. Baldwin (ed.), **Neorealism and Neoliberalism, The Contemporary Debate**, Columbia, Columbia University Press,1993,s.3 ; Grieco, "Anarchy and Limits", s.486.

⁸⁷ Grieco, "Anarchy and Limits", s.489.

realistlerin devletlerin işbirliği yapamayacağına ilişkin dördüncü savlarına da itiraz etmişlerdir. En son olarak da liberal kurumsalcılar realizmin uluslararası örgütler ile ilgili kötümser bakışlarını eleştirmişlerdir⁸⁸.

Liberal kurumsalcılık temsilcilerinden Robert Keohane ve Joseph S.Nye, realizmi hem eleştirmişler, hem de realizmden etkilenmişlerdir. Realistlerin devlet merkezli yaklaşımını eleştirmişler ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı önemli aktörler olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca, realizmin askeri unsurlara verdiği önemi eleştirmiş, ekonomik faktörlerin uluslararası ilişkilerde artan önemini işaret etmişlerdir⁸⁹.

Liberal kurumsalcılar ve önceki dönemlerin aksine neoliberal kurumsalcılık, realistler gibi, devletlerin uluslararası ilişkilerde ana aktör olduğunu ve rasyonel ve bölünmez birimler olduğu kabul ederler. Ayrıca, anarşinin devletlerin hareket ve güdülerini üzerindeki etkisini realistler gibi kabul ederler. Anarşi, devletler arası ortak yönetimin olmaması durumudur. Bu durum sonucunda, Kenneth Waltz'un ortaya koyduğu gibi anarşi içinde savaşlar oluşur. Çünkü onları engelleyecek bir şey yoktur. Gilpin'e göre ise bazı devletler, açgözlü ve ihtiras içinde davranırlar. Ama anarşi ve savaş tehlikesi devletleri güvensizlik ve korku ile güdülenmesine sebep olur⁹⁰. Axelrod ve R.Keohane'nin de belirttiği gibi devletlere karşı kuralları zorla

⁸⁸ Grieco, "Anarchy and Limits", s.490.

⁸⁹ Eralp, **a.g.e.**, s.83.

⁹⁰ Robert Gilpin, "War and Change in World Politics", Paul R. Viotti, Mark V.Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism and Beyond** , Boston, Ally and Bacon, 1998, s.145-152.

uygulayabilecek ortak bir kurum bulunmamaktadır ve uluslararası örgütler de zayıftır⁹¹.

Realistlere göre anarşinin yapısal şartları nedeniyle devletleri birbirinden koruyacak veya bir başka devlete zarar vermesini önleyecek bir kurumun olmaması, uluslararası ortamda devletlerin işbirliği yapma isteğini engellemektedir. Bu durumun etkisi ile devletler korku ve güvensizlikle motive olmuş, güvenlikleri ve bekaları ana kaygıları haline gelmiştir⁹². Asıl hedefleri güvenliklerini teminat altına almak olan devletler, güç ve yeterlilikleri ile meşgul olmuşlardır. Yeterlilik ile kastedilen ekonomik, askeri ve politik kaynaklar olunca, bu konularda bir devletin güvenliğinin esas temellerini oluşturmuşlardır. Realistlere göre anarşik ortam içerisinde kendi kendine yetebilme bağımsızlık anlamına gelmektedir. Devletler, sadece kendileri için yapabilecekleri düzenlemeler ve üretimlerine güvenmelidir. Öncelikle de, devletlerarası güç mücadelesinde kendi güvenlikleri için tedbirli olmalıdırlar⁹³.

Güç, özerklik ve güvenlik kaygısı, devletlerin çatışmaya ve rekabet etmeye yatkın olmasına sebep olmaktadır⁹⁴. Bunlara ek olarak, neorealistler, devletlerin güvenlikleri için kaygılarının sadece güçle ilgili olmadığını belirtirler. İşbirliği yapılması durumunda rakibin/diğer tarafın daha fazla kazanması endişesi, devletlerin işbirliği isteğini köreltmektedir. İşbirliği ancak mutlak kazanç garantilendiğinde

⁹¹ R.Axelrod and R. O. Keohane, "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions.", **World Politics**, vol.38, No.1, 1985, s.226 ;J.M.Grieco, "Anarchy and Limits", s.492.

⁹² J.M. Grieco, **Cooperation Among Nations: Europe, America and Non-Tariff Barriers to Trade**, New York, Cornell University Press, 1990, s.3.

⁹³ a.g.e., s.3.

⁹⁴Lowi , a.g.e., s.4.

gerçekleşebilir. Neorealizme göre göreceli kazanç problemi, anarşik sistem içinde işbirliği için en önemli engeldir⁹⁵.

Neoliberaler, uluslararası işbirliğinde mutlak kazancı vurgularken, neorealistler ise göreceli kazancın üstünde durmaktadır. Waltz'a göre; ortak kazanç için işbirliği yapma olasılığı ile karşı karşıya gelindiğinde, devlet, kendini güvende hissetmek ve kazancın nasıl bölüneceğini sormak zorundadır. İkimiz de kazanacak mıyız sorusunu sormaktansa kim daha fazla kazanacak sorusunu sorma gerekliliği duymaktadırlar. Eğer beklenen kazanç ½ oranında bölünecek ise, bir devlet, diğerine zarar verme veya yok etme isteği politikasını uygulamak için orantısız kazancını kullanır.⁹⁶Büyük mutlak kazançlar bile işbirliğini oluşturmaz çünkü her iki taraf da diğerinin bu artmış kapasitesini nasıl kullanacağı konusunda endişe duyar⁹⁷.

İşlevselcilik (Functionalist), yeni işlevselcilik (neo- functionalist) ve de bağımsız teoriler realistlerin işbirliği isteksizliği savını çürütürler. Onlara göre, işbirliği bir kaidedir. Devletler, artık ekonomi ve refah konularında birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Bunun sonucunda, devletler büyüme ve gelişme için birbirlerini ortak olarak dikkate almalıdır. Liberaller ise işbirliği nasıl başarılı sorusuna odaklanmıştır⁹⁸.

Neoliberal kurumsalcılar, işbirliğine en büyük engelin uluslararası uygulamaların uyum problemi olduğunu savunurlar. Realizm ve liberalizm ilkelerini sentezlendiğinde her ikisi de devletlerin işbirliğini reddetmesine neden olarak,

⁹⁵ Grieco, **Cooperation Among Nations: Europe.....**, s.28.

⁹⁶ Baldwin, **a.g.e.**, s.5.

⁹⁷ Waltz, **Theory of International.....**, s. 105.

⁹⁸ Lowi, **a.g.e.**, s.4.

anarşik ortam içerisinde yasa ve kuralları koyacak bir kurumun olmaması ve devletlerin niyetlerinin anlaşılmasının güç olmasını göstermektedir. Hile yapmanın devletlerin çıkarlarına uygun olması ve devletlerin bireysel çıkarlarına ulaşma endişesi de engelleyici sebepler olarak gözlenmektedir⁹⁹.

Devletlerin işbirliğini neden seçmesi gerekliliği tartışılırken, realistler bu konuda bir şey söylemez. Onlar için anarşi içinde işbirliği sıradışı bir durumdur. İşbirliğinin uygulanması söz konusu olduğunda, gözle gözükmeyen güç ilişkileri ortaya çıkar. Realistlere göre, devletlerin davranışları güç ve yeterlilikleri ile doğru orantılıdır. İşbirliği olasılığı, güç dağılımına göre belirlenmektedir. İşbirliği ve uluslararası rejimlerin oluşumu, bir hegemonik gücün varlığı, hegemonya ve devamlılığı ile doğru orantılıdır. Özetle, işbirliği, güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet ederse gerçekleşir, güçlü devlet işbirliği için gerekli anlaşmaların hazırlanmasına liderlik eder, kurallara uygunluğu zorlar¹⁰⁰.

Bunun tam tersi olarak liberaller, işbirliği nasıl başarılı konusunda üretkendir. Liberal kurumsalcılara göre işbirliği kesin beklentileri kapsar, uyum problemleri nedeniyle reddedilse de, işbirliğini kolaylaştırmaya çalışır¹⁰¹.

Neoliberaler ise uluslararası düzenlemelerin uygulanmasının kolay olmadığını düşünürler. Askeri ve güvenlik konularından ziyade ekonomik ve refah konularından

⁹⁹ Grieco, "Anarchy and Limits of...", s.487.

¹⁰⁰ Keohane, **After Hegemony: Cooperation**, s.31.

¹⁰¹ Lowi, **a.g.e.**, s.5.

işbirliği olasılığının yüksekliğine işlevselcilere göre daha iyimser bir şekilde yaklaşırlar¹⁰².

Neoliberaler, realistlerin uluslararası işbirliği olasılığını ve uluslararası kurumların kapasitelerini göz ardı etmelerinin yanlış olduğunu ifade ederler. Neoliberaler, realizme zıt olarak ve geleneksel liberal görüşe paralel olarak, örgütlerin devletlerin birlikte çalışmasına yardım ettiğini savunurlar. Böylece, neoliberaler, realistlere göre işbirliği konusunda daha iyimser bir tavır sergilerler¹⁰³.

Neoliberaler öncelikle realistlerin bazı savlarına katılarak iddialarına başlamışlardır. Ama devamında geleneksel liberal kurumsalcılığın ilkelerine katılmış ve realistlere karşı çıkmışlardır¹⁰⁴.

Bu argümanı geliştirmek için, neoliberaler önce anarşi içindeki devletlerin sıklıkla karmaşık çıkarlarla karşı karşıya geldiğini savunurlar ve kısmen bu durumu tutuklunun ikilemi (prisoner's dilemma) ile tanımlarlar. Böyle bir durumda, her devlet iki taraflı işbirliğini, karşılıklı direnişe tercih etmelidir, oysa aldatmayı, iki taraflı işbirliğine tercih ederler, karşılıklı ihanet ile ötekini kurbanlaştırma ve kendini kurtarma çabası içinde olurlar. Böyle yaparsa iki taraf da kaybeder, oysa karşılıklı işbirliği iki tarafın da yararına olacaktır¹⁰⁵.

¹⁰² Lowi, a.g.e., s.6 ;J. Selby, **Water, Power and Politics in the Middle East; The Other Israeli-Palestinian Conflict**, London, I.B.Tauris ,2003, s.57.

¹⁰³ J.M. Grieco, " Understanding The Problem of International Cooperation: The Limits of Neoliberal Institutionalizm and the Future of Realist Theory.", D.A. Baldwin (ed.),**Neorealism and Neoliberalism, The Contemprrory Debate**, Columbia, Columbia University Press, 1993, s.302; Grieco,"Anarchy and Limits of..." , s.493.

¹⁰⁴ Grieco, "Anarchy and Limits of..." ,s.493.

¹⁰⁵ Axelrod ve Keohane, a.g.e. , s.229; Grieco, "Anarchy and Limits of..." ,s.493.

Günümüzde devletlerin işbirliği ve ortak bir çatı altında bütünleşmenin en iyi örneklerinden biri olan Avrupa Birliği söz konusu olduğunda, hem neorealistler hem de neoliberaler, Avrupa Birliğini soğuk savaşın bir ürünü olarak görmüşlerdir, ama iki teori de Avrupa Birliği'nin gelecekteki gelişimi ve Avrupa işbirliği hakkında farklı fikirlere sahip olmuşlardır. AB, soğuk savaşta, iki kutuplu dünyanın kuralları doğrultusunda gelişmiştir. Bazı realistler soğuk savaşın bitmesi ile Avrupa ülkelerinin işbirliğinin sona ereceğini düşünmüşlerdir. Bu beklenti realizmin iki ana argümanına dayanarak ortaya çıkmıştır. Birincisi, Soğuk savaşın bitmesi ile Avrupa ülkelerinin göreceli kazanca dönük ilgileri artacaktır. Realistlerin işbirliği yaparken ülkelerin göreceli kazanca ilişkin endişeleri, Avrupalı partnerler (dost-taraf ülkeler) içinde geçerli olmakta ve önlerine engeller koymaktadır. Basitçe, devletler göreceli kazançlar ile ilgili kaygılara sahiptir, bu da anarşinin yapısal etkisidir. Grieco'nun belirttiği gibi devletler göreceli kazançlar konusunda hassastır, talepler çeşitli olabilir ama her zaman sıfırdan büyük olmalıdır¹⁰⁶.

İkinci olarak realistler, kurumların, işbirliği önündeki engellerle baş edemeyeceğini belirtir. Mearshimer, ülkeler arasında işbirliği yapıldığını kabul eder ama bu işbirliğinin göreceli kazanç problemi ile sınırlandırıldığını belirtir. Kurumlar ise en güçlü devletlerin ilgi ve çıkarlarını her zaman etkiler, çünkü bu çok güçlü devletler kurumları yaratan kuralları yaratmıştır. Uluslararası kurumlar, devletlerarası rekabetin ortasındadır¹⁰⁷.

Buna zıt olarak neoliberaler, neorealistlerin anarşi ve göreceli kazançla ilgili varsayımlarının modern Batı Avrupa ülkeleri söz konusu olunca etkili olmadığını

¹⁰⁶ S.Smith, **a.g.e.**, s.40.

¹⁰⁷ **a.g.e.**, s.41.

düşünmektedirler. Bu noktada en önemli şey Avrupa partnerleri arası güç tehdidinin olmamasıdır¹⁰⁸.

Neoliberalere göre, güç yokluğu ya da Powell'in tanımıyla savaşın gölgesi (specter of war) devletlerarası işbirliğinin oluşmasına katkıda bulunur. Powell'a göre; devletler, işbirliğinde diğer taraf avantaj kazanır korkusu yaşamaktadır ve bu korku devam ettiği sürece, işbirliklerinin oluşmasına engel olacaktır. Sonuçta, Robert Keohane ve Lisa Martin, Batı Avrupa'da oluşan kurumsallaşma derecesinin; devletlerin işbirliği için realistlerin fikirlerine karşın bariyerleri yıkabildiğini belirtmektedir.¹⁰⁹.

1.1.3. Sınıraşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu

Birleşmiş Milletler (BM), FAO (Food and Agriculture Organization) su anlaşmazlıkları çözümü ile ilgili işbirliği ve anlaşma verilerini biraraya getirmişler ve sonucunda M.S. 805 ve 1984 yılları arasında sınıraşan sular ile ilgili 3600 anlaşma tespit etmişlerdir. 1814 yılı itibari ile uluslararası suların ulaşım dışı kullanımı, taşkın düzenleme, hidroelektrik enerji amaçlı 300 anlaşma tespit edilmiştir¹¹⁰.

Su havzalarının fiziksel, politik ve insani kesişmeleri ile yönetimi daha zor bir hal almıştır. Su sıkıntısının artması, su kalitesinin düşmesi, nüfusun artması, su

¹⁰⁸ a.g.e., s.41.

¹⁰⁹ a.g.e., s.42.

¹¹⁰ Aaron T.Wolf , "Conflict and Cooperation Along International Waterways", **Water Policy**, Vol.1, No.2, 1998, s.255-8.

havzalarında yürütülen projeler, dengesiz ekonomik gelişmeler, kıyıdaş ülke ilişkilerinin kötüye gitmesine sebep olmaktadır¹¹¹.

Suyun küresel mal olarak algılanması ile birlikte, ortak hareket ihtiyacının oluşması tetiklenmiştir. Tükenebilir bu kaynağın tek taraflı kötü kullanımı ortak kaynak yönetiminin oluşturulması için itici güç olmuştur. Su kaynağının paylaşılması hidrolojik, ekonomik, devletlerin dış politikasını ve iç dinamiklerini etkiler bir boyuttadır. Bu sebeple yeni işlevselcilerin öngörüsüne göre su ile ilgili işbirlikleri ikincil politikadan, birincil politika konularına sıçrayacaktır. Bunun yanında rejim teorisine göre, bölgesel kurumlar doğal kaynakların kullanımına ilişkin oluşturulacak işbirlikleri için önemli araçlardır¹¹².

Realist ve neorealistlerin, su kaynaklarında işbirliği çalışmaları ile ilgili olan özerklik, çıkar ve egemenlik ile ilgili kaygıları vardır. Aslında, uzmanlar da, sınıraşan sularda işbirliğinin devletlerin egemenlik, güvenlik ve toprak bütünlüğü gibi önemli kaygıları ile çatıştığı için başarısız olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Genel olarak devletler, doğal kaynaklarını paylaşmak istememektedir. Bu durum, devletler arası ilişkilerin öngörülememesi olgusuyla ve karşılıklı bağımlılık nedeniyle ortaya çıkan zayıf noktalar ile desteklenince devletler uzun süreli su kaynakları paylaşım anlaşmalarından kaçınmaktadır¹¹³. İşbirliği çabaları, devletleri, güvenlikleri, egemenlikleri ve komşusuna karşı politik husumeti ile ilgili kaygılandırmaktadır. Liberal ve neoliberaler, devletler çıkarları olduğu zaman ortak

¹¹¹ Giordano ve Wolf, **a.g.e.**, s. 2.

¹¹² David Philips, Marwa Daoudy, Stephen McCaffrey, ve d., “Trans-boundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-Sharing”, **Global Development Studies**, No.4, Stockholm, 2006, s.15.

¹¹³ Shlomi Dinar, **International Water Treaties: Negotiation and Cooperation Along Transboundary Rivers**, London, Routledge, 2008, s.17.

kazançları algılayabilecek ve işbirliklerini sürdürebileceklerini iddia etmektedirler. Sınıraşan sular dahilinde kıtlığın üstesinden gelinebilmesi ve su kaynağından faydalanmanın düzenlenmesi de işbirliği için teşvik edici unsurlardır. Tek taraflı çözümlerin tükendiği veya işbirliğinin sağlayacağı artı faydaların farkına varıldığı noktada devletler çatışmak yerine işbirliği yapmayı tercih edecektir. Devletlerin işbirliği yapma probleminde, kurumlar ve düzenlemeler işbirliğini sağlamak için yerlerini alacaktır¹¹⁴.

Bireysel faydalarını maksimize etme kaygısına sahip devletler, kaynakları tek taraflı tüketme güdülerini bu kaygı ile güçlendirmektedir. Devletler arasında yaşanan çatışmalar, kıyıdaş anlaşmazlıkları ile bir arada var olmaktadır. Müzmin çatışma durumları nedeniyle kıyıdaşlar işbirliğini başaramamışlardır. Örneğin; İsrail, Ürdün, Lübnan, Suriye ve Filistin, Ürdün nehri havzasında yer almaktadır. Yıllardır bu bölge yoğun politik çatışmaların etkisi altındadır. Su kaynağı ile ilgili kıyıdaşların anlaşmazlığı Arap-İsrail çatışmasının öğelerinden biridir. Bu durumu destekleyen diğer örnekler Indus ve Nil havzalarıdır¹¹⁵.

Bu örnekler, kurak ve yarı-kurak bölgelerde cereyan etmektedir. Tüm örneklerde, su, tarım, sanayi ve evsel amaçlı kullanılmaktadır. Havzaların kıyıdaş ülkelerinin bir kısmı veya hepsi, su kaynaklarına sorunsuz ulaşmayı, ulusal güvenlikleri ile ilişkilendirmişlerdir. Örnek havzalarda, işbirliğine ulaşabilmek için

¹¹⁴ Dinar, **a.g.e.**, s.17.

¹¹⁵ Lowi, **a.g.e.**, s.2.

çabalar sarfedilmiştir. Ama bu havzaların hiçbirisinde “optimal” nehir havzası geliştirilmesi yönetimi ve planlaması yapılmamıştır¹¹⁶.

Sınıraşan suların çatışmaya sebep olmaksızın kıyıdaşlarınca kullanımını ancak devletlerin işbirliği ile gerçekleştirmektedir. Sınıraşan sular tartışma konusu olduğunda devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler¹¹⁷. Yukarı kıyıdaş devlet coğrafi avantajı ile sınıraşan sulardan faydalanırken ve aşağı kıyıdaş ülkeye zarar verirken işbirliği yapması beklenemez. Bazı durumlarda, aşağı kıyıdaş ülke, yukarı kıyıdaş ülkeyi işbirliği yapma yolunda etkilemek için yukarı kıyıdaş ülkenin coğrafi avantajını, askeri veya ekonomik güç ile dengelemesi gerekmektedir. Hidropolitik alanında ortak sular işbirliği neorealistler tarafından *hegemon denge teorisi* ile açıklanmaktadır. Bu konuda Miriam Lowi, havzada yer alan hegemon devletin çıkarının, işbirliği için ilk koşul olduğunu belirtir. Eğer hegemon devlet su kaynağına bağımlı ve aşağı kıyıdaş pozisyonunda ise işbirliği beklenen sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer hegemon güç yukarı kıyıdaş pozisyonda ise avantajını korur ve bu havzada işbirliği beklenmemelidir. Hegomon gücün yukarı kıyıdaş olduğu durumda işbirliği olasılığı, aşağı kıyıdaş olduğu ve yukarı kıyıdaşa bağımlı olduğu duruma göre daha azdır. Sonuçta, yukarı kıyıdaş ortak sudan faydalanırken aşağı kıyıdaş ülkeye zarar vermesi ancak güçlü olduğunda söz konusu olmaktadır¹¹⁸. M. Lowi'ye göre ideal olan; bu kaynağa ihtiyaç duyan ülke suyun bir güvenlik meselesi olduğu bir durumda, diğer kıyıdaş ülkeler ile işbirliği yapma yoluna gitmelidir. Ama gerçekler söz konusu olduğunda genelde bölgede hegemonik denge açısından güç dağılımı çok önemlidir. Baskın güç durumundaki ülke sınıraşan su ile

¹¹⁶ Kathryn Furlong, “Hidden Theories, troubled Water: International Relations, the ‘Territorial Trap’, and the Southern African Development Community’s Transboundary Waters,” **Political Geography**, 25, 2006, s.442 ; Lowi, **a.g.e.**, s.3.

¹¹⁷ Lowi, **a.g.e.**, s.10.

¹¹⁸ Dinar, **a.g.e.**, s.20.

ilgili işbirliğinden fayda sağlayacak ise uygulanacak düzen için liderlik yapar ve kuralları oluşturur. Eğer, bölgedeki baskın gücün herhangi bir çıkarı yok ise bu işbirliği sağlanamaz. Bu nedenle, sınıraşan su aşağı kıyıdaşın zararına kullanıldığında ve aşağı kıyıdaş kendini yukarı kıyıdaş ülkeye göre daha güçlü olduğunu fark ettiğinde, devletler arası düşmanlık artmaktadır. Hegemon gücün aşağı kıyıdaş olduğu durumlarda çatışma beklentisi artmaktadır. Aşağı kıyıdaş hegemon devletin çeşitli anlaşmalar zemininde yukarı kıyıdaş devletin kullanımını kısıtlaması ile işbirliği fırsatı artmaktadır. Bu duruma örnek olarak 1959 yılında Nil nehri havzasında aşağı kıyıdaş Mısır'ın, yukarı kıyıdaş Sudan ile işbirliği anlaşması gösterilebilir¹¹⁹. Yukarı kıyıdaşın hegemon olması her zaman zayıf aşağı kıyıdaş ile anlaşma yapmayacağı anlamına gelmemektedir. Uluslararası nehir yönetimi işbirliğine aşağı kıyıdaş devlet çok ilgi gösterirken hegemon yukarı kıyıdaş devlette karşılıklı münasebet anlaşmaların, yan girdileri nedeniyle az da olsa ilgi gösterebilmektedir¹²⁰.

Bazı durumlarda da, devletler işbirliği yapma konumunda olmayabilirler, her zaman stratejik konumlarını kullanmak veya aşağı kıyıdaşa zarar vermek için tüm güçlerini bir arada toplamak zorunda değildirler. Neoliberaller bu durumu, genellikle tek taraflılığın tatmin edici sonucun devam etmesine bağlamaktadırlar. Diğer bir durum ise, uluslararası nehrin iki ülke arasında sınır oluşturması, iki ülke için

¹¹⁹ Jeroen F. Warner, Mark Zeitoun, “ International Relations Theory and Water Do Mix: A Response to Furlong’s Troubled Waters, Hydro-Hegemony and International Water Relations”, **Political Geography**, 27, 2008, s. 805; M. Lowi, **a.g.e.**, s. 199.

¹²⁰ Paul Williams, “Water Usually Flows Downhill: The Role of Power, Norms, and Domestic Politics in Resolving Transboundary Water-Sharing Conflicts”, Alan Richards (der.), California, Institute on Global Conflict and Cooperation, 1997, s. 56 ; Dinar, **a.g.e.**, s.21.

stratejik kesişme, karşılıklı münasebet ve yan girdiler gibi şartlar oluşturabilir, bu durum da işbirliği yapma olasılığı yüksektir¹²¹.

Birden fazla uluslararası havzada yer alan kimi zaman aşağı kıyıdaş, kimi zaman yukarı kıyıdaş devlet olan devletler, işbirliği yaparken taleplerini, işbirliği şartlarını diğer havzalarda bağlayıcı bir durum ve emsal yaratmaması için kısıtlar veya mağduriyetlerine rağmen işbirliğinden kaçınırlar¹²².

Neorealistler ve bazı neoliberal kurumsalcılara göre özellikle, suyun büyüme ve gelişme için önemli bir girdi olduğu durumlarda, her kıyıdaş ileride zarara uğrayabileceği bir durumda kalmaktan korkar bu sebeple de hiçbir taraf, hasmının daha güçlü bir konuma geçebileceği bir oluşumda, kendini yükümlülük altına sokmak istemez¹²³.

Son yıllarda gündemde sıkça yer alan uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından biri olan konstrüktivizm, işbirliği ve uluslararası anlaşmaların kolaylaştırılmasında ulusüstü kurumların, hükümet dışı örgütlerin ve bilgi toplumlarının önemli rolleri olduğunu su havzalarında işbirliği örneklerini de kullanarak savunmaktadırlar. Konstrüktivistlere göre, bilgi toplumları profesyonellerin önem kazandığı bilgi temelli toplumlardır. Bu gruplar, ortak değerlere sahip, aynı amaca inanmakta ve ilişkileri etkilemektedir. Konstrüktivistler, dünya politikalarının sosyal olarak inşa edildiğini iddia ederler. Kural oluşturan ve müşterek anlayışların, fiziksel ve sosyal dünya için sonuçları vardır. Uluslararası politikada maddesel gerçekler dışında sosyal gerçeklerde önemli bir rol oynar. Uluslararası aktörler, birbirleri ile ilişkilerini bu maddesel gerçeklerden

¹²¹ Dinar, **a.g.e.**, s. 22.

¹²² **a.g.e.**

¹²³ **a.g.e.**

öte uluslararası alanda oluşturulan sosyal gerçeklere göre şekillendirir. Örneğin bu sosyal gerçekler egemenlik, hukukun üstünlüğü gibi ilkelerdir. Aktörlerin çıkar ve kimlik tanımlamaları ve davranışları uluslararası politikada devletler arası ilişkiler ve etkileşimler sonucu oluşan ortak anlayışlar, normlar ve kurallar tarafından şekillendirilir. Aynı zamanda aktörlerin kendi davranışları ve etkileşimleri uluslararası politikada hakim olan bu kuralları, normları ve ortak anlayışları etkiler ve şekillendirir. Devletlerin önceden tanımlanmış ve değişmeyen çıkar tanımlamaları yoktur. Bu doğrultuda devletlerin çıkarları uluslararası politika da her devlet tarafından farklı tanımlanan, şekillendirilen ve değişime açık bir kavramdır¹²⁴.

Su politikalarında devletlerarası işbirliği oluşturulurken yukarıda sözü edilen aktörlerin, engellerin üstesinden gelinmesine yardımcı olacağı ve ilgili devletleri “kazan-kazan” (win-win) durumunda oluşturulmuş işbirliklerine ikna edebileceği vurgulanmaktadır. Elhance’e göre, bu kurumlar, fikir birliğini inşa eder, müzakere gündemini hazırlar ve problem çözer bir ortam hazırlarlar. Ayrıca, bu kurumlar, işbirliği kazançlarını etkileyerek anlaşmayı daha cazip hale getirecek finansal desteği de sağlayabilmektedirler. BM Kalkınma Programı(UNDP) Mekong Nehri görüşmelerinde, Dünya Bankası ise İndus Nehri görüşmelerinde tarafların işbirliği yapmasını kolaylaştırmak için önemli rol almışlar ve finansal olarak büyük projelere işbirliği çatısında destek olmuşlardır¹²⁵. Konstrüktivistlerin iddiaları örnekler ile desteklenmektedir. Sınırşan sularının kıyıdaş devletlerce kullanımında, geçmişten günümüze işbirlikleri gerçekleştirilmiştir, bu doğrultuda anlaşmalar yapılmış, kurumlar inşa edilmiştir. Ancak bu işbirlikleri, devletlerin özellikle havzada güçlü

¹²⁴ Alexander Wendt, “Constructing International Politics”, **International Security**, Vol.20, No.1, Summer 1995, s.72.

¹²⁵ Arun P. Elhance, “Hydropolitics in the 3rd World: Conflict and Cooperation in International River Basins.”, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1999.

olan kıyıdaşın çıkarlarına uygun olmadığı durumlarda gerçekleştirilmemektedir. Yukarıda bahsedilen kurumlar işbirliği oluşturulmasını sağlamaktadır fakat yukarıda da ifade edildiği gibi işbirliği taraflara cazip bir hale getirilerek, çıkarlarına uygun hale getirilerek oluşturulmuştur. Bu durum, realistlerin temel argümanlarını çıkarlar dahilinde işbirliği yapılması görüşünü desteklemektedir.

1.2. Sınıraşan Suların Kullanımına İlişkin Teamüllerin ve Doktrinlerin Gelişimi

Tatlı su, ekonomik ve teknik olarak yüzeysuları (akarsular, göller vb.) ve yeraltısularından sağlanabilmektedir. Günümüzde akarsular, göller, kanallar ve yeraltısuları suyolları genel adını almaktadır¹²⁶. Bu suyolları kimi zaman tümüyle bir devletin ülkesinde yer alır ve devletin iç sularını oluşturarak, ulusal sular adını alır¹²⁷, kimi zaman da iki veya daha çok devletin ülkesinden geçer ya da aralarında sınır oluşturur. Bu durumda sular, fiziksel durumlarına göre sınıraşan suyolları veya sınıraşan sular adını alırlar¹²⁸.

Devletlerin suyolları üzerinde yararlanma hakkı bulunduğu kabul edildiği anda, bu hak aynı suyollarına kıyıdaş iki veya daha çok devletin her biri için söz konusu olmaktadır. Ortaya çıkan karşılıklı yararlanma hakkının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bir devletin ulusal nehirlerden faydalanmaları, kendi kaynaklarını işletmesi “ulusal yetki” kavramı içerisinde yer almaktadır. Ancak, bir devletin veya birden fazla devletin uluslararası nehir sularını kullanmaları, kıyıdaş/suyolu ülkelerini olumsuz etkilediği için, bu konu uluslararası hukukun

¹²⁶ H.Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1999, s.275.

¹²⁷ C.Sar, **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı**. Ankara, SBF Yayınları, 1970, s.46.

¹²⁸ Pazarcı, **a.g.e.**, s.276.

çalışma alanına girmektedir. Bu sebeple, uluslararası hukukun, sınıraşan suyollarından faydalanılmasını kurallar ile düzenlemesi sonucu bir faydalanma hakkı sorunu doğmaktadır¹²⁹.

1.2.1.Faydalanma Hakkı ve Doktrinler

Faydalanma hakkının kapsamını ve sınırlarına ilişkin dört adet doktrin söz konusudur. Bu doktrinler sırasıyla Yukarı kıyıdaş devlet için avantajlı bir durum yaratan Harmon Doktrini olarak da tanınan Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini, aşağı kıyıdaş devlet için avantajlı durum yaratan Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini, Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini ve Hakkaniyete Uygun Kullanım Doktrinidir.

1.2.1.1. Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini (Harmon Doktrini)

ABD ve Meksika'nın paylaştığı iki önemli nehirden biri olan Rio Grande sularının, ABD tarafında yaşayan çiftçiler tarafından derive (yönünün çevrilmesi) edilmesi ile 1800'lerin sonlarında nehir suları seviyesinde düşme meydana gelmiş ve bu durum Meksika tarafında protestolara sebep olmuştur. Bunun üzerine ABD hükümet birimi, söz konusu iki ülkenin uluslararası hukuka göre hakları hakkında tavsiye almak üzere ABD Başsavcısı Judson Harmon'a başvurmuştur¹³⁰. Başsavcı Judson 12 Aralık 1895'da fikrini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

¹²⁹ Sar, **a.g.e.**, s.45.

¹³⁰ S.C. McCaffrey, **The Law of International Watercourses**, New York, Oxford University Press, 2001, s.77.

“Milletlerarası hukuk kuralları, ABD’ne Rio Grande nehrinin kendi ülkesi içinde kalan kesimindeki suların faydalanma olanağını-söz konusu faydalanma neticesinde, nehrin ABD ülkesinde kaldığı noktadan aşağıdaki kesiminde suların miktarı azalmış olsa bile kendi vatandaşlarından esirgemek yolunda hiçbir vecibe yüklememektedir. Bu çeşit bir vecibenin bulunabileceği faraziyesi, ABD’nin ulusal ülkesi üzerinde var olan egemenliğine aykırı düşer.¹³¹”

Bu görüş uzun bir süre ABD tarafından yerleşmiş bir uluslararası hukuk kuralı olarak öne sürülmüştür. Söz konusu durum ABD içişlerini etkilese de, uluslararası hukuku da etkilemiş ve birçok devlet de uluslararası akarsulardan faydalanırken doğan anlaşmazlıklarda bu görüşü temel alarak bir çözüme ulaşmaya çalışmışlardır¹³².

1895 yılından itibaren Harmon Doktrini olarak anılan Mutlak Ülke Egemenliği¹³³ Doktrini’nde yukarı kıyıdaş ülke, aşağı kıyıdaş ülkenin durumunu göz önünde bulundurmaksızın su kaynağını kendi sınırları içersinde çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanabilmektedir¹³⁴. Bu doktrinde aşağı kıyıdaş ülke dezavantajlı durumdadır. ABD, Harmon doktrinini yirminci yüzyılın ilk yarısından sonra terk etmiştir.

¹³¹ Sar, **a.g.e.**, s.107.

¹³² M. Bir, “Akarsulardan Faydalanma ve Türkiye’nin Uluslararası Hukuku İlgilendiren Akarsuları”, Ankara, , 1986, s.75 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

¹³³ 1895 yılında Harmon Doktrini adını alan bu görüş aslında 1851 yılında Alman hukukçu Johann Ludwig Klube ‘in Milletlerarası Hukuk kitabında yer almaktadır.

¹³⁴ H.Elver, **Peaceful Uses of International Rivers; The Euphrates and Tigris Rivers Dispute**, New York, Transnational Publisher, 2002, s.131.

1.2.1.2. Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Harmon doktrini etkisini kaybetmeye başlamış ve sınırlı bir egemenlik anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Doğal durumun bütünlüğü doktrini de, aşağı kıyıdaş devletlerinin, sınıraşan suyollarından faydalanabilmek için sınırlı egemenlik görüşünü değişik biçimde yorumlaması ile ortaya çıkmıştır¹³⁵. Bu doktrin; uluslararası akarsuların aktıkları devletlerin ülkesinden geçerken doğal durumunun bozulmamasını öngörür, aşağı kıyıdaş ülke lehine bir durum yaratır. Bu doktrin, Harmon doktrininin karşıtı bir görüştür. Doğal durumun korunmasında, yukarı kıyıdaş ülke, akarsuyun doğal durumunu değiştirebilmek için aşağı-kıyıdaş devletin onayını alması gerekmektedir. Ayrıca, aşağı kıyıdaş devlet akarsudan gelecekte de faydalanma eylemlerini garanti altına almalıdır. Bu doktrinde ana tema “rıza şartı” dır¹³⁶. Bu doktrin, birçok devlet ve kurum tarafından yukarı kıyıdaş devletin faydalanma hakkını ortadan kaldıran, engelleyici özelliği nedeniyle kabul edilmemektedir.

1.2.1.3. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini

19. yüzyılda ABD de ortaya çıkan¹³⁷ bu görüş, uluslararası bir suyu kendi sınırları içinde diğer kıyıdaşlara göre daha önce kullanmaya başlayan bir ülke, bu kullanımı devam ettiği sürece bu sular üzerinde bir çeşit kazanılmış hakka sahip olmaktadır. Diğer kıyıdaşlar, ilgili suyu çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanırken,

¹³⁵ Bir, a.g.e., s. 85.

¹³⁶ a.g.e. s.86.

¹³⁷ Madencilerin, arazilerinde sularını diğer arazi sahiplerinden önce kullanmaya başlayarak sular üzerinde kazanılmış hakka sahip olmaktadır.; M.Bir. s.90

kazanılmış hak¹³⁸ sahibi kıyıdaşı olumsuz yönde etkilememeleri gerekmektedir. Bu doktrinde kazanılmış hakkın dayanağı, suları belirli bir şekilde kullanma ve kullanmayı sürdürme fiilinin yarattığı bir durumdur. Bu doktrinde kazanılmış hak kavramı içine antlaşmalar ile elde edilmiş haklar yer almamaktadır¹³⁹ Bu doktrin, her iki kıyıdaş ülke tarafından öne sürülebilecek bir doktrin gibi gözükmesine rağmen yukarı kıyıdaş ve aşağı kıyıdaş ülkelerin coğrafi konumu göz önüne alındığında bu doktrinin uygulanmasında zarar görecektir taraf yukarı kıyıdaş ülkedir. Bu doktrin ile mevcut kullanımlara dokunulmazlık getirilmekte ve yukarı kıyıdaş ülkenin ekonomik gelişmesinin önleneyeceği belirtilmektedir.

1.2.1.4. Hakkaniyete Uygun Kullanım Doktrini

Adil kullanım doktrini olarak da bilinen bu görüş, her havza devletinin kendi ülkesi içinde, uluslararası akarsuların sularından faydalanmasında makul ve hakkaniyete uygun bir hakkı bulunmaktadır¹⁴⁰. Yukarı kıyıdaş, aşağı kıyıdaş ayrımı yapılmaksızın eşdeğer kullanım hakkı bu doktrinin özelliğini oluşturmaktadır. Bu özellik ile doktrin kıyıdaş ülkelerin birbirlerinin, kısıtlı ülke egemenliği kuralı içinde makul ve adil kullanım hakkına zarar verilmemesini belirtir¹⁴¹. İki kıyıdaş devleti kullanım hakkında eşit tutmaya çalışan bu doktrin incelendiğinde aşağı kıyıdaş ülkenin avantajlı durumda olduğu gözlenmektedir. Yukarı kıyıdaş devletin kullanım haklarını da belirlemek üzere faktörler tespit edilmelidir. Bu doğrultuda hakkaniyete uygun kullanım üstünlüğü doktrinini benimseyen Uluslararası Hukuk Derneği'nin

¹³⁸ Kazanılmış hak terimi, doğal yada tarihi veya kadim hak olarak bilinmektedir.

¹³⁹ Sar, **a.g.e.**, s.274.

¹⁴⁰ Bir, **a.g.e.**, s.96.

¹⁴¹ Sar, **a.g.e.**, s. 300.

1966 yılında aldığı Helsinki Kararları 2.bölüm 5. maddesinde makul ve hakkaniyete uygun kullanımını kapsayan faktörler belirtilmiştir. Bu faktörler sırasıyla;

- Her havza devletinin ülkesine düşen drenaj alanının oranı da dahil olmak üzere, havzanın coğrafi durumu,
- Her havza devletinin su katkısında dahil olmak üzere, havzanın hidrolojik durumu,
- Havzayı etkileyen iklim şartları;
- Mevcut kullanımları da kapsamak üzere, havza sularının geçmiş kullanımı;
- Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları,
- Havza devletlerinin her birinde, geçimi havza sularına bağlı nüfus;
- Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan çözümleri karşılaştırma,
- Yararlanabilecek başka kaynakların bulunması;
- Havza sularının kullanılmasında, yersiz israfın önlenmesi;
- Kullanımlar arasındaki çatışmaları uzlaştırma çaresi olarak, bir ya da daha çok havza devletine tazminat verme imkanları
- Havza devletinin ihtiyaçlarının, diğer bir havza devletine ciddi zarar verilmeden, karşılanabilme derecesi¹⁴²

Hakkaniyete uygun kullanım doktrini, kıyıdaşların değişik kullanım eşitleri arasında bir uyum sağlayarak azami faydayı amaçlar¹⁴³.

¹⁴² Sar, **a.g.e.**, s.301;ILA, "Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers,"Ila Papers, London,1966, s.11.

¹⁴³ Bir, **a.g.e.**, s.99.

1.2.2. Uluslararası Su Hukuku

Yirminci yüzyıl boyunca uluslararası su hukuku, suyun ulaşım dışı kullanımı üzerine yoğunlaşırken, Avrupa, Kuzey Amerika ve dünyanın diğer bölgelerinde ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapılmakta ve yürürlüğe girmektedir. Fakat genel olarak kabul edilmiş kurallar ve anlaşmalar yoktu¹⁴⁴.

1950 ve 1960'lı yıllarda su sıkıntısı dünyanın belirli bölgelerinde gözlenmeye başlanmıştır. Su kaynaklarının kullanımına ilişkin genel hukuk kurallarının olmaması, suların kullanımında çatışma yaşanmasına sebep olmuştur. Küresel anlamda bir su kıtlığı yaşanmasa bile bölgesel anlamda yaşanan su kıtlığı, iki veya ikiden fazla tarafların yaptığı anlaşmalar ile yatıştırılmıştır. Bu süreçte uluslararası hukuk alanında, uluslararası suyollarının tahsisine ilgili prensipleri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Uluslararası suyollarının, ulaşım dışı kullanımını yönetebilmek için hukuk prensiplerinin gerekliliği, hükümet dışı uluslararası hukuk örgütlerinin bu konu üzerinde çalışmasına neden olmuştur¹⁴⁵.

İlk profesyonel girişim, Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. UHE, önceleri nehirlerin ulaşım amaçlı kullanımı üzerine çalışmış daha sonra çalışmalarını ulaşım dışı amaçlı su kullanımını da ekleyerek genişletmiştir. 1911 yılında, Cenevre, Madrid Deklarasyonu'nda birden fazla devletin

¹⁴⁴ Elver, **a.g.e.**, s.161.

¹⁴⁵ **a.g.e.**, s.162.

sınırları¹⁴⁶ içerisinde akan nehirlerin kullanılması ve faydalanması usullerinde devletin diğer devletlere zarar vermekten kaçınması gerekliliği önerilmiştir. Bu, kıyıdaş ülkelerin, uluslararası su hukuku altında birbirlerinin haklarını gözetmesinin kabulünün ilk adımıdır. Bundan sonra, 11 Eylül 1961 yılında Salzburg Kararları, 1977 yılında kirlilik üzerine Atina Kararları ortaya çıkarılmıştır¹⁴⁷.

Uluslararası hukuk alanında, ikinci hükümet dışı örgüt, 1873 yılında kurulan Uluslararası Hukuk Birliği'dir. 1954 yılından itibaren uluslararası nehirlerin paylaşımı üzerine çalışmalar yapan ILA¹⁴⁸, 1956 yılında Dubrovnik Konferansı, 1958 New York Konferansı sonucu kararlar oluşturmuş ve 1961 yılında Salzburg Deklarasyonu'nu benimsemiştir. Bu deklarasyon ile uluslararası nehirlerde “nehir havzası yönetimi” fikri ilk kez ortaya konmuştur¹⁴⁹. Ayrıca, ILA 1950'lerin sonlarında “uluslararası drenaj havzası” kavramını ortaya koymuştur. Bu kavram; ana nehrin yanında yan kolları ve bağlantılı yeraltısularını kapsamaktadır. Bu kavram 1966 Helsinki kararlarının 2. maddesinde de yer alacaktır. Uluslararası drenaj havzası terimi su kaynaklarının makul biçimde geliştirilmesinin temelleri oluşturmaktadır¹⁵⁰.

ILA'nın gerçekleştirdiği bu üç konferansın sonuçları, 1966 Helsinki kuralları ile doruğa ulaşmıştır. Helsinki kuralları, ILA'nın nezareti altında geliştirilen en

¹⁴⁶ 1978 yılında birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal İlişkiler Bölümü, Doğal kaynaklar Enerji ve Nakil Merkezi, (Centre for Natural Resources Energy and Transport) 214 adet uluslararası nehir ve göl tanımlamıştır. 20 yıl sonra 47 tane daha eklenerek sayı 263'e ulaşmıştır. Bkz. Atlas of International Freshwater Agreements, UNEP&FAO, 2002.

¹⁴⁷ Elver, **a.g.e.**, s.163.

¹⁴⁸ J.A. Allan, C.Mallat, **Water in The Middle East; Legal, Political and Commercial Implications**, NY, St Martin's Press, 1995, s. 62.

¹⁴⁹ Elver, **a.g.e.**, s.163.

¹⁵⁰ D. A. Caponera, **The Law of the International Water Resources; Some General Conventions, Declarations And Resolutions Adopted By Governments, International Legal Institutions**, Rome, FAO,1980, s.5.

önemli belgedir. Kirlilik ile ilgili Montreal Kuralları ve Seul tamamlayıcı kuralları bu belge devamında çıkan kararlardır. Uluslararası drenaj havzalarının ulaşım dışı kullanımını meydana getiren bu kurallar, sınır konularını ve yeraltısularını kapsam dışı tutmuştur¹⁵¹. 1966 yılında final rapor sunulurken, uluslararası su kaynakları hukuk komitesi kurulmuş ve komite ilk toplantısının Haziran 1976’de yapmıştır¹⁵².

8 Aralık 1970 tarihinde BM Genel Kurulu aldığı bir karar ile “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı” konusunu incelemek üzere Uluslararası Hukuk Komisyonu’nu (ILC) görevlendirmiştir¹⁵³. 1991-1994 yılları arasında taslak metinler hazırlayan ILC çalışmalarında, yüzey sularını, kollarını ve yüzey suyu ile bağlantılı yeraltısuyunu kapsayan uluslararası suyolları kavramını benimsemiştir.¹⁵⁴

17 Mart 1992 yılında BM Avrupa Ekonomi Komisyonu bölgesel bir düzenleme olan Helsinki Sınırtaşan Suyolları ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesini imzaya açmıştır. Bu sözleşmenin tanımlar bölümünde “sınırtaşan sular” ve “sınırtaşan etki” kavramları dile getirilmiştir. 1997 BM konvansiyonunda kaynak olarak da kullanılan bu belgede kıyıdaş ülkelerinin eş güdümlü yönetimi desteklenmiş ve sınırtaşan kirliliğe maruz kalan bir bölge olduğu için su kalitesi konusuna ayrı bir önem vermiştir¹⁵⁵. Bu sözleşme ilgili bir diğer belge ise 1991 yılında kabul edilen Espoo Konvansiyonu-Sınırtaşan Konularda Çevresel

¹⁵¹ Elver, **a.g.e.**, s.164.

¹⁵² Birçok örgüt ve organizasyon ile işbirliği yapan bu komite 1972 yılında Stockholm, 1977 yılında Mar del Plato toplantıları İLA komitesinin çalışmaları arasında sayılabilir.

¹⁵³ Yaşar Yakış, “Sınırtaşan Sular Hukuki Rejim”, **Dış Politika**, VI, 1, Nisan 1995, s.96.

¹⁵⁴ Elver, **a.g.e.**, s.221.

¹⁵⁵ Elver, **a.g.e.**, s.151.

Etki Değerlendirme Konvansiyonudur. Bu sözleşmede, çevre etkileri genel olarak ele alınmış, su kaynaklarına ayrıca değinilmiştir.

1966 yılı Helsinki kuralları içeriğinde, sınıraşan suların kullanımı ve geliştirilmesinde hakça ve makul kullanımı temel kural haline gelmiştir fakat günün şartlarının 1966 yılına göre farklılık göstermesi, günümüzde kişi başına düşen su miktarında meydana gelen sürekli azalma ile uluslararası çevre hukuku ve temel insan haklarını korunmasını işaret etmektedir¹⁵⁶.

1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzaya açılan ve 1975 yılında yürürlüğe giren Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, Ramsar Sözleşmesi, sulak alanların ve onlara bağlı bitki ve hayvan topluluklarının korunmasını ve bu doğrultuda koordineli uluslararası faaliyetlerin birleştirilmesi gerekliliğini belirtmiştir¹⁵⁷.

3-14 Haziran 1992 tarihinde Brezilya'nın Rio De Janerio şehrinde BM Çevre ve Gelişme Konferans'ı düzenlenmiştir. Bu konferans sonucunda ortaya çıkan 5 temel belgeden bir tanesi Gündem 21'dir. Gündem 21 belgesi içerisinde yer alan "Gelişme İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi" başlığı altında tatlı su kaynaklarının temini ve korunmasına ilişkin maddesinde; su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetilmesi ve kullanımında bütünleşik yaklaşımların uygulanması gerekliliği belirtilmektedir¹⁵⁸. Rio Zirvesi sonrası alınan kararlar Avrupa Birliği 5.

¹⁵⁶ International Law Association (ILA), "Water Resources Law", Berlin Conference, Fourth Report, 2004, s.3.

¹⁵⁷ www.ramsar.org, 29.Kasım.2009

¹⁵⁸ Ayşegül Mengi, Nesrin Algan, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: "AB ve Türkiye Örneği"**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, s.208.

Çevre Eylem Programı temel çevre konularının belirlenmesinde zemin oluşturmuştur.

BM Uluslararası Hukuk Komisyonu 1970'den beri üzerinde çalıştığı Uluslararası Akarsuların Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı sözleşmesi, 21 Mayıs 1997 tarihinde 103 kabul, 27 çekimser ve 3 ret oyu (Çin, Burundi ve Türkiye) ile genel kurulda kabul edilmiştir. Ancak henüz 35 ülke ratifiye etmediği için yürürlüğe girmemiştir¹⁵⁹. 1997 tarihli BM Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlı Kullanımına İlişkin Sözleşmenin hazırlanması 27 yıl sürmüştür. Bu sözleşme çerçevesinde hidrolojik tutarsızlıklar ve yasaları birleştirmede yaşanan zorluklardan bahsedilmektedir. Sözleşmede, işbirliği için gerekli olan önemli prensipler, işbirliği ve ortak yönetim sorumlulukları belirtilmiştir. Bu sözleşme, çatışmaların merkezinde yer alacak tahsisler için kılavuz kitapçık görevi görmektedir. Ayrıca, sözleşme mansap ve memba çatışmalarını, sözleşmenin 5.Maddesinde yer alan “hakça ve makul kullanım” ve 7.Maddesinde yer alan “önemli derecede zarar vermeme” ilkeleri ile kurumsallaştırmaya çalışmıştır. Hakça ve makul kullanım çerçevesinde, kıyıdaş devletler kendi sınırları dahilinde uluslararası suyollarını hakça ve makul kullanmak ve suyollarını korumak ve geliştirmek için işbirliği sorumluluğunu vazife edinmelidirler. Sözleşmenin 6. Maddesinde hakça ve makul kullanım ilkesi 7 ilgili faktöre dayandırılmıştır¹⁶⁰. Bu faktörler sırasıyla; Coğrafi, hidrografik, hidrolojik, iklimsel, ekolojik ve diğer doğal faktörler; her kıyıdaş ülkenin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları; suyoluna bağımlı nüfus; bir devletin su kullanımının diğer devletlere etkisi; var olan ve potansiyel kullanıcılar; koruma, geliştirme ve ekonomik kullanımların ve önlemler maliyetlerinin etkisi; mevcut veya potansiyel kullanımlara

¹⁵⁹ www.dundee.ac.uk/iwlr/html/international_documents.htm, 18.Mart.2009.

¹⁶⁰ **a.g.e.**, s.11

bulunabilecek alternatiflerdir. Önemli derecede zarar vermeme ilkesi ile kıyıdaş devletler uluslararası suyollarından faydalanırken diğer kıyıdaşlara önemli derecede zarar vermemek için önlemlerini almalıdırlar. Anlaşmanın olmadığı bir durumda herhangi bir zarar söz konusu olduğunda, devletler, zararı yok etmek için 5. Madde ve 6. Madde ışığında zarar gören tarafla yapılacak görüşmeler ile önlemler alacak ve zararı bertaraf etmeye çalışacaktır¹⁶¹.

ILA, Su Kaynakları Komitesi, 1997 yılında Roma toplantısında ihtilafli sınıraşan suların birçoğunun anlaşmalar dahilinde bile bir çözüme ulaşamadığını; 1997 BM Konvansiyonunun onaylanma sürecinin yavaş gelişmesi; Helsinki Kurallarının 21. yüzyılın uluslararası veya küresel su yönetiminin yarattığı problemlerin üstesinden gelebilecek biçimde yenilenmesi gerekliliği fikrine varmıştır. 1997-2004 yılları arası yaklaşık 10 toplantı gerçekleştiren bu komite, 1999 yılında, 1966 Helsinki Kuralları orijinal belgesi ve 30 yıl içinde kabul edilen kuralları içeren ikili belgeyi İtalya’da birleştirmiştir¹⁶².

ILA, 2000 yılı Milenyum konferansında bu ikili belgenin, 2004 yılında Berlin’de düzenlenerek sunulması için komiteyi görevlendirmiştir. Berlin’de sunulan kurallar, 40 yıllık deneyim ve zaman içinde uluslararası çevre hukukunun, uluslararası insan hakları hukukunun gelişimi ve BM konvansiyonunun durumu göz önünde tutularak Helsinki Kurallarının yenilenmesi ile oluşturulmuştur¹⁶³.

¹⁶¹ United Nations, **Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses**, 21 May 1997, Supplement No. 49, 2005.

¹⁶² ILA, **a.g.e.**, s.4.

¹⁶³ P. K. Wouters, S. Vinogradov, etc., “Sharing Transboundary Waters; An Integrated Assessment of Equitable Entitlement: The Legal Assessment Model, International Hydrological Programme (IHP)”, UNESCO, Paris, 2005, s. 27.

Avrupa Birliği Su ereve Direktifi oluşturulurken, suyun hukuksal gelişiminde yer alan belgelerden yararlanılmıştır özellikle 1992 yılında kabul edilen Helsinki Sözleşmesi'ne Direktif içerisinde atıflar yapılmaktadır. Bu belgeler ile günümüzde su politikası alanında, suların kullanımına ilişkin sınırlar çizilmeye çalışılmıştır. Son yıllarda sulara ilişkin en önemli belgelerden biri olan AB Su ereve Direktifi, Birlik sularının yönetimi için bugüne kadar yapılmış çalışmaları bir çatı altında toplamaya çalışmıştır. Tüm ye ülkeler ve aday ülkelerin yasaları ile uyumlaştıracağı bu direktif, amaçları ile su kaynaklarına standartlar getirmekte ve olası çatışmaların oluşmasını engellemektedir. Avrupa Birliği'nde genel olarak su sorunu kirlilik ve taşkınların olumsuz etkilerinden oluşmaktadır. Güney Avrupa'da su sıkıntısı yaşanmaktadır. Direktifi uygulamak zorunda olmalarına rağmen, devletler çıkarlarının çatıştığı durumlarda direktifi uygulamakta zorlanmakta veya geciktirmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ

2.1. Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Gelişim Süreci

Ana amacı ekonomik entegrasyon olan Avrupa Toplulukları kurucu anlaşmalarında çevre, üye devletlerin yetki alanında bırakılmıştır. Buna karşın, uygulamada, çevrenin korunması konusunda ortak bir yaklaşımın kabul edildiği görülmüştür. Buna yol açan sebepler ise dört maddede toplanabilir¹⁶⁴.

- Avrupa Birliği'nin temel politikası serbest rekabet ve serbest dolaşımın sağlanabilmesidir. Üye devletlerin farklı çevre politikaları uygulaması, farklı çevre koruma ölçütlerinin benimsenmesi ve maliyetlerin değişik olmasına sebep olmaktadır. Bazı ülkelerin kalite standartları, diğer devletlerinki ile uyum sağlamayabilir bunun sonucunda bazı ürünlerin ülke pazarlarına girmesi engellenebilir. Üye devletlerin bazılarında hava ve su kirliliğini önlemek amacıyla yapılması gereken yatırımlar maliyeti arttırmaktadır. Bu sebepler topluluk içerisinde malların serbest dolaşım ve serbest rekabetini engellemektedir¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Budak, a.g.e., s.103; Gülgün Egeli, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Politikaları**, Ankara, Çevre Vakfı, 1996, s.25.

¹⁶⁵ Türkiye Çevre Vakfı, **Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı**, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, 2001, s.33.

- Topluluk üyesi devletlerde erişilmiş olan yaşam kalitesinin devam ettirilip yükseltilebilmesi için doğal yaşam koşullarının sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi gerekli görülmüştür.
- Aynı ekonomik düzenin üyesi olan devletlerin çevre politikalarının farklı olması sebebiyle yaşam koşulları farklı şekil ve düzeyde gerçekleşecektir. Ortaya çıkan bu sonuç da topluluğun politikası açısından istenilmeyen bir durumdur.
- En temel sebep ise çevre kirliliğinin sınır tanımamasıdır. Bir ülkeden diğer ülkeye kirlilik yayılması birbirine komşu olan üye devletlerde ortak bir çevre politikası izlemesine neden olmuştur.

Avrupa Birliği'nin çevre konusunda girişimlerini meşrulaştıran (harekete geçiren) üç konu vardır. Birincisi, doğada ortaya çıkan sorunlar sınır aşmaktadır ve bu sorunlar ortak yönetim ve çözüme ihtiyaç duymaktadır. Avrupa Birliği, dünyada ulusüstü yasal ve kurumsal bir örgüt olduğundan bugüne, bu hususta önemli bir rol almaktadır. Büyük tek bir pazar yaratan AB, sektörel iktisadi politikaları üye devletlerle sorumlulukları paylaşmaktadır. Bundan dolayı AB, entegre ve ileriye bakan bir çevre politikası hazırlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa'yı içine alan genişleme sürecinde oluşturduğu çevre politikasını daha geniş bir bakış açısı kazandırmalıdır. 50'den fazla yerel ve küresel anlaşmada imzası bulunan Avrupa Birliği, çevre ile ilgili yasaları oluştururken bunların sanayi ile uyumlu olması gerekmiştir. Böylece iç pazarın birleşmesi sürecinde rekabetin eşit olmayan şartları ortadan kalkacaktır. Çünkü adil ve rekabetçi bir iç pazar, gelişmiş ve tek bir vücut olmuş çevre yasası olmaksızın imkansızdır. Üçüncü konu ise Avrupa çevre yasaları geliştirilerek tüm AB

vatandaşları için eşit, basit ve temel çevre korumasının yaratılmasıdır¹⁶⁶. Bu Avrupa tek pazarı için ne olursa olsun istenilen bir şeydir. Avrupa Birliği bugüne kadar iktisadi hedefleri doğrultusunda kurulmuş ve yol almıştır. O zamanlar çok az insan çevre koruma ile AB arasında bir bağlantı kurmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllarda karar vericiler, çevrenin iç politikaya etkisini veya Avrupa Ekonomi Topluluğu'na etkisini az da olsa fark etmişlerdi. 1980'lerin ortasında itibaren çevre ye daha önem verir hale gelmişlerdir. Avrupa Konseyi'nin 1985 anlaşmasında, çevre politikalarının, topluluk tarafından oluşturulan ekonomi, endüstri, tarım ve sosyal politikalarının vazgeçilmez bir tamamlayıcısı olduğu belirtilmiştir. 1993 Maastricht Avrupa Birliği Anlaşması'nda, AB'nin ekonomik aktiviteleri sürdürülebilir olmalıdır denilmiştir¹⁶⁷. Bu cümle ile gelecekte olacak faydalanmaların yok edilmesi ve zarar verilmesi önlenecek şekilde yapılandırılmalıdır. 1960'lar ve 1970'ler boyunca Avrupa entegrasyonunun önceliği ekonomikti, 1980'ler ve 1990'lar ile birlikte ekonomik verimlilik ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki ilişki daha dengeli bir duruma gelmiştir¹⁶⁸. Son 30 yılda ise Avrupa Birliği, kendisi için kapsamlı çevre mevzuatı çerçevesi oluşturmuştur. Artık çevre politikaları olgunlaşmış ve diğer AB politika hedefleri ile eşit seviyeye gelmiştir. Amsterdam Anlaşması, Avrupa Birliği'nin tüm hedefleri içine sürdürülebilir kalkınma kavramını yerleştirmiş ve diğer tüm ortak politikalar içine çevrenin entegre edilmesini emretmiştir¹⁶⁹. Çok kısa bir süre olmasına karşın AB çevre politikası hatırı sayılır bir ilerleme kaydetmiştir. Avrupa Topluluğu (AT) çevre politikalarının ilk 15 yılı 1972 yılında yapılan Stockholm İnsan Çevresi Konferansı sonrası marjinal, tepkisel ve özel olarak tanımlanmıştır.

¹⁶⁶ L.J.Brinklost., "European Environmental Law: An Introduction", Niels S.J. Koeman (ed.), **Environmental Law in Europe**, 1999, s.1.

¹⁶⁷ Keleş, Hamamcı ve Çoban, **a.g.e.**, s. 461.

¹⁶⁸ J. McCormick, **Environmental Policy in the European Union**, New York, Palgrave, 2001, s.4.

¹⁶⁹ J.H. Jans. **European Environmental Law**, London, Kluwer Law International , 1995, s.5.

Asıl atılım 1987 yılında Avrupa Tek Senedi'nin 16. Başlık (Title XVI) ile yapılmıştır¹⁷⁰.

Topluluğun çevre politikalarının gelişim sürecine daha yakından bakmak gerekirse, Avrupa Ekonomi Topluluğu'nu (AET) 1957 yılında kuran Roma Antlaşmasında çevre ile ilgili eylemlere yer verilmemiştir. Fakat 1973 yılında ilk çevre eylem programı öncesi dokuz yönerge ve bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bu yasal düzenlemelerin bir kısmı Roma Antlaşması'nın topluluk hedeflerini tehdit etmediği sürece ulusal düzeydeki mevzuat farklılıklarının uyumlaştırılmasına ilişkin 100. Maddesi ve Avrupa bütünleşmesinin esnek yapısını yansıtan 235. Madde'den adapte edilmiştir¹⁷¹. Tarımsal gelişmeler ilgili diğer yönergeler ise Madde 42 ve 43'den adapte edilmiştir. 1987 Avrupa Tek Senedi'ne kadar çevre ile ilgili düzenlemeler Roma antlaşmasının 100. ve 235. Maddeleri referans alınarak yapılmıştır. 1987 Avrupa Tek Senedi, Topluluğun çevre politikaları için ilk kez güvenli/sağlam bir çerçeve oluşturulmasını sağlamıştır. Çevre kalitesinin korunması, geliştirilmesini, insan sağlığını korumayı, doğal kaynakların ihtiyatlı ve rasyonel kullanımını hedef olarak alan topluluk çevre politikası içine Avrupa Tek senedi ile ilerde AB çevre politikalarının anahtar politik prensibi olacak yerindenlik (subsidiarity)¹⁷² prensibi ortaya konulmuştur¹⁷³.

¹⁷⁰ Brinklost, **a.g.e.**, s.2.

¹⁷¹ Roma Antlaşması'nın Maastricht Antlaşması ile değişikliğe uğramayan 235. Maddesi, Antlaşma'yı hazırlayanların, Avrupa bütünleşmesinin almasını istedikleri esnek yapıyı yansıtır. Roma Antlaşması'nda verilen yetkiler (işlevsel yetkinlik), Kurucu Antlaşmalarda açık biçimde öngörülen hedeflere ulaşmak için (fiili yetkinlik) yeterli olmayabilir. Bu nedenle 235. Madde'nin kullanımı bu boşluğu kapatmaya yöneliktir. Maddeye göre "Topluluğun saptadığı (...) herhangi bir hedefe ulaşmak için AT düzeyinde bir girişim ve eylem gerekliyse ve Antlaşma bu eylemin gerçekleşmesi için gerekli yetkileri açıkça vermemişse, AT Konseyi, Komisyon'un önerisi üzerine oybirliğiyle karar vererek ve Avrupa Parlamentosu'nun da görüşünü alarak bu önlemleri alır."

¹⁷² Subsidiarité (yetki ikamesi) ilkesinin amacı, vatandaşa en yakın (en yararına olacak) kararın, Topluluk düzeyinde girişilecek faaliyetin, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki olanaklar açısından,

Daha önce gördüğümüz gibi realizm, genelde işbirliğini güvenlik ve askeri konulara odaklamasına rağmen, Avrupa Topluluğu'nun çevre politikalarının evrimini, anarşik durumda, üye ülkelerin çevresel bozulma gibi ortak bir problem söz konusu olduğunda rasyonel birer aktör olabileceğini öne sürmektedir. Realistler, bir devletin güvenlik arayışının bir başka devleti tehlikede bırakabilir iddiasındadır. Örneğin çevre politikaları uygulamalarında, Almanya, Danimarka veya Hollanda gibi gelişmiş bir devletin teşebbüsü ile çevresel standartların daha sıkılaştırılması, uygulamaya geçememiş veya geliştirmekte olan devletlerin serbest ticareti ile ilgili sorunlara ve kısıtlamalara sebep olabilecektir¹⁷⁴.

2.2. Avrupa Birliği Çevre Politikaları: Su İle İlgili Çalışmalar

AB topluluğunun su politikası tarihi son 40 yıla dayanmaktadır. Bu zaman içerisinde topluluk sularının kirlilikten korunması amacıyla çok sayıda yasal düzenleme oluşturulmuştur. Söz konusu bu kanunlar hem temiz içme suyu hem de diğer ekonomik ihtiyaçlar için gerekli sürdürülebilir su kaynakları gelişimini sağlamıştır. Ayrıca su (akuatik) çevresinin korunmasını sağlamış, taşkınların ve kuraklığın olumsuz etkilerini azaltmıştır¹⁷⁵.

Topluluk içinde su kaynakları ile ilgili yasa oluşturma çalışmaları üç aşamada incelenmektedir. 1972 yılında Paris'te yapılan Avrupa Zirvesi'nde dönemin dokuz

yerinde olup olmadığı sürekli şekilde denetlenerek alınmasını sağlamaktır. Daha açık bir dille, bu ilke uyarınca Avrupa Birliği, ancak kendi girişimi yerel, bölgesel veya ulusal girişimden daha etkin olacaksa harekete geçer. Bu ilke oranlılık ve gereklilik ilkeleri ile sıkı sıkıya bağlıdır.

¹⁷³ Budak, **a.g.e.**, s.103.

¹⁷⁴ McCormick, **a.g.e.**, s.5.

¹⁷⁵ Directive 2000/60/EC.

üye devleti AT Çevre Politikalarının önemini vurgulamış ve bir faaliyet programı oluşturulmasını istemiştir. Bu zirvede alınan kararlar doğrultusunda AT, 20 Aralık 1973 tarihinde beş yıllık 1. Çevre Eylem Programı yürürlüğe konulmuştur ve 2001 yılına kadar birbirini takiben altı eylem programı uygulanmaya konmuştur ¹⁷⁶.

İlk dönem, 1973 yılında ilk Çevre Eylem Programı'nın ardından 1975 yılında yüzeysuyu direktifi ve içme suyu direktiflerini kapsamaktadır. Söz konusu bu direktifler su kalite standartlarına ve içmesuyu için kullanılan yüzeysularının korunmasını kapsamaktadır. İkinci dönem ise 1991 yılında Avrupa Su yönetmeliği yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Bu yönetmelikte ilk kez, sadece su kalitesine değil, emisyonların istenilen seviyeye ulaştırılmasının kontrolüne de odaklanılmıştır. Bu dönemde yürürlüğe giren diğer düzenlemeler; kentsel atıksu yönetim direktifi, yeni içme suyu kalitesi direktifi, Nitrat direktifi ve Entegre Kirlilik ve koruma direktifidir¹⁷⁷.

Su Çerçeve Direktifi, Avrupa Su yönetmeliklerini içine alan III. Dönem olarak tanımlanır. Bu dönem önceki iki dönemin yaklaşımlarını birleştirmiş ve Avrupa Birliği su politikası için ortak bir çerçeve oluşturmuştur. Öncelikle, nehir havzasını temel alan su yönetimi yaklaşımını (entegre) ortaya çıkarmış ve ilk kez fiziksel planlama (maddi) ile su kaynaklarının planlanması arasında bağlantı kurmuştur. İkincil olarak, su kalitesinin, emisyon kontrolü ve yeraltısuyu

¹⁷⁶ Türkiye Çevre Vakfı, **a.g.e.**, s.34; Mengi ve Algan, , **a.g.e.**, s.208.

¹⁷⁷ F.Holzwarth, " The EU Water Framework Directive-A Key To Catchment-Based Governance", **Water Science and Technology**, Vol. 45, No.8, IWA Publishing, 2002, s.106.

korunmasının ayrı tutulmamasını (combined approach) şart koşmuştur. Su Çerçeve Direktifi, tamamen uygulandığında diğer direktiflerin yerini alacaktır.¹⁷⁸

1995 yılında Avrupa Parlamentosu Çevre Komitesi ve AB Çevre Bakanları Konseyi, AB Çevre Komisyonu'nundan küresel boyutta su politikaları oluşturulmasını talep etmiştir. Bu talep doğrultusunda belirtilen hedefler ise su ile ilgili tüm direktifleri modernleştirerek çevre politikası ile bütünleştirmek ve su kaynakları ile ilgili kamu bilincini arttırmaktadır¹⁷⁹.

1996 Şubat ayında kabul edilen AB Su Politikası tebliğine dayanarak Komisyon ilk öneriyi sunmuştur. Bu tebliğ, “Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme için Yeni Bir Strateji” 5. Eylem Programı ve antlaşmasında ortaya konulan çevre politikaları prensiplerine dayanmaktadır. Bu doğrultuda önerilen Direktif su kalitesi ve miktarını koruma, ekonomik kullanım, yüzeysuyu ve yeraltısuyu korunması, emisyon kontrolü ve ekolojik hedeflerin bütünleştirilmesini amaçlamaktadır¹⁸⁰. Genel olarak bu öneri Avrupa Birliği su sistemini miktar ve kalite açısından korumayı ve geliştirmeyi hedef almıştır¹⁸¹. Bu amacı gerçekleştirmek için hazırlanan Su Çerçeve Direktifi hazırlanması önerisi 1997 yılının Şubat ayında kabul edilmiştir. Yönergeyi hazırlama kararı alan komisyon 1997 yılında ilk taslağı hazırlamıştır. 1997 ve 1998 yıllarında komisyon taslaklarını hazırlayan komisyon, Şubat 1999'da yönergeyi ilk kez Avrupa Parlamentosunda görüşmeye almıştır. Ekim 1999'da Konsey genel görüşme ve uzlaşma çalışmaları içinde yer alan yönerge, Şubat

¹⁷⁸ a.g.e., s.300.

¹⁷⁹ M.Kaika ve B.Page, “The EU Water Framework Directive: Part 1. European Policy-Making and the Changing Topography of Lobbying”, **European Environment**, vol.13, (2003), s.315.

¹⁸⁰ a.g.e., s.315.

¹⁸¹ a.g.e., s.316.

2000'de Avrupa Parlamentosunda ikinci kez görüşülmüştür¹⁸². 23 Ekim 2000'de Su Çerçeve Direktifi, Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in ortak karar prosedürü sonucu kabul edilmiştir ve Direktif, 22 Aralık 2000 tarihinde yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği su yasaları için hazırlanan yeni direktif, hiç şüphesiz amaçlar, araçlar ve yükümlülükleri ile en kompleks olanıdır. Direktifin, iki ana hedefi, sucul çevreyi korumak, geliştirmek ve eşit, sürdürülebilir ve dengeli su kullanımını sağlamaktır. Ayrıca, su ile ilgili uluslararası anlaşmaların hedeflerine ulaşılmasını sağlamak da bir diğer amaçtır¹⁸³.

Su Çerçeve Direktifi için diğer direktiflerden farklı olarak iki seviyede yol izliyor denilebilir. Birincisi, tedbirlerin ulusal ve topluluk seviyesinde ele alınması. İkinci olarak ise kesin hedeflerin tanımları, ana esasları ve tedbirleri müteakip politik süreçlere (ardışık (daughter) direktiflere ve uzmanlar komitesine) bırakmıştır¹⁸⁴.

Avrupa Birliği sınırları dahilinde içme suyu yetersizliği ve kuraklık gibi ciddi sorunlarla karşılaşmamıştır fakat su kalitesi ve su yönetimi çok iyi durumda değildir. AB sınırları içerisinde yüzey sularının %20'si ciddi kirlilik tehlikesi altındadır. Yeraltısularının %65'i içmesuyu amaçlı kullanılmaktadır. Avrupa şehirlerinin %60' ı kendi yeraltı su kaynaklarını verimli kullanmamıştır, sulak alanların yarısı yeraltı sularının aşırı kullanımı ve yüzey sularının kirliliği nedeniyle tehlike altındadır.

¹⁸²R. Bjerregaard, **Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Birbiriyle Uyumlu Hale Getirilmesi Konusunda Rehber**, Ankara, Avrupa Topluluğu Komisyonu, 1998, s.61.

¹⁸³ Directive 2000/60/EC.

¹⁸⁴ Klaus Lanz, S.Scheuer, **European Environmental Bureau Handbook On EU Water Policy Under The Water Framework Directive**, Brussels, European Environmental Bureau, 2001 , s.4.

Sulanan alan miktarı özellikle artmıştır, özellikle bu artış Güney Avrupa’da %20 civarındadır¹⁸⁵.

Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi, Avrupa’da suyun yönetimi ve kullanımını için ortak bir çerçeve sunan ve bu çerçeveyi Avrupa su sektörüne dönüştürmeyi vaat eden hukuki bağlayıcı bir politikadır¹⁸⁶. Su kaynakları yönetiminin karmaşık hale gelmesi ve uluslararası bir boyut kazanması, bu süreçte yer alan aktör ve enstitülerin sayısının artması, suyun sağlanmasında ekonomik çıkarın bir hak olarak görülmesi, çevresel korumaya ilgi ve hassasiyetin artması, suyun ekolojik politikasının yerel, ulusal, Avrupa ve uluslararası seviyede daha karmaşık ve önemli hale getirmiştir¹⁸⁷.

2.3. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi

2000/60/EC nolu Avrupa Birliği Çerçeve Direktifi, 26 Madde’den oluşmaktadır. 1975 ile 2000 yılları arasında on üç tane Direktif uygulamaya konulmuştur¹⁸⁸. 2000 yılına gelindiğinde, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi, “suyun ticari bir ürün olmayıp, korunması gereken bir doğal kaynak” olduğu düşüncesinden hareketle 23 Ekim 2000 tarihinde, Su Çerçeve Direktifi’ni kabul etmiştir. Avrupa Birliği’nin tüm sularının korunmasını ve durumlarının iyileştirmesini amaçlamıştır. Su Çerçeve Direktifi, Avrupa çevre yasaları için bir çerçeve oluşturmaktadır. Mevcut AB su politikalarını uyumlaştırmak ve topluluk sınırları içindeki tüm sucul alanlarda

¹⁸⁵ Cansen Akkaya, Ayla Efeoğlu ve Nedim Yeşil, “ Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği,” **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara, TMMOB, 2006, s.196.

¹⁸⁶ Maria Kaika, “TWFD: A new directive for Changing Social, Political and Economic European Framework”, **European Planning Studies**, Vol.11, No.3, (2003), s.299.

¹⁸⁷ **a.g.e.**

¹⁸⁸ TÜSİAD, **Avrupa Birliği Çevre Mevzuatına Uyum Süreci**, Yayın No. TÜSİAD- T/2002-9/331, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, 2002, s.50.

su kalitesini geliştirme amacını güden Direktif tüm suların sürdürülebilir kullanımı korumak ve geliştirmek isteyen yeni entegre bir yaklaşımdır¹⁸⁹. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi, son 30 yıl içerisinde AB'nin oluşturduğu en önemli ve yenilikçi su yasasıdır. Bu Direktif hidrolojik döngüyü bir bütün olarak kabul eden bir yaklaşım getirmiştir. Yeraltı suyu ve yüzey sularına uygulanabilmektedir. Ortak bir yaklaşımla yeraltı ve yüzeysularının korunmasını ve çevresel düzenlemeler yapılmasını sağlar. Direktif, ortak bir çerçeve ve çevresel hedefler sunarken, ayrıca aktörlere, ulusal, bölgesel ve havza ölçeğinde bu amaçlara ulaşmada farklı yollar izleme özgürlüğü sağlar. Özellikle, bu direktif, her nehir havzası bölgesi için yapılması zorunlu stratejik yönetim planları talep etmektedir. Bu planlar, nehir havza yönetim planları olarak da bilinmektedir. Bu planlar suların iyi duruma gelebilmeleri için stratejik bir plan da içermelidirler. Bu planlar su kütleleri üzerinde baskı yaratan unsurların detaylı analizini ve her nehir havzasında etkilerin değerlendirilmesine dayandırılmalıdır. 14.Madde'de de ana gereksinim olarak belirtilen bu planlar toplum ve paydaşları arasındaki müzakereler için odak noktası sağlamaktadır. Buna paralel olarak, nehir tanımlama olarak da bilinen süreç içerisinde, amaçlara ulaşamayacak riskler taşıyan nehirler tanımlanacaktır. Üye devletler 2006-2012 yılları arasında her nehir bölgesi için önlemler programı (Programme of Measures (PoM)) geliştirmelidir. Eğer bir su kütlesi su çerçeve direktifinin özel amaçlarını karşılamada başarısız olursa, önlemler programı geliştirilmeli ve bu su kütlesi önceden belirlenmiş amaçlar ile bir çizgiye çekilmelidir¹⁹⁰.

¹⁸⁹ S. Rekolainen, J.Kamari, M.Hiltunen, "A Conceptual Framework for Identifying the need ana Role of Models in the Implementation of the Water Framework Directive, **Int. J. River Basin Management**, vol.1, no.4, (2003), s. 347.

¹⁹⁰ Andy Gouldson, Elena Lopez Gunn, Jamie Van Alstine, "New Alternative and Complementary Environmental Policy Instruments and the Implementation of the Water Framework Directive, **Europe Environment**, 18, 2008, s.362.

Direktifin çevresel hedefi, 2015 yılı itibariyle Avrupa Birliği sınırları içinde ki tüm yeraltı ve yerüstü sularını “iyi duruma” (good status) seviyesine getirmektir¹⁹¹. Bu direktif, AB'nin su politikasının yasal çerçevesini oluşturacağı için ve aday ülkeler için tam üyelik tarihinde yürürlüğe girmiş olacağından, ülkelerin yeni mevzuatları bu direktife uygun olmalıdır¹⁹².

Bu çerçeve kabul edildikten 7 yıl sonra yani 2007 yılı itibariyle sırasıyla 75/440/EEC sayılı içme suyu sağlanacak yüzey sularının kalitesi direktifi, 77/795/EC sayılı yüzeysel tatlı sularının kalitesine dair bilgi alışverişini düzenleyen karar, 79/869/EEC sayılı yüzeysel suların, içme suları olarak kullanılmasında yapılacak analiz metotları direktifi yürürlükten kalkacaktır¹⁹³. 13 yıl sonra ise 78/659/EEC sayılı balık hayatını koruyacak tatlı su kalitesine ilişkin direktif, 79/923/EEC sayılı kabuklu canlıların yaşadıkları suların kalitesine ilişkin direktif, 80/68/EEC sayılı yeraltı sularının kirliliğe karşı korunması, 76/464/EEC sayılı topluluk sularına karışan tehlikeli maddelere ilişkin direktif yürürlükten kalkacaktır.

Su Çerçeve Direktifi oluşturulurken 18 Temmuz 2000 tarihinde kabul edilen ortak metnin ilk maddesinde suyun diğer kaynaklar gibi ticari bir ürün olmayıp, tarihsel bir miras olarak korunması, savunulması ve ele alınması gereken bir miras olduğu dile getirilmiştir. Söz konusu metnin ilerleyen bölümlerinde topluluk içersinde entegre su kaynakları yönetiminin geliştirilmesi, oluşturulan topluluk su politikasının şeffaf, etkili ve tutarlı bunun yanında eylemler için ortak prensipler

¹⁹¹ D.Grimeaud,“ The EC Water Framework Directive-An Instrument for Integrating Water Policy”, **Recial** , 13(1), (2004), s.30.

¹⁹² Directive 2000/60/EC.

¹⁹³ Türkiye Çevre Vakfı, **a.g.e.**, s.235.

belirlenirken, eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için işbirliği, kullanıcıların bilgilendirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Ortak metin içinde suyun miktarından öte kalitesi ve kalitenin devamlılığı öne çıkmaktadır. Ayrıca metin içinde üye devletlerin topluluk sularının nitelik ve nicelik bakımından sürdürülebilir kullanımını sağlarken, sınıraşan suların kontrolüne de katkıda bulunması gerekliliği belirtilmiştir. Uluslararası sular söz konusu olduğunda ise üye devletler, üye olmayan devletlerle işbirliği yapmaya çaba harcayacaklar, bu işbirliğini sağlamak için “Sınıraşan Su Yolları ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunmasına İlişkin Helsinki Sözleşmesi”nden doğan Topluluk yükümlülüklerinin uygulanmasına katkıda bulunacaktır¹⁹⁴.

AB Su Çerçeve Direktifi, Madde-1 ‘de belirtildiği gibi iç yerüstü sularının, geçiş sularının, kıyı sularının ve yeraltısularının korunmasını amaç edinmiştir¹⁹⁵.

Direktifin, 1. maddesinde belirtilen nihai hedefleri:

- Sürdürülebilir, eşit ve dengeli su kullanımını sağlayabilmek için miktar ve kalite yönünden yeterli yeraltısuyu ve yüzeysuyu sağlanması¹⁹⁶,
- Yeraltısuyu kirliliğinin önemli miktarda azaltılması,
- Karasal ve deniz sularının korunması,
- Deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi ve kirliliğe sebep olan kişi, kurum ve kuruluşların uluslararası anlaşmalarla amaçlarını gerçekleştirmesinin engellenmesi.

¹⁹⁴ Directive 2000/60/EC.

¹⁹⁵ a.g.e

¹⁹⁶ Çevre Bakanlığı, “ Avrupa Paramentosu ve Konseyinin 2000/60/EC Sayılı Direktifi.” 2003.

Su çerçeve direktifi, bir tek su kaynakları yönetim sistemi olarak adlandırılan akarsu havza yönetimini gündeme getirmiştir. Bu yönetimde kaynaklar idari veya politik sınırlara göre değil, doğal coğrafik ve hidrolojik esaslara göre yönetilecektir. Ulusal sınırları aşacak sular için de her bir akarsu havza bölgesi için akarsu havza yönetim planı hazırlanacak ve altı yılda bir güncellenecektir¹⁹⁷

Su yapılanmasının çoğunu tamamlamış Birlik üyesi ülkeler, bu Direktif ile suyun kalitesinin iyileştirilmesine odaklanmıştır. Sanayice gelişmiş olan AB ülkeleri su kaynaklarını tüm amaçları dahilinde kullanmış ve kirletmiştir. Bu Direktif ile sularını daha önce de belirtildiği gibi iyi durum (good status), durumuna getirebilmek için düzenlemeler yapmıştır¹⁹⁸. Bu amaca ulaşmak için 13 yıl süre olarak belirlenmişse de daha sonra bu süre 16 yıla çıkartılmıştır. Ayrıca, AB Bakanlar Konseyi özel durumlarda bu sürenin her biri altışar yıl olmak üzere üç defa uzatılabileceğini, son uzatmanın da Komisyon onayı ile sağlanacağını belirtmiştir. Parlamento ise Şubat 2000 toplantısında uygulama sürecini 10 yıla indirmiştir. Konsey ve Parlamento arasında oluşan bu çatışma, resmi uzlaşma komitesine taşınmış ve taraflar, direktifin yürürlüğe girmesinden 15 yıl içinde su kalitesinin “iyi duruma” getirilmesi hususunda anlaşmışlardır¹⁹⁹. Genel olarak taşkın ve su kalitesi problemleri ile karşı karşıya kalan Birlik üyesi ülkeler, su çevresinin sürdürülmesi ve iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Suyun miktar açısından yönetimini ise yine su kalitesinin korunmasında yardımcı olacak bir husus olarak görmektedir²⁰⁰.

¹⁹⁷ İ.Okumuş, “ Avrupa Birliği Su Politikası ve Su kalitesi Düzenlemeleri”. **Türk Sucul Yaşam Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara, (2003),s.112.

¹⁹⁸ Directive 2000/60/EC, 23.10.2000, L327/2.

¹⁹⁹ Bilen, **Türkiye Su Yönetimi...**, s. 165.

²⁰⁰ a.g.e

Direktif, suyun ticari bir ürün olmayıp, korunması gereken bir doğal kaynak olduğu temel ilkesinden hareketle yeni ve bütüncül bir yaklaşım önermektedir. AB'nin daha önceki su yönergelerinde yer almayan yeni bir kavram ortaya atılmıştır; bu yeni kavram entegre/tümleşik nehir havzası yönetimidir. Bu yönetim şekli ile nehirler, göller, yeraltı suları, kıyı ve geçiş suları hep birlikte ele alınacaktır. Coğrafi sınırlar yerine, nehir havzalarını veya aynı denize dökülen suları bir bütün olarak ele alınarak, havzadaki tüm ekonomik faaliyetlerin sulara etkisini, sektörel temel de ayrı ayrı değerlendirilmesi yerine bir bütün olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, su kalitesini, miktarını ve ekolojik dengesini etkileyen tüm faktörler belirlenecektir. Kirlilik kontrolüne birleşik yaklaşım, hem noktasal kaynak kirliliğinin hem de yayılmasının daha kolay üstesinden gelmektedir²⁰¹.

Direktif'in 3. Maddesinde belirtilen, Nehir Havza Bölgeleri, Avrupa'daki sular için yeni yönetim birimleridir. Nehir havza bölgeleri bir nehirten oluşabileceği gibi birden fazla küçük nehirlerin birleşmesinden ve ilişkili oldukları yeraltı suyu ve kıyı sularından oluşur. Her bölge için kapsamlı nehir havza yönetim planları hazırlanmalı ve yayımlanmalıdır. Bu bölge planlarının ilki Direktif programınca da önceden belirlenen 2009 yılında yayımlanmıştır. Hazırlanan bu planlara uluslararası sular da dahildir. Direktif, üye devletlere uluslararası nehir havza bölgelerinde ortak havza yönetim planları üreterek işbirliği sağlamasını belirtir. Eğer, bir plan hazırlanamaz ise her ülke kendi sınırları içinde planlarını hazırlar ve uygular. Eğer

²⁰¹ Beatrice Hedalin, “ Criteria for the Assessment of Process for Sustainable River Basin Management and Their Congruence with the EU Water Framework Directive”, **European Environment**, 18, 2008, s.228; Ayşegül Kibaroglu, Vakur Sümer, Özlem Kaplan, İlhan Sağsen, “Türkiye'nin Su Kaynakları Politikasına Kapsamlı Bir Bakış: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve İspanya Örneği, **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara, TMMOB, 2006, s.186.

havza AB sınırlarını da aşıyorsa, Direktif üye devletleri üye olmayan devletler ile işbirliği yapmasını ve nehir havzasının bütüncül yönetilmesini teşvik eder²⁰².

Türkiye²⁰³ ve Norveç hariç, direktifi uygulamaya başlayan diğer aday ülkeler ve üye ülkeler nehir havza bölgelerinin resmi haritalarını oluşturmaktadır. Ayrıca Direktif, yeraltı suyu ve kıyı sularının da bu nehir havza bölgelerinde tanımlanmasını ve belirtilmesini zorunlu kılmaktadır²⁰⁴.

Tez konusunu oluşturan uluslararası sular ile ilgili açılımlar ise 3.Madde 5.paragrafta su kullanımı ile ortaya çıkacak sınır aşan etkilerin yaşanacağı nehir havzasında, direktifin amaçlarını geliştirmek amacıyla tüm havzanın koordine edilmesi gerekliliğini belirtmektedir. Kıyıdaş üye devletler ile üye olmayan devletler, oluşturulacak koordinasyona uyum sağlamaya çalışacaktır. Helsinki sözleşmesini, temel alan Direktif, bu bent ile sözleşmeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır²⁰⁵.

Havzaların yönetimini, entegre yönetim ile sağlamayı amaçlayan direktife göre, uluslararası nehir havzalarında, toprakları içerisinde kalan bölümü her bir üye devlet, direktifi uygulayacak ve uygun idari düzenlemeleri yapacaktır²⁰⁶. Kıyıdaş tüm üye ülkeler için havza sularının yönetimi ve direktifin amaçlarına ulaşabilmek için koordine çalışma gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca, üye devletler koordinasyonu hep birlikte sağlarken, uluslararası sözleşmelerden faydalanacaktır. Eğer nehir havzası,

²⁰² Susanna Nilson ve Sindre Langaas, "International River Basin Management under the EU Water Framework Directive: An Assessment of Cooperation and Water Quality in the Baltic Sea Drainage Basin", *Ambio*, vol.35, No.6, 2006, s.304; Tayfun Çınar, Hülya.K. Özdiç, **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamala Eleştiri**, Ankara, Memleket Yayınları, 2006, s. 160.

²⁰³ Eserde Türkiye, direktifi uygulamaması ve veri yetersizliği nedeniyle hariç tutulmaktadır.

²⁰⁴ Nilson ve Langaas, s.305.

²⁰⁵ Directive 2000/60/EC.

²⁰⁶ Madde 3, L327/8.

Meriç Nehri örneğinde olduğu gibi, topluluk sınırlarını aşiyor ise üye devlet ve üye olmayan devlet veya devletler direktifin amaçlarını havzada gerçekleştirebilmek için işbirliği ve eşzamanlı hareket etmeye çalışacaktır. Üye devletler direktifin uygulanmasında yetkili makam olarak mevcut bir ulusal veya uluslararası organı belirlenebilmektedir²⁰⁷.

Direktifin, 13.maddesinde üye topraklarını aşan bir nehir havzasında uygulamanın ne doğrultuda seyredeceği belirtilmiştir. Üye devletler mümkün olursa tek bir nehir yönetim havzası planı hazırlayacak ve uygulayacaktır fakat üye olan ve üye olmayan kıyıdaşlar arasında bir işbirliği yapılamazsa, havza yönetimi, sınırları birlik içerisinde kalan kısmı ile değerlendirilecektir²⁰⁸. Su kaynaklarının, sınıraşan etkileri hemen ortaya çıkmaktadır ve fiziksel olarak bu etkilerin engellenmesi çok zor olmaktadır. Maddenin ikinci kısmında belirtildiği gibi kıyıdaşlar arasında işbirliği sağlanamaz ise topluluk sınırları dahilinde direktif uygulanabilir fakat havzanın bir diğer parçasında direktif uygulanmadığı sürece söz konusu havzada direktifin amaçlarına ulaşmak imkansızlaşmaktadır. Ayrıca, uluslararası havzalarda işbirliği yapılmaması kıyıdaş ülkelerden biri için zarara sebep olabilir ve direktif amaçlarına ulaşmasında engel oluşturabilir. Olası böyle durumlar içinde Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasında başarısızlıklar olabileceği öngörülmektedir. Her ne kadar Su Çerçeve Direktifi metni sonunda yer alan Ek-1 içerisinde uluslararası nehir havzalarında koordinasyonun sağlanabilmesi için gereken kurumsal ilişkilerin kurulabilmesi için bilgi özeti hazırlanması talep edilmiştir. Su Çerçeve Direktifi

²⁰⁷ a.g.e

²⁰⁸ Directive 2000/60/EC; Andreas Kallioras, Fotis Pliokas, Ioannis Diamantis, "The Legislative Framework and Policy for the Water Resources Management of Transboundary Rivers in Europe: The Case of Nestos/Mesta River, Between Greece and Bulgaria", **Environmental Science & Policy**, 9, 2006, s.294.

içerisinde, uluslararası havzalarda işbirliğinin olmama olasılığına karşı önlemler alınmaması bir boşluk yaratmaktadır. Bu doğrultuda, taşkınlar için ek direktif üreten AB Komisyonu'nun uluslararası havzalarda işbirliğini sağlayacak ek bir direktif yayınlamasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Su Çerçeve Direktifinin uygulanmasına ilişkin ilk rapor Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından 22 Mart 2007 tarihinde yayınlanmıştır. Bu rapor içerisinde Direktifin 18. Maddesi'nde de²⁰⁹ belirtilen taleplerin uygulaması özetlenmiştir. Nehir havzası yönetim planları gibi önemli dönüm noktaları için tavsiyelerde bulunmuştur. Önlemler programı dahilinde tüm su sistemi için gerçekçi gelişmeler sağlayacak bu planların, Aralık 2009 itibari ile bitirilmesi planlanmıştır. 2012 yılında kullanılmaya hazır olmak zorunda olan bu planlar, 2015 yılı itibariyle direktifin çevresel amaçlarına ulaşmasını sağlamalıdır²¹⁰.

Ayrıca, direktif yeraltısuyu ve öncelikli maddeler alanlarında ihtiyaç duyulan özel düzenlemeleri dile getirmiştir. Yeni yeraltısuyu direktifi, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından kabul edilmiş, öncelikli maddeler direktifi için ise görüşmeler devam etmektedir. Bu raporda üye devletler 5. Madde uyarınca çevresel ve ekonomik analizlerini Aralık 2004 tarihine kadar hazırlamış olmalıdır. 5.Madde analizleri doğrultusunda, üye devletlere mevcut veriler ile direktifin çevresel amaçlarının karşılanmama riski sorulmuştur²¹¹.

²⁰⁹ Komisyon raporu başlıklı bu maddede direktifin yürürlüğe girdiği yıldan itibaren en geç 12 yıl sonra ve devamın da her altı yılda bir rapor hazırlanacaktır.

²¹⁰ Commission of the European Communities, "First Stage in the Implementation of the Water Framework Directive 2000/60/EC, COM (2007) 128 Final, Brussels, 22.3. 2007, s. 2.

²¹¹ Commission of the European Communities, "First Stage in..", s.3.

Tablo 1. Su Çerçeve Direktifi'nin Uygulanması Zaman Çizelgesi

ZAMAN	EYLEM
22 Aralık 2000	Direktifin yürürlüğe girmesi (madde 22)
22 Aralık 2003	Üye ülkelerin yönergeye uymaları gereken yasaları, tüzükleri ve idari düzenlemeleri en geç 22 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe koyması ve komisyona bildirilmesi (madde 24)
22 Haziran 2004	Komisyona, yeterli otoritelerin listesinin bildirilmesi (madde3)
22 Aralık 2004	Her bir bölge için, yüzey ve yeraltı sularının niteliklerinin tanımlanması, insan faaliyetlerinin etkilerinin gözden geçirilmesi ve su kullanımı ile ilgili ekonomik analizin tamamlanması. (madde 5) Koruma alanları için kayıtların oluşturulması (madde 6-madde7)
22 Aralık 2005	Yeraltı suyu kirliliğine ilişkin önemli ve devamlı eğilimlerin tanımlanma kriterlerin topluluk düzeyinde yokluğunda üye ülkeler uygun kriterler oluşturulması. (madde 17-4)
22 Aralık 2006	Her bir nehir havzası bölgesi için su kalitesinin izlenmesi için programların tamamlanması (madde-8) Her bir nehir havzası için nehir havza planlarının, zaman tabloları ve çalışma programları ile oluşturulması(madde- 14) Sucul ortamlar için risk oluşturan öncelikli kirleticiler listesi topluluk düzeyinde hazırlanmaz ise üye devletler kirleticilerden etkilenen tüm yüzey suları için çevre kalite standartları oluşturması (madde – 16)
22 Aralık 2007	Her bir nehir havzası bölgesi için belirlenen önemli su yönetim konularının ilan edilmesi ve başvurulması
22 Aralık 2008	Nehir havza yönetim planları taslaklarının ilan edilmesi ve başvurulması
22 Aralık 2009	Her bir nehir havzası için belirlenen çevresel hedeflerle ulaşmak için önlemler programının ilan edilmesi (madde-11) Her bir nehir havzası için ilk planın yayınlanması (madde -13)
22 Aralık 2010	Uygun su fiyatlandırma politikaların sağlanması
22 Aralık 2012	Her bir nehir havzası bölgesi için çevresel hedeflere ulaşmak için önlemler programının işlevsel hale getirilmesi (madde-11)
22 Aralık 2015	Esas çevresel hedeflere ulaşılması (madde-4)
22 Aralık 2015 ve devam eden her 6 yıl	Planların gözden geçirilmesi ve güncelleştirilmesi (madde 13-Madde14-madde15)

Rapora göre Su Çerçeve Direktifinin amaçlarını karşılayacak su kütlelerinin mevcut oranı %1 gibi düşük bir rakamdır²¹².

2007 tarihli rapor temel alınarak 1 Nisan 2009 tarihinde Avrupa Parlamentosu Komisyonu ve Konseyi 18.3 maddesinde suların durumunun izlenmesi üzerine bir rapor daha yayımlamıştır. Direktif takvimine göre 2009 yılı sonu itibariyle nehir havza yönetim planları benimsenecektir. Direktif doğrultusunda yüzey ve yeraltı sularını izlemek amacıyla toplam 108.000 adet istasyon kurulmuştur. Uluslararası nehir havza bölgelerinde çok az üye devlet -Almanya, İrlanda, Hollanda, Romanya ve İngiltere-izleme programlarını kurduklarını bildirmişlerdir²¹³.

2.4. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Sınıraşan Sular

Avrupa Birliği, kendi sınırları içerisinde yer alan kaynakların korunması çabası içinde iken, sınırlarını aşan suların geleceği ile ilgili kararlar da vermiştir. Avrupa Birliği, bu amaçla sınıraşan sularla ilgili birçok uluslararası anlaşmaya taraf olmuştur. Kronolojik bir sırayla gidilmesi gerekirse 1992 Helsinki Sözleşmesi, Avrupa Birliği'nin taraf olduğu bir anlaşmadır. Tam adı "Sınıraşan Su Yollarının ve Göllerin Kullanımı ve Korunmasına İlişkin Sözleşme"dir. Avrupa Birliği bu sözleşmeye 2006 yılında taraf olmuştur. Bu sözleşme, iki veya daha fazla devletin

²¹² a.g.e., s.4.

²¹³ Commission of the European Communities, "in Accordance with Article 18.3 of the Water Framework Directive 2000/60/EC on Programmes for Monitoring of Water Status", COM (2009) 156 Final, Brussels, 01.04.2009, s.6.

sınırlarını aşan suların korunmasını, kontrolünü ve olabilecek zararı en aza indirme amacını gütmektedir²¹⁴.

Diğer bir sözleşme ise 1997 tarihli Espoo Sözleşmesi'dir. AB, Sınıraşan Boyutta Çevresel Etki Değerlendirme Sözleşmesinin amacı, tüm tarafların bireysel veya ortaklaşa aktivitelerinin yaratacağı sınıraşan etkileri engellemek, çevreyi korumak ve oluşan zararı en aza indirmektir. Bu anlaşma ile bir proje planlayan ülke, etkilenecek ülkeye bilgi vermekle yükümlüdür. Muhatap ülke en kısa sürede bildirim yapan ülkeye ortak bir Çevre Etki Değerlendirme raporu yazıp yazmayacağını bildirecektir²¹⁵.

30 Ekim 2001 tarihinde ise BM Avrupa Ekonomik Konseyi tarafından hazırlanan Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Almada Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi, kısaca Aarhus Sözleşmesi imzalanmış ve AB'de taraf olmuştur. Bu sözleşmenin asıl amacı halkın karar alma sürecine katılımı ve bilgiye erişimin şeffaflığı amaçlanmıştır. Bilgiye ulaşımında ikametgah, vatandaşlık ve milliyet faktörleri ortadan kaldırılmıştır²¹⁶.

Avrupa kıtasında bulunan sınıraşan suların sayısı 69'dur. Her havzanın kendine has teknik, sosyo- ekonomik ve politik yapısı vardır. Bu da kıyıdaş ülkeler arasında yaşanan veya yaşanacak sorunların niteliğini farklı kılmaktadır. Su

²¹⁴ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, 17 Mart 1992.

²¹⁵ Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, 25 Şubat 1991.

²¹⁶ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, 25 Haziran 1998.

direktiflerinde sınıraşan sular konusunda kirlilik, ekolojik kalite kontrolü önceliklidir²¹⁷.

Direktif dahilinde, ulusal su havzaları ve uluslararası havzaları hiçbir fark gözetmeden ele alınmaktadır. Ulusal suyolları için geçerli olan hedefler, devlet sınırlarını aşan sular için de geçerlidir²¹⁸.

Direktifin, 3. Maddesi, 5. Maddesi, 11. Maddesi ve 13. Maddesi, sınır aşan suları ele almaktadır. 5. Madde, Nehir havzası bölgesinin özelliklerinin insani faaliyetlerin çevresel etkisinin ve su kullanımının ekonomik analizini içermektedir ve bu madde içerisine sadece üye devletin havzasını değil uluslararası nehir havzalarını da dahil etmektedir. Aynı şekilde 11. Madde içerisinde ortak önlemler programlarının oluşturulmasını yine uluslararası havzaları dahil ederek ele almıştır. Direktifin nehir havzası bölgesi dahilinde idari düzenlemelerin koordinasyonu başlıklı 3. Maddesi'nde ise; üye devletlerin kendi ulusal sınırları içerisinde bulunan nehir havza bölgelerini belirlemesi ve bireysel nehir havzası bölgeleri oluşturması gerekliliğini belirtilmiştir. Üye devletler, nehir havzası bölgeleri için direktif amaçlarına ulaşabilmek ve kurallarını uygulamak için uygun idari düzenlemeleri yapacaklardır. Birden fazla üye devletin topraklarından geçen nehir havzaları uluslararası nehir havzası bölgesine dahil edilecektir. İlgili üye devletlerin talebi ile Komisyon uluslararası nehir havzası bölgelerini tahsis etmek üzere müdahalede bulunabilecektir. Üye devletler, uluslararası nehir havzası bölgesinin kendi toprakları içerisinde kalan kısmında direktifin kurallarının uygulanması için gerekli idari

²¹⁷ Ö.Bilen, **Türkiye'nin Su Gündemi...**, s. 189.

²¹⁸ **a.g.e.**, s.226 ; Kallioras, Pliakas ve Diamantis, **a.g.e.**, s.294.

düzenlemeleri yapacaktır. Uluslararası nehir havzası bölgeleri için üye devletler koordine olarak birlikte çalışacaklardır ve bu doğrultuda uluslararası sözleşme yapılarını kullanabileceklerdir. Son olarak bu madde içerisinde, nehir havzası Topluluk sınırlarını aşıyorsa ilgili üye devlet, ilgili üye olmayan devlet ile işbirliği ile tüm havza da direktifin gereklerini yerine getirmeye çalışacaktır²¹⁹.

Direktifin. 13. Maddesi AB ülkelerinin toprakları içerisinde kalan sınıraşan havzalar ile AB sınırları dışına çıkan havzalara ayrı değinmiştir. 13. Madde sınır aşan havza planlarının kıyıdaş ülkelere işbirliği ile hazırlanmasını tavsiye etmiştir. Eğer kıyıdaşlar, işbirliği yapamıyorsa, her kıyıdaş kendi sınırları içerisinde kalan havza bölgesi için direktif doğrultusunda yönetim planı hazırlayacaktır. Bu havza yönetim planları AB komisyonunun onayına tabidir²²⁰.

AB Su Çerçeve Direktifi özellikle nehir havzalarının bütüncül yönetimi ve sınıraşan sularla ilgili maddelerde sık sık Helsinki Sözleşmesine atıf yapmaktadır. Özellikle 35. Paragraf'ta "direktif doğrultusunda oluşturulan çevresel amaçlara ulaşmak için gerekli tüm şartların ve önlemlerin tüm nehir yatağı içerisinde uygulanması sağlanmalıdır" ve "topluluk sınırlarını aşan nehir havzaları için, üye devletler üye olmayan ilgili devletler ile uyumlu koordinasyon sağlama çabası göstereceklerdir, su çerçeve direktifi su koruma ve yönetimi hakkındaki uluslararası sözleşmelerden özellikle Sınıraşan Suyolları ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımına İlişkin Sözleşme hükümlerine katkıda bulunacaktır" söylemleri dikkat

²¹⁹ Directive 2000/60/EC

²²⁰ Dursun Yıldız, **Su Raporu: Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**, Ankara, USİAD, 2007, s.80.

çekmektedir.²²¹ Özden Bilen 2009 tarihli eserinde; bu maddelerde kullanılan “uluslararası nehir havzası kavramı”nın, uluslararası su hukukunca benimsenmiş terminoloji ile uyumlu olmadığını, BM Hukuk Komisyonunca hazırlanan, 1997 yılında BM Genel Kurulu’nda oylanan Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımına İlişkin Sözleşmenin ilk taslaklarında “uluslararası havza” teriminin kullanıldığını ve terimin çok geniş bir anlama sahip olması nedeniyle, devletlerin kendi sınırları dahilinde havza üzerindeki egemen hakları ile çeliştiği için çok sayıda ülke bu kavramın kullanılmasına karşı çıktığını ve “suyolu” kavramının kullanılmasına karar verildiğini belirtmiştir²²². Su Çerçeve Direktifi’nin 35. paragrafı 1997 BM Sözleşmesi ve Helsinki Sözleşmesi’ne atıf yapmakta ve direktife katkısı olacağını belirtmiştir. AB, 1997 BM Sözleşmesi’ne taraf değildir ve Su Çerçeve Direktifi maddelerinde bu sözleşmeye atıf yapılmasının bir çelişki yarattığını vurgulamıştır²²³.

2.4.1. Avrupa Birliği Sınırlarını Aşan Sular

Birden fazla ülkenin sınırını aşan suların idaresi, uluslararası suları yöneten tek bir hükümet veya idare olmadığı sürece karmaşık bir hal almaktadır. Bunun nedenleri arasında, kıyıdaş devletlerin farklı dillere, kültürlere, rejimlere, su yönetim yasalarına ve kurumsal yapılara sahip olmaları da sayılabilir. Bu karmaşıklık, Avrupa Birliği sınırlarını aşan sular için de geçerlidir.

²²¹ Directive 2000/60/EC.

²²² Ö.Bilen, **Türkiye’nin Su Gündemi..**, s. 228.

²²³ **a.g.e.**

Avrupa Birliği sınırları içerisinde ve sınırlarını aşan yaklaşık 69 sınıraşan havza vardır. Bu havzaların yaklaşık 17 tanesi Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkeler sınırları içerisinde²²⁴. Yönergenin 35. Paragrafında, “topluluk sınırları dışına uzanan havzalarda üye olmayan ülkelerle AB üyesi devletler arasında işbirliği sağlanması için çaba gösterilmesi” önerilmektedir.

Direktif daha önce de belirtildiği gibi, AB’nin sınıraşan suları için işbirliğini önermekte ve desteklemektedir. Devletlerin işbirliği yapabilmesi için AB destekleyici olmakta ve bu durum, çalışmanın birinci bölümünde incelediği realist ve liberal kurumsalcılık teorilerinde liberal kurumsalcılığı öne çıkarmaktadır. Teoride, liberal kurumsalcılık ile bütünleşen bu durumun, uygulamada nasıl bir hal aldığı anlayabilmek için AB’nin iki sınıraşan su havzası örnek olarak ele alınacaktır. Bu havzalar sırasıyla; Peipsi Gölü ve Tuna Nehri Havzalarıdır.

2.4.2. Peipsi Gölü Havzası

Doğu Avrupa’da birçok su havzası, SSCB’nin dağılması ile sınıraşan su havzası niteliği kazanmıştır. Peipsi Gölü, AB üyesi olmayan Rusya Federasyonu ve AB üyesi Estonya Cumhuriyeti arasında sınır oluşturmaktadır. Avrupa’nın en büyük sınıraşan gölü olan Peipsi Gölü’nün havzasının sürdürülebilir kullanımı ve korunması, bölge için sosyal, ekonomik ve çevresel önem teşkil etmektedir. Havza sularının yönetimi için 1990’lı yılların başından bugüne iki ülke de işbirliği içindedir.

²²⁴ Bkz. http://www.transboundarywaters.orst.edu/publications/register/tables/IRB_europe.html.

AB üyesi Estonya ve AB üyesi olmayan Rusya Federasyonu arasında paylaşılan Peipsi /Chudskoe Gölü havzası²²⁵, AB ile Rusya Federasyonu arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Peipsi Gölü, Narva Nehri Havzasında yer almaktadır. Peipsi Gölü ile bağlantılı olan 77 km uzunluğundaki Narva Nehri, Finlandiya körfezinden Baltık denizine dökülür. Rusya, Estonya ve Letonya Cumhuriyeti Narva Nehri Havzasında yer alırken, Peipsi Gölü'nü Estonya ve Rusya Federasyonu paylaşmıştır²²⁶.

Peipsi Gölü havzası, sahip olduğu büyük drenaj havzası ile Avrupa'da en büyük dördüncü gölüdür. Ayrıca Avrupa'nın en büyük sınıraşan gölü olan Peipsi'nin yüzey alanı 3.558 km²'dir. Bu alanın % 44'ü Estonya, % 56'sı ise Rusya sınırları içerisinde yer alır. Gölün havza alanı 44.255 km² 'dir²²⁷.

Peipsi Gölü, 1991 yılında Estonya bağımsızlığını kazanmadan önce Sovyetler Birliği'nin kuzeybatısında yer alan, ülkenin diğer gölleri ile aynı yasalar ve aynı çevre standartları dikkate alınarak yönetilmiştir. Ancak, Estonya bağımsızlığını kazandıktan sonra Peipsi Gölü, uluslararası göl statüsüne sahip olmuştur.

Peipsi Gölü, kıyıları boyunca sahip olduğu sulak alanları ile uluslararası öneme sahiptir. Göle yaklaşık 240 nehir dökülmektedir. Bunların en önemlileri, Velikaya (Rusya) ve Emajogi (Estonya) nehirleridir²²⁸. Bölgede yerel ekonomi,

²²⁵ Peipsi/Chudskoe Gölü, üç farklı isme sahiptir ve bu isimler Estonya dilinde Peipsi, Rusça da Chudsko-Pskovskoe yada Pskovsko-Chudskoe ve Almanca'da Peipus'tur. Bu çalışmada Peipsi Gölü olarak kullanılacaktır.

²²⁶ G. Roll ve A. Kosk, "Lake Peipsi/Chudskoe", Lake Basin Management Initiative Regional Workshop for Europe, Central Asia and the Americas, Vermont, USA, 18-21 Haziran 2003.

²²⁷ G.Roll, "Lake Peipsi – A Transboundary Lake On The Future Border Of The EU", Seminar3:Good Practices in River Basin Planning , Brussels, Belgium, 29-30May 2001, s. 119.

²²⁸ A. Klosk, " Case Report; Management Issues of the Lake Peipsi/ Chudskoe Region", **Lakes& Reservoirs: Research and Management**, Vol.6, (2001), s. 232.

balıkçılık, rekreasyon, tarım ve ormancılık faaliyetlerine ve doğal kaynaklara dayanmaktadır. Havzanın kuzeyinde fosfor tortuları ve petrol elde edilebilecek şist tortuları yer alırken, göl çamuru ve mineralli sular sağlık sektöründe kullanılmaktadır. Gölün güneyinde turba (peat) ²²⁹ bulunmaktadır. Bataklık ve sazlıkların, ulusal doğal koruma altında olması sebebiyle turba elde edinimi kısıtlıdır. Göl havzasında öncelikli çevre sorunları, ötrofikasyon²³⁰, kontrolsüz balık avcılığı ve petrol endüstrisi atıkları nedeniyle ortaya çıkan atık sulardır²³¹.

Tablo 2. Peipsi/Chudskoe Gölü Özellikleri

Gölün yüzey alanı	3558 km ²
Havza Alanı	44.255 km ²
Göl hacmi	25,2 km ³
Ortalama derinlik	7,1 m
Maksimum derinlik	15,3 m
Maksimum uzunluk	143 km
Maksimum genişlik	48 km
Kıyı uzunluğu	520 km
Havzada yaşayan nüfus	Rusya: 860.000* Estonya: 240.000* Toplam: 1.100.000

* Tahmin edilen

Kaynak: Peipsi CTC, “ Public Participation in the Management of Transboundary Waters: Lake Ohrid and Lake Peipsi Case Studies”, **INFOBULLETIN**, March 2001, www.ctc.ee

²²⁹ Turba: çürümüş bitkilerden elde edilen yakacak.

²³⁰ Ötrofikasyon, durgun bir su ortamında aşırı azot ve fosfor birikmesi ile fazla gelişen alglerin ölmeye başlaması ile su ortamındaki oksijen miktarının azalmasıdır. Ötrofikasyon suyu ekolojik ve ekonomik açıdan olumsuz etkiler.

²³¹ Klosk, **a.g.e.**, s. 233.

Göl havzasında en önemli çevresel sorun olan ötrifikasyona sebep, sığ gölde besi yükünün artmasıdır. Su kirliliğinin ana sebebi tarımsal faaliyetler ve evsel atık sulardır ve gelecekte bölgedeki ekonomik gelişme, gölde besi yükünün artması tehlikesine işaret etmektedir. Peipsi, Avrupa’da, yüksek balık potansiyeli ile balık ticareti için önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki yüksek işsizlik oranı gibi ekonomik problemler nedeni ile insanların balıkçılığa yönelmesi, balık kaynakları üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Böylelikle, balıkçılık Peipsi Gölü çevresinde yaşayan nüfus için ana gelir kaynağıdır²³².

Peipsi Gölü’nün çevresel problemlerine değindikten sonra, bu noktada gölün sürdürülebilir kullanımı ve korunması için yapılmış olan çalışmalar ele alınmıştır. Estonya ve Rusya sınırı 338 km’dir. Sınırın 2/3’si Peipsi Gölü ve Narva Nehri’ndedir. Gölün çevresel korunumu ve su yönetimi bölgede en önemli sınıraşan işbirliği konusudur. 1990’lı yılların başından itibaren iki kıyı arasında işbirliği yapılmaya başlanmıştır.

Rusya ve Estonya, göl havzasının sürdürülebilir yönetimini sağlayabilmek için işbirliği sağlamak üzere dört tane hükümetle arası komisyon kurmuşlardır. Havzada ülkeler arası oluşabilecek çatışmayı önlemek amacıyla çalışan bu komisyonlar sırasıyla²³³;

- Ticaret Komisyonu (Trade Commission)

²³² 1991 yılında sınır çizilmeden önce, bölge nüfusu yaşamını balıkçılık, çiftçilik ve ürettikleri ürünlerin ticaretini yaparak sağlıyorlardı. Sınır oluştuktan sonra, sınırı geçemeyen çiftçiler ürünleri için pazarı kaybetmiş oldular.

²³³ M.Sare ve V.Tuubel, “Peipsi Forum III: Regional Development and Cross Border Cooperation in the Estonian-Russian Border Area”, Peipsi CTC, Tartu & Kallaste, 22-23 August, 2003, s.5.

- Sınırşan Sular Komisyonu (Transboundary Waters Commission)
- Balıkçılık Komisyonu (Fisheries Commission)
- Çevre Koruma Komisyonu (Environmental Protection Commission)

Sınırşan Sular Komisyonu, havzada sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada önemli bir role sahiptir. Sınırşan Sular Komisyonu altında yer alan çalışma gruplarından biri olan Peipsi CTC (Peipsi Center for Transboundary Cooperation) 1993 yılında kurulmuştur. Peipsi CTC'nin çalışma alanları sırasıyla ²³⁴;

- Ekonomik gelişme ve sınırötesi işbirliği,
- Göl havzasında çevre koruma ve su yönetimi,
- Sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi,
- İki ülke arasında bilgi alışverişinin ve iletişimin sağlanmasıdır.

Peipsi CTC hedeflerine ²³⁵;

- Çevresel ve sosyal araştırma ve çalışma programları düzenleyerek,
- Toplumun her sektörü ve hükümetlerin farklı seviyeleri arasında bilgi değişimi ve iletişimi sağlayarak,
- Uluslararası seminerler, konferanslar, toplantılar ve yayınlar yaparak ulaşmaktadır.

1991 yılından bugüne sınırşan su konusuna dahil olan Narva Nehri ve Peipsi Gölü kullanımı ve çevresel korunması, uluslararası anlaşmalar ile Rusya ve Estonya

²³⁴ a.g.e.

²³⁵ Peipsi CTC, “ Public Participation in the Management of Transboundary Waters: Lake Ohrid and Lake Peipsi Case Studies”, **INFOBULLETIN**, March 2001,s.3.

arasındaki ikili anlaşmalar ile sağlanmaktadır. Peipsi sularının kullanılmasını ve korunmasını düzenleyen uluslararası anlaşmalar sırasıyla ²³⁶;

- Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi²³⁷, (Helsinki 1992), bu sözleşmenin Su ve Sağlık Protokolü (Londra, 1999)
- Baltık Denizi Çevresi Korunması Sözleşmesi (Helsinki,1992)
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Rio, 1992)
- Sınıraşan Su Yolların Ulaşım Dışı Amaçlı Kullanımı (New York, 1997)

Sınıraşan suların sürdürülebilir kullanımı ve korunması, havzayı paylaşan ülkelerin birlikte, aynı düzen içinde ve ortak bir hedefe ulaşma odaklı işbirliği ile gerçekleşmektedir. Rusya ve Estonya, sınıraşan sularda ekonomik faaliyetleri düzenleyebilmek için birçok ikili anlaşmalara imza atmışlardır. Bu anlaşmalar ²³⁸;

- 9 Temmuz 1993, Estonya-Rusya Gümrük Sınırı Anlaşması,
- 4 Mayıs 1994, Moskova, Peipsi, Pskov ve Lammi Gölleri Balık Kaynaklarının Kullanılması ve Korunması İşbirliği Anlaşması
- 11 Ocak 1996, Pskov, Çevre Koruma Anlaşması,
- 20 Aralık 1996, Sınır Ofisleri Faaliyetleri Anlaşması,
- 20 Ağustos 1997, Moskova, Sınıraşan Suların Sürdürülebilir Kullanımı ve Korunması Anlaşması'dır.

²³⁶V.Budarin, A.Sedova, Y.Nefyodova, O. Kuznetsov , N.Munthe., G.Roll, N. Aliakseeva,“Water Resources Management in Russia: Lake Peipsi Basin Case”, Workshop Report, SEPA, 2000, s.9.

²³⁷ BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (BMAEK) tarafından 1992 yılında hazırlanan sözleşme ile *International Water Assessment Center (IWAC)* kurulmuştur. Bu merkez BMAEK bölgesinde sınıraşan suların yönetiminde yenilikler yaratma eğilimindedir.

²³⁸ Budarin, Sedova, Nefyodova, Kuznetsov v.d, **a.g.e.**, s.10.

Peipsi Havzası su kaynakları yönetiminde en önemli uluslararası anlaşma yukarıda da sözü edilen ve 20 Ağustos 1997 yılında Estonya Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşmanın hedefi, Rusya ve Estonya arasında sınıraşan suların ve ekosistemin sürdürülebilir kullanımı ve korunması için işbirliği ortamına zemin hazırlamaktır. Bu anlaşma, 1992 Helsinki’de imzalanan ve 1996 yılında yürürlüğe giren Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır. Rusya Federasyonu Doğal Kaynaklar Bakanlığı, kendi sınırları içinde anlaşmanın tüm gerekliliklerini yerine getirmekte ve sınıraşan sularını paylaştığı diğer devletler ile bu anlaşmayı uygulamaktadır. Estonya Cumhuriyeti’nde ise, söz konusu anlaşmanın gerekliliklerinin yerine getirilmesi Estonya Çevre Bakanlığı’nın sorumluluğundadır. Su kaynakları yönetimine yönelik faaliyet gösteren Rusya Federasyonu ve Estonya’da ki bu kurumların dışında, anlaşmanın sonucunda doğacak faaliyetleri düzenleyecek ortak bir Komisyon kurulmuştur.

Estonya-Rusya Sınıraşan Sular Ortak Komisyonu kurulduktan sonra, ilk toplantı Mayıs 1998’de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda dört çalışma grubu kurulmuştur. Bu çalışma grupları sırasıyla, Su Koruma, Su Yönetimi, İzleme - Araştırma ve STK’lar, Yerel Otoriteler ve Uluslararası Örgütler Arası İşbirliği Çalışma Grupları’dır. 1999 yılında ikinci kez toplanan Komisyon, AB Su Çerçeve Direktifi’nde taslağı çizilen ilkeleri temel alan kapsamlı bir Su Havza Yönetimi Programı hazırlığını yapma kararı almıştır. Komisyon, veri toplama ve bu verilerin

değerlendirilmesi, izleme sisteminin kurulması ve bilgi alışverişi sisteminin oluşturulması ile programa başlamıştır ²³⁹.

Direktif uygulamalarının ilk ayağı Estonya'da başlatılmıştır. AB'ye 2004 yılında üye olan Estonya, müktesebatını AB mevzuatına uygun hale getirmeye başlamış ve Estonya Su Kanunu'nu, AB Su Çerçeve Direktifi'ne uyum sağlamak üzere gözden geçirip, değişiklikler yapmıştır. AB Su Çerçeve Direktifi şartlarına göre, Peipsi Gölü'nün Estonya sınırları içerisinde kalan bölümü bir nehir havzası olarak tanımlanmıştır. Estonya'da su yönetimi, Çevre Bakanlığı ve su havza yönetimini alt havza seviyelerinde değerlendiren Çevre Koruma Bölümleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Estonya sınırları içinde kalan nehir havzası için Estonya Çevre Bakanlığı ve EU LIFE programının maddi desteği ile Su Koruma Planı geliştirmiştir. Estonya'da tüm nehirlerin stratejik havza yönetimlerinin detaylı bir şekilde hazırlanmasının 2004 yılında tamamlanmıştır ²⁴⁰.

Rusya Federasyonu'nda ise, su yönetimi Rus Federasyonu Su Kanunu'na göre düzenlenmektedir. Su ile ilgili bütün çalışmalardan Doğal Kaynaklar Bakanlığı sorumludur. Bakanlık kendi bünyesinde federal düzeyde çalışırken, Su Havza İdareleri, bölgesel seviyede, Doğal Kaynaklar Komitesi ise il (oblast) düzeyinde faaliyet göstermektedir. Doğal Kaynaklar Bakanlığı ile birlikte Rusya Federasyonu Hidrometeoroloji Birimi, sistem içinde su kaynaklarının izleme görevini yerine getirmektedir. AB Su Çerçeve Direktifi, Rusya Federasyonu için zorunlu değilken,

²³⁹G.Roll., E. Lopman., “ EU Water Policy and Implementation of Water Management Regimes on Transboundary Waters in Baltic Sae Basin”, 2001, www.mantraeast.org

²⁴⁰G.Roll., “Interactive Management of Transboundary Waters on the External European Union Border”, **Water Science and Technology**, Vol.49, No.7, (2004), s.183.

AB ülkeleri için zorunlu ve AB adayı ülkeler için bir tavsiye niteliğindedir. Ancak, su yönetiminden sorumlu Rus otoriteleri, AB Su Çerçeve Direktifi'ni, Peipsi Gölü'nün Rusya sınırları içinde kalan bölümü için uygulamayı kabul etmiştir. Dolayısıyla, Rusya için uygulama zorunluluğu olmayan söz konusu direktifin uygulanmasının kabul edilmesi, Rusya'nın politik iradesinin bir sonucudur²⁴¹.

Estonya ve Rusya arasında Peipsi Gölü havzası kaynaklarının kullanımı aşamasında iki anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Birinci anlaşmazlık, balık kaynaklarının paylaşımı konusundadır ve bu anlaşmazlık 1990'ların ortasında kurulan ve önceki bölümlerde de sözü edilen Balıkçılık Komisyonu'nun kurulması ile çözülmüştür. Bir diğer anlaşmazlık ise, içmesuyu²⁴² amaçlı suyun kullanımı ve çevre sorunlarının sorumluluğunun paylaşılması nedeniyle ortaya çıkmış olan çatışmadır. Bu sorun ise, Estonya-Rusya Sınıraşan Su Komisyonu'nun kurulması ile çözülmüştür. 1990'ların başında ekonomik reformlar yapan Estonya, AB'ye katılım öncesi ve üyelik sürecinde AB fonlarından yararlanabilmektedir. Buna bağlı olarak, gölün Estonya ve Rusya kıyılarında sosyo-ekonomik farklılıklar ortaya çıkmış ve bu durum da, AB Su Çerçeve Direktifi'nin topluluk sularını iyi yerüstü su statüsü hedefine ulaşılmasında güçlükler yaratmıştır²⁴³.

Direktif'in gereklerini yerine getirme ve havza sularının sürdürülebilir kullanımı ve korunmasını amaçlayan Komisyonlar, su yönetimini sağlamak, veri

²⁴¹ Roll, Kosk, **a.g.e.**, s. 2.

²⁴² Peipsi göl suyu kalitesinin içme suyu için uygunluğu uzun yıllardır tartışılmaktadır.

²⁴³ Rusya Federasyonu AB üyesi olmadığı için AB yasaları, normları ve standartlarına tabi değildir. Dolayısıyla, Estonya ve Rusya'nın sınıraşan sularının yönetiminde başarılı olabilmeleri için sınırlarının ötesinde metodlarının, prosedürlerinin ve standartların uyumlaştırılması ve havzada sosyal ve ekonomik gelişmenin dengelenmesi gerekmektedir

toplamak ve bu verileri paylaşabilecek bilgi ağlarını oluşturabilmek için belirli bir kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Peipsi Gölü havzasını paylaşan iki ülke hükümetleri Sınıraşan Sular Komisyonu'nun sekretaryası için bir ödenek sağlarken, bilim adamları, ilgili kuruluşlar, yerel otoriteler ve STK'lar kendi kaynaklarını yaratmakta ve ayrıca sınıraşan sular ile ilgili anlaşmaların gereklerinin yerine getirilebilmesi için uluslararası kuruluş ve organizasyonlardan fon almaktadırlar. Örneğin, Peipsi Gölü'nün her iki kıyısında çevresel gözlem programları, gölde besin yükünün hesaplanması ve elektronik bilgi ağı geliştirilmesi için İsveç Çevre Koruma Ajansı, Sınıraşan Sular Komisyonu'na yardımda bulunmuş, Danimarka Çevre Ajansı da havzada kirlilik yükünün azaltılması için bir strateji planı hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (United Nations Development Programme-UNDP) ve Küresel Çevre Fonu (Global Environmental Facilities-GEF), 3 yıllık Peipsi Gölü havza yönetimi için iki ülkeye 1 milyon ABD Doları vermiştir. Ayrıca, AB TACIS fonu, Rusya'ya 2001 yılında başlayan Peipsi Gölü havza yönetim programına destek olmak ve Su Çerçeve Direktifi'nin Rusya kıyısında uygulanabilmesi için 2 Milyon Avro yardımda bulunmuştur ²⁴⁴. Buna ek olarak, AB sınırları dışında AB Su Çerçeve Direktifi'nin sınıraşan sularda teorik ve metodolojik uygulamalarında destekçi bir program olan MANTRA-East Projesi başlatılmıştır.

Havza su kaynaklarının yönetimi konusunda AB'nin desteği ile üç proje sürdürülmektedir. Bu projeler Su Çerçeve Direktifi'nin Peipsi Gölü'nde uygulamasını hem uluslararası ölçekte, hem de ulusal alt havza ölçeğinde sağlamak amacındadır. Bu projeler sırasıyla, Peipsi Gölü Havza Yönetim Programı, GEF

²⁴⁴ Roll, "Interactive Management....", **a.g.e.**, s.118.

Projesi ve Peipsi Gölü Havza Yönetimi Geliştirme ve Uygulama Programı'dır. Bu projeler Direktif 'in yerine getirilmesinde, ortak nehir havza yönetimi programına hatırı sayılır kaynak desteği vermektedir²⁴⁵.

2.4.3. Tuna Nehri Havzası

Almanya'nın güneyinde, Baden-Württemberg'den doğan 801.463 km² büyüklüğündeki havzası ile Tuna Nehri, Volga Nehri'nden sonra 2857 km uzunluğu ile Avrupa'nın ikinci büyük nehridir. 19²⁴⁶ kıyıdaş ülkesi ile dünyada havzasında en fazla ülke barındıran nehirdir. 6500 m³/sn'lik debisi ile Karadeniz'e dökülen en büyük akarsudur. Almanya sınırları içersinde yıllık ortalama debisi 300 m³/sn'dir. Bu rakam yan kollardan katılım ile Viyana'da 1900 m³/sn'ye ulaşmaktadır. Büyük bir alan kaplayan havzada iklim de yer yer değişiklik göstermektedir²⁴⁷. Batı bölümünün yüksek bölgelerinde yıllık ortalama yağış miktarı yüksek, doğu bölgelerde ise bu miktar düşmektedir. Havzada yer alan sınır aşan ve bölgesel akiferlerde, kıyıdaş ülkelerin yenilenebilir su kaynağının %30 ihtiva edilmektedir. Toplam 29 ana kola sahip olan Tuna Nehri Havzasında birçok sayıda tatlı su barındıran yüzey alanı 100 km²'den büyük 5 adet göl ve 11 adet sınır aşan yeraltısuyu kütlesi yer almaktadır²⁴⁸.

²⁴⁵S.Nilsson, S. Langaas ve F.Hannerz., “ International River Basin Districts under the EU Water Framework Direktive: Identificaiton and Planned Cooperation”, European Water Management Online, Official Publication of the European Water Association, 2004; ICPDR, “Danube River Basin District Management Plan”, Final Version,Vienna, ICPDR, 2009, s.2.

²⁴⁶ Bu ülkeler; AB üyeleri: Avusturya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Romanya, İtalya, Polanya. AB'ye aday ülkeler: Hırvatistan. AB üyesi olmayan ülkeler: Bosna Hersek, Moldovya, Sırbistan, Ukrayna, Karadağ, Arnavutluk, Makedonya,İsviçre.

²⁴⁷ J.Fitzmaurice, **Damming The Danube;Gabčikovo and Post-Communist Politics in Europe**, Westview Press, Oxford,1996,s.1. Ayrıca bkz. www.icpdr.org.

²⁴⁸ UNESCO, **Water as a Shared Responsibility; The United Nations World Water Development Report II**, Paris, UNESCO, 2006,s.474; Bilen, **Ortadoğu Su sorunları..**, s. 174.

Harita 1. Tuna Nehri Havzası

Kaynak: http://encarta.msn.com/map_701511972/danube.html, 2 Eylül 2008

Havzada yer alan ülkelerin farklı ekonomik, iklim, topoğrafya ve kültür farklılıkları Tuna Nehri sularının kullanımını etkilemiştir. Almanya ve Avusturya havza sularını sanayi, içme suyu ve hidroelektrik amacıyla kullanırken, bu kullanımlara ek olarak havzanın ortasında ve aşağısında da tarımsal sulama eklenmiştir. Ayrıca nehir suları uzun yıllar taşıma amaçlı kullanılmıştır²⁴⁹.

²⁴⁹ Bilen, Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye, Ankara, TESAV, 2009, s.177.

19.yüzyılın başından itibaren nehrin kollarında ulaşım amacıyla kullanım düzenlenmiştir. Günümüzde nehrin ulaşım elverişli kollarında bu kullanım gerçekleşmektedir. Ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla nehir üzerinde yapay suyolları inşa edilmiştir. Ren Nehri ve Kuzey Denizi arasında bağlantı sağlayan ve Almanya’da bulunan Ana Tuna Kanalı, Sırbistan ve Karadağ’da yer alan Tuna-Tize-Tuna Kanal Sistemi ve Romanya’da yer alan Tuna-Karadeniz Kanalı bu yapılardandır. Günümüzde nehir akışının %80’den fazlası düzenlenmiştir. Ayrıca bu kanallar rekreasyon alanlarını korurken, taşkınlara karşı koruma sağlamaktadır. Taşkınlar Tuna Nehri Havzasının bir diğer önemli sorunudur. 1830 ve 1854 yıllarında yaşanan tahrip edici taşkınlardan sonra Viyana şehrinin 14.000m³/sn’den büyük taşkınlardan korunması için önlemler alınmıştır²⁵⁰. Ayrıca, konumundan dolayı taşkınlardan büyük zarar görme olasılığı olan Macaristan, Macaristan ovasında taşkınlara karşı setler inşa etmiştir. Bulgaristan ve Romanya’da da setler ile önlemler alınmıştır²⁵¹. Bir diğer sorunu kirlilik olan Tuna nehri, özellikle Almanya ve Avusturya gibi gelişmiş sanayi ülkeleri bölgelerinde su kirliliği kontrol altına alınmıştır fakat günümüzde Karadeniz’in en önemli kirlilik kaynağı kara kökenli kirliliğin %75’i Tuna havzasından kaynaklanmaktadır. Tuna Nehri’nin kıyıdaşı devletler bu sorun karşısında, oluşturdukları Tuna Çevre Komisyonu tarafından yürütülen eylem planı ile yok edilmeye çalışılmış, bunun yanında Karadeniz Çevre Komisyonu ile yürütülen özel ortaklık protokolüne rağmen, önlemler yetersiz kalmaktadır²⁵².

²⁵⁰ Irene Lyons Murphy, **The Danube: A River Basin in Transition**, London, Kluwer Academic Publishers, 1997, s.205, Ö.Bilen, **Ortadoğu’da Su sorunları...**, s.178.

²⁵¹ **a.g.e.**, s.179.

²⁵² Şule Anlar Güneş, “Gabcikova-Nagymaros Davası”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt.5, sayı.2, 2006, s. 94.

Tuna Nehri sularının kullanımına ilişkin ilk yapılanma 1773 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na hazırlanmıştır. Bu yapılanma taşkınlardan korunmayı ve akarsu ulaşımının uygun koşullarda sağlanmasını amaçlamıştır²⁵³.

Tuna nehri üzerinde ulaşımı düzenlemek ve denetlemek için 30 Mart 1856 tarihinde Tuna nehrinden sorumlu uluslararası bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun kurulması ile kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmalar yapılmıştır. 23 Temmuz 1921 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile Tuna Nehri'nin uluslararası rejimi düzenlenmiştir. Bu anlaşma ile Tuna Nehri akarsu ve deniz bölümü olarak ikiye ayrılmış ve kıyıdaş olmayan devletlere ait gemiler, geçiş hakkına sadece Ulm ve Karadeniz arasında kalan deniz bölümünde sahip olmuştur²⁵⁴.

Bir diğer anlaşma ise 18 Ağustos 1948 yılında imzalanan Belgrad sözleşmesidir. Bu sözleşme ile Tuna Nehri'nin bugün ki rejimini belirlenmiştir. Fakat Tuna Nehri'ne ilişkin antlaşmalara imza atmış bazı ülkeler 1921 tarihli antlaşmanın geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Fiilen geçişler ise 1948 Sözleşmesi ile sağlanmaktadır. Tuna Nehri ana koldan geçiş hakkı bütün devletlere tanınmaktadır, yan kollardan geçiş hakkı yalnızca kıyıdaş ülkelerdedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın ikiye bölünmesi ile Tuna Nehri'nin kirliliğini önleme işbirliği sekteye uğramıştır. 1990 sonrası SSCB'nin yıkılması ve Avrupa Birliği'nin genişleme süreci Tuna nehri kıyıdaşlarını tekrar biraraya getirmiştir. 29 Haziran 1994 tarihinde Soyfa'da 11 Tuna Nehri kıyıdaşı²⁵⁵ tarafından imzalanan "Tuna Nehri'nin

²⁵³ a.g.e., s.179.

²⁵⁴ Pazarıcı, a.g.e., s.280-2; Fitzmaurice, a.g.e., s.3.

²⁵⁵ 11 Tuna Nehri kıyıdaşı: Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Moldova, Romanya, Slovakya, Slovenya, AB.

Sürdürülebilir Kullanım ve Korunması için İşbirliği Sözleşmesi”, 1998 yılı Ekim ayında yürürlüğe girmiştir²⁵⁶.

Bu sözleşmenin ana amacı Tuna Nehri Havzasında yer alan yer altı ve yüzey sularını birlikte adil ve sürdürülebilir kullanmak ve yönetmektir. Bu ana amaca ise yüzeysularını ve yeraltısularını koruyarak, geliştirerek ve akılcı kullanarak, taşkın, buz veya zararlı atıklardan kaynaklanan kirliliği kontrol ederek ve Tuna Nehri Havzasından kaynaklanan kirliliğin Karadeniz’e ulaşmasını engelleyerek ulaşabileceğini belirtilmiştir²⁵⁷.

Anlaşma gereğince, su kaynaklarının sürdürülebilir ve adil kullanımını, korunmasını, geliştirilmesini ve rasyonel su kullanımını sağlayan ve düzenleyen Tuna Nehir Havzasının Korunmasına İlişkin Uluslararası Komisyon (ICPDR) 1998 yılında kurulmuştur²⁵⁸. 1991 yılında kurulan, Tuna Çevre Programını yürütmekle yükümlü, komisyon çalışmalarında kirlilik açısından havza da yer alan 170 hassas noktayı belirlemiştir. AB ülkeleri, uluslararası finans kuruluşları ve çok sayıda hükümet dışı örgütünde desteğini alan bu program, tüm yetki ve sorumluluklarını ICPDR’ye aktarmıştır.

İşbirliği yapan 13 üyesi²⁵⁹ ve AB ile ICPDR, su kalitesinin, taşkınlar ve endüstriyel kaza kontrol mekanizmaları geliştirilmesini, emisyonlar için standartlarda

²⁵⁶ “ The Danube River Protection Convention”, www.icpdr.org ; Bilen, **Ortadoğu’da Su Sorunu...**, s.179; Pazarıcı, s.280-2.

²⁵⁷ **a.g.e.**

²⁵⁸ Bilen, **Ortadoğu’da Su sorunları...**, s.180.

²⁵⁹ Sözkonusu 13 ülke; Avusturya, Bosna Hersek, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Moldova, Sırbistan ve Karadağ, Slovakya Cumhuriyeti, Slovenya ve Ukrayna

karara varılmasını ve söz konusu önlemler için gerekli olan yasal mekanizmaların işbirliği yapan ülkelerde oluşturulması ve uygulanmasını, görev olarak belirlemiştir. Taşkın ovası ormanları, bataklıklar, deltalar, taşkın ovası koridorları, göl kıyıları ve diğer sulak alanlar ile zengin biyolojik çeşitliliği Havza'da yer alan sanayileşme, nüfus yoğunluğu ve tarım faaliyetleri tehdit etmektedir²⁶⁰.

2000 yılında yayınlanan AB Su Çerçeve Direktifi'nin, 13.maddesinde her üye devletin kendi sınırları dahilinde Nehir Havzası Yönetim Planları hazırlaması gerekliliğini belirtilmiştir. Tuna nehrinde olduğu gibi eğer bir su kaynağı Birlik sınırlarını aşıyorsa, söz konusu uluslararası nehir havzası bölgesi için üye devletler tek bir nehir havzası yönetim planı hazırlamak için işbirliği yapacaktır. Bunun mümkün olmaması halinde söz konusu havza ile ilgili devletlerin sınırları dahilinde bir plan hazırlanacaktır²⁶¹. Havza içinde yer alan on Avrupa Birliği ülkesi ve katılma sürecindeki ülkeler, Su Çerçeve Direktifinin şartlarını uygulamak için çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda benzer çalışmalarda ICPDR üye ülkeleri tarafında yürütülmektedir. Bu çalışmalar ile noktasal kirlilik kaynakları ve boşaltım alanları kayıt altına alınacaktır. 10 Aralık 2009 tarihinden itibaren Tuna Nehir Havza Yönetim Planının ICPDR ve üye ülkeler tarafından uygulanmaya başlanmıştır²⁶².

Su miktarından ziyade su kalitesinin en önemli sorun olduğu Havza'da, AB ülkeleri Su Çerçeve Direktifini yürürlüğe koymada farklı seviyelerdedir. Diğer ICPDR ülkeleri de su kaynakları kalitesini geliştirmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Ülkelerin farklı ekonomik, sosyolojik ve topoğrafik farklılıklara

²⁶⁰ www.icpdr.org

²⁶¹ Directive 2000/60/EC .

²⁶² www.icpdr.org

sahip olması, su çerçeve direktifi ve ICPDR amaçlarına ulaşmakta aynı şekilde devam edememektedir. Her ülke ulusal ölçekte gerekli düzenlemeleri yapmaya çalışmaktadır²⁶³.

Tuna Nehri kolları, geçiş suları, gölleri, kıyı suları ve yeraltısuları Tuna Nehri Havza Bölgesini oluşturmaktadır. Tuna Nehri Havza Bölgesi Yönetim Planı oluşturmak amacıyla, Tuna Nehri Havzası, Romanya sınırları içerisinde Karadeniz Kıyı Havzası, Ukrayna'nın kısmen ve Romanya'nın Karadeniz kıyı sularını kapsayan Tuna Nehri Havza Bölgesi tanımlanmıştır. 2000 yılında direktifin yayınlanması ile Tuna nehri koruma sözleşmesine taraf ülkeler, tüm havzada direktifi uygulamak için çaba göstermişlerdir. AB üyesi olmayan kıyıdaşlarda kendi sınırları içerisinde direktifi uygulayacaklarını belirtmişlerdir. Direktifin 13. Maddesi 3. Paragrafına ithafen, Tuna Nehri ülkeleri Tuna Nehri Havza Yönetimini alt havza veya ulusal boyutta ele almışlardır. Tuna Nehri Koruma Sözleşmesi, Tuna Nehri Havzası'nın yönetimi için işbirliği ve sınır aşan suların işbirliği için yasal ve politik bir çerçeve oluşturur. Tuna Nehri Korunmasına ilişkin Uluslararası Komisyon ise işbirliği için koordine eden bir platform oluşturmuştur²⁶⁴.

Direktif doğrultusunda, nehir havza yönetim çevrimi hazırlanmıştır. ICPDR'nin Direktif'i uygulamak için bir zaman çizelgesi hazırlamıştır. Bu çizelgeye göre 5. Madde doğrultusunda 2004 yılı sonunda nehir havzasının tanımlanması ve baskılar, etkiler ve ekonomik analizinin yapılması öngörülmüştür. 2006 yılında 8. Madde'nin gereği olarak izleme ağı kurulmuştur. 13. Madde gereğince 2008 yılında

²⁶³ a.g.e.

²⁶⁴ ICPDR, s.1.

nehir havza yönetim planı taslağı sunulması, 2009 yılında nehir havza yönetim planı ile ortak önlemler programının bitirilmesi öngörülmüş ve gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında fiyatlandırma politikalarının girişini planlayan ICPDR, 2012 yılında ortak önlemler programını uygulamaya başlayacaktır. 2015 yılında 4.Madde çevresel hedeflere ulaşmayı planlamış, 2015-2021 yılları arası ikinci yönetim çevrimini, 2021-2027 yılları arasında üçüncü yönetim çevrimini uygulamayı öngörmüştür²⁶⁵. Nehir havza bölgelerinin tanımlandığı, kurumsal çerçeve ve işbirliği mekanizmalarının belirlendiği I. Aşama 2003 yılında bitirilecektir. 2004 yılı itibariyle bitirilecek II. Aşama içerisinde nehir havza bölgelerinin karakterleri, baskıları, etkileri ve ekonomilerinin analizi ve korunan alanların kayıtları yapılacaktır. III. Aşama'da ise izleme ağları ve programların geliştirilmesinden oluşmakta ve 2006 yılı sonunda bitmesi planlanmıştır. 2009 yılı itibariyle bitmesi gereken Nehir Havza Yönetim Planları'nı içeren Ortak Önlemler Programlarının hazırlandığı IV. Aşama son safhadır²⁶⁶. Bu doğrultuda Tuna Nehri Havza Bölgesi alanı 807. 827 km² olarak belirlenmiştir. 80.5 milyon nüfusa sahip bu alan içerisinde AB üyesi olan ve olmayan memba ve mansap ülkeler arasında sadece tabiat farkı değil sosyo-ekonomik açıdan da farklılıklar vardır. Su Çerçeve Direktifi'ne göre 2009/2010'da bitirilmesi gereken Ortak Önlemlerin Programı için Tuna Nehri Havza Yönetim planı işbirliği seviyeleri için üç aşama belirlenmiştir. Tavan olarak yapılandırılacak A bölümünde tüm havzayı kapsayan uluslararası yönetim gerçekleştirilecektir. B bölümü ise yetkili otoritelerce ulusal seviyede yönetimi ve Tisza, Sava, Prut ve Tuna Deltası gibi uluslararası alt havzaların yönetimini içermektedir. Taban bölüm C olarak anılan ulusal sınırlar içinde kalan birimlerin

²⁶⁵ "River Basin Management", www.icpdr.org

²⁶⁶ Birgit Vogel, "EU Water Framework Directive- Implementation in the Danube River Basin", Budapest, ICPDR, 2009, s.9.

yönetilmesini içermektedir. Tuna Nehri'nin kapsamlı analizinin yapıldığı, nehir havza yönetim planlarının temellerinin atıldığı, önemli su kaynakları yönetim planlarının tanımlandığı Bölüm A'ya ilişkin rapor 2004 yılında yayınlanmıştır. Bu raporda dört önemli su yönetim konusu sırasıyla organik kirlilik, nütrient kirliliği, tehlikeli maddeler kirliliği, hidromorfolojik tahribat (hidroelektrik santraller, ulaşım ve taşkın koruma faaliyetleri hidromorfolojik bozunmaya sebep olmaktadır) olarak belirlenmiştir²⁶⁷. B bölümü içerisinde bahsedilen Sava Nehri Havzası raporu 2009 yılında uluslararası Sava Nehri komisyonu tarafından tamamlanmıştır. Tizza Nehri Havzası raporu da 2010 yılı içerisinde bitirilmesi öngörülmektedir. Tuna Deltası için çalışmalar devam ederken, Prut Nehri Havzası çalışmaları geliştirilmektedir. ICPDR, 2009 yılı raporunda 2012 yılında Tuna Nehri Havzası Yönetim planı içerisinde Ortak Önlem programının kullanılmaya hazır olacağını ve 2015 yılında direktifin hedeflediği su durumuna ulaşılabileceği belirtilmektedir²⁶⁸.

2004 yılında havzanın bir diğer sorunu taşkınlar için ICPDR Sürdürülebilir Taşkın Koruma Eylem Planı'nı taşkın koruma politikaları dahilinde, ICPDR üyelerince kabul etmiştir. Devamında 2007 yılında yayınlanan AB Taşkın Direktifi koşullarına uyum sağlamak için eylem planında düzenlemeler yapmışlardır. Nehir havza yönetimi ve taşkın risk yönetimi arasında sinerji yaratan bu eylem planı, direktifin tüm seviyelerince geliştirilmektedir²⁶⁹.

Tuna Havzası'nda, AB Su Çerçeve Direktifi ve Taşkın Risk Direktifi'nin uygulanması, su yönetimi ve çevre konularına duyarlılığı arttıracak boyutta

²⁶⁷ Vogel, **a.g.e.**, s.10; ICPDR, **a.g.e.**, s.3.

²⁶⁸ ICPDR, **a.g.e.**, s. 55; Vogel, **a.g.e.**, s. 10.

²⁶⁹ ICPDR, **a.g.e.**, s.92.

etkilemiştir. ICPDR, çevresel standartların tüm havzaya ve sınıraşan su yönetimlerine uygulanmasında büyük rol oynamıştır. Su kaynakları, su kalitesi ve havzalarda su kullanımı ile ilgili kararlaştırılmış veri tabanı, akılcı su yönetim yapılanmasının temellerini atmıştır. Gelecekte havza da görülmesi mümkün problem nedenleri; ekonomik gelişmede heterojenlik, besin yükünün artması, iklim değişimi ve nehir morfolojisidir²⁷⁰.

Tuna Nehri Havzasında, en yüksek uluslararası yargı yeri olan Uluslararası Adalet Divanı'nına da yansımış olan Gabcikova –Nagymaros Projesi, gelişim ve yaşanan uyuşmazlıkları ile tüm nehir havzaları için önemli bir vaka çalışmasıdır²⁷¹.

Tuna Nehri, Gabcikova (Bös) - Nagymaros Projesi (Macaristan-Slovakya) Uyuşmazlığı

Tuna Nehri, Macaristan-Slovakya arasında 142 km uzunluğunda sınır oluşturmaktadır. Slovakya'nın Bratislava şehrinde başlayan ve Macaristan'ın Budapeşte şehrine kadar uzanan 200 km'lik bölge, uyuşmazlık sebebini oluşturmaktadır. Bratislava şehrinin altında nehrin eğimi büyük ölçüde azalmakta, nehir yatağında oluşan kum ve çakıl birikintiler ulaşımı engellemektedir. Gabcikova-Nagymaros projesi görüşmeleri 1951 yılından itibaren başlamış, 1973 petrol krizi sonrası hız kazanmıştır. 16 Eylül 1977 tarihinde Macaristan ve Çekoslovakya,

²⁷⁰ H.P. Nachtnebel, "Case Study-Danube River Basin", IWHW-BOKU, 2010, s. 26-33, www.gwsp.org.

²⁷¹ Vefa Toklu, **Su Sorunu, Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999, s.65.

Gabcikova-Nagymaros Baraj Sisteminin İnşası ve Ortak İşletmesi Antlaşması'nı imzalamıştır²⁷².

Anlaşmanın içerisinde projenin amacı “ Tuna Nehri'nin Bratislava-Budapeşte arasındaki kısmındaki su kaynaklarının enerji, ulaşım ve tarım için tarafların ulusal ekonomilerinin geliştirilmesine yönelik olarak kullanılması” şeklinde ifade edilmiştir²⁷³. Proje elektrik üretilmesini, taşkınlara karşı su akışının düzenlenmesini, Tuna Nehri'nin kanallarla saptırılarak Slovakya ve Macaristan topraklarına akıtılarak, daha sonra tekrar eski yatağına döneceği, ulaşımına uygun kanalla nehir ticaretinin artırılması ve Tuna Nehri'nin hızının azaltılarak iç deltasının ekosistemini koruma amaçlarına da sahiptir²⁷⁴.

Proje dahilinde Tuna Nehri'nin doğal yatağı değiştirilerek Çekoslavakya sınırları içinde 25,2 km uzunluğunda yapay bir kanal inşa edilecektir. Bu kanal yukarıda bahsedildiği gibi tekrar Tuna Nehri'ne bağlanmaktadır. Suyu kanala yönlendirmek için Macaristan sınırları içerisinde Dunakilitli Barajı inşa edilecektir. Bu baraj ve seddelerde 243 milyon m³ su depolanacaktır. Tuna Nehri'ne yapay kanalın bağlandığı noktadan itibaren nehir yatağı genişletilecektir. Nehrin, Macaristan sınırları içerisinde kalan kesiminde, Gabcikova'dan 100 km aşağıda, yılda 1 milyar kWh üretebilecek Nagymaros Hidroelektrik santrali ve gemi geçitleri inşa edilecektir²⁷⁵.

²⁷² Toklu, **a.g.e.**, s.63; Bilen, **Ortadoğu'da Su Sorunu...**, s.182.

²⁷³ **a.g.e.**

²⁷⁴ Toklu, **a.g.e.**, s.62; Scot E. Smith, ve diğerleri, “Environmental Impact of River Diversion: Gabcikova Barrage System”, **Journal of Water Planning and Management**, May/June, 2006, s. 138.

²⁷⁵ Bilen, **Ortadoğu'da Su Sorunu...**, s. 183; Toklu, **a.g.e.**, s.63.

1978 yılında inşaatlara başlanan proje, planlamalara göre 1986 yılında Gabcikova Hidroelektrik Santrali'nin ilk türbin ünitesi açılacak, 1990 yılı itibariyle proje tamamlanmış olacaktı²⁷⁶.

Projenin başlamasından kısa bir süre sonra, Macar kamuoyunda projenin çevreye zararlı olacağına ilişkin itirazlar yükselmiştir. Özellikle yapılacak yapay kanal ile doğal flora, fauna ve yeraltısularının zara göreceği belirtilmiştir. Tepkiler sonucu iki ülke karşılıklı olarak 1983 yılında projeyi yavaşlatmaya ilişkin bir protokol imzalamışlardır. 1988 yılında tekrar iki ülke projenin tamamlanması gerekliliği fikri üzerine çalışmaları tekrar hızlandırmışlardır. Macaristan Parlamentosu 27 Eylül 1989 tarihinde, Macaristan sınırları içerisindeki Nagymaros Barajı'ndan vazgeçtiğini duyurmuş, Dunakilitli Barajı'nda inşaatını durdurmaya karar vermiştir. 1992 yılında AB temsilcileri ve iki taraf ülke müzakereler yapmış, Çekoslovak Hükümeti, projenin önemli olması ve yapılmazsa oluşacak ekonomik zararları neden olarak göstererek projeye tek taraflı devam edeceğini belirtmiştir. 1993 yılının Haziran ayında iki ülke sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmeye karar vermişlerdir. 7 Nisan 1993 tarihinde görüşülmeye başlanan dava, 25 Eylül 1997 yılında sonuçlandırılmıştır²⁷⁷.

Uluslararası Adalet Divanı, 14'e karşı 1 oyla, Macaristan'ın haksız olduğu yönünde karar almıştır ve 1977 yılında imzalanan anlaşmanın halen yürürlükte olduğunu belirtmiş ve anlaşma çerçevesinde, projenin tüm amaçlarını yerine

²⁷⁶ a.g.e.

²⁷⁷ Kumru Arapkirlioğlu, "Tuna, Dicle ve Fırat Akarsularının Kullanımında Ulusal Çıkarlar ve Çevre Etiği", **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, Cilt 1, Ankara, TMMOB, 2006, s.228 ; Bilen, **Ortadoğu'da Su Sorunu.**, s. 183;Toklu, a.g.e., s.63.

getirecek hukuki sorumluluğun her iki taraf için de hukuki bir yükümlülük olduğunu belirtmiştir. Bu dava ile doğal kaynaklardan yararlanırken koruma-kullanma dengesinin gözetilmesini gerektiren yönleri ile Çevre Hukuku ve Sürdürülebilir Kalkınma Hukuku, Tuna Nehri'nin iki kıyıdaş devlet arasında kullanımına ilişkin olması nedeniyle Sınıraşan Sular Hukuku, 1977 anlaşmasının uygulanma sorunu olması sebebiyle Uluslararası Andlaşmalar Hukuku, süreç içerisinde Çekoslovakya'nın bölünmesi ve dava bölgesinin Slovakya sınırları içerisinde kalması Uluslararası Ardılılık Hukuku gibi farklı alanların bir araya geldiği karmaşık bir dava olmuştur. Projenin çevre etkisine vurgu yapan Divan, doğal çevrenin ve su kalitesinin korunmasının son yirmi yıllık değişimleri de göz önünde bulundurarak tekrar tanımlanması gerekliliğini belirtmiştir²⁷⁸. Bu dava ile birlikte daha önceden ele alınan davalarda görülen, “imtiyazlar” ve “doğal kaynaklar kontrolü” gibi kavramlar yerine “sürdürülebilirlik” ve “kaynak kullanımı sınırlandırılması” kavramları kullanılmıştır²⁷⁹. Bu sorunun UAD tarafından ele alınması çevre hukuku ve ilkelerini gözönüne aldığı ilk davadır. Genel olarak bu davanın sonucundan beklenen, çevre hukuku alanında örf ve adet hukuku kurallarının belirlenmesini sağlayacak ve örnek teşkil edecek bir sonucun ortaya çıkmasıydı. Fakat divan bu konuda ihtiyatlı bir tavır sergileyerek, iki ülkeye “çevre koruma öncelikleri” ve “ekonomik kalkınmayı” uzlaştırarak bir işbirliği yapmalarını tavsiye etmiştir²⁸⁰. Macaristan karşılaştığı çevre sorunları nedeniyle Tuna Nehri sularının kullanımına ilişkin yapılan işbirliğini bozmaya çalışırken, Çekoslovakya ekonomik nedenler sebebiyle işbirliğinin devam etmesi gerekliliğini savunmuştur. Gabcikova-Nagymaros sorunu, Meriç Nehri Havzası kıyıdaşları ile benzerlikler göstermektedir. Aşağı kıyıdaş ülkeler Türkiye ve

²⁷⁸ Bilen, **Ortadoğu'da Su Sorunu.**, s. 200; Güneş, s. 93.

²⁷⁹ Güneş, **a.g.e.**, s.96.

²⁸⁰ **a.g.e.**, s.113.

Yunanistan nehir sularının kullanımı ile ilgili çevresel ve ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Bulgaristan ile suların kullanımı ile ilgili işbirliği adımı atmak isteyen bu iki ülke, istedikleri cevabı alamamaktadır. Bulgaristan, elektrik üretimi için Meriç Nehri üzerinde yer alan barajları kullanmaktadır. Yunanistan ve Türkiye ile suların kullanımı için yapılacak işbirliği Bulgaristan'ın Meriç Nehri suları kullanımında kısıtlamaya gitmesine sebep olacaktır. Ekonomik çıkarlarının öncelikli olduğu bu durumda Bulgaristan, işbirliği yapmamaya kararlıdır. Ancak bu durum yukarıda bahsedilen örnek gibi hukuki bir boyut kazanırsa, çevre hukuku açısından tatmin edici sonuçları olmayan bu davada ortaya konulan ekonomik faaliyetler ile çevre korumanın uzlaştırılması gerekliliği yaklaşımı ile Bulgaristan'ın, aşağı kıyıdaşların çevresel taleplerini dikkate alarak ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmek durumunda kalabileceği görülmektedir.

Peipsi Gölü ve Tuna Nehri Havzaları, AB Su Çerçeve Direktifi'nin birlik sınırlarını aşan su havzaları için örnek oluşturmaktadır. Direktif'in 13. Madde 3. Paragrafında da belirtildiği gibi AB üyesi ve üyesi olmayan kıyıdaş ülkeler sınıraşan iki havzayı ortak bir çatı altında toplanarak işbirliği içinde yönetmişler ve direktifi uygulama yolunda ilerlemişlerdir.

Neoliberal kurumsalcıların varsayımı doğrultusunda kıyıdaş ülkeler, AB'nin hazırladığı direktifin ve kurumların çerçevesinde işbirliği yapmaktadır. Ancak bu ülkeleri işbirliği konusunda biraraya getiren nokta, ortak çıkarlarıdır. Her kıyıdaş ülke, su kirliliğinin sınır tanımaması ve bu sorunun ortak bir müdahale olmaksızın engellenmemesi, ekonomik açıdan bu sulara bağımlı olmaları, bu su kaynakların

içme ve sulama alanlarında kullanılması sebebiyle işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Bu noktada ise realist teorinin görüşleri haklı çıkmaktadır. Ülkeler çıkarları doğrultusunda işbirliği yoluna gitmektedir. Neoliberal kurumsalcıların görüşlerinde yer alan kurumlar ise işbirliğinin gerekçelerini oluşturulmasından ziyade, su kaynağının yönetimine ilişkin sistemin şekillendirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Tezin örnek olay çalışması olan Meriç Nehri Havzası için model oluşturması amacıyla iki havza incelendiğinde, Meriç Nehri'nden farklı olarak her iki havza işbirliği çalışmaları AB Su Çerçeve Direktifi yürürlüğe girmeden önce başlamıştır. Tuna Nehri ve Peipsi Gölü havzalarında oluşturulan işbirlikleri, Direktif sonrasında direktifin amaçları ve oluşturduğu zaman çizelgeleri ile sistemli bir şekilde ilerlemektedir. Meriç Nehri Havzası'nda bir sonraki bölümde de görülebileceği gibi tüm havza kıyıdaşlarınca geliştirilmiş bir işbirliği söz konusu değildir. İşbirlikleri genelde iki tarafla sınırlı kalmıştır.

Peipsi Gölü, kıyıdaşları Estonya ve Rusya için önemli bir ekonomik faaliyet alanıdır. Özellikle balıkçılık iki ülke içinde önemlidir. Havzada balıkçılığın yanında içmesuyu ve kirlilik nedeniyle anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Ama bölge ekonomisinin balıkçılığa dayanması, içmesuyu ihtiyacı ve kirliliğin su kaynağına olumsuz etkisi iki ülkeyi çıkarları için işbirliği yapma yolunu açmıştır. Hem ikili anlaşmalar hem de 2000 yılında kabul edilen AB Su Çerçeve Direktifi'ni uygulayarak iki ülke sınır aşan su kaynağını birlikte yönetmekte ve faydalanmaktadır. Havzanın birlik sınırlarını aşması kıyıdaşlarının AB üyesi ve AB üyesi olmayan devletlerden oluşması Meriç Nehri'nin şu anki durumu ile aynıdır. Bulgaristan ve Yunanistan'ın AB üyesi olması

ve Türkiye'nin üye olmayıp adaylık sürecinde olması iki havza için benzer görüntü oluşturmaktadır. Türkiye'nin AB'ye aday olması ve AB Su Çerçeve Direktifi'ni yasaları ile uyumlaştırma çalışmaları yapmaktadır, bu durum Meriç Nehri Havzasını Peipsi Gölü Havzası'na göre daha avantajlı durumdadır. AB'ye aday olmayan Rusya'nın işbirliği dahilinde AB Su Çerçeve Direktif'ni kendi sınırları içerisinde uygulaması, kıyıdaşların istediğinde işbirliği yapılabileceğinin bir göstergesidir.

Meriç Nehri Havzası'ndan farklı olarak gölün fiziksel özelliği nedeniyle iki ülkede coğrafi konumundan kaynaklanan bir üstünlüğe sahip değildir. Gölün yer aldığı havza problemlerinde eşit bir şekilde etkilenen iki kıyıdaş çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmış ve yapılan bu işbirliği uluslararası kurumlarca mali açıdan desteklenmiştir. Peipsi Gölü'nden farklı olarak Bulgaristan su kaynağının doğduğu ülkedir ve havzada coğrafi avantaja sahiptir. Kirlilik, taşkın ve dönemsel kıtlıkların yaşandığı Meriç Havzası'nda yapılacak işbirliği Bulgaristan'a fayda sağlamayacaktır. Uluslararası kurumların mali desteği ve fonlarını kullanma hakkı işbirliğine ihtiyacı olmayan Bulgaristan için işbirliğini cazip hale getirebilir. Bu doğrultuda Peipsi Gölü Havzası'nda yapılan işbirliği içerisinde yer alan uluslararası kurumların rolü Meriç Nehri için örnek bir model teşkil edebilmektedir. Peipsi Gölü Havzası'nda iki kıyıdaş, realistlerin de savunduğu gibi çıkarları olduğu için işbirliği yapmıştır ve oluşan işbirliğinin işleyişi uluslararası örgütlerin ürettiği anlaşmalar ve fonları kullanarak sürdürülmektedir.

Tuna Nehri'nde ise birbirinde farklı ekonomiye, coğrafyaya ve yönetime sahip 19 kıyıdaş ülkenin işbirliği farklı mağduriyetlere ve farklı taleplere rağmen

Tuna Nehri sularını kullanmak zorunda olmalarından ortaya çıkan ortak çıkar ile adım adım oluşturulan işbirliği uzun yıllardır sürdürülebilmektedir. Meriç Nehri Havzası ile benzer problemlere sahip Tuna Nehri farklı olarak ulaşım amacıyla da kullanılmaktadır ki bu durum ülkelerin, Tuna Nehri sularından faydalanma hakkını daha karmaşık bir hale getirmektedir. Çevre sorunlarının yanında, kıyıdaşların nehir sularından ekonomik ve adil biçimde faydalanma hakkı havzada işbirliği ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. İşbirliğinin 1800 yıllara dayandığı bu havzada işbirliği birlik üyesi, birliğe aday ve birliğe aday olmayan ülkeler arasında gerçekleşmektedir. ICPDR çatısı altında toplanan ülkeler 2000 yılından sonra Direktif'in katılımı ile birlikte havza sularının kullanımını sağlamaktadır. Meriç nehrine kıyasla çok daha karmaşık bir yapıya sahip olan Tuna Nehri Havzası için kurulan komisyon örneği işbirliğinin gerçekleşemediği Meriç Nehri Havzası için de oluşturulup ihtiyaç duyulan entegre su yönetimi sağlayabilir çünkü Bulgaristan'ın işbirliğine katılmadığı bu sorun son seçenek olarak bir komisyon kurularak çözülebileceği düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERİÇ NEHRİ HAVZASI

Güneydoğu Avrupa'nın, Tuna'dan sonra en büyük ikinci nehri olan Meriç Nehri (Maritza/Evros), 530 km uzunluğundadır. Bulgaristan'da bulunan Rila sıradağlarında doğan nehir, 53.000 km²'lik bir drenaj alanına sahiptir²⁸¹. Havza'nın %66'sı Bulgaristan'da, %28'i Türkiye'de ve % 6'si Yunanistan'da yer almaktadır. Nehrin ortalama akışı Meriç Köprüsü noktasında²⁸² 147 m³/sn'dir²⁸³.

Meriç Nehri'nin ana kolu Bulgaristan'da doğmaktadır. Meriç Nehri ana kolunun uzunluğu, doğduğu Rila dağı ve Yunanistan - Bulgaristan sınırı arası, 320 km'dir. Ortalama %0,77 bir eğime sahip olan bu nehir Bulgaristan sınırını aştıktan sonra, Ege denizine dökülene kadar 240 km uzunluğunda Türkiye-Yunanistan doğal sınırını çizer²⁸⁴. Meriç Nehri, 188 km² yüzölçümüne sahip ekolojik olarak çok büyük bir öneme sahip deltadan Enez ve Alexandroupolis (Dedeğaç) bölgesinde Ege Denizi'nin kuzey doğusuna dökülür. Bu delta'nın Yunanistan sınırları içerisinde kalan bölümü, Nature 2000, Bern ve Ramsar sözleşmesi, Vahşi Kuşların

²⁸¹ Stylianos Skias ve Andreas Kallioras, “ EU Program: ‘Change in Borders’ Project: “Rivercross” Cross-Border Cooperation on the Flooding Problem of River Evros/Maritsa/Meric Basin”, Final Report, Greece, www.evroregion.org, 2010, s.1.

²⁸² (27°33'10" D - 41°39'51" K) (Edirne-E17) Edirne-Karağaç yolunun 1. Km'sindeki Meriç köprüsündedir.

²⁸³ İstasyon verileri Sadettin Malkaralı, DSİ 11. Bölge Müdürlüğü, Edirne ve DSİ, Rasatlar Genel Müdürlüğü, Ankara'dan temin edilmiştir. J.Ganoulis, R. Arsov ve S.Çokgör, “Internationally Shared Surface Water Bodies in the Balkan Region; Maritza-Evros-Meriç Sub Basin with Arda and Ergene Rivers”, 2009, s.1.

²⁸⁴ Anastasia D. Nikolaou v.d., “ Multi-parametric Water Quality Monitoring Approach According to the WFD Application in Evros Trans-Boundary River Basin: Priority Pollutants”, **Desalination** 226(2008), s.306.

Korunmasına ilişkin nolu79/409/EC direktif ve 66/81 nolu Yunan yasası ile korunan bir alandır²⁸⁵.

Meriç nehri, dört ana kola sahiptir. Bu kollar aşağı kıyıdaş doğrultusunda sırasıyla;

- Arda Nehri (Bulgaristan-Yunanistan)
- Tunca Nehri (Bulgaristan-Türkiye)
- Erythropotamos Nehri (Yunanistan)
- Ergene Nehri (Türkiye)

En büyük kol Ergene Nehri'dir ve Meriç Nehri Havzasının % 20,5'üğünü kaplar, devamında Tunca Nehri % 16, Arda Nehri %11 ve Erythropotamos Nehri Havzanın % 3'ünü kaplar²⁸⁶.

Tunca Nehri, Bulgaristan'ın Karadağ bölgesinde 1940 m yükseklikte doğar. 384 km uzunluğunda olan Tunca Nehri, 7884 km² büyüklüğünde bir havzaya sahiptir. Bulgaristan sınırları içerisinde 350 km yol kateden Tunca Nehri'nin debisi 1.080 milyon m³tür. Türkiye sınırları içerisinde Edirne'nin güneyinde Meriç nehri ile birleşen Tunca Nehri, 12 km boyunca Türkiye-Bulgaristan sınırını oluşturur. Bulgaristan sınırları içerisinde Tunca nehri üzerinde iki adet baraj bulunmaktadır. Bu barajlar, 440 milyon m³ rezervuar hacmi ve 25 km² büyüklüğünde rezervuar alanı ile

²⁸⁵ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.2; Ganoulis, Arsov ve Çokgör, **a.g.e.**, s.3.

²⁸⁶ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.3.

Zhrebchevo ile 140 milyon m³ rezarvuvar hacmi ve 11.2 km² büyüklüğünde rezervuar alanı ile Koprinka barajlarıdır²⁸⁷.

Meriç Nehri'nin bir diğer kolu Arda Nehri, Güney Bulgaristan'da 1.455 m Rodop Dağları'ndan doğar. 5.200 km² büyüklüğünde havzası ile Bulgaristan sınırları içerisinde 240 km yol kateder, Yunanistan topraklarında 30 km yol katettikten sonra Edirne'nin batısında Yunanistan topraklarında Meriç nehrine karışır. Yıllık ortalama debisi 2.204 milyon m³ olan Arda Nehri üzerinde Ortaköy (Ivaylovgrad), Soğukpınar (Studen Kladenets), Kırcaali(Kardzhali) ve Borovitsa Barajları bulunmaktadır²⁸⁸. Meriç Nehri'nin bir diğer kolu, Erthropotamos (Bjala) nehri, 590 km²'lik havza alanına sahiptir. Bulgaristan sınırları içerisinde 60 km, Yunanistan sınırları içerisinde 30 km yol kateder. Yıllık ortalama debisi 192 milyon m³'dür²⁸⁹.

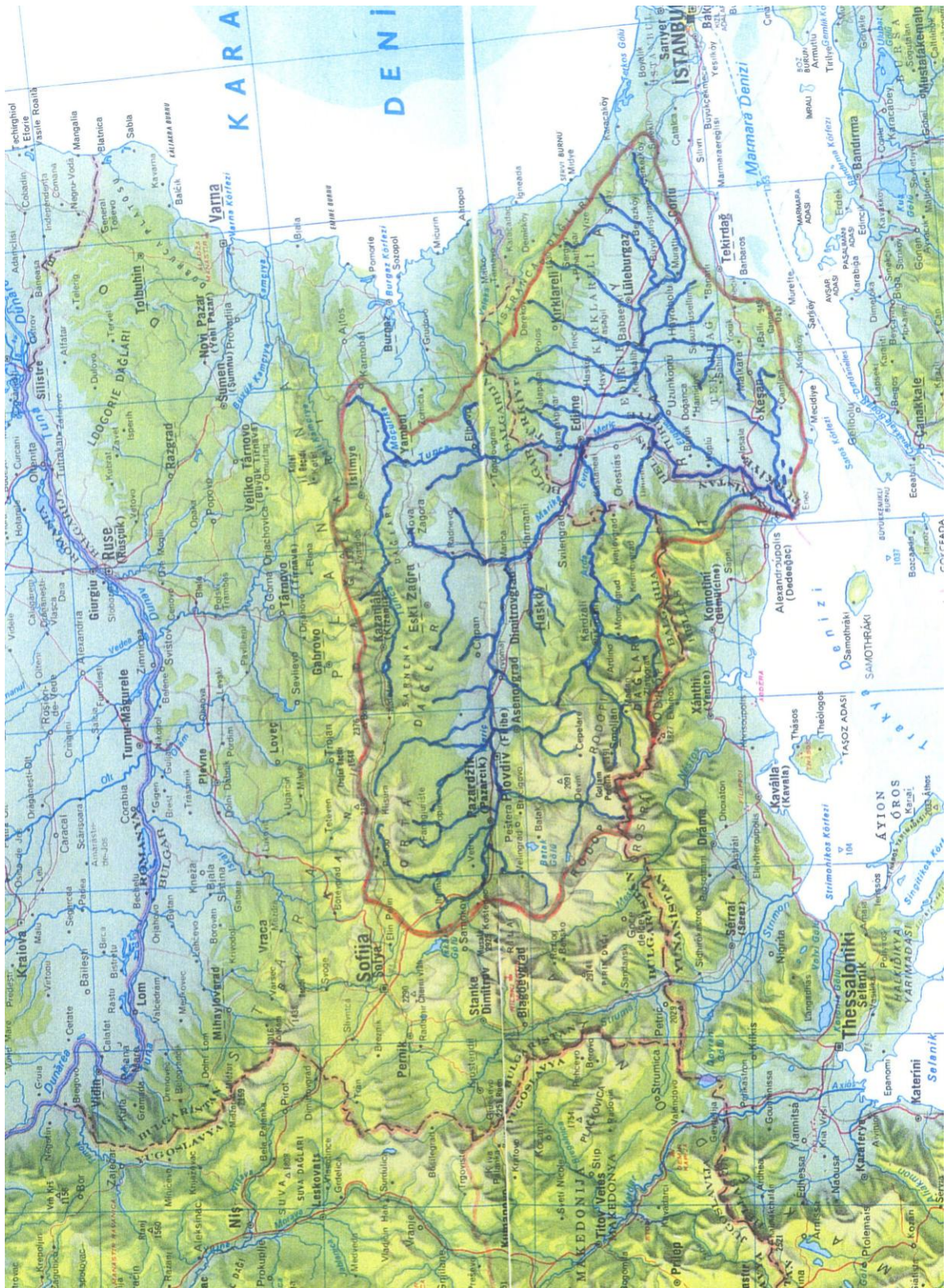
Türkiye sınırları içerisinde yer alan Meriç Nehri'ne yine Türkiye sınırları içerisinde katılan Ergene Nehri, Tekirdağ'ın Saray ilçesinin Taşpınar tepesi çevresinde doğar. Ergene Deresi olarak güneye doğru akarken, Çerkezköy ilçesinden gelen Çorlu Suyu ile birleştikten sonra Ergene Nehri adını alarak batıya doğru akmaktadır. Ergene Nehri, Edirne-Uzunköprü'nün 40 km güneyinde Meriç nehri ile birleşmektedir. Ergene Nehri'nin toplam uzunluğu 285 km'dir. Drenaj alanı 10.730 km² ve yıllık ortalama debisi 28 m³/sn'dir²⁹⁰.

²⁸⁷R. Arsov, "Bulgairan TransboundaryRivers", http://www.inweb.gr/workshops/papers-surface/BULGARIAN_TRANSBOUNDARY_WATERS, 15.03.2010 ; Dursun Yıldız, "Edirne Taşkınları", Ankara, Toprak Su Enerji (TSE), 23 Şubat 2010, s.6.

²⁸⁸ a.g.e.

²⁸⁹ a.g.e.

²⁹⁰ Şeyma Ordu ve Ahmet Demir, "Determination of Water Quality of Ergene River By Planning Environmental System", **Journal of Engineering and Natural Sciences –Sigma-**, vol. 25, issue 1, 2006, s. 101.

Harita 2. Meriç Nehri Havzası²⁹¹

²⁹¹ Yukarıda yer alan harita MTA'nın 2000 yılı basılmış olan Atlas'tan alınmıştır ve haritanın ölçeği 1/3.000000'dur.

Havza'da yıllık yağış oranları Yunanistan'da 500-1000 mm'dir. Bu rakam Bulgaristan'da dağlık bölgelerde 900-1000 mm ve alçak bölgelerde 550-620 mm arasındır. Türkiye'de ise ortalama 600 mm'dir²⁹².

3.1. Meriç Nehri Havzasında Yaşanan Sorunlar

Meriç Nehri Havzasında yaşayan nüfus, nehir sularını evsel, sulama, sanayi, enerji üretimi ve kentsel hijyen (sanitation) amacıyla kullanmaktadır. Havzada, sürekli veya kaza sonucu su ve toprak kirliliği gibi çevresel problemler, yaz dönemlerinde de lokal kuraklık görülse de asıl ana problem taşkın olaylarıdır²⁹³.

Meriç Nehri Havzasında oluşan taşkınlar ile ilgili zengin tarihsel kayıtlar mevcuttur. Tarih arşivlerinde 1897 yılında büyük bir taşkın yaşandığına, 1940 ve 1964 yıllarında felaket boyutunda taşkınlar yaşandığına rastlanılmıştır. Son yirmi yıl içerisinde, Türkiye ve Yunanistan tarafından nehir kıyılarına setler inşa edilmiştir. Özellikle de nehrin debisi $2.500\text{m}^3/\text{sn}$ 'yi geçtiğinde, ya fazla akım yüzünden ya da setlerin kırılması nedeniyle iki tarafta da taşkınlar gerçekleşmektedir. Nehrin sınıraşan özelliği ve uygun çalışmaların eksikliği nedeniyle kesin taşkın haritaları yoktur. 20 Şubat 2005, 6 Mart 2005 ve 24 Mart 2005 tarihli taşkınların gözlemleri ile oluşturulan sel haritalarında, 1985-1995 yılları arasında debisi $2.500\text{m}^3/\text{sn}$ 'den büyük akım bir kere gerçekleşirken, 1996-2007 yılları arasında böyle büyük bir akım 7 kez gerçekleşmiştir. Çok eski tarihlere gidildiğinde, 1844-1995 tarihleri arasında

²⁹² Ganoulis, Arsov ve Çokgör, **a.g.e.**, s.3.

²⁹³ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.2.

2.500 m³/sn'den büyük akım 12 kez gözlenmiştir²⁹⁴. Mart 2006'da yaşanan sel, son 40 yılın en tahrip edici taşkını olmuş ve Yunanistan, özellikle Türkiye, Edirne'de ve Bulgaristan bölgelerinde acil durum ilan edilmiştir²⁹⁵. Son on yılda bir veya iki defa yaşanan, ekonomik ve çevresel etkileri büyük olan taşkın olaylarının, her yıl negatif etkilerini doğrudan veya dolaylı yollardan iyileştirmek için milyonlarca Avro harcanmaktadır²⁹⁶.

Bulgaristan sınırları içerisinde, Meriç Nehri Havzasında 1950-1970 yılları arasında taşkın kontrolü amaçlı 15'ten fazla büyük baraj inşaa edilmiştir. Barajların rezervuarlarının toplam kapasitesi 2.810 milyon m³'tür ve toplam drenaj alanı 12.800 km²'dir. Bulgaristan sınırları içerisinde Meriç nehrinin tüm havza büyüklüğü 36.169 km²'dir, toplam akışın %37,5'i barajların kontrolü altındadır. Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde Meriç nehri üzerinde 21 adet ana hidroelektrik baraj vardır. Üç tanesi Arda Nehri üzerinde yer alırken, bu barajlar taşkın olaylarının yönetiminde de önemli yer tutarlar²⁹⁷.

Taşkınların gözle görülür bir şekilde artmasının sebeplerinden birisi de iklim değişikliği olabilir. İklim değişikliği ile ilgili kademeli değişimleri bulmak zor olabilmektedir. Küresel sıcaklığının yükselmesi, hidrolojik çevrimi hızlandırmaktadır. Yüzeysel akış, yağış ve buharlaşma arasındaki farktan meydana gelmektedir. Ama bu farkın net etkisi kesin değildir. İklim değişimi de bir bileşendir

²⁹⁴ Panagiotis Angelidis, Michalis Kotsikas ve Nikos Kotsovinos, "Management of Upstream Dams and Flood Protection of the Transboundary River Evros/Maritza", **Water Resource Manage**, 13 Jan 2010, s.4.

²⁹⁵ Skias ve Kallioras, s.2 ; Yıldız ve Özbay, "Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Hukuku Açısından Edirne Taşkınları", Ankara, Toprak Su Enerji, 18 Mart 2010, s.8.

²⁹⁶ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.2.

²⁹⁷ Angelidis, Kotsikas ve Kotsovinos, **a.g.e.**, s.4; Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.2.

ama diğer bileşenleri gözardı etmemek gerekmektedir²⁹⁸. Su akımlarında meydana gelen büyük değişimlerin sebepleri tam olarak ortadan kaldırılamamaktadır. 1994 yılından sonra Bulgaristan barajlarının yönetimi devletten özel sektöre geçirilmiştir. Bu işletme farklılığı da akım artışlarına sebep gösterilmektedir.

Velev, 1996 yılında yaptığı araştırmalarda 18 istasyonun 1916-1993 yıllarını kapsayan hava sıcaklığı ve yağış verilerinin iklimsel değişimleri analiz etmeye çalışmıştır. Ama son yıllarda özellikle güney Bulgaristan'da yağış ve yüzey akışı miktarında gözle görünür bir azalma görülmektedir. Birçok araştırma son 30 yıldır, Bulgaristan'da yağışın düştüğüne dikkat çekmektedir²⁹⁹. 1996 yılında Knight ve Staneva'nın, "Gridded Surface Climatology of Europe" verilerine dayanarak 1961-1994 yılları arasında Bulgaristan'da yağış miktarında negatif yönde bir eğilim gözlenmiştir. Taşkınlara gösterilen bir diğer sebep de toprak kullanımının değişmesidir. Fakat, hiçbir toprak kullanımının taşkınları 6 kat büyütebileceği düşünülmemektedir³⁰⁰.

Türk ve Yunan otoriteleri, Bulgaristan'ın barajları, özellikle Arda nehri üzerinde yer alan üç barajı, yanlış yönetmesi ile bu taşkınların oluştuğunu belirtmişler ve Bulgaristan'ı suçlamışlardır. Bulgar otoriteleri bu suçlamaları reddetmiş ve taşkınları, meteorolojik olaylara ve eksik teknik yapılara bağlamışlardır . Ayrıca, Bulgaristan, Türk ve Yunan yetkililerine, Yunanistan-Türkiye sınırında

²⁹⁸ Angelidis, Kotsikas ve Kotsovinos, s.5.

²⁹⁹ a.g.e.

³⁰⁰ a.g.e., s.6.

yaptıkları Meriç kanalı ile nehrin su taşıma kapasitesini düşürdüklerini ileri sürmüşlerdir³⁰¹.

2005 yılında Türkiye ve Yunanistan'da meydana gelen taşkın 2.900 m³/sn'lik bir debiye sahiptir. 2.500 m³/sn'den büyük olan bu debi setleri aşmış ve yıkmıştır. Bu taşkına sebep olan toplam su miktarı yaklaşık 32 milyon m³'tür. Son yıllar gözlemlerine dayanılarak benzer debiler ile karşılaşılmıştır. Taşkınlardan kurtulmanın bir çözümü de, barajların uygun bir şekilde işletilmesidir. Sellere sebep olan su miktarı büyük barajlarda depolama kapasitesinin %1.2'sidir³⁰².

1990'lardan sonra değişen politika ve pazar ekonomisine geçiş ile Bulgaristan'da büyük barajların işletmeleri özel sektöre aktarılmıştır. Yazara göre, özel şirketler hidroelektrik enerji üretimini maksimize etmek için, temel prensipleri takip ederek, rezarvuarda bulunan suyun seviyesini dolu savakların üst seviyesinde tutmak için bent kapaklarını kapatacaktır. Fakat, barajın bulunduğu havzada yoğun yağışlar meydana geldiğinde, en yüksek seviyede işletilen baraj için, baraj işletmeni barajın taşması tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu tehlikenin üstesinden ancak baraj kapaklarının açılması ile gelinebilmektedir. Dolu savaklardan boşaltılacak bu su miktarı, nehrin aynı meteorolojik şartlar ve baraj olmaksızın gerçekleşecek doğal akış miktarının çok üstünde bir değer olacaktır³⁰³.

³⁰¹ Skias, Kallioras, s.5.

³⁰² Angelidis, Kotsikas ve Kotsovinos, s.7.

³⁰³ Angelidis, Kotsikas ve Kotsovinos, **a.g.e.**, s.7.

Harita 3. Arda ve Tunca Nehirleri ana kolları üzerinde bulunan Bulgaristan barajları³⁰⁴

Taşkınlarda Yunan kesiminde 30.000 hektar tarım alanı sele maruz kalmış, yüzlerce ev tahliye edilmiş ve 2000 den fazla hayvan yok olmuştur. Aynı durum havzanın Türkiye sınırları içersinde yer alan bölümünde de gözlenmiştir. Ayrıca, bu sel yollara ve su temin sistemlerine zarar vermiştir. Havzanın Yunan sınırları içersinde yer alan bölmünde yaklaşık 372 milyon Avroluk bir zarara sebep olmuştur³⁰⁵.

Türkiye’de, 2006 yılı taşkınlından sonra 5 km²’lik alanda büyük kum adacıkları oluşmuştur ve bu adacıkların en büyüğü 430 m²’dir. Taşkın sonrası seddelerde yırtılmalar meydana gelirken, taşkın ile taşınan asılı maddeler nehrin

³⁰⁴ Yıldız, “Edirne Taşkınları”, s.12.

³⁰⁵ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.4.

belirli alanlarına yığılmıştır. Taşkın sonrası nehir yatağının temizliğinin yapılması ve taşkınlara karşı nehir yatak kapasitesinin artırılması gerekmektedir³⁰⁶.

Avrupa Birliği Komisyonu, Dayanışma (*solidarite*) Fonu kurallarına uyum sağlamak için 20 şubat 2007 tarihinde ilk kez Yunanistan'a toplam 9.306.527 Avro verilmesini teklif etmiştir. Yunanistan, bu parayı Meriç Nehri Havzasında taşkından etkilenen altyapı ve ulusal ağların tamiri ve geliştirilmesi için kullanmaya karar vermiştir³⁰⁷.

Havzada taşkınlar harici diğer bir problem ise kirliliktir. Meriç nehri üzerinde 33 kontrol noktasında ayda 1-2 kere su örneği alınarak gözlem yapılmaktadır. Nehir boyunca fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik parametreler ölçülmektedir. Tüm nehir, gözlem noktalarına göre 29 bölgeye ayrılmış ve bu bölgelerin 15'i çok kirli olarak tespit edilmiştir³⁰⁸. Kirlilik özellikle sanayi, tarımsal ve çevrede bulunan otobanlardan kaynaklanmaktadır. Özellikle Meriç Nehri'nin bir kolu olan Topolnitza Nehri çevresinde yoğun bakır madenciliği ve mineral işleme faaliyetleri yapılmaktadır. Maden cevheri arıtım tesisleri olan bu bölgede arsenik ve ağır metal kirliliği gözlenmektedir. Bu kirleticiler Topolnitza nehrine sadece desarj yoluyla değil aynı zamanda maden atıkları ve kirli topraktan da sızmaktadır. Bir diğer bölge ise Pazardjic ve Plovdiv (Filibe) şehirleridir. Bu bölgede kimya, farmasötik, gıda sanayi ve makina yapı gibi birçok sanayi işletmesi yer almaktadır. Dimitgroved-Stara Zagora bölgesinde ise ana kirleticiler, pritik korlardan kaynaklanan sülfirik asit, termo elektrik santral atıkları, gübre üretim merkezleri ve

³⁰⁶ Yıldız ve Özbay, **a.g.e.**, s.9.

³⁰⁷ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.6.

³⁰⁸ Nikalaou v. d. , **a.g.e.**, s.309.

çimento fabrikalarıdır. Tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Haskova ve Harmanlı bölgesinde ise hem tarımsal faaliyetler hem de sanayi işletmeleri ana kirleticilerdir³⁰⁹.

Yoğun tarım faaliyetlerinin yapıldığı Trakya bölgesinde bitki üretimi için bakır, kurşun ve çinko içerikli ilaçlar kullanılmaktadır. Meriç Nehri'nin bir kolu Haskova nehri çevresinde bulunan seralardan kirlenmektedir. Harmanlı şehrine yaklaştıkça yoğun tarım faaliyetleri nedeniyle suyun BOD₅ (Biyolojik Oksijen İhtiyacı) artmaktadır. Bölgede bulunan otobanlar ise nehir sularında çinko ve kurşun birikimine sebep olmaktadır³¹⁰. Yunanistan sınırları içerisinde suyun ana kirleticileri büyük oranda tarımsal faaliyetler ve sanayi işletmeleridir. Böcek ilacı paketleme fabrikalarına ait atıksular, evsel atıksular ve tarım faaliyetlerinde kullanılan böcek ilaçları, gübreler ve ot öldürücüler kirliliğe sebep olmaktadır³¹¹.

Türkiye sınırları dahilinde, deri tabaklama fabrikaları, tekstil sanayi ve evsel atıklar Meriç Nehrine katılan Ergene Nehrine boşalmaktadır. Yoğun tarım faaliyetleri ve sulamadan sızan kirli su, nehir kirliliğine katkıda bulunmaktadır. Ergene Nehri, COD (Kimyasal Oksijen İhtiyacı) değeri 300mg/L ile Türkiye Su Kalitesi düzenlemesine göre kötü su kalitesindedir³¹².

Ek olarak, Meriç Nehri Havzası birçok farklı toplumun içinde barındığı Trakya bölgesinde yer almaktadır. Türk kökenli azınlıklar hem Bulgaristan hem de

³⁰⁹ a.g.e., s.310.

³¹⁰ a.g.e.

³¹¹ a.g.e.

³¹² a.g.e.s.311.

Yunanistan topraklarında, Yunan kökenli azınlıklar ise Türkiye’de yaşamaktadır. Azınlık çatışması Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanmıştır ayrıca bu II.Dünya savaşından sonra Bulgaristan- Türkiye ilişkilerinin etkileyen önemli sebeplerden biri olmuştur³¹³.

Ayrıca, yaşanan Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi suları ile ilgili anlaşmazlıklar Yunanistan ve Türkiye arasında ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir³¹⁴.

Yunanistan’ın AB üyesi olması diğer AB üyesi ülkeler ile işbirliğini geliştirmek ve sağlamak zorunluluğu, sınıraşan suların yönetimine de yansımaktadır. Meriç Nehri Havzası ile ilgili iki taraflı anlaşmalar Balkan Savaşı (1910-1915) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922) sonrası başlamıştır. Meriç Nehri ve kolları ile ilgili imzalanan ilk anlaşma ve ek protokolleri, sınır çizgisinin sabitlenmesi, taşkın koruma, sulama suyu arzı ve toprak ıslahı ile ilgilidir. Meriç Havzası sınıraşan sularının korunması ve kullanılmasına ilişkin resmi işbirliği girişimleri ilk 1934 Türkiye-Yunanistan, 1964 Yunanistan-Bulgaristan ve 1968 Türkiye-Bulgaristan arasında başlamıştır³¹⁵.

Resmi olarak bu üç ülke arasında sınıraşan suların yönetimi ile ilgili anlaşma üretme işbirliği sınırlı kalmıştır genelde yapılmış olan anlaşmalar iki taraflıdır. Meriç Nehri Havzası ile ilgili bir işbirliği girişimi, kıyıdaşların politik ilişkileri dikkate

³¹³ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.8.

³¹⁴ **a.g.e.**

³¹⁵ **a.g.e.**, s.9.

alınarak yapılmaktadır. Ancak, zaman içinde bu ilişkiler çok değişmiştir, bu sebeple daha geniş bir şekilde ele alınmalıdır³¹⁶.

3.2 Meriç Nehri Kıyıdaşları ve Su Politikaları

3.2.1. Bulgaristan

Bulgaristan, 1990 sonrası serbest pazar ekonomisine dayalı, demokratik bir yönetime sahip bir ülke haline gelme çabasıdadır. AB'nin yeni bir üyesi olarak merkezi planlama sisteminden, serbest pazar temelli sisteme doğru dönüşüm sürecindedir ve varolan iç problemlerini çözmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda AB, NATO ve diğer uluslararası örgütlerin sağladığı kaynaklar ile yasa, yönetim ve ekonomi sistemlerini yeniden yapılandırmaktadır. Çevresel koruma, sosyalist dönem boyunca çok fazla önem verilmeyen bir kavram olarak görülmektedir ve bu sebeple Bulgaristan hala yüksek seviyelerde kirlilikle yüzyüzedir. Sanayi ve enerji üretiminde Bulgaristan, geçmiş deneyimleri ile çevreyi yapılandırmaktadır³¹⁷.

Su ile ilgili Bulgar politika düzenlemelerinde aktörler üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu aktörler, bakanlıklar ile devlet şirketlerini ve yerel yönetimleri temsil eden kamu sektörü; ekonomiye yön veren özel şirketler ve bilgi ve politika üretimi ve uygulamasında önemli rol alan ulusal araştırma ve akademik enstitülerdir. Ayrıca, sulama suyunun yerel yönetiminden sorumlu Su Kullanıcıları Birliği'nin (Water Users Association) 2001 yılında ilgili yasanın ilanı ile kurulma çalışmaları

³¹⁶ a.g.e.

³¹⁷ R.Arsov, "Bulgairan Transboundary.....", s.6 ; Skias ve Kallioras, a.g.e., s.24.

başlanmıştır. Bulgar su politikaları düzenlemelerinde ana kurum MoEW, Çevre ve Su Bakanlığı'dır. MoEW dışında bir diğer hükümet aktörü ise AB-Phare CDC projelerinin, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetler Bakanlığı özellikle taşkınlardan sorumlu bakanlıkların yetkili otoritesi olan, MRDPW, Bölgesel Gelişim ve Kamu İşleri Başkanlığı'dır³¹⁸.

“Irrigation Systems Ltd.” isimli devlete ait şirket, Tarım Bakanlığı altında, sulamanın yapılandırılmasını ve kullanımını kontrol etmektedir. Kurumsal ve ekonomik problemler nedeniyle, sulanmış alan miktarı, 1990 öncesi sosyalist rejim dönemine göre oldukça azdır³¹⁹.

Şehirlerde suyun sağlanması ve atıksu yönetimi özel şirketlerce gerçekleştirilmektedir. Su Çerçeve Direktifinin uygulama gereklerinden biri olan eşit su bölgelerinin yönetimi için 4 Bölgesel Çevre ve Su Dairesi kurulmuştur. Bu daireler, su yönetimi politikalarının uygulamalarında, MoEW'in rehberliğinde önemli bir rol oynamaktadır³²⁰.

Üç kıyıdaş ülke de serbest pazar ekonomisine sahiptir, ama Bulgaristan'da özel sektör, su kaynaklarının yönetiminde daha çok yer kaplayan önemli bir aktördür. Tüm hidroelektrik üretimi, özel sektör tarafından sağlanmaktadır. Maksimum enerji üretimini hedefleyen bu şirketler, tüm yıl boyunca rezarvarlarında su seviyelerini olabilecek en yüksek seviyede tutmaktadır. Bu durumun aksine, su rezarvarlarının

³¹⁸ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.25.

³¹⁹ **a.g.e.**, s.26.

³²⁰ **a.g.e.**

maksimum kapasiteleri, taşkın suları da tutabilmek için olabilecek en düşük seviyede olmalıdır³²¹.

Sonuçta, bu durum güç üretimi için rezervuarları kullanan aktörler ile taşkın kontrol önlemleri ve araştırmalarından sorumlu bir diğer aktör olan kamu otoriteleri arasında varolan çıkar çatışmasının bir delilidir. Bulgaristan'da su yönetimi ve taşkın kontrolü ile ilgili işbirliği, katılımcı aktörlerin çıkarlarının çatışmasından olumsuz etkilenmekte ve bu etki sınır ötesi işbirliklerini de olumsuz etkilemektedir. Bulgaristan'da yerel yönetimler, Yunanistan'da da olduğu gibi ikincil rol almaktadır ve su yönetiminde etkin olmamaktadırlar³²². Bulgaristan'ın aşağı kıyıdaş devletler ile barajların işletilme şekline ilişkin işbirliği yapması durumunda baraj rezervuar seviyelerini taşkınlara karşı düşük seviyede tutması gerekecek ve bu durum elektrik üretim miktarını azaltacaktır. Yapılacak işbirliği çıkarlarına ters düşecek bir durum yaratacaktır. Realistlerin de belirttiği gibi devletler ancak çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmaktadır. Bulgaristan, kendi iç politikalarında çıkar çatışması yaşarken ve yapılacak işbirliğinin hem çıkarlarına uygun olmaması, hem de yaşanan iç çatışmasının artmasına sebep olması karşısında Türkiye ve Yunanistan ile bu şartları içeren bir işbirliğinden kaçınmaktadır³²³.

Bulgaristan Üniversitesi, Ulusal Meteoroloji ve Hidroloji Kurumu (NIMH) ve Bulgar Bilimler Akademisi (BAS), çevre ve su konularında bilgi üretici aktörler olarak danışman rolündedirler. Ek olarak Bulgar akademik kuruluşları, özellikle

³²¹ a.g.e.

³²² a.g.e., s.27.

³²³ Dinar, a.g.e., s.12; Smith, a.g.e., s.37.

hidrolik laboratuvarlar, sivil aktörler olarak diğer enstitüler su kaynakları yönetimine hizmet etmektedirler³²⁴.

Bulgaristan'da, insanlar geniş ölçüde, kalite ve miktar açısından tarafları oldukları uyum sağlama çalışmalarına rağmen, yanlış su yönetimi ve yüksek oranda kirlilikten kaynaklanan olumsuz etkiler ile yüzyüze gelmektedirler. Bulgaristan, bir geçiş dönemindedir ve suyu, ülkenin ekonomik büyümesinde etkili bir ekonomik bir mal olarak görmektedir. “Su, Pazar meydanında” söylemi ile, hidropolitikğe ekonomik bir boyut kazandırmaktadır. Nükleer güç, kömür ve su gücü ile elektrik üreten Bulgaristan, elektrik ihraç edecek duruma gelmiştir³²⁵.

Suyun ekonomik bir meta olarak algılanışı ve bu geçiş döneminde politik ve sosyo-ekonomik problemlerle ilişkilendirilişi, ülkenin komşu ülkeler ile sınır ötesi su yönetim konularına zarar vermektedir. Meriç Nehri Havzası'nda yaşanan taşkın problemi, suyun ulusal boyutta yönetimi ile doğrudan ilgilidir. Suyun ekonomik boyutu Yunanistan'ın su yönetimi açısından da önemlidir ve aşağı kıyıdaş ülke Yunanistan işbirliği konusunda her iki kıyıdaş ülke ile işbirliği yapma konusunda hevesli olduğunu belirtmektedir³²⁶.

3.2.2. Yunanistan

Yunanistan'da, su kaynakları ile ilgili olarak su kaynaklarının dengesiz dağılımı, toplam su kaynaklarının %85'inin sulama için kullanılması ve bununla

³²⁴ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.27.

³²⁵ **a.g.e.**, s.28.

³²⁶ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.29.

ilgili olarak yer altı sularının aşırı kullanılması, kirlilik ve verimin düşmesi yaşanan problemlerin bir kısmıdır. Su kaynakları yönetimi ile ilgili politikalar oluşturulurken hükümetin, çevresel korumadan ziyade sosyo-ekonomik boyuta önem vermesi de su kaynakları ile ilgili bir diğer sorundur. Su kaynakları konusunda, ana aktörler bakanlıklardır. Su Çerçeve Direktifinin adım adım, Yunan yasası L.3199/2003 ile uyumlaştırarak uygulanması ile yetki Çevre, Fiziki Planlama ve Kamu İşleri Bakanlığı'dan geliştirilme sürecinde olan Genel Su Kaynakları Yönetimi Otoritesine aktarılmaktadır³²⁷.

Eşit su bölgelerinin oluşturulabilmesi için 14 bölgesel otorite kurulmuştur. Komşu ülkeler ile yapılacak sınır ötesi işbirlikleri için Dışişleri Bakanlığı önemli bir rol almaktadır. Hidroelektrik güç ile ilgili hem ulusal hem de uluslararası katılımcı aktör olarak Geliştirme ve Enerji bakanlığı tarafından desteklenen “Public Power Corporation” kurulmuştur³²⁸.

Yukarıda yazılanlar doğrultusunda, Meriç Nehri taşkın problemleri ve işbirliği konusu ulusal boyutu, Dışişleri Bakanlığı, Fiziksel Planlama, Bayındırlık ve Çevre Bakanlığı, Ulusal Savunma Bakanlığı, tarım, orman ve sulama politikalarını üreten Gıda ve Kırsal Gelişme Bakanlığı ve doğal afetler ve taşkınlardan halkı korumakla yükümlü İçişleri Bakanlığı'nca ele alınır³²⁹.

³²⁷ Yannis A. Mylopoulos ve Elpida G. Kolokytha, “Integrated Water Management in Shared water Resources : The EU Water Framework Directive Implementation in Greece”, **Physics and Chemistry of The Earth**, 33 (2008), s.347; S. Skias, A. Kallioras, s.20.

³²⁸ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.21.

³²⁹ Mylopoulos ve Kolokytha , **a.g.e.**, s.348; Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.21.

Meriç Nehri ve diğer havzalarında da taşkın problemi yaşayan Yunanistan'ın iki söylemi vardır. Birincisi, taşkın sularına karşı mücadele, ikincisi ise su ve doğa ile uyum içinde yaşamaktır. Taşkınlara karşı sert önlemler alan Yunan devleti, setleri tekrar inşa ederek veya tamir ederek maliyeti oldukça fazla bir yol izleyerek taşkınlar ile mücadele etmektedir³³⁰. Yeşil mühendisler olarak tanımlanan bir grup “toprak + su” entegre yaklaşımı ile daha yumuşak önlemler alınmasını önermektedirler.

Yunanistan, sularının %25'ini kuzey de bulunan komşu ülkelerinden sağlamaktadır. Arda, Struma, Nestos ve Meriç nehirleri Bulgaristan sınırları içerisinde doğmaktadır. Yunanistan, su yönetimi konusunda kazan-kazan (karşılıklı iki tarafın da yarar sağladığı) zemininde ülkesinin politik ve sosyo ekonomik otoritelerinin sınır ötesi işbirliğini ve Bulgaristan'a baskı yaparak, gücünü, kaynaklarını, koalisyonlarını kullanmak zorundadır³³¹.

Yunanistan, Bulgaristan'da yer alan yatırımları, ülkesinde çalışan çok miktarda Bulgar işçi sayısı, AB'nin ve diğer kuruluşların daha eski üyesi olma, politik oyunlarda Avrupa kurallarını muhafaza etmesi gibi varolan tüm avantajlarını kullanarak komşuları ile su kaynakları sorununu çözmeye çalışmaktadır. Yunanistan, Bulgarsitan'ın yukarı kıyıdaş olmanın yarattığı avantajını, elinde varolan güçlerini birleştirerek dengelemeye çalışmaktadır. Yunanistan, sınır ötesi su kaynakları yönetimi ile ilgili olarak sulama suyu için su miktarı, su kalitesi, nehir deltalarının çevre koruması, ve taşkın kontrolü taleplerinde bulunmaktadır. Yunanistan, resmi olarak bu konuların hepsine havza düzeyinde, Entegre Su Yönetimi bağlamında tüm

³³⁰ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.22.

³³¹ M.A. Mimikou, (2010), “Flood Awareness and Prevention Policy in Border Areas”, FLAPP Policy Working Group, Greece, s. 8; Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.24

AB direktiflerini uluslararası anlaşmaları ve ikili anlaşmaları optimum seviyede birleştirerek ele alacağını belirtmiştir³³².

Meriç Nehri Deltası

Meriç Nehri, 188 km² yüzölçümüne sahip ekolojik olarak çok büyük bir öneme sahip deltadan Ege Denizi'nin kuzey doğusuna dökülür³³³. Söz konusu deltanın %90'ı Yunanistan sınırları içerisinde, geri kalan %10'u Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 2 milyon kişinin yaşadığı nehir havzasında, Yunan kesiminde genelde kırsal kesimi kapsayan bölümü 3,300 km²'dir ve 85,000 kişi yaşamaktadır³³⁴.

Biyolojik çeşitliliği ve özellikle kuş faunası ile Meriç deltası Yunanistan'ın en önemli sulak alanlarından biridir. 1955 ve 1970 yılları arası taşkın koruma ve ıslah çalışmaları başlatılan deltada, avcılık baskısı, tarımın yayılması ve yoğunlaşması, hayvanların artması, artan yol inşaatları, kıyı sularının ve çayırların ani azalışı, yetişen kuş türlerini ve biyolojik çeşitliliği çok kötü etkilemiştir³³⁵.

1970'lerde Meriç deltasında, %90 oranında kuş türlerinde azalma görülmüştür. Buna paralel olarak, hidrolojik değişim, kıyı balıkçılığını olumsuz etkilemiştir, sanayi ve yaygın tarım kirliliği halen su kalitesini etkilemektedir. Sulak

³³² Y. Mylopoulos et.al, "Hydrodiplomacy in Practice: Transboundary Water Management in Northern Greece", **Global NEST Journal**, Vol.10,No:3,2008, s.391; Stylianos Skias, Andreas Kallioras, op.cit, s.24.

³³³ Mylopoulos , **a.g.e.**, s.291.

³³⁴ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.2.

³³⁵ WWF, "The Greek Ramsar Sites A Parody of Conservation", Athens, 31 October 2005, s.1, www.wwf.gr

alan kaybolmaya başlamış ve niteliğini yitirmiştir. Bu alan binalarca, settler, yollar ve çöpler tarafından harap edilmiştir. 1999 yılında Montre kayıtlarından çıkarılan delta, gün geçtikçe bozulmaktadır. Önlemler alınmamakta ve söz verilen girişimler ertelenmekte veya iptal edilmektedir. Sulak alan bireylerin, yerel ve bölgesel otoritelerin kontrolsüz ve koordinasyonsuz müdahaleleri ile bozulmuştur. Entegre su kaynakları yönetiminin uygulanmaması nedeniyle su kalitesi bozulmakta ve sığ tatlı su yaşam alanı yok olma noktasına gelmiştir³³⁶.

Görevleri ve yönetimi net tanımlanmış bir otorite olmaması nedeniyle, deltada birden fazla koordine olmamış otorite ve yasal kuruluşlar kontrolsüz davranmaktadır. Kontrolsüzlük, delta ve doğal bozulmalardan dolayı çatışmaya sebep olabilmektedir. Özellikle, sulak alanın Türkiye sınırları içerisinde kalan bölgesinin (Ramsar alanı dışı bölge) doğusunda sazlık alanlarının genişlemesi, kaçak avlanma ve kaçakçılık gibi yasal olmayan aktiviteler için uygun ortam sağlamaktadır. Ramsar sözleşmesi, Barcelona sözleşmesi, AB Kuş Direktifi ve AB Haibitat Direktifi, Natura 2000 ağına bağlı olan Meriç deltasının, bozulmasının durdurulması ve korunması için ulusal seviyede çok az şey yapılmaktadır. 2003 yılında Evros Deltası Ulusal parkını yönetmek amacıyla National Laws 2742/1999 ve 3044/2002 nolu yasalarla yönetim kurulu kurulmuştur. 2005-2006 yılları arasında 317 milyar avro destekli, Meriç deltası Drana gölünün, restarasyonu ve koruma yönetimi AB destekli LIFE-Nature projesi uygulanmaya başlanmıştır³³⁷. Fakat bu proje, destek

³³⁶ WWF, **a.g.e.**, s.1; http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-pubs-annolist-annotated-ramsar-16377/main/ramsar/1-30-168%5E16377_4000_0__

³³⁷ “National Report on the Implementation of the Ramsar Convention on Wetlands”, National Reports to be Submitted to the 10th Meeting of the Conference of the Contracting Parties, Republic of Korea, 28 October- 4 November 2008, s.8.

yokluğu, gözlem eksikliği ve otlama ve avcılığın önlenememesi nedeniyle sekteye uğramaktadır³³⁸.

3.2.3. Türkiye

Türkiye'nin iklimi yarı kurak bir karaktere sahiptir, iklim ve yağış değerleri ülke ölçeğinde yer yer değişiklikler göstermektedir. Bölgelere göre mevsimlere göre yağış miktarı 250 mm ile 3000 mm arasında çok büyük farklılık göstermektedir. Bu rakam kıyı bölgelerinde 800-1000mm/yıl özellikle de dağlık kıyı şeridinde 1000-2500 mm/yıl yağış miktarı olarak gözlenir³³⁹. İç bölgelerde özellikle yaz aylarında kuraklık ve yüksek buharlaşma görülen bölgelerde bu rakam 250-600 mm/yıldır. En az yağış alan Tuz gölü bölgesinde ise bu rakam 250-300 mm/yıldır. Türkiye genel ortalaması ise yılda 643 mm'dir³⁴⁰.

Türkiye'de büyüklü küçüklü göl sayısı 120'den fazladır. En büyük göl 3712 km² lik alanı ile Van Gölü, ikinci göl ise 1500 km² lik alanı ile Tuz gölüdür. Doğal göller dışında yaklaşık 673 adet baraj gölü bulunmaktadır³⁴¹.

Türkiye'de yıllık ortalama yağış miktarı yukarıda bahsedildiği gibi 643 mm'dir. Bu da yılda 501 milyar m³ suya tekabül etmektedir. Bu suyun 274 milyar m³'ü toprak, su yüzeyleri ve bitkilerden buharlaşarak atmosfere geri dönmektedir, 69

³³⁸ www.evros-delta.gr; WWF , **a.g.e.**, s.2.

³³⁹ S.Topçu ve B.Şen, "Turkey Water Resources , Water Needs and Data Collection Infrastructure".Lars Wirkus (ed.), **Water Development Cooperation – Comparative Perspective: Euphrates –Tigris and Southern Africa**, BICC, Bonn, 2005,s.217.

³⁴⁰ DSİ, **Su ve DSİ (1954-2009)**, Ankara, DSİ, 2009,s.17; Zekai Şen, **Su Bilimi ve Yöntemleri**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25.

³⁴¹ DSİ, **a.g.e.**, s.18.

milyar m³'lük kısmı yeraltına sızarak yeraltısuyuna katılmakta, 158 milyar m³ lük miktar ise akışa geçerek denizlere ulaşmaktadır. Yeraltına sızan 69 milyar m³ suyun 28 milyar m³'ü yüzeylemektedir. Sınırlarımız dışından 7 milyar m³ su da topraklarımıza girmektedir. Sonuçta Türkiye'nin brüt yüzey suyu miktarı 193 milyar m³'tür³⁴². Bu rakama 41 milyar m³'lük yeraltısuyu miktarı da eklenir ise toplam su potansiyeli 234 milyar m³/yıl 'dır. Teknik ve ekonomik şartlar çerçevesinde, kullanılabilir su miktarı 112 milyar m³'tür³⁴³.

Yukarıda verilen genel veriler çerçevesinde, Türkiye, bulunduğu bölgede komşu ülkelerin bakış açısına göre su zengini ülkedir. Buna karşın yapılan hesaplamalar ile Türkiye'de kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1600 m³'dür. Bu rakamlar diğer ülkeler ile kıyaslandığında Türkiye "su sıkıntısı" yaşayan bir ülkedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2023 yılında Türkiye nüfusu 100 milyon rakamına ulaşacaktır. Bu rakamlara göre hesaplama yapıldığında Türkiye'de kişi başına düşen yıllık su miktarı 1000m³'ün altına düşeceği öngörülmektedir. Bu rakamlar ile Türkiye, gelecek 20 yıl içerisinde "su sıkıntısı" çeken ülkeler sınıfından çıkıp "su fakiri" ülkeler sınıfına girecektir³⁴⁴.

Türkiye, hidrolojik özellikleri doğrultusunda 25 havzaya ayrılmıştır. Havzalarda ortalama toplam yıllık yağış 186 milyar m³'tür. En büyük havza olan Fırat ve Dicle havzası, toplam Türkiye potansiyelinin %28.4 üne sahiptir. Türkiye'de su kaynakları en yoğun olarak sulama amaçlı olarak kullanılmaktadır. 2008 yılı

³⁴² a.g.e.

³⁴³ a.g.e, s.19

³⁴⁴ DSİ, a.g.e., s.19; TUSİAD, **Türkiye'de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler**, TUSİAD Yayınları, İstanbul, 2008, s.32.

rakamları itibari ile sulama için yılda 34 milyar m³, devamında içme ve kullanım için 7 milyar m³ ve sanayi için 5 milyar m³ su tüketilmiştir³⁴⁵.

Türkiye’de su kaynakları, T.C. Anayasa’sında belirtildiği gibi ülkenin doğal zenginliğidir ve devletin yönetiminde halkın yararı için kullanılacaklığı temel hükmüyle su kaynakları ortak ve özel kullanıma mahsus olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Özel kişilerin sahip olduğu küçük kaynaklar dışında yeraltısuyuda dahil tüm su kaynaklarının geliştirilmesi devletin sorumluluğundadır³⁴⁶.

Türkiye’de su kaynakları gelişimi ve korunması ile ilgili yapı çeşitli kamu ve özel kuruluşlardan oluşmaktadır. Kurumsal çerçevede bu yapı karar verme, yönetim ve kullanıcılar olarak üç seviyeden oluşmaktadır. Başbakanlık, DPT ve Bakanlıklar karar mekanizmalarında, DSİ, EİEİ, İller Bankası İl Özel idareleri ve benzeri kuruluşlar yönetim ve geliştirme, çiftçi, Su Kullanıcı Birlikleri ve diğer su tüketicileri de kullanım aşamasında yer almaktadır. DSİ, EİEİ, Çevre ve Orman Bakanlığı, İller Bankası, su yönetimi konusunda yatırımcı kurum ve kuruluşlardır. İzleyici ve denetleyici kurum ve kuruluşlar ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, İl Özel İdare Müdürlükleri, Belediyeler, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Özel Çevre Kurumu Başkanlığı, DPT Müsteşarlığı, DİE ve Üniversitelerdir³⁴⁷.

³⁴⁵ DSİ, **a.g.e.**, s.21.

³⁴⁶ Yıldız, “Su Raporu...”, s. 54.

³⁴⁷ **a.g.e.**; T. Çınar, Hülya K.Özdiñç, **a.g.e.**, s. 255.

2007 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlanan DSİ, görev kapsamının genişliği ve yasalarla verilmiş yetki ve sorumluluk ile su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetiminde ana sorumlu kuruluştur. Havzalardaki yer altı ve yerüstü su kaynaklarını amaçları doğrultusunda planlama, tahsis ve geliştirme, veri temini, gözlem, sulama, taşkın koruma ve hidroelektrik amaçlı yapıların inşası ve kontrolü, master plan, fizibilite, kesin proje hazırlama DSİ Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır³⁴⁸.

Türkiye'de su kaynakları çalışmaları merkezi planlama ile yürütülmektedir. Ulusal ölçekte DPT tarafından hazırlanan kalkınma planları ile su kaynaklarının akılcı yönetimi için tüm doğal kaynakların envanteri çıkartılmasına önem verilmektedir. Su kaynakları projelerinin büyük yatırım özelliği, su sektörünü ulusal ekonominin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Bu doğrultuda su kaynaklarının entegre yaklaşım ile sürdürülebilir kalkınma modeli altında yönetimi ve geliştirilmesi şart olmuştur. Fakat ülkemizde halen su kaynakları akılcı kullanım ve sürdürülebilir kalkınma modelinde uzak yönetilmektedir. Bunun en önemli nedeni ilgili kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve havza bazında yönetim modelinin tam anlamıyla tanımlanmamış olmasıdır. Bu iki neden Türkiye'de su kaynakları yönetim sorunlarını oluşturan nedenlerden iki tanesidir. Diğer nedenler şöyle sıralanabilir: arazi kullanımı ve su kaynakları stratejik uygulamaların birbirinden bağımsız biçimde ele alınmaktadır. Türkiye'de çok hızlı plansız bir kentleşme gözlenmektedir; bu sorun su kaynaklarının planlı geliştirilmesine engel teşkil etmektedir. Kurumların görev ve yetkileri birbirleri ile kısmen çakışmaktadır; yasalarca belirlenen görev ve yetkilerin

³⁴⁸ Bilen, "Türkiye'nin Su Gündemi...", s.290; Yıldız, "Su Raporu...", s. 55.

ayıklanması ve güncellenmesi gerekmektedir. Su kalitesi kontrolünün ve tüm su verilerinin birden fazla kurumun yetkisi altında olması verilerde tutarsızlıklar meydana getirmektedir. Kanun, tüzük, yönetmelik ve yönergelerin büyük bir kısmı AB Su Çerçeve Direktifi ile uyum göstermemektedir. Direktife uyum sağlama, ulusal program içinde ele alınmasına rağmen henüz sonuca ulaşmamıştır³⁴⁹.

3.2.3.1. Türkiye'nin AB Su Çerçeve Direktifi Uygulama Süreci

Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olma isteğinde ve bu doğrultuda katılma süreci içine girmiş bir ülkedir. Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen ülkeler, aday olma süreçlerinde de AB çevre müktesebatına uyum sağlamak durumundadır. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi de uyum çalışmalarında Türkiye'nin karşısına çıkan zorunluluklardan biridir. İki temel süreci olan uyum aşamasının birinci süreci AB mevzuatının iç hukuka aktarılması ve uygulanması, ikincisi ise tam uyum sağlamak için gereken alt yapı yatırımlarının gerek kamu gerek özel sektör tarafından gerçekleştirilmesidir³⁵⁰. Bu süreçler için iki temel belge başlangıcı oluşturmaktadır. İlk belge, AB'ye aday ülkeler için Kopenhag kriterleri doğrultusunda kısa ve orta vadeli çalışmaları içeren Katılım Ortaklığı Belgesi'dir ve bu belge AB tarafından hazırlanmaktadır. Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 2001 yılı içerisinde hazırlanmış ve 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde sözedilen kısa vadeli hedefler içerisinde yeralan su kalitesi mevzuatı için uyum çalışmalarına başlanması uygun görülmüştür. On iki adet su kalitesine ilişkin AB direktifinin ele alınmasına karar verilmiştir. 2005, 2007 ve 2009 yıllarında da Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi

³⁴⁹ Bilen, "Türkiye'nin Su Gündemi...", s.299; Yıldız, "Su Raporu...", s.58.

³⁵⁰ Bilen, **Türkiye'nin Su Gündemi...**, s. 243.

güncellenmiştir³⁵¹. Avrupa Çevre Ajansı'na ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na, Türkiye Cumhuriyetinin katılımı ile ilgili olarak Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşmanın kabul edilmesi ile ilgili müzakerelerin nihai senedinin ve Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağı'na Katılımı Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun 28 Ocak 2003 tarih ve 25007 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır³⁵².

İkinci belge ise Katılım Ortaklığı Belgesine cevap olarak da kabul edilen, 2003 yılında "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" başlıklı ulusal programdır. Ulusal program belgesinde su mevzuatı çevre konuları ile birlikte ele alınmıştır³⁵³.

Türkiye, AB Su Çerçeve Direktifine uyum aşamasında, 2001 – 2005 yılları arasında yürütülecek olan 8. Beş Yıllık Plan içerisinde su kaynaklarının bütüncül yönetimi ve geliştirilmesini, sulak alan ekosistemlerinin işlev ve değerlerinin korunmasını içeren ulusal sürdürülebilir su politikası oluşturulması amaçlamıştır³⁵⁴.

Ayrıca, MEDA Fonu'ndan desteklenen Türkiye Çevre Mevzuatının İncelenmesi Projesi (MEDA/TUR/ENLARG/D4-01) 2002 yılında tamamlamıştır. Bu proje içerisinde mevcut AB çevre mevzuatı ile Türkiye çevre mevzuatı

³⁵¹ a.g.e.

³⁵² Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), www.abgs.gov.tr/up.2003/up.htm, 2003, s.590.

³⁵³ Bilen, **Türkiye'nin Su Gündemi...**, s.245.

³⁵⁴ DPT, a.g.e., s.115.

karşılaştırılması, eksikliklerin tamamlanması için gerekli maliyet hesaplarını belirlemiştir³⁵⁵.

Türkiye AB Çevre Mevzuatına uyum sürecinde hazırlık çalışmalarında önceliği su kaynaklarına vermiştir. Türkiye, 2000/60/EC sayılı AB Su Çerçeve Direktifini uygulayabilmek için 2001 yılında Türkiye’de Su Çerçeve Direktifinin Uygulanması konulu bir MATRA projesi oluşturulmuş ve başlatılmıştır.

Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 2006 yılında hazırlanan AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi, 2007-2023 yılları arasında AB çevre müktesebatına uyum için yapılacak yatırımların maliyetinin 58,6 milyar Avro olarak hesaplanmıştır. Bu maliyetin % 58’i su kalitesinin yükseltilmesi için harcanacaktır³⁵⁶.

Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006 yılında su ile ilgili yönergelerin uygulanması için Ulusal Çevre stratejisi oluşturulmuştur. On iki adet direktifin sekiz adeti 2006 yılı öncesi Resmi Gazete yayımlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Diğer direktiflerin durumu hakkında net bir bilgi verilmemiştir. 2009 yılı Türkiye Düzenli İlerleme Raporunun 27. Faslı Çevre konusunu ele almaktadır. Bu rapor dahilinde Türkiye’nin su kalitesi konusunda ilerleme kaydetmediği, genel uyum seviyesinin düşük olduğu ve su yönetimi konusunda kurumsal çerçevenin nehir havzası bazında düzenlenmediği belirtilmiştir. Ayrıca, sınıraşan su konularının konuşulmasının erken olduğu da belirtilmiştir³⁵⁷.

³⁵⁵ AB Genel Sekreterliği, **a.g.e.**, s.590.

³⁵⁶ Bilen, **Türkiye’nin Su Gündemi...**, s.245.

³⁵⁷ Avrupa Toplulukları Komisyonu, “2009 Yılı Türkiye ilerleme Raporu (COM (2009) 533 Final)”, Brüksel, 2009, s.82 .

AB Su Çerçeve Direktifi'nin temel prensiplerinde biri olan Entegre (Bütünleşik) Havza Yönetimi, ülkemizde uygulanan su kaynakları yönetimi ile uyuşmamaktadır. 2015 yılında su kalitesi için çevresel hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlayan Direktif, su kaynaklarının geliştirilmesini genel hatları ile ele almakta, yan etkilerinin incelenerek bu doğrultuda önlemler alınarak yönetilmesi gerektiğini belirtmektedir. AB ülkelerinin çoğunluğu, su kaynakları geliştirme projelerinin çoğunu tamamlamıştır. Artık kaynakların etkin kullanımını amaçlayan devletler su kaynaklarının kalite ve ekolojik odaklı olarak kullanmayı sağlamaya çalışmakta ve geleceğe yönelik su kullanımlarını risk olarak tanımlamıştır. Türkiye, nüfus baskısı ile karşı karşıya olmayan, arz güvenliğini sağlamış, su miktarı açısından sıkıntı yaşamayan AB'ye kıyasla, su kaynaklarını geliştirmeye ilişkin su projelerini henüz tamamlamamıştır ve kaynaklarının %36'sını geliştirmiştir. Türkiye, su kaynakları geliştirme projelerini bir risk olarak değil sosyo ekonomik kalkınmaya önemli bir katkı olarak kabul etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin önceliği su kaynaklarını entegre politikalarla ve sürdürülebilir kalkınma ile geliştirmek olmalıdır³⁵⁸.

Türkiye'nin AB Su Çerçeve Direktifine uyum çalışmaları 2000'li yıllarda AB fonları katkısı ve üye ülkelerin işbirliği ile yapılmıştır. Bu uyum çalışmaları sırasıyla, "Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması İçin Katılım Öncesi Program Projesi (MATRA)"; Çevre ve Orman Bakanlığı için hazırlanan "Yüksek Maliyetli Çevresel Yatırım Planlama Projesi (ENVEST Projesi)" ve "Türk Su Sektörünün AB Su Direktiflerine Uyumu İçin Yeniden Yapılandırılması" araştırmasıdır³⁵⁹.

³⁵⁸ Yıldız, "Su Raporu..", s.140; Kibaroglu, Sümer, Kaplan ve Sağsen, **a.g.e.**, s.190.

³⁵⁹ Çınar ve Özdiç, **a.g.e.**, s.172.

AB Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de uygulanmasına ilişkin en önemli çalışma Hollanda hükümeti tarafından desteklenmiştir. Grontmij Consulting Engineers liderliğindeki konsorsiyum Ocak 2002- Kasım 2003 tarihleri arasında direktifin uygulanması projesini yürütmüştür. Bu proje "Türkiye'de Su Sektörü için Kapasite Geliştirme" başlıklı eşleştirme (twinning) projesinin üç bileşenin son ayağını oluşturmaktadır. Projenin birinci bölümü, Su Çerçeve Direktifi'nin, Kentsel Atık su arıtma Direktifinin ve Tehlikeli Maddeler Direktifinin yasal ve kurumsal analizinin yapılmasını içermektedir. İkinci bölüm, bu üç direktifin uygulanması için ulusal düzeyde uygulama planlarının hazırlanmasına yönelik bir yol haritası geliştirilmesini amaçlamaktadır. Proje dahilinde, 3 Mart 2003 tarihinde "Türkiye'de Su Yönetimi Alanında Kurumsal ve Yasal Güçlendirme" isimli taslak bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor ile Türkiye'deki su yönetiminin mevcut yapısı, problem alanları belirlenmiş ve Direktif'in tanımları ve kavramları ile uyuma ilişkin genel bir tablo çizilmiştir. Bu tabloda Türkiye'de kurumlararası koordinasyon eksikliğine, hukuki, finansman, kapasite ve bölgesel planlama eksikliklerine değinilmiştir³⁶⁰.

Bu raporda kurumsal çatışma iddiası öne sürülmüş ve bilgi tabanı oluşturulması gerekliliği, idari kapasitenin güçlendirilmesi, finansmanın tüketiciden karşılanması ve yerelleşme önerilerinde bulunmuştur. Bu öneriler gerçekleşmeden önce ulusal platform oluşturulması gerekliliği belirtilmiştir. Ulusal platformun görevleri; Türkiye'de su kaynakları yönetiminin aksaklıklarını ve direktif çerçevesinde yapılması gereken hususları, mevcut su yönetimine etkisini incelemek ve direktif kapsamında ulusal entegre su yönetimini hazırlamak ve geliştirmektir³⁶¹.

³⁶⁰ Çınar ve Özdiñç, **a.g.e.**, s.267.

³⁶¹ **a.g.e.**, s.268.

Aralık 2003 tarihinde yayımlanan bu proje Büyük Menderes Havzası için Yönetim planı geliştirmiştir. Bu rapor bu süreç içerisinde rehber görevi görecektir. Bu rapor ile Su Çerçeve Direktifinin başlatılması, ulusal ve bölgesel düzeyde direktifin farklı konularının da uygulanabilmesi için metodoloji sunmak, direktifin ileri uygulamaları için yol haritası hazırlamak hedeflenmiştir³⁶².

Direktif uygulanmasında en önemli parçalardan biri de entegre su yönetimidir. Entegre su yönetimi, kurumlararası işbirliğini gerektirmektedir. Bu sebeple 2002 yılında Su Yönetimi Ulusal Platformu kurulmuştur. Bu platformu oluşturan kurumlar sırasıyla³⁶³;

- Devlet Su İşleri (DSİ),
- Çevre ve Orman Bakanlığı,
- Tarım ve Köy Hizmetleri Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı,
- Turizm Bakanlığı,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT),
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
- Ulusal Platformun çalışması sırasında belirlenecek diğer devlet kurumları

Bu rapor ile 2003 yılında Türkiye nehir havza yapısı değiştirilmiş, havza sayısı 26'dan 6'ya indirilmiştir. Havzalar, Karadeniz nehir havzası, Akdeniz nehir Havzası, Ege Nehir Havzası, Marmara Nehir havzası, Kapalı Nehir Havzası (Konya

³⁶² Grontmij, "Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması El kitabı", Houten, 2003, s.5.

³⁶³ a.g.e., s.11.

ve çevresi) ve Uluslararası Nehir Havzası Bölgelerine bölünmüştür. Uluslararası Nehir Havzası Bölgeleri oluşturulurken Meriç Nehri Havzası, Fırat-Dicle Havzası, Asi Nehri Havzası, Çoruh Nehri Havzası ve Aras Nehri Havzası dahil edilmiştir. Örnek çalışma olarak Büyük Menderes Havzası seçilmiştir. Bu havza için nehir havza çalışma grubu kurulmuştur. Bu grup çalışmalarında, havzanın ana problemlerini belirlenmesi, tanımlanan problemlerin olası çözümlerinin bulunması, havza aktörleri arasında iletişim varlığının sorgulanması, nehir havza planlamasının önceliklerinin saptanması gibi soruların cevapları oluşturulmaya çalışılmıştır³⁶⁴. Bu proje henüz bitirilmemiştir, 2010 yılı içerisinde sonucu DSİ tarafından sunulacaktır.

Örnek havza çalışması, direktifin uygulamasına ilişkin bir provadır. Bu çalışma ile bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar şunlardır ; Ülkemizde kapsamlı bir su yasası hazırlanmalı, yeni yasa ile ilgili kuruluşların yetki ve sorumlulukları net bir şekilde belirlenmelidir. Ulusal su kaynakları politikası oluşturulmalı, nehir havzalarında entegre su havza yönetimi uygulanmalı ve bölge düzeyinde su yönetimine özel sektör, belediye ve ilgili kamu görevlileri katılmalıdır³⁶⁵. Bu çalışma daha sonra diğer havzalara model olacaktır. Bu örnek Meriç Nehri Havzasına uygulanmalıdır. AB ile sınır oluşturan Meriç Nehri kıyıdaşları Yunanistan ve Bulgaristan, Direktif uygulamalarına başlamıştır. Ortak bir havza yönetimi için Türkiye'nin de direktifi söz konusu havzada uygulaması gerekmektedir.

3.2.3.2. Türkiye'nin Sınırdaş Suları ve Politikaları

³⁶⁴ Grontmij, **a.g.e.**, s.17.

³⁶⁵ Çınar ve Özdiç, **a.g.e.**, s.274.

Türkiye, kuzey doğuda Gürcistan, Ermenistan, doğu'da İran, Azerbaycan, güneyde, Irak ve Suriye, batıda Yunanistan ve Bulgaristan ile sınır aşan veya sınır oluşturan sulara sahiptir. Toplam uzunluğu 2753 km olan Türkiye sınırlarını %22'sini sular oluşturmaktadır. Türkiye'nin toplam su potansiyelinin % 36'sını sınıraşan veya sınır oluşturan sular karşılamaktadır³⁶⁶.

Türkiye'nin sınır oluşturan ve sınır aşan suları sırasıyla; Asi Nehri, Fırat ve Dicle Nehirleri, Aras Nehri, Arpaçay, Çoruh Nehri, Meriç Nehri ve kollarıdır. Türkiye, sınır aşan veya sınır oluşturan sular terimleri biraraya geldiği zaman Ortadoğu kelimesi ile birlikte anılmakta ve özellikle Türkiye'nin bölgede bulunan suları Ortadoğu'nun kronikleşmiş su sorunu ile ilişkilendirilmektedir. Türkiye, sınır aşan ve sınır oluşturan suları politikalarında her zaman hakça ve makul kullanım ilkesine sadık kalmıştır³⁶⁷.

Türkiye 1950 'lerden itibaren tarım ve sanayide modernleşme çalışmasına girmiştir. Bu sebeple sahip olduğu en büyük su havzası olan Fırat ve Dicle havzasında sulama ve hidroelektrik üretim amaçlı projeler başlatmıştır. Bunun dışında Fırat ve Dicle havzası Güneydoğu Anadolu bölgesini kapsamaktadır ve bu bölge hem ekonomik hem de sosyal yönden Türkiye 'nin diğer bölgelerine nazaran daha az gelişmiştir. 1970'lerde sulama ve hidroelektrik üretim amaçlı bir proje olan GAP, 1980'lerden itibaren planlanan amacı genişlemiş ve sosyo-ekonomik yönden

³⁶⁶ Yıldız, "Su Raporu....", s. 78.

³⁶⁷ a.g.e., s.79.

bölgenin gelişimini sağlama amaçlı sürdürülebilir bir kalkınma projesi haline dönüşmüştür³⁶⁸.

Fırat Nehri üzerinde yapılan ilk baraj Keban Barajıdır(1973). 1983 yılından itibaren Fırat üzerinde 14 tane, Dicle üzerinde 8 tane toplam da ise 22 tane baraj, 19 hidroelektrik santral projesi içeren Güneydoğu Anadolu Projesine başlanmıştır. GAP yapılış aşamasında 1.7 milyon hektar alanı sulama amacındadır ve yaklaşık 4.5 milyon yaşıyanı etkileyecektir³⁶⁹. Bu projenin enerji santrallerinde toplam kurulu güç 7476 MW' dır ve bu proje ile Türkiye'nin toplam su potansiyelinin %27'i kontrol altına alınacaktır³⁷⁰.

Türkiye, Fırat – Dicle havzasında suların rasyonel bir şekilde kullanılabilmesi için Suriye ve Irak'a üç aşamalı planı 1990 yılında sunmuştur ve bu planın üçlü teknik komite ile yapılabileceğini belirtmiştir. Bu üç aşamalı planda iki temel şart sunan Türkiye, ilk şartta Fırat, Dicle ve Asi nehrini sınır aşan su olarak kabul etmekte, ikincisi şartta ise Fırat ve Dicle iki farklı havza olarak ele almaktadır³⁷¹.

Üç aşamalı plan;

1. Nehirlerin bütün verileri belirlenmiş bir ölçüm istasyonunda toplanacak, kontrol edilecek , bütün doğal su kaybı miktarları belirlenecek ve sonuçta net bir su kaynakları envanteri oluşturulacak.

³⁶⁸ Toklu, **a.g.e.**, s.116.

³⁶⁹ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.85.

³⁷⁰ Bilen, **Ortadoğu Su**, s.89.

³⁷¹ Ali İhsan Bağış, "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-TigrisBasin" ,**Water Resources Development** , Vol.3, No.4, 1997, s.579.

2. Toprak sınıflaması ve drenaj kriterleri her ülke için belirlenecek, toprak şartlarının projeler uygunluğu araştırılacak, sulama suyu ve sızıntı miktarları hesaplanarak toprak kaynakları envanteri oluşturulacaktır.

3 . Sulama sistemlerinin belirlenmesi, su kaybını minimum boyutta tutmak için çalışmalar yapılması, planların ekonomisini hesaplanması, endüstriyel ve kullanım su miktarlarını belirlenmesi ile su ve toprak kaynaklarının denkleştirilmesidir.

Türkiye, bölgede su ile ilgili sorunları çözme aşamasında Fırat, Dicle ve Asi nehirlerini birlikte ele almak isterken, Suriye ve Irak asıl çözümün Fırat nehri temel alınarak sağlanacağını iddia etmektedirler.

Irak ve Suriye, Fırat ve Dicle nehirlerini sınıraşan sular kabul edip, haklarını tespit ederek, suyu paylaşma doğrultusunda fikirlerini sunarken, Türkiye, bu suların sınıraşan sular olarak kabul edilip, hiçbir egemenlik tartışmasına girmeden hakkaniyet ilkesine uygun olarak tasnif edilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Suriye, nehir sularının matematiksel olarak bölüşülmesi gerekliliğini savunurken, Irak sular üzerinde tarihten gelen müktesep hakları olduğunu belirtirken, Türkiye daha önceki bölümde belirtilmiş olan hakça ve makul kullanıma uygun olarak üç aşamalı planı iki ülkeye de sunmuştur³⁷².

Fırat ve Dicle havzası sularının kullanımı AB ve BM'nin ilgisini her dönem çekmektedir. AB'nin 2003 yılı Katılım Ortaklığı belgesinde, 6 Ekim 2004 tarihli

³⁷² Bilen ,Türkiye'nin Su, s. 90.

İlerleme Raporu, 9 Kasım 2005 tarihli ilerleme raporlarında direktif ve AB'nin taraf olduğu diğer anlaşmalarda sözü edilen sınır aşan su işbirliği başlığı altında Fırat ve Dicle havzalarına atıf yapılmıştır. 6 Ekim 2004 tarihli ilerleme raporunda bahsi geçen paragraf aşağıda yer almaktadır;

“Bölgede önemli bir sorun kalkınma ve sulama gereksinimi için suya ulaşımıdır. Ortadoğu'da su önümüzdeki yıllarda giderek stratejik bir sorun haline alacaktır. Türkiye'nin AB'ye üye olması ile su kaynaklarının ve altyapı tesislerinin (barajlar, Fırat ve Dicle nehirleri havzalarındaki sulama projeleri, İsrail ile komşusu ülkelerin sınır ötesi işbirliği) AB'nin başlıca sorunu durumuna gelmesi beklenebilir.”

Özellikle, 2004 yılı ilerleme raporunda İsrail ve komşularını dikkate alacak sınıraşan işbirliklerinin kurulması ve yönetilmesi konusu ve yine Türkiye'nin Suriye, Irak ve İran ile Mezopotamya bataklıklarının dikkate alarak adil su dağılımı yapacak çalışma grupları kurması konusuna değinmektedir. Bu paragraf ile AB'nin Fırat-Dicle Havzasını iki farklı havza olarak ele aldığı ve Tuna ve Ren Nehirleri'nde olduğu gibi uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesini öngördüğü düşünülmektedir. Henüz AB üyesi olmayan Türkiye için öncelikli ele alınması gereken havza AB ile sınırını oluşturan Meriç havzası olmalıdır. İşbirliğinin gerçekleşmediği bu havzada yaşanan taşkın, kirlilik sorunlarının çözümü ve sulak alanların korunması için Tuna ve Ren Nehri uluslararası bir komisyonları gibi bir yapı kurulabilir ve havza sularının entegre yönetimi sağlanabilir.

Türkiye, şimdilik AB'nin taraf olduğu, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM-AEK) Sınırşan Suların ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi, Helsinki Sözleşmesi (1996), Espoo Sözleşmesi "BM-AEK Sınırşan Boyutta Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi" (1997), Aarhus Sözleşmesine (2001) ve ayrıca BM Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı Sözleşmesine (1997) taraf değildir³⁷³. Türkiye, Ulusal Programı'nda, bu anlaşmalara taraf olmayı tam üyelik ile birlikte değerlendireceğini beyan etmiştir³⁷⁴.

Türkiye, sınırşan su politikalarında, görüldüğü gibi tüm plan ve programlarını Fırat ve Dicle Nehirleri'ne göre mecburen düzenlemektedir. Diğer nehir havzalarında yaşanan sorunlara da Fırat ve Dicle havzalarına ilişkin sunduğu tezle zıt düşmeyecek, uyumlu çözümler bulma çabasındadır.

Tez örnek çalışması olan Türkiye'nin batısında yer alan ve AB ile sınır oluşturan Meriç Nehri Havzası'nın diğer iki kıyıdaş ülkeleri Yunanistan ve Bulgaristan bu üç sözleşmeye imza atmış ve ratifiye etmişleridir. Yürürlükte olan bu üç anlaşmaya da AB Bakanlar Konseyi de bu sözleşmelere topluluk adına taraf olmuştur. Meriç Nehri Türkiye'nin en önemli sınırşan havzası Fırat ve Dicle'den farklı olarak su miktarı sorunundan ziyade taşkın problemi ile karşı karşıyadır. Su kirliliği ve taşkın sorununun yaşandığı Meriç Nehri Havzasında diğer aşağı kıyıdaş Yunanistan'da mağdur durumdadır.

³⁷³ Özden Bilen, "Avrupa Birliği'nin Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirilmesi", **Stratejik Analiz**, Ankara, ASAM, (2006), s.31.

³⁷⁴ Çınar ve Özdiñç, **a.g.e.**, s.409.

Harita 4. Türkiye Sınırları İçinde Kalan Meriç Nehri Havzası Bölümü³⁷⁵

Havza da yaşanan taşkın sebepleri; hidrolojik nedenler, fiziki sebepler ve daha önce bahsettiğimiz baraj işletmeleri olarak sıralanabilir. Meriç Nehri'nin Türkiye sınırları içerisinde nehir yatağının taşıma kapasitesi $1000\text{m}^3/\text{sn}$ 'dir. Örneğin, 1984 yılı taşkın debisi $2400\text{m}^3/\text{sn}$, 2006 yılı taşkın debisi $1800\text{m}^3/\text{sn}$ 'dir. Edirne yakınlarında birleşen tüm nehirlerin debileri nedeniyle taşkın koruma önlemleri alınması gerekmektedir³⁷⁶. Özellikle, Meriç Nehri, Edirne-İpsala arası nehir yatağı kesiti daralmaktadır. Nehir taşıma kapasitesini düşüren bu duruma ek olarak sediment adaları ve söğüt ağacı toplulukları nehir yatağını daraltmaktadır. Meriç

³⁷⁵ DSİ XI. Bölge Müdürlüğü Faaliyetleri, 2009.

³⁷⁶ Yıldız, "Edirne Taşkınları...", s.5.

nehri toplam uzunluğunun 305 km'lik kısmı ve büyük çoğunluğu Bulgaristan sınırları içerisindedir. Bu sebeple nehir ıslahı çalışmalarında Yunanistan ve Türkiye'nin eli kolu bağlanmış durumdadır. Türkiye sadece 1955 yılından bugüne kadar "Meriç Taşkın Projesi" adıyla drenaj kanalları ve seddeler inşa edebilmiştir³⁷⁷.

3.3. Meriç Nehri İle İlgili Antlaşmalar

Meriç Nehri kıyıdaş ülkeleri Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'dır. Fakat bu güne kadar her üç ülkeyi de içine alan bir anlaşma yapılmamıştır.

3.3.1. Yunanistan ve Türkiye Arasında Yapılan Antlaşmalar

Lozan Antlaşması (1923) sonrası, Yunanistan ve Türkiye Meriç Nehri boyunca ortak sınırlarını sabitlemek, askeri, taşkın ve sınır boyunca birbirine bağlı olan kıyıdaş alanın teknik yönetimi amacıyla işbirliği çabalarına başlamışlardır³⁷⁸.

Meriç Nehri'nin, Lozan Antlaşmasının Türkiye-Yunanistan arasında sınır oluşturmaya ilişkin düzenlemesi dışında, 20 Haziran 1934 tarihinde faydalanma eylemlerini içeren "Meriç – Ebro Nehri'nin Her İki Kıyısında Yapılacak Hidrolik Tesisatın Tanzimine Müteallik İtilaf" antlaşması Ankara'da imzalanmıştır. Bu antlaşma içine Meriç nehrinin kolları da dahil edilmiş, taşkınla mücadele, balıkçılık, sulama gibi düzenlemelere yer verilmiştir, fakat Bulgaristan'ı düzenleme içine

³⁷⁷ a.g.e., s.8.

³⁷⁸ Skias ve Kallioras, a.g.e., s.10.

almamıştır³⁷⁹. Bu anlaşmanın 1.maddesi, b fıkrasında Türkiye'nin, uluslararası nehir özelliği taşıyan Meriç Nehri'nin egemenliği altında bulunan bölümünde tam faydalanma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu anlaşmada yer alan zarar vermeme hükmü, faydalanma hakları bakımından değil, kullanım şartlarınınca belirlenmektedir³⁸⁰.

1951 yılında Yunan ve Türk uzmanlar denetiminde, ABD Harza Mühendislik firması Meriç Nehri Master Planı hazırlamıştır. Bu master plan ile tesislerin inşası önerilmiş ve bunların bir kısmı da yapılmıştır. Bu planın önermeleri ile yeni yatak düzenlemeleri yapılmış, suyun yeni yataktan akışı sağlanmıştır ama bu plan balıkçılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışma içine Havza'nın Bulgaristan kısmı dahil edilmemiştir. Bulgaristan, mimbada kendi düzenlemelerini yapmıştır, yaz aylarında Meriç Nehrinde su miktarının azalması, sanayi ve madencilik atıkları sebebiyle suda kirlenme olmuştur³⁸¹. Yunan-Türk komisyonu, sürekli olarak çalışma projesinin benimsediği inşaatları denetleme kararına vardılar. Uzun araştırmalar ve ona bağlı haritalama çalışmaları sonucu, 4 yıl sürecek olan proje 1955 yılında başladı. 1956 yılında Kıbrıs sorunu nedeniyle, Türk tarafı çalışmayı durdurmuştur. Daha sonra projenin bir kısmı Harza tarafından tamamlanmıştır³⁸².

19 Ocak 1963 tarihinde iki ülke arasında tekrar faydalanma eylemlerini içeren "Türk-Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri

³⁷⁹ Sar , **a.g.e.**, s.76. Aziz Koluman, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara, ASAM, 2003, s.22.

³⁸⁰ Sar, **a.g.e.**, s.88. Ayrıca bkz. Anlaşma metni için Düstür, III.Tertip, Cilt 16, s.810-831.

³⁸¹ Bilen, **Ortadoğu'da Su....**, s.98; Toklu, **a.g.e.**, s.91.

³⁸² Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.10.

Mecrasının ıslahı Dolayısıyla Hudut Tahsisine İlişkin Protokol” imzalanmıştır³⁸³. Bu protokol ile anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda çözüm için “Karma Teknik Komisyon “ kurulması kararı alınmıştır. Faydalanma şartı ile devletlere, karşılıklı bilgi verme, nehir yatağının tanzimi ve kıyıların aşınmasını önleme, masraflara katılma ve yardım, diğer tarafa önemli zarar vermeme sorumluluğu yüklenmiştir.

Bu protokol iki taraf arasında sınırın tadilini, taşkın kontrolü ve askeri savunma için gerekli toprak çevirmelerini içeren maddeleri içermektedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki daha önceki anlaşmalar genelde taşkın koruma, erozyon kontrol ve su bölüşülmesini kapsamaktadır. Ayrıca, her hükümet kendi sınırları içerisinde inşaat ve finansal hükümlülüklerini yerine getirecektir³⁸⁴.

Yunanistan ve Türkiye, 1971 yılında Meriç nehri sınıraşan kara ve deniz alanları ile ilgili ihtilafı hadiselerin barışçıl yollarla çözümlenmesi ve önlenmesine ilişkin anlaşma imzalamışlardır. 2001 yılında ortak teknik bir komite kurularak, bilimsel, teknik ve hukuki bilgilerin değişimini ve deniz ve toprak kirliliğinin önlenmesini amaçlayan iyi niyet sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmede sınır aşan su kaynakları yönetimi konusuna değinilmemiştir. 2006 yılında ise sınır ötesi işbirlikleri başlığı altında taşkın önlenmesi ve kontrolüne ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır³⁸⁵.

³⁸³ Sar, **a.g.e.**, s. 156 ; Koluman, **a.g.e.**, s.22.

³⁸⁴Skias ve Kallioras, s.11; “Maritza-Evros-Meric Sub-basin with Arda and Ergene Basins”, **Internationally Shared Surface Water Bodies in the Balkan Region**, <http://www.watersee.net/maritza-evros-meric.html> ,15/12/2009.

³⁸⁵ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.49.

Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilen bu anlaşmalar özellikle nehrin oluşturduğu iki ülke sınırının korunması ve taşkın kontrolü ile ilgili anlaşmalardır. Taşkın kontrolünü içeren anlaşmaları imzalayan taraflar içerisinde Bulgaristan'ın yer almaması iki ülkenin taşkınların önlenmesine karşı çabaları yetersiz kalmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi taşkınların ana sebeplerinden biri Bulgaristan'ın Meriç Nehri üzerindeki barajları işletme şeklidir ve bu nedenle Bulgaristan'ın dahil olmadığı anlaşmalar amaçlarına ulaşmak için yetersiz kalmaktadır. Ancak tüm tarafların yer alacağı bir anlaşma ile havza sularının yönetimi ve taşkınlar kontrol altına alınabilecektir.

3.3.2. Bulgaristan ve Türkiye Arasında Yapılan Antlaşmalar

Meriç Nehri, Tunca Nehri, Değirmendere, Mutlu Dere ve küçük ölçekte sular Bulgaristan ve Türkiye arasında sınır oluşturan ve sınır aşan suları oluşturmaktadır. Türkiye bu sular söz konusu olduğunda bazen mansap bazende memba ülke konumundadır. Tunca nehri için memba ülke iken Değirmendere için mansap ülkedir. Meriç Nehri ve Mutlu Dere sınır oluşturan su niteliğindedir.

28 Aralık 1967 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma”, Ankara’da imzalanmıştır. 23 Ekim 1968 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında İki Memleket Topraklarından Akan Nehirlerin Sularından Faydalanmada İşbirliği Yapılması Konusunda Anlaşma”, İstanbul’da imzalanmıştır. 13 Eylül 1975 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti

Arasında Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sinai ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması”, Sofya’da imzalanmıştır³⁸⁶.

6 Ağustos 1993 tarihinde ise yaz aylarında Tunca nehrinde Bulgaristan’ın barajlardan su bırakmaması nedeniyle su kalmamış, ve Türkiye, Bulgaristan ile anlaşma imzalayarak m³’ü 12 sentten 13 gün süreyle su almıştır³⁸⁷. 1998 yılında, Gorna Arda hidroelektrik projesi ve Meriç otobanının genişletilmesine ilişkin anlaşma imzalamışlardır. 2002 yılında sınır aşan sular, yüzey ve yeraltı suları ve su ile ilgili çevre için işbirliği yapması planlanan Ortak Teknik ve Ekonomik Komite’nin kurulması için anlaşma imzalanmıştır. Aynı yıl içerisinde, Türkiye’den DSİ ve Bulgaristan’ın, Ulusal Meteoroloji ve Hidroloji Enstitüsü, „Bulgaristan’ın Svilengrad bölgesinde telemetri(uzaktan toplama) istasyonu ve taşkınlar için erken uyarı sistemi kurulmasını amaçlayan bir protokol imzalanmıştır³⁸⁸.

Bulgaristan ve Türkiye arasında imzalanan bu anlaşmaların bir kısmı iki ülkenin sınırı ve faydalanma hakkına ilişkin anlaşmalardır. Bu anlaşmaların uygulanması Türkiye’nin kurak dönemlerde susuz kalmasını veya taşkınlardan zarar görmesini engellememiştir. İki ülkenin imzaladığı nehir sularından faydalanmaya ilişkin anlaşmalar veri alışverişi, gözlem istasyonları ve erken taşkın uyarı sistemi kurulması ile sınırlıdır. Bulgaristan’ın, Meriç Havzası’nda yer alan barajlardan nehir yatağına bırakılacak su miktarı ile ilgili bir anlaşma yapılmamıştır.

³⁸⁶ Toklu, **a.g.e.**, s. 89.

³⁸⁷ **a.g.e.**, s.91; İlhan Avcı, “ Sınır aşan Su Kaynaklarımız: Su Potansiyeli, Su Kullanım Talepleri, Mevcut ve Muhtemel Sorunlar”, Zekai Şen ve diğerleri., **Sınır Aşan Sularımız**, İstanbul, Su Vakfı, 2002, **a.g.e.**, s.71.

³⁸⁸ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.53.

3.3.3 Bulgaristan ve Yunanistan Arasında Yapılan Antlaşmalar

Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler 1880 yılında kurulmuştur. Her iki ülke de Helsinki ve Espoo sözleşmelerini imzalamış ve ratifiye etmiştir. Ayrıca AB'nin çevre koruma ve su kaynakları yönetimi ile ilgili direktiflerini yasalarında içselleştirmeye başlamışlardır³⁸⁹.

İki ülke sınır aşan sular konusu ilgili iki ana anlaşmayı 1964 yılında imzalamışlardır. Helsinki sözleşmesinin adapte edilmesi sonrasında Yunanistan ve Bulgaristan, üç ortak nehirlerini (Struma, Mesta ve Maritsa, Arda koluda dahil) ortak izleme işbirliği kurmuşlardır³⁹⁰.

Sonraki yıllarda da, ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca, su kaynaklarının en iyi şekilde yönetilebilmesi için ortak bilimsel ve teknik işbirlikleri oluşturulmuştur. Söz konusu anlaşmalar sırasıyla;

İki ülke içerisinde akan sınır aşan suların kullanımına ilişkin işbirliği anlaşması ; 1964 yılında imzalanan 2 sözleşme ve 1 protokol ile iki ülke altyapı inşaatlarında birbirlerine zarar vermekten kaçınmayı, taşkınlarla ilgili hidrometeorolojik veri ve bilgi alışverişini, altyapı çalışmalarında özellikle barajlarda işbirliğini taahüt ederler³⁹¹. Bulgaristan, Arda Nehri üzerinde bulunan Ivealogrand Barajında, Mayıs –Eylül dönemlerinde 2024 yılına kadar Yunanistan'ın sulama ihtiyaçlarını karşılayacak 186×10^6 m³/yıl suyu temin edeceğini taahüt eder. Bu rakam

³⁸⁹ a.g.e, s.11.

³⁹⁰ Ganoulis ,Arsov ve Çokgör, a.g.e., s.8.

³⁹¹ Skias ve Kallioras, a.g.e., s.49.

daha sonra su sıkıntısı nedeniyle %20 oranında düşürülerek 1400×10^5 m³/yıl su tahsisini garanti etmektedir (Yasamaya ilişkin hüküm 4393/1964)³⁹². Daha sonra, 1971 yılında elektrik enerjisi ve sınıraşan sularla ilgili, hidrometeorolojik verilerin ve taşkın bilgilerinin alışverişini amaçlayan anlaşma imzalanmıştır³⁹³.

1990 yılında Yunanistan ve Bulgaristan, ortak teknik çalışma ve çevre grubu kurulması için bir protokol imzalamışlardır. Bu protokol ile kurulan komite 1991 yılında AB'ye sunulmak üzere Meriç, Nestos ve Strymonas sınır aşan sularının kalite ve miktar kontrolü ve izlenmesi ile ilgili bir öneri sunma protokolü imzalamışlardır. 1992 yılında söz konusu komite, 1991 protokolüne ilişkin bir tutanak hazırlamışlardır. 2005 yılında iki ülke, çevre koruma ve sınıraşan suların işbirliğine ilişkin bir anlaşma imzalamışlardır³⁹⁴.

İki ülke arasında imzalanan ve işbirliğini temel alan bu anlaşmalar incelendiğinde başka sınıraşan sularda da kıyıdaş olan Bulgaristan ve Yunanistan'ın ilişkilerinde daha yakın oldukları gözlenmektedir. Türkiye gibi taşkınlar nedeniyle mağduriyet yaşayan Yunanistan, Bulgaristan ile 1960'lı yıllarda barajlarda işbirliğini taahüt etmiş olan bir anlaşma imzalamıştır fakat bu anlaşma barajların işletilmesi ile ilgili değildir, barajların altyapı çalışmaları için yapılacak işbirliğinden söz etmektedir. Bulgaristan her iki ülke ile havza sularının bütünleşik yönetimini sağlayacak fakat kendisini de kısıtlayacak anlaşmalardan kaçınmaktadır. AB Su Çerçeve Direktifini sularında uygulamaya başlayan Yunanistan ve Bulgaristan, direktifin amaçlarına ulaşabilmek için çalışmalarına devam etmektedir. Fakat

³⁹² a.g.e. ; Skias ve Kallioras, a.g.e., s.49 .

³⁹³ Skias ve Kallioras, a.g.e., s.50.

³⁹⁴ Ganoulis , Arsov ve Çokgör, a.g.e., s.8; Skias ve Kallioras, a.g.e., s.50.

Bulgaristan'ın Meriç Nehri ile ilgili işbirliğinden kaçınan tavrı, Yunanistan'ın Meriç havzasında direktif amaçlarına ulaşmasında engel oluşturacaktır. Çünkü direktifin temel hedeflerinden biri tüm suları iyi duruma getirmektir. Taşkınlar ile nehir sularına katılan kirleticiler, kirlilik probleminin var olduğu havzada su kalitesini olumsuz yönde etkilemekte ve diğer kirleticiler için alınan önlemlerin etkisini azaltmaktadır.

Yunanistan, Bulgaristan ile Meriç Nehri haricinde Nestos/Mesta nehirlerinde kıyıdaştır. Nestos/Mesta nehirlerinde memba Bulgaristan, mansap ülke Yunanistan'dır. Ege Denizi'ne döküldüğü delta çok önemli bir sulak alandır. Nehir ile ilgili ilk anlaşma 1964 yılında nehir sularının kullanımın işbirliği için imzalanmıştır. 1975 yılında; nehir sularının kullanımı ve enerji sektörü için bir komite kuran anlaşma imzalanmıştır. 1981 yılında 300×10^6 m³/yıl su bırakacağına dair bir anlaşma imzalanmıştır. 1988 yılında Nestos/Mesta nehri için bir komite kurulmasına karar verilmiştir. 1991 yılında imzalanan protokol ile suyun kalite ve miktarının izlenmesi için, Meriç, Struma ve Nestos nehirleri için Bulgaristan topraklarında gözlem ağı kurulmasına karar verilmiştir³⁹⁵. 1994 yılı itibariyle Yunanistan-Bulgaristan ortak bir program başlatmıştır. Bu program dahilinde Meriç, Struma, Mesta, Arda ve Erithropatamas nehir projeleri kararı çıkmıştır. Her iki ülke de, nehir havzalarına ilişkin uluslararası anlaşmaları onaylamakta, bu anlaşmaları pratiğe çevirmede başarısızlık yaşamaktadır. AB standartlarına göre Mesta Nehri su kalitesi yüksekliği, anlaşmaların uygulanmasını ivedikli duruma getirmemektedir. Yunan sınırları içerisinde kirliliğin az olması, balıkçılığın az olması, yeterli elektrik

³⁹⁵ Andreas Kallioras, Fotid Pliakas, Ioannis Diamantis, "The Legislative Framework and Policy for the Water Resources Management of Transboundary Rivers in Europe: the Case of Nestos/Mesta River, Between Greece and Bulgaria, **Environmental Science and Policy**, 9, 2006, s.294; R.Arsov, "Bulgaria Transboundary Rivers", [http:// www.inweb.org](http://www.inweb.org), 24.Şubat, 2010.

üretimi ve tarım için kullanılan suyun yeterliliği, yeterli yer altı suyu varlığı, delta için ise iki Yunan barajının işletilmesinden doğrudan etkilenmemesi havzada sınır aşan bir sorunun oluşmasını önlemektedir³⁹⁶. Havzada yaşanan en büyük sorun tuzlu su girişimidir bunun nedeni ise yeraltısularının aşırı çekimidir ve bu durum Mesta Nehri'nin akımı ile ilgili değildir. Nehrin membası Bulgaristan bölgesi dağlık olduğu için tarım yapılamamakta ve sulama suyuna ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu sorunların olmaması daha doğrusu mevcut sorunların Mesta nehrinin sularının kullanımına bağlı olmaması, Yunanistan'ı bir işbirliği konusunda harekete geçirmemektedir. Bu sebeple nehir ile ilgili komite ve ortak izleme noksanlığı vardır. Buna rağmen, Yunanistan'da, nehir üzerindeki iki barajın işletilmesinden sorumlu bir enstitü vardır. Mesta Nehri'nde, iki hükümet politik ve diplomatik seviyede işbirliği yapma eğilimindedir. 1964 yılından günümüze birçok anlaşma yapılmıştır. İki ülkenin anlaşmaları uygulaması sonuçsuz kalmıştır. Fakat bu sonuçsuzluk iki ülkeninde Mesta Nehri sularının kullanımına ilişkin çıkarları çakışmadığı için söz konusu edilmemektedir çünkü yukarıda da bahsedildiği gibi havzada iki kıyıdaş için de su tahsisi, su kalitesi ve taşkın problemi yaşanmamaktadır³⁹⁷.

3.4. Meriç Nehri Havzası Projeleri

Bulgaristan, Meriç ve Arda kolları üzerinde su kalitesinin korunmasına ve suyun akışının düzenlemesine ilişkin projeler gerçekleştirmiştir. Özellikle

³⁹⁶Kallioras, Pliakas ve Diamantis, **a.g.e.**, s.297-8.

³⁹⁷**a.g.e.**

1990’larda Birleşmiş Milletler (BM) ve uluslararası şirketler ortaklığı ile birçok projeye imza atmıştır³⁹⁸. Bunların en önemlileri;

- UNDP ile Meriç Nehri Su Kalitesi Korunması ve Yönetimi Projesi, Project Bul/94/003/ kodlu bu proje Sofya’da 1997 yılında yapılmıştır. Bu projenin final raporu 1998 yılında tamamlanmıştır.
- Japon (JICA) firması ile ortaklaşa 1997-1998 yılında Meriç Nehri’nin Bulgaristan sınırları içerisinde Entegre Yönetimi Projesi yapılmıştır.
- 1990’ların sonlarında Arda Nehri ve diğer kollarda kirlilik ve hassas bölgelerin belirlenmesine ilişkin projeler yapılmıştır.

Meriç ve Arda Nehirlerinin Yunanistan sınırları içerisinde kalan bölgesinde, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra taşkınların düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar 1960’lardan sonra Avrupa Birliği fonlarıyla desteklenmiştir. 1994 yılında ise Yunanistan, Türkiye ile Meriç nehri üzerinde tuzlu su girişiminin önlenmesi için ortak bir baraj yapılması fikrini ortaya atmışlar fakat planlanan rezarvuvar alanının kurak periyotlarda su biriktiremeyeceği anlaşılması üzerine proje başlatılmamıştır³⁹⁹.

Türkiye ise 1970 yılından itibaren Meriç ve Ergene Nehri ve kolları üzerinde sulama amacıyla barajlar inşa etmiştir. Türkiye sınırları içerisinde havzada toplam

³⁹⁸ Ganoulis, Arsov ve Çokgör, **a.g.e.**, s.10.

³⁹⁹ **a.g.e**

dokuz adet baraj bulunmaktadır⁴⁰⁰. Türkiye, Tunca Nehri üzerinde taşkın kontrolü, enerji ve sulama amaçlı Suakacağı (Tunca) barajının yapımını planlamaktadır⁴⁰¹. Bu baraj ile toplam 15.845 hektar alanında sulanması planlanmaktadır. Planlanan bu baraj, toplam 120 milyon m³'lük hacmi ile taşkın öteleme işleminde yetersiz olacaktır. Taşkın öteleme amacına ulaşabilmek için bu barajın, Zhrebchevo Barajı ile Bulgaristan-Türkiye ortaklığında birlikte işletilmesi gerekmektedir⁴⁰². Özellikle, Bulgaristan'ın Arda Nehri üzerinde bulunan barajların işletilme şekli taşkınlara sebep olmaktadır. Türkiye sınırına en yakın baraj Ivaylovgrad (Ortaköy) Barajı'dır. Bu baraj da kapaksız bir barajdır. Membasında bulunan Soğukpınar, Kırcaali ve Borovitsa barajlarından bırakılan sular, doğrudan Ortaköy Barajı'ndan geçmektedir. Enerji üretim amaçlı kullanılan bu barajlar maksimum faydayı sağlayabilmek için rezervuarlarını tam dolu kullanmaktadır. Taşkınların önlenmesi için barajların rezervuar hacimlerinin artırılması veya baraj işletmelerini Bulgaristan, diğer kıyıdaşları ile anlaşarak sağlamalıdır⁴⁰³.

Türkiye, taşkınlar ile taşıma kapasitesi gitgide azalan nehir yatağını geliştirmek için Bulgaristan ile AB Ortak Projesi geliştirmiştir fakat bu proje bir süreklilik kazanmamıştır⁴⁰⁴.

AB Su Çerçeve Direktifi, taşkın risk yönetimi ve taşkınlardan korunma konusuna ana konu olarak yer vermemiştir ve hedefleri arasında taşkınların olumsuz etkilerinin azaltılmasını vurgulamıştır. 1998-2004 yıllarında Avrupa'da yaşanan

⁴⁰⁰ DSİ, "Akarsularımız, Göllerimiz, Barajlarımız", DSİ, Ankara, 2009.

⁴⁰¹ Yıldız, "Edirne Taşkınları...", s.12.

⁴⁰² Yıldız, Özbay, **a.g.e.**, s.16.

⁴⁰³ Yıldız, "Edirne Taşkınları...", s.12.

⁴⁰⁴ **a.g.e.**, s.9.

taşkınlar artmış ve can kaybına ve ekonomik zararlara sebep olmuştur. Taşkınların şiddeti ve sıklığının artması üzerine 18 Ocak 2006 tarihinden AB Komisyonu taşkın direktifi hazırlanmasını teklif etmiştir. 23 Ekim 2007 tarihinde “Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi” başlıklı Taşkın Direktifi kabul edilmiş ve 26 Kasım 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Taşkın Riskinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Hakkında AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu Direktifi, taşkın risklerinin değerlendirilmesi ve yönetilmesi ve taşkınların, insan sağlığı, çevre, kültürel miras ve ekonomik faaliyetler üzerindeki yan etkilerin azaltılmasını hedeflemiştir⁴⁰⁵. Taşkın Direktifi'nin temel amacının belirtildiği 1. Maddesi'nde; taşkın risklerinin değerlendirilmesi ve yönetimi için bir çerçeve hazırlanması ve taşkınların, insan sağlığı, çevre, kültürel miraslar ve ekonomik faaliyetler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmaktır, ifadesi yer almaktadır. Taşkın direktifi, Su Çerçeve Direktifi'nin bir devamı ve taşkınlar eki olarak tasarlanmıştır. Bu durum AB Komisyonu tarafından da⁴⁰⁶: “Önerilen Direktif ve onun uygulanması için alınacak önlemler Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasıyla yakından ilgilidir” söylenerek resmi olarak teyit edilmiştir.

Bu direktife göre üye ülkeler nehir havzaları veya taşkına maruz kalacak bölgeler için direktifin 6. Maddesi gereğince taşkın zararı haritaları hazırlayacaktır. Bu haritalar hazırlanırken çok nadiren meydana gelebilecek taşkınlar, zaman zaman yaşanabilecek taşkınlar ve çok yüksek ihtimalle gerçekleşecek taşkın senaryoları baz

⁴⁰⁵ Directive 2007/60/EC on the assessment and management of flood risks in all available languages (OJ L288, 6.11.2007, p.27) ; Yıldız, Özbay, **a.g.e.**, s.18 ; Angelidis, Kotsikas ve Kotsovinos, **a.g.e.**, s.7.

⁴⁰⁶ Vakur Sümer, “Avrupa Birliği Taşkın Direktif; 2007/60/EC”, II.Ulusal Taşkın Sempozyumu, Afyon, 24.Mart.2010.

alınacaktır⁴⁰⁷. Taşkın yönetiminde de Su Çerçeve Direktifi'nde olduğu gibi temel yaklaşım havza bazında yönetimdir. Bu nedenle, Taşkın Direktifi'ne göre üye devletler 2015 yılına kadar üç aşamalı olarak uygulanacak plan ile taşkın riskini yönetecektir. Bu planın zaman çizelgesine göre; 2011 yılı sonuna kadar taşkın riski değerlendirmeleri tamamlanmalıdır, 2013 yılı sonunda 6. Madde'de belirtilen "Taşkın Tehlike Haritaları" ve "Taşkın Risk Haritaları" tamamlanacaktır. 2015 yılı sonunda tüm üye devletler "Taşkın Riski Yönetim Planlarını" tamamlayacaklardır. Bu direktif üye devletlere sel riskini arttıracak eylemlerde diğer devletlerle koordinasyon içinde olması gerektiğini, bu şartı yerine getiremezse taşkın zararına sebep olacak eylemlerden kaçınması gerektiğini belirtmiştir⁴⁰⁸.

Meriç Nehri ile ilgili bir başka gelişme ise 2000-2006 yıllarını kapsayan EU INTERREG IIIA/ PHARE CBC Program Initiative adlı programdır.2000-2006 yılları arasında uygulanan AB INTERREG IIIA/ PHARE CBC girişim programı içinde yer alan üç ülke, Meriç Nehri Havzası içerisinde, kendi sınırları dahilinde karasal alanlarının haritalama kıymetlendirilmesini yapmak üzere çeşitli projeler için AB ile anlaşmalar imzalamaya başlamışlardır. Projenin INTERREG IIIC başlıklı Türkiye-Yunanistan girişimi askıya alınmıştır çünkü Ege Denizi bölgesinde Türkiye, Yunanistan ile kara sınırı ihtilafı ile ilgili çatışma yaşamıştır, bu nedenle Türkiye girişim için gerekli belgeleri imzalamamıştır⁴⁰⁹. Projenin Türkiye-Bulgaristan ayağını kapsayan Phare CBC bölümü, bilgi ve gerçek zamanlı veri alışverişini, taşkın tahminleri ve uyarı sistemlerinin kurulmasını amaçlamaktadır. 2003 yılına kadar

⁴⁰⁷ OJ L288, 6.11.2007, s.4.

⁴⁰⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s. 19.

⁴⁰⁹ Skias ve Kallioras, s.12; Nurullah Sezen, " Meric Nehri Floods and Turkish-Bulgarian Cooperations", International Congress on River Basin Management, 22-24 Mart 2007, s.650.

taşkınlar ile ilgili hiçbir işbirliği içinde olmayan bu iki ülkeye ait DSİ-Devlet Su İşleri ve National Institute of Meteorology and Hydrology kurumları Meriç taşkınları için toplantılar düzenlemişlerdir. Bu işbirliği çerçevesinde öncelikle kıyıdaşların iletişim bilgilerini birbirleri ile paylaşması sağlanmıştır. Devamında ise Bulgar kesiminde kalan Meriç Nehri koluna dört telemetrik hidrometre istasyonunun kurulması planlanmıştır. Bu istasyonlardan bir tanesi Arda Nehri üzerinde Ivaylovgrad Barajından sonra, iki tanesi Meriç Nehri üzerine, bir diğeri de Tunca Nehri üzerine kurulmuştur. Bu istasyonlar düzenli kayıt tutmaktadır. Her iki ülkeye de uydu ve GSM iletişim sistemleri aracılığı ile gerçek zamanlı nehir verisini sağlamaktadır. Fakat bu işbirliği 2005-2006 taşkınlarının önlenmesi için yeterli olmamıştır. Taşkın tahmin sisteminin ulusal boyutta kurulmaya devam etmektedir. Türkiye, Bulgaristan ve Avrupa komisyonu, CBC programı dahilinde üç projeyi kabul etmiştir⁴¹⁰. Proje I, Meriç Nehri Havza taşkınlarının, risk analizi ve değerlendirilmesi, taşkın etkisinin azaltılması için bilgi kaynaklarının taşınmasını amaçlamıştır. Ana hedefi çevre içinde olumsuz etkiler yaratan taşkın riskini ortadan kaldırmak olan bu proje başarı ile tamamlanmıştır.

Bu proje ile Türk ve Bulgar sınırlarında taşkın riski taşıyan nüfus alanlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Eski hidrometeorolojik bilgiler ve zararlardan elde edilen bilgiler ışığında proje dahilinde Meriç Nehri ve kollarında, insanlar ve mülkleri için risk taşıyan kritik su seviyeleri tanımlanmış ve internet üzerinde de erişilebilen işlem veritabanı oluşturulmuştur. Projenin diğer kendine ait hedefleri ise; hidrometeorolojik bilgiler yaratan ve acil durumlar için karar verici uzmanlara sahip

⁴¹⁰ Sezen, a.g.e., s.651.

enstitülerin etkin işbirliği, doğal afet ve taşkınların oluşumu ve gelişimi ile ilgili ulaşılabilir bilgi kaynaklarının karşılıklı alışverişidir. İlk toplantı 11-12 Nisan 2006 tarihinde Haskova’da projenin başlatılması için yapılmıştır. Tüm katılımcıların yer aldığı toplantıda proje programı, hidrometeorolojik istasyonların kurulacağı yerler, iki ülkenin farklı yönlü işbirliklerinin bilgisinin verilmesi kararlaştırılmıştır.

İkinci çalıştay, 8-11 Ağustos 2006 tarihinde Türkiye’de, üçüncü toplantı 13-14 Ekim 2006 tarihinde Edirne’de, son toplantı ise 30-31 Ekim 2006 tarihinde Haskova’da yapılmış ve veriler için oluşturulacak web sayfasının⁴¹¹ içeriği tartışılmıştır. Bu proje kapsamında Proje 1’in devamı olan “Taşkın Uyarı Kapasite Gelişimi” başlıklı Proje 2 ve “Taşkın Uyarı ve Taşkın Kontrolü Kapasite Gelişimi” başlıklı Proje 3 hazırlanmıştır. Bu taşkın tahmin sistemleri, taşkın şiddeti, zamanı ve frekans bilgilerini bölge, yerel otoritelere bildirecek ve hem ulusal hem de yerel hazırlıklar ile taşkın zararını en aza indirecektir. Bu sistemin başarılı olabilmesi için üç ülkenin de işbirliği içinde olması gerekmektedir⁴¹². Fakat bu projenin uygulama dönemi boyunca üç ülke arasında sınır ötesi işbirliği açısından olumlu ve belirgin bir gelişme olmadığı raporu hazırlayanlarca belirtilmiştir⁴¹³.

Meriç Nehri’nin Yunanistan kıyısında yer alan Natura 2000’e kayıtlı ve Ramsar Sözleşmesine tabi olan sulak alanlar, değerli doğal mirastır. Etkin çevresel korumaya odaklanmış projeler yeni INTERREG/PHARE programları ile birlikte çalışılmıştır. 2004-2006 yıllarında yaşanan tahrip edici taşkınlar, özellikle Yunanistan’da büyük

⁴¹¹ <http://plovdiv.meteo.bg/phare/en>.

⁴¹² UNECE, **Transboundary Flood Risk Management : Experiences from the UNECE Region**, New York, United Nations, 2009, s.34.

⁴¹³ Sezen, **a.g.e.**, s.652: Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.13.

boyutta ekonomik zararlara sebep olmuştur. Bu sebeple Yunanistan, 2006 yılında Bulgaristan ile başbakanlık düzeyinde görüşmeler gerçekleştirmiş ve bu görüşmeler ile Meriç nehri taşkınlarını önlemek için ikili işbirliği ile bir çerçeve taslağı oluşturmuşlardır. Ayrıca bu işbirliği ile gözlem istasyonları ve erken uyarı sistemi kurulması için de karar alınmıştır. Bu işbirliğinden doğacak proje masraflarının Interreg III-A/ PHARE CBC programından karşılanması planlanmıştır. Yunanistan, bu işbirliğinin ardından Türkiye ve Bulgaristan'a üçlü çalışma grupları kurulmasını teklif etmiş ve hemen kurulan bu çalışma grupları Ekim 2006 'da Alexandroupolis'ta (Dedeğaç) toplanmıştır⁴¹⁴.

Türk ve Yunan heyetleri, Arda, Tunca ve Meriç nehirleri üzerinde yer alan büyük barajlardan maksimum boşalımın 1000m³/sn olması gerekliliği taleplerini Bulgar yetkililere iletmişlerdir. Resmi raporda; Meriç, Arda ve Tunca nehirleri üzerinde bulunan barajlardan su boşalımını küçülterek Edirne'de üç nehirden gelen akışı düşürmek amaç edinilmiştir. Güvenlik açısından maksimum debi 1000 m³/sn olarak belirlenmiş ve bu rakam ile taşkınların Edirne'den Yunanistan'a kadar engelleneceği belirtilmiştir. Özellikle Yunanistan barajların yoğun yağış dönemlerinde % 60-70 oranında dolu olmasını taşkınların önlemede bir ön koşul olarak talep etmiştir. Bu taleplere karşılık Bulgaristan'dan resmi hiçbir açıklamanın şimdilik gelmediği ifade edilmektedir. Bulgaristan'ın baraj boşalım debisi ve su depolama hacimleri ile ilgili resmi görüşlerini dile getirebileceği, bir sonraki üçlü görüşmenin 2006 yılının Kasım ayında Sofya'da düzenlenmesi planlanmıştır, fakat bu gerçekleşmemiştir⁴¹⁵.

⁴¹⁴ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.13-14.

⁴¹⁵ **a.g.e.**, s.15.

12-15 Haziran 2007 tarihinde Sofya’da Yunan ve Bulgar diplomatlar ve uzmanlar arasında sınıraşan su kaynaklarının tartışılacağı bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantı ayrıca Atina’da Dışişleri Bakanlığı’nda 4 Temmuz 2007 tarihinde yapılması planlanan toplantının ön hazırlığı olmuştur. Fakat, Bulgaristan henüz sınıraşan sularla ilgili yeterli hazırlıkları yapmadığını belirterek toplantıyı ertelemiştir⁴¹⁶.

Türkiye ve Yunanistan, 10 Haziran 2006 tarihinde Meriç nehrinin sınır ötesi bölgelerde taşkınları önlemek için karşılıklı protokol imzalamıştır. Türk-Yunan ortak teknik komite, Kasım 2006’da oluşturulmuştur. Bu komite kontrolsüz taşkınlarda Meriç nehri yatağı ve set sistemlerinin korunması için alınacak önlemleri almak üzere oluşturulmuştur. Biri Dedeğaç, bir diğeri Edirne’de iki toplantı yapan teknik komite, Meriç nehri yatağının su akışını rahatlatmak için bir plan hazırlamıştır. Ama teknik program, hem Yunanistan ve hem de Türkiye ordusunun henüz teknik program ile ilgili bir anlaşmaya varamamaları nedeniyle uygulanmaya başlanmamıştır. Meriç nehrinin sınır oluşturması, ama zaman içinde nehrin dinamik doğal sisteminin değişmesi askeri ve ulusal açıdan nehrin önem teşkil etmesine sebep olmaktadır⁴¹⁷.

Bu bölümde ele alınan projeler incelendiğinde, projeler veri alışverişi, altyapı ve teknik destekler ile sınırlı kalmaktadır. Gerçekleştirilen işbirliklerin hiç biri Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan barajların işletim şekline müdahale etmemektedir. Bulgaristan, çıkarı doğrultusunda olmadığı sürece diğer kıyıdaş

⁴¹⁶ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.16.

⁴¹⁷ **a.g.e.**, s.17.

lkeler Türkiye ve Yunanistan'ın Meriç Nehri ile ilgili sıkıntılarını dikkate almamakta ve sularını kendi sınırları içinde istediği Şekilde kullanmaktadır. Realist teorinin de daha önceki bölümlerde söylediği gibi havzada güçlü olan devlet yapılacak işbirliklerini kendi çıkarlarına göre Őekillendirmekte veya işbirliği yapmamaktadır. Bulgaristan coğrafi konumu ile elinde bulundurduğu gücü kullanarak, projeleri kendi çıkarları yönünde Őekillendirmekte ve ya projeler dahil olmamaktadır. Bulgaristan çıkarlarını göz önünde bulundurarak sergilediği tutum realistlerin görüşlerini desteklemektedir. Havza da oluşturulan işbirlikleri, neoliberal kurumsalcılık teorisinin aktörleri AB, STK ve diğer kurumların desteği ile gerçekleştirilmektedir. Fakat yapılan bu işbirlikleri Havza'da yaşanan problemlerin çözümü için yeterli olmamakta ve Bulgaristan'ı havzanın taşkın problemini çözebilecek işbirlikleri içinde yer almasını sağlayamamaktadır. Havzada yaşanan müzmin problemlerin çözümü için uluslararası kurumlar yeterli olmamaktadır. GeliŐtirilecek işbirlikleri Bulgaristan'ın çıkarlarına uygun olmalıdır.

3.5. Meriç Nehri Havzası'nın AB Su ereve Direktifi Bakımından Bugünü ve Geleceği

Meriç Nehri,  kıyıdaş ülkesinden Yunanistan ve Bulgaristan, AB üyesidir, yelikleri doğrultusunda da Su ereve Direktifi'ni kendi yasalarına adapte etmeye baŐlamıŐlar ve su politikalarını Şekillendirme sürecindedirler. Meriç nehri, coğrafi özellikleri ile AB yesi Yunanistan, Bulgaristan ve AB yesi olmayan ülke (aday lke) Türkiye arasında sınır aşan ve sınır oluşturan bir su kaynağıdır. Sorunlarının özelliği nedeniyle, Türkiye'nin diğer sınır aşan veya sınır oluşturan sularına göre

Meriç nehri sularının yönetiminde kalite ve taşkın odaklı AB Su Çerçeve Direktifi uygulanabilir.

Öncelikle söz konusu üç ülkenin niçin işbirliği yapamadığına ilişkin nedenler gözden geçirilmelidir. Bu nedenler;

- Meriç konusu, nehir havza yönetiminde Türkiye ve Yunanistan arasında askeri boyutu da kapsayan karmaşık ve birçok soruna sahiptir. Taşkınlar nehir yatağını değiştirmektedir. Bu durum nehir boyunca belirlenmiş sınırları değiştirmekte, askeri ve güvenlik sorununa neden olmaktadır. Ayrıca, Meriç ve Arda Nehirleri askeri kontrol bölgesinde yer almaktadır. Bölgede yapılacak tüm bilimsel ve diğer faaliyetler için askeri otoritelerden izin alınması gerekmektedir. Bu durumda araştırma sürelerini olumsuz etkilediği iddia edilmektedir⁴¹⁸.
- Uluslararası anlaşmaların ratifiye edilmiş olmasına rağmen, kesin anlaşmalar ve beyanlar yapılmasına, protokollere uyumlu olmasına ve müzakerelerin yapılmasına rağmen, son 70 yıl içerisinde sadece ikili zeminde çerçeve anlaşmaları yapılmıştır. Henüz üç ülkenin bir arada oluşturduğu bir girişim yoktur. Meriç nehrinin entegre yönetimi için işbirliğine ihtiyaç vardır. Yapılan anlaşmalar genellikle veri alışverişi, izleme istasyonları ve taşkın uyarı sistemleri kurulması ile ilgilidir. Nehrin sularının yönetimini doğrudan etkileyen bir anlaşma yapılmamıştır.

⁴¹⁸ Mimikou, a.g.e., s.7.

- Bu üç ülke karşılıklı savaşlar, çatışmalar, anlaşmazlıklar ve birbirlerine güvenmemeleri ile kötü bir mirasa sahiptir.
- Taşkınlar her bir ülke için farklı bir önceliğe sahiptir. Taşkınlar Türkiye sınırları içerisinde tarım ve yaşam alanlarında ekonomik ve ekolojik olarak büyük zararlara sebep olmaktadır. Taşkınlar, taşınan asılı maddeler ile nehir sularının kirliliğine de sebep olmaktadır. Aynı durum Yunanistan için de geçerlidir. Yunanistan AB üyesi olduğu için taşkınların sebep olduğu zararların, AB yardım fonlarının desteği ile üstesinden gelmektedir. Fakat Türkiye için böyle bir durum sözkonusu değildir. Türkiye, taşkınlardan daha fazla zarar görmektedir ⁴¹⁹.
- Üç ülkenin Avrupa Birliği ile ilişkisi farklı durumdadır. AB mekanizmaları, prensipleri, politikaları ve direktif uygulamaları ile farklı çıkarlara, görüşlere, deneyim ve kültüre sahiptirler. Yunanistan diğer kıyıdaşlara göre daha eski bir AB üyesidir. Bulgaristan daha sonra üye olmasına rağmen direktif çalışmalarına AB'ye aday olduğu dönemlerde MANTRA Projeleri'nin desteği ile başlamış ve direktifi yasaları ile uyumlaştırmada daha çok yol katetmiştir. Türkiye ise uzun süredir AB'ye aday ülkedir. Direktifi yasaları ile uyumlaştırmak için AB destekli projelere başlamıştır. Ama henüz direktifi yasalarına adapte etmemiştir.

⁴¹⁹ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.33.

- Her bir ülkenin su yönetimi içinde yer alan aktörler farklı yetkileri nedeniyle birbirlerine denk değildirler. Birçok farklı sebepten, her bir ülkede su yönetimleri geçiş sürecindedir. Direktifi uygulamaya başlayan Bulgaristan ve Yunanistan'da, direktifin amaçları doğrultusunda nehir havza yönetim bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Türkiye'de ise direktifi uygulamak için çalışmalar başlamıştır. Fakat direktifi yasaları ile uyumlaştırma işleminin gerçekleşmesi uzun zaman alacaktır çünkü Türkiye'de su kaynakları yönetimi tek bir çatı altında toplanmamış, benzer sorumluluklar farklı kurumlarca üstlenilmiştir. Bu durum su havzalarına ait verilerin çokluğuna ve tutarsızlığına, yetki karmaşasına sebep olmaktadır. Ayrıca, Meriç Nehri, sınıraşan sular konusunda Türkiye'nin önceliği değildir, mağduriyetini olabilecek en uygun şartlarda azaltmaya çalışan Türkiye, sınıraşan su politikalarında önceliği Fırat-Dicle havzası ve devam eden projelerine vermiştir.
- Üç ülkenin kurumsal kapasitesinin zayıflığı, bürokrasinin fazlalığı ve kamu sektöründe yaşanan yolsuzluklar, ekonomik ve insan kaynakları eksikliği ve bunun yanında yasal ve teknik altyapılarında var olan eksiklikler gibi birbirleri ile benzer özellikleri işbirliği yapılmasında zorluklar yaratmaktadır⁴²⁰.
- Bulgaristan bugüne kadar sınıraşan su yönetimi ve taşkınlar ile ilgili herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Meriç havzasında, Bulgaristan memba ülkedir

⁴²⁰ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.34.

ve sorunlara aynı açı ve ilgiyle bakmamaktadır. Ek olarak, Bulgaristan, barajların özelleştirilmesi sürecinde olduğu için kıyıdaşlar arası suyun tahsisi, su kaynakları yönetimi ile ilgili müzakerelerden kaçınmaktadır⁴²¹.

- Bulgaristan ve Türkiye, Meriç Nehri Havzasında su sorunu yaşadığı diğer nehir havzalarına göre farklı tavırlara sahiptirler. Bu tavır değişikliğine ülkelerin memba ve mansap olmaları sebep olmaktadır. Meriç havzasında memba ülke Bulgaristan, diğer kıyıdaşların taleplerini asgari seviyede değerlendirmekte ve kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda havza sularını kullanmaktadır. Meriç nehrinde mansap ülke olan Türkiye, Meriç Nehri Havzasında mağduriyetinden dolayı kaynaklanan taleplerini kısıtlı tutmaktadır çünkü bu taleplerin memba ülke olduğu havzalarda emsal gösterilmesinden çekinmektedir.
- Türkiye ve Bulgaristan, suyu özellikle tarım, enerji üretimi ve ekonomik büyümede, ekonomik bir ürün olarak görmektedir. Suyun durumu farklı yaklaşım ve politikaları ile birlikte sınırötesi işbirliğine yansımaktadır. İki ülkede havza suyuna ihtiyaç duymaktadır. Konumları itibari ile Bulgaristan, işbirliğine ihtiyaç duymazken, aşağı kıyıdaş Türkiye, havza sularından faydalanabilmek için Bulgaristan ile işbirliği yapmak zorundadır.
- Yunanistan, diğer iki ülkeye göre daha işbirlikçi ve girişken olduğunu iddia etmektedir. Bu duruma sebep olarak ekolojik değeri çok yüksek bir deltaya

⁴²¹ a.g.e., s.35.

sahip olmasını ve onu korumakla yükümlü olduğunu, taşkınlardan büyük zarar gördüğünü, Bulgaristan ile Meriç dışında, Mestos, Struma ve Arda nehirlerinde kıyıdaş olduğunu belirtmektedir. Meriç Nehri dışında diğer havzalarda Bulgaristan ile işbirliği içindedir ve aynı işbirliğinin Meriç Nehri Havzasında da yapılmasını istemektedir. Fakat, Meriç Nehri Havzası diğer nehirlerle kıyaslandığında Bulgaristan'ın yukarı kıyıdaş olduğu en büyük alana ve debiye sahip olduğu havzadır ve elektrik üretimi ve suyun diğer kullanımlarında Bulgaristan bu havza sularına diğer havzalarına göre daha çok bağımlıdır. Ayrıca, Meriç Nehri Havzasında nüfus⁴²² yoğunluğu diğer nehir havzalarına kıyasla çok yoğundur⁴²³.

- Her üç ülkede varolan bilimsel ve teknik veri yetersizliği projelerin geliştirilmesinde engel teşkil etmektedir çünkü veri yetersizlikleri havzanın kesin hidrolojik çerçevesinin oluşturulmasını engellemektedir. Havza sularının kullanımına ilişkin politikalar havzanın hidrolojik çerçevesi üzerine inşaa edilmektedir⁴²⁴.

Direktif 2003 yılında Meriç Nehri kıyıdaşı Yunanistan yasalarına L.3199/2003 maddesine aktarılmıştır, su kaynaklarının yönetimi ve aynı zamanda çevrenin de korunmasını amaçlayan bu direktif nehir havza bölgelerinin oluşturulmasını, tüm su kütlelerinin entegre yönetimini ve nehir havzası yönetim planlarının yapılmasını amaçlamıştır. Yunanistan direktifin bölgesel sınırlamaları

⁴²² Bulgaristan'ın Struma havzasında 430.000 kişi, Mesta havzasında 137 .000 kişi, Meriç Nehri havzasında ise toplam 2.602.500 kişi yaşamaktadır.

⁴²³ Arsov, "Bulgarian Transboundary..", s.3.

⁴²⁴ Skias ve Kallioras, **a.g.e.**, s.36.

dahilinde geçiş ve kıyı suları nedeniyle Akdeniz yani Ecoregion6 sınırları içerisinde sınıflandırılmıştır. Yunanistan’da direktif uygulanması esnasında karşılaşılan ana problemler, bölgede direktif amaçlarına ulaşmanın yarattığı güçlük, su konuları ile ilgili toplum duyarsızlığı, veri yetersizliği, yeraltısularının aşırı kullanımıdır. Bölgenin özellikleri ise kaynakların düzensiz dağılımı, geniş kıyı şeridi, yeraltı sularının aşırı kullanımı ve bunun sonucu olarak yeraltısuyunun tuzlu su girişimine maruz kalıp tuzlanması, nehir havzalarının küçük olması, nüfusun dağınık olması, kimi bölgelerde su kıtlığı yaşanması, sulama ihtiyacının gün geçtikçe artması ve sınır aşan nehir havzalarına sahip olmasıdır⁴²⁵.

Direktif ile Yunanistan, 2003 yılında yeni bir yönetim yapısı kurmuştur. Bu yeni yapı içerisinde Ulusal Su Komitesi, Ulusal Su Konseyi, Merkez Su Ajansı, Bölgesel Su Müdürlüğü ve Bölgesel Su Konseyi yer almıştır. Direktif uygulamaları öncelikle Nehir Havzaları ve Bölgelerinin tanımlanması ile başlamış, daha sonra bölgesel müdürlükler kurulmuş, yetki ve görevleri tanımlanmıştır. Korunacak bölgeler listesi hazırlanmıştır. Ayrıca Yunanistan, diğer üye devletler ile karşılıklı düzenleme çalışmalarına katılmıştır. Bu çalışma üye ülkelerinin yüzey sularını, ekolojik kalite değerlendirilmelerini karşılaştırma sistemi kurulmasını ve ekolojik kalite kriterlerinin uyumlaştırılmasının sağlanmasını amaçlar. Bu çalışmalar ile direktifin temel amaçlarından biri olan “iyi ekolojik durum” şartı yerine getirilebilecektir⁴²⁶. Direktif çalışmaları doğrultusunda Meriç Nehri Havzasının, Yunanistan’ın diğer nehir havzaları ile birlikte kirlilik analizleri yapılmıştır. Toplam 10 nehir, 7 göl ve 5 körfezde yapılan zehirli bileşikler analizleri sonucunda Meriç

⁴²⁵ A. Lazarou, “The Implementation of WFD in Greece: Linking WFD with Coastal Water Protection”, Atina, 19 Ocak 2007, s.7-10.

⁴²⁶ a.g.e., s.17.

Nehri, Struma ve Axios nehirlerinden sonra su kalitesi değerlendirmesinde üçüncü sırada yer almaktadır. Bunun sonucunda, Yunanistan sınırlarını aşan bu üç nehrin sürekli su kalitesinin izlenmesi ve korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Meriç Nehri entegre nehir havzası yönetimi stratejisinin oluşturulabilmesi için, kıyıdaş ülkelerin mevcut su kalitesi, su kullanımının çevresel şartları, kirletici kaynaklar ile ilgili verilerinin ve kıyıdaş ülkelerin yasal durumlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir⁴²⁷.

Bulgaristan'da ise direktif ile ilgili çalışmalar Bulgaristan'ın 2007 yılında AB'ye üye olmasından önce başlatılmıştır. Direktif'in amaçlarına ulaşabilmek için öncelikle Bulgaristan su kaynakları yönetiminin düzenlenmesi ve suların iyi durumunu devam ettirmek için 1999 yılında Water Management Act oluşturulmuştur. 1999 yılında nüfüsü 10.000'den fazla yerleşim birimleri için atık suların arıtma tesislerin öncelikli inşası için ulusal program hazırlanmıştır. 2001 yılında nüfüsü 10.000'den fazla yerleşimler için kanalizasyon ve atık su arıtma tesislerine ulaşan ana hat inşası ulusal programı başlatılmıştır. 2003 yılında şehir atık suları arıtmaya ilişkin 91/271/EC nolu direktifinin uygulama programı başlatılmıştır. Water Act ve 2004 yılında kabul edilen Ulusal Su Sektörü Stratejisi'ne göre 2011 yılına kadar nüfüsü 100.000'den fazla yerleşim birimleri için atık su arıtma tesisleri kurulması planlanmıştır. Water Act ve AB Su Çerçeve Direktifi'ne göre 2009 yılı sonuna kadar Nehir Havza Planlarının geliştirilmiş olması gerekmektedir ve Bulgaristan Nehir Havza Planlarını uygulamaya başlamıştır⁴²⁸.

⁴²⁷ Nikolaou ve diğerleri, **a.g.e.**, s.316.

⁴²⁸ D.Kovachev, B. Michel, F.Michel ve A.Quadflieg, " Implementation of EUWFD in Bulgaria", Germany, 2007, s. 6; Arsov," Bulgarian Transboundary...", s.7; River Basin Management Plans, http://ec.europa.eu/environment/water/participation/map_mc/map.htm, 10 Eylül 2010

Öncelikle Bulgaristan su havza bölgeleri müdürlükleri belirlenmiştir. Dört bölge olarak yapılan bu sınıflandırma da birinci bölge Tuna, ikinci bölge Karadeniz, üçüncü bölge Doğu Ege Denizi, dördüncü bölgede Batı Ege denizidir. Meriç Nehri, Doğu Ege Deniz havza bölgesine girmektedir⁴²⁹. Bulgaristan'ın üye olma sürecinde AB destek için 2005 yılında Yeniden Yapılandırma (Phare Civil Society) Programını uygulamaya başlamıştır. Bu program diğer hedeflerinin yanında sivil toplum, çevresel düzenlemelerin uygulanma sürecinde ilişkilendirilmesini amaçlamıştır. Direktif uygulamalarında Bulgaristan'da su kaynaklarının yönetimi karar alma sürecinde toplum katılımı öncelikle ele alınmıştır.

Türkiye'de Direktif henüz yasalara adapte edilmemiştir. Uyum çalışmaları devam etmektedir. Ama Meriç Nehri havzasının Direktif açısından değerlendirmesini içeren çalışmalar yapılmamıştır. Yunanistan ve Bulgaristan'ın Meriç Nehri Havzası bölgesi çalışmalarına Türkiye de katılmalıdır. Bu sebeple Direktif tüm sularımıza uygulanmadan önce AB ile sınır olan bu havzada uygulanması gerekmektedir. Türkiye'nin bu havzada öncelikli sorunları su kalitesinin bozukluğu, taşkınlar nedeniyle Türkiye-Yunanistan sınırın bozulması, taşkın dönemlerde Bulgaristan'ın baraj kapaklarını açması nedeniyle tarım alanlarında büyük ekonomik zararlara neden olan taşkınlar, kurak dönemlerde ise Bulgaristan tarafından su bırakılmaması nedeniyle su sıkıntısı yaşanmasıdır. Mansap iki ülke Yunanistan ve Türkiye, nehir havza sularının etkin yönetilmemesi ve barajların yanlış işletilmesi nedeniyle mağdur durumdadır. İki ülke de kendi zararlarını en aza indirmek için işbirliği yapmak

⁴²⁹Lazarou, a.g.e., s.19.

istemektedir. Son 13 yıl içerisinde Meriç taşkınları dramatik bir biçimde artmaktadır. Daha önceki sayfalarda bahsedilen, Avrupa Parlemontusu ve Konseyi'nin hazırladığı Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimine ilişkin 2007 yılında yayınlanan direktif, taşkınlar sorununda Bulgaristan'a sorumluluklar yükleyecektir. AB Su Çerçeve Direktifi, AB sınırlarını aşan nehir havza bölgeleri için 13.maddesinde⁴³⁰ işbirliğini öngörmekte fakat zorunlu kılmamaktadır. Kıyıdaşların işbirliği yapamadığı durumlarda, AB üyesi her bir ülkenin kendi sınırları dahilinde kalan havza kesiminde direktifi uygulayabileceği belirtilmiştir. Su Çerçeve Direktifi'ne göre; Bulgaristan bu sebeple hem Yunanistan, hem de Türkiye ile işbirliği yapmak zorunda değildir. Fakat, Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimine ilişkin 2007 yılında kabul edilen direktifin şartları Bulgaristan'ı işbirliği yapmasını sağlayabilir. Avrupa Birliği Komisyonu raporlarından elde edilen bilgiler ışığında Bulgaristan ve Yunanistan henüz taşkın direktifine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemiştir⁴³¹. Özellikle Meriç Nehri Havzası'nda işbirliğinden kaçınan Bulgaristan'ın direktiflerinin gereklerini yerine getirmesi Türkiye'nin yararına olacaktır. Çünkü Taşkın Direktif'nin "Taşkın Risk Yönetim Planları" başlıklı 4.Bölüm 8.Maddesi 2. Paragrafında Meriç Nehri Havzası gibi birlik sınırlarını aşan uluslararası nehir havzası bölgesinde, üye devletler bir tek uluslararası taşkın risk yönetim planı veya uluslararası nehir havzası düzeyinde koordineli taşkın risk planları oluşturacaktır. Eğer bu mümkün değilse, Su Çerçeve Direktifi 13. Madde'sine göre kendi sınırları dahilinde kalan alan için taşkın risk değerlendirme planı hazırlayacaktır. 8.Madde 2. Paragrafta sözü edilen bu durum ile Bulgaristan havzanın diğer kıyıdaşları ile işbirliği yapmak zorunda değildir. Fakat 8.Madde 5.

⁴³⁰ Directive 2000/60/EC, 23.10.2000, L327/2.

⁴³¹ Sümer, **a.g.e.**, s. 13.

Paragraf ile üye devlet, kendi suları ile ilgili taşkın risk yönetimini etkileyecek bir sorun teşhis eder ve bu durum aday ülke tarafından çözülemeyecek olursa, bu sorun AB Komisyonu ve diğer ilgili üye devlete bildirilecektir. Bu sorunun çözülebilmesi için tavsiye kararları verecektir. Ayrıca, Komisyon üye devletlerden 6 yıllık periyotlar içinde rapor veya tavsiye kararlarını almalıdır. Meriç Nehri Havzası'nın diğer aşağı kıyıdaşı AB üyesi Yunanistan, Türkiye gibi taşkın problemi yaşamaktadır. Bulgaristan'ın baraj işletmesinin de etken olduğu taşkınlar, Yunanistan'ın taşkın risk yönetimini planlarını uygulamasını etkileyecektir. Yunanistan, 8.Madde 5. Paragraf gereği bu sorunu komisyon ve Bulgaristan'a bildirmesi ile Meriç havzasının tek bir havza olarak ele alınıp bu doğrultuda taşkın risk yönetim planlarının hazırlanması hususunda tavsiye kararlarının alınmasını da sağlayabilir. Bu kararların Bulgaristan'ı işbirliği konusunda tavrını ne boyutta ilgilendireceği tartışma konusudur⁴³².

3.6 Meriç Nehri Havzası'nın Değerlendirilmesi

Meriç Nehri Havzasının genel yapısı, sınıraşan su hukukunun doktrinleri çerçevesinde incelendiğinde, Bulgaristan, yukarı kıyıdaş ülke olmanın sağladığı coğrafi avantaj ile diğer kıyıdaşların mağduriyetini dikkate almadan su politikalarını şekillendirmektedir. Bulgaristan'ın tutumu Harmon doktrini ile ilişkilendirilirken, aşağı kıyıdaş Türkiye ve Yunanistan Bulgaristan'a havzada çatışmaktan öte işbirliği yaparak çözüme ulaşma talebinde bulunmaktadır. Bulgaristan'ın Meriç sularını kullanmasını engellemeye çalışmayan, önceden oluşmuş kullanım hakları ile ilgili

⁴³² Yıldız ve Özbay, **a.g.e.**, s. 21; Directive 2007/60/EC; Directive 2007/60/EC.

iddiaları olmayan, ortak bir yönetim ile suların kullanılmasını talep eden aşağı kıyıdaşlar, bu tutumları ile doğal durumun bütünlüğü doktrinini ve ön kullanım üstünlüğü doktrininden uzaktır. Türkiye ve Yunanistan, mağduriyetlerinin çözümü için üç ülkenin de içinde yer aldığı bir işbirliği isteklerini dile getirmişlerdir. Öncelikle teknik verilerin biraraya getirildiği yukarıda ele alınan bazı projelerde işbirliklerinin gerçekleştiği havzada, henüz Türkiye ve Yunanistan'ın talep ettiği gibi havza sularının yönetimine ilişkin bir işbirliği gerçekleşmemiştir. Türkiye ve Yunanistan, çatışmaksızın, işbirliği yapılması taraftarı tutumları ile hakkaniyete uygun kullanım talep etmekte ve bu doktrine uygun bir tavır sergilemektedir.

Birinci bölümde ele alınan realist ve neorealist teoriye göre; devletler anarşik olan uluslararası sistem içerisinde kendi varlıklarının devamlılığının kaygısını güderler ve diğer devletleri rakip olarak görürler. Özellikle kaynak kıtlığına, karşılıklı bağımlılığın da eklendiği su havzaları, kıyıdaşlar için güvenilmez ve istikrarsız bir ortam yaratmaktadır. Neorealistlere göre, karşılıklı bağımlılık durumu sadece devletlerin arasında hassasiyeti ortaya çıkarmaz, devletlerin zayıf noktalarını da ortaya çıkarmaktadır. Bu durum işbirliği yapılmasını zorlaştırırken, devletleri de diğer devlete bağımlılığını en aza indirme çabası içine sokar. Uluslararası sistemin anarşik doğasının devletleri bekalarını korumaya teşvik etmesi, uluslararası sistemde tek bir otorite sisteminin olmaması nedeniyle devletlerin kendi kendilerine yetme çabası içinde olması devletlerin işbirliğini zorlaştıran diğer nedenlerdir. Birinci bölümde ele alınan bu nedenlere neorealistlerin belirttiği, devletlerin bekaları için

diğer devletlerin kazançlarını kendi kazançları ile kıyasladığı ve ilgi alanları içine dahil ettiği açıklamasıda eklenebilir⁴³³.

Devletlerarası işbirliği, bir devlete kazandıracığı fayda ile bir diğer devlete zarar verilmesine yol açabilir. Bu nedenle devletler işbirliğini reddedebilir, vazgeçebilir veya işbirliği anlaşmasında taahütlerini kısıtlayabilir. Realist ve neorealistlere göre; işbirliği sonucu ortaya çıkacak göreceli kazanç ikilemi devletlerin güvenliği ile ilgili ise anarşik ortam içerisinde işbirliği yapılması normal değildir. Devletler, ortak ilgi alanları sözkonusu olunca işbirliği yapmaz, uluslararası politikada çatışmalar devletlerin bekasını ve göreceli kazançları ile ilgili ortak ilgi alanları sebebiyle oluşur. Dahası devletler göreceli kazançları ile ilgili olarak diğer devletin işbirliği için taahütlerini kabul edeceğine inanmış olduğu durumda dahi işbirliğini kabul etmeyebilir⁴³⁴.

Devletler arası oluşan işbirliği ya işbirliğini oluşturan anlaşmanın kazançta dezavantajlı devlet için işbirliğinden oluşacak yan ürünleri telafi etmek için kullanılabilmesi ile her iki taraf için de eşit ve dengeli kazanç sağlayacak bir durum sağlanabilmesi ya da basitçe güç dağılımının yansması ile oluşur. Güç dağılımının yansması, bölgede yer alan egemen güçle alakalıdır. İşbirliğinden çıkar sağlayan güçlü devletin işbirliğini şekillendirmesi ile devletler işbirliği yapar⁴³⁵. Birinci bölümde de ele aldığımız üzere, M.R. Lowi'nin de belirttiği gibi, uluslararası nehir havzalarının çatışmaya sebep olmaksızın kullanımı ancak kıyıdaşların işbirliği ile gerçekleşmektedir. Su kaynağına ihtiyacı olan kıyıdaş diğer kıyıdaşlar ile işbirliği yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Ama pratikte, realistlerin de belirttiği gibi su

⁴³³ Grieco, "Cooperation Among....", s.28; Dinar, **a.g.e.**, s.12.

⁴³⁴ Dinar, **a.g.e.**, s.12

⁴³⁵ Grieco, "Anarchy and the", s.487; Dinar, **a.g.e.**, s.12.

havzasında varolan güç dağılımı önemlidir. Havzanın güçlü kıyıdaşı bu işbirliğinde fayda sağlayacak ise yapılacak işbirliği için liderlik yapar ve kurallar oluşturur. Baskın gücün oluşacak işbirliğinden herhangi bir çıkarı yoksa işbirliği yapmaz. Mandel'in modeline göre havzada baskın gücün kaynakları, askeri, ekonomik ve politik olabilmektedir, ayrıca yukarı kıyıdaş olmanın getirdiği avantaj da ayrı bir güç kaynağıdır. Bulgaristan'ın yukarı kıyıdaş olmasından kaynaklanan coğrafi gücü, güç asimetresine sebep olmaktadır. Meriç Nehri Havzasında, Bulgaristan'ın yukarı kıyıdaş ve AB üyesi ülke olması onu güçlü kılmaktadır⁴³⁶. Bu modele göre de güçlü konumda yer alan Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan ile işbirliğine yanaşmamaktadır.

Realizmin temsilcilerinden Morgenthau devletlerin güç kaynaklarından söz ederken coğrafya ve doğal kaynakları da bu kaynaklara eklemiştir. Bulgaristan, yukarı kıyıdaş olmanın sağladığı coğrafi avantaj ile Meriç Havzası sularının kullanımında öncelikli ve güçlü bir konuma gelmektedir. Meriç Nehri suları debi ve yüzölçümü ile kıyaslandığında Bulgaristan'ın diğer memba olduğu havzalar arasında en büyük havzasıdır. Meriç nehri sularını tarım, içme ve özellikle hidroelektrik amaçlı kullanan Bulgaristan için Meriç Nehri ekonomik anlamda önemlidir ve bu sebeple Meriç Nehri sularının kullanımını kısıtlanacak endişesi ile işbirliği yapmayı tercih etmemektedir⁴³⁷.

Realist ve neorealislere karşıt görüş olarak liberaller ve neoliberal kurumsalcılar, işbirliği için ılımlı bir tablo çizerler. Liberaller de realistler gibi

⁴³⁶ Kliot, Shmueli ve Shamir, **a.g.e.**, s.15 ; Mandel, **a.g.e.**, s.26.

⁴³⁷ Morgentau, **a.g.e.**, s.12..

anarşik zorlukların devletlerin arasında etkileşimi etkilediğini düşünürler fakat realistlerle zıt olarak bu etkileşmenin illa ki çatışma ile sonuçlanacağını kabul etmezler. Liberallere göre aslında işbirliği çatışmaya tercih edilen bu durumdur. Ancak işbirliği, devletlerin yanlış anlama ve algılamaları nedeniyle başarısız olabilir. Rasyonel egoist olarak kabul edilen devletler ancak kazançları ve ortak çıkarları var ise işbirliği yapar. Liberallere göre, nehir havzalarında devletlerin birbirine karmaşık bir şekilde bağımlılığı, birbirlerine karşı güvensiz bir oluşumdan ziyade, söz konusu nehirden faydalanmak ve yaşanan kıtlığı ıslah etmek için ortak eylemler geliştirmesine sebep olmalıdır çünkü su havzalarında kıyıdaşın tek başına yaptığı çabalar başarılı olmamaktadır. Kıyıdaşların ortak çıkarları için, işbirliği ve koordinasyon zorunluluk teşkil etmektedir. Meriç Nehri Havzasında, aşağı kıyıdaş ülkeler Türkiye ve Yunanistan, taşkınlardan kaynaklanan ortak mağduriyetlerini işbirliği ve koordinasyon ile çözülmesi için çaba içindedirler.

Meriç Nehri Havzası, Frey'in modeli ile incelendiğinde, Meriç Nehri suları üç kıyıdaş için önemlidir. Üç kıyıdaş havza sularını tarım, enerji ve içme suyu amacıyla kullanırken, Bulgaristan, ekonomisi için önemli olan elektrik üretimi için Meriç Nehri sularına bağımlıdır. Kaynağın özellikle mansap ülke içinde çok önemli olması çatışma oluşturabilecek ayaklardan birini oluşturmaktadır. Frey, koalisyonların havzada güç dengelerini değiştirebileceğini öngörmektedir. Oluşturduğu işbirliği modellerinde yukarı kıyıdaşa karşı ara kıyıdaş ve aşağı kıyıdaşın işbirliği modeline uyan Yunanistan ve Türkiye'nin işbirliği çabası, bugüne kadar Bulgaristan'a karşı baskın bir güç oluşturamamıştır⁴³⁸. Bölgede askeri ve

⁴³⁸ Frey, **a.g.e.**, s. 54-68.

ekonomik olarak güçlü olan Türkiye, Meriç havzası sularının kullanımına ilişkin taleplerinin yerine getirilmesinde güçlerinin toplamını kullanmamaktadır. Çünkü Türkiye, sadece Meriç Nehri Havzasında kıyıdaş değildir, birden fazla uluslararası havzada kıyıdaşdır ve Meriç Nehri Havzasında sergileyeceği tutum diğer havzalar için emsal oluşturabilecek ve Türkiye'nin çıkarlarına ters düşecek bir durum yaratabilecektir. Hakça ve makul kullanım çerçevesi dahilinde su politikalarını şekillendiren Türkiye'nin, Meriç Nehri Havzasında taleplerinin yerine getirilmesi için güç kullanmayacağı ve Meriç nehri sularının kullanımından doğan haklarını işbirliği ile elde edeceği öngörülmektedir. Meriç Nehri Türkiye'nin nehir havzaları arasında ortalama yıllık su potansiyeli açısından 12. sıradadır⁴³⁹. Türkiye genelinde ekonomik olarak öncelikli olmayan bu havza, Trakya bölgesi ekonomisi için özellikle pirinç üretimi için önemli bir su kaynağıdır. Ayrıca, Meriç Nehri AB-Türkiye sınırını oluşturmaktadır. Bu havzada yapılacak işbirliğinin AB'ye aday olma sürecinde olan Türkiye'ye olumlu yönde katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Meriç Nehri Havza problemleri Türkiye'nin diğer sınıraşan su havzaları ile kıyaslandığında sorunları itibari ile AB'de yaşanan su sorunları ile paralellik göstermektedir. Meriç Nehri Havzası, AB Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasına öncelikli problemi su yetersizliği olan havzalarımıza göre daha uygun bir havzadır. AB-Türkiye arasında sınır oluşturan konumu ve kıyıdaşlarının AB üyesi olması nedeniyle Meriç Nehri Havzası direktif uygulamasında öncelikli havza olmalıdır.

Ayrıca, buna ek olarak Meriç Nehri sularına içme, tarımsal, sanayi kullanımı için bağımlı olan Yunanistan ve Türkiye, su kaynağının kirlilik ve taşkın gibi

⁴³⁹DSİ, "Toprak ve Su Kaynaklarımız", www.dsi.gov.tr, 14.05.2010.

olumsuz etkilerinden etkilenmemek için işbirliği yapmak zorundadırlar. AB Su Çerçeve Direktifi çatışı altında işbirliği yapabilecek iki aşağı kıyıdaş ülke Türkiye ve Yunanistan'ın çabaları tek başına yeterli olmamaktadır çünkü suyun kaynağında yer alan Bulgaristan işbirliği yapmamakta ve su kaynaklarını kendi sınırları dahilinde ekonomik çıkarları doğrultusunda yönetmektedir. Liberallerin belirttiği gibi su havzalarında, işbirliği ideal ve çözüme ulaştıran bir yoldur fakat Meriç havzasında coğrafi konumunu avantaj olarak kullanan Bulgaristan işbirliği yapmamaktadır⁴⁴⁰.

Devletlerin tatmin edici sonuca ulaşabilme yeteneği ile işbirliği daha sık rastlanır bir hal almıştır. Neorealistlere göre devletler göreceli kazançla değil, mutlak kazançla ilgilenir. Kısaca, devletler kendi bireysel kazançlarını maksimuma çıkarma çabası içindedirler. 1990'lar sonrası ekonomi politikası değişen Bulgaristan, ihtiyacı olan elektriki, Meriç Nehri Havzasında yer alan barajlardan elde etmektedir. Taşkınların önlemesi için yapılacak işbirliğinde barajla rezarvuarlarını, yoğun akım dönemleri için emniyetli hacim sınırları seviyesinde tutmalıdır. Bu durum daha az elektrik üretmesine neden olacaktır. Ayrıca, baraj işletmelerinin özel sektör çatısı altında yönetildiği Bulgaristan'da bu durum kazançlarını en üst seviyede tutma amacına sahip özel işletmelerin çıkarlarına aykırıdır. Bulgaristan iç politikasında devlet ile özel sektörü çatışmaya götürebilecek bu durum Bulgaristan'ın çıkarlarına aykırıdır. Bu sebeple Bulgaristan hem ekonomik çıkarları için hem de iç çatışma yaşamamak için bu konuda işbirliğinden kaçınmaktadır. Bununla birlikte Meriç Havzası sularının kalite kontrolü ve akım gözlem istasyonları, taşkın uyarı sistemlerinin kurulması gibi konularda işbirliğine gitmektedir. Bu durumda, devletler

⁴⁴⁰ Dinar, **a.g.e.**, s.14.

çıkarlarına uymadığı takdirde işbirliği yapmaz veya taahütlerini kısıtlayarak işbirliği yapar, görüşünü ileri süren realistleri haklı çıkarmaktadır, çünkü Bulgaristan Meriç Havzası kıyıdaşları ile çıkarlarına aykırı olmayan konularda işbirliği yapmakta fakat kıyıdaşları için ana problem olan taşkın kontrolü için kendi çıkarlarına aykırı olması sebebiyle işbirliği yapmamaktadır. Bulgarsitan'ın Yunanistan ile kıyıdaş olduğu bir diğer sınıraşan havza Nestos/Mesta havzasında Bulgaristan aynı şekilde memba ülkedir. İki kıyıdaş ülkenin işbirliklerinin olduğu bu havzada yapılan anlaşmaların uygulamaya geçişi yavaştır. Fakat bu durum iki kıyıdaş için de bir problem teşkil etmemektedir, çünkü havzada aşağı kıyıdaşı zarara uğratan bir sorun şimdilik söz konusu değildir. Havza içerisinde su kalitesi, taşkın ve mevcut sulak alanın havza sularının kullanımından olumsuz etkilenmesi söz konusu değildir. Meriç Nehri Havzasında ise kalite sorunu, taşkın, kurak dönemlerde su yetersizliği problemi söz konusudur. Her iki kıyıdaş ülkenin de özellikle taşkınlardan zarar gördüğü bu havzada, işbirliği yapılması gerekmektedir.

Sınıraşan sulara ilişkin anlaşmalar ile ilgili yapılan tartışmalarda, neoliberal kurumsalcılara göre, devletlerin aldatılma endişesi, göreceli kazançtan kaynaklanan endişeye göre daha yoğundur ve işbirliği yapılmamasında etkilidir. Devletlerin aldatma ihtimali, devletlerarası işbirliği ve teşebbüslerin kurumsal anlaşmalar çatışı altında yapılması ile azaltılabilmektedir. Çünkü uluslararası alanda, kurallar, normlar ve anlaşmalar devletlerin davranışlarını etkiler ve bu anlaşmalar ile devletlerin itaatleri, bireysel rollerinin dağılımı, eylemlerin kısıtlanması ve beklentileri

şekillendirilir. Böylece, itaat, güvensizlik gibi sorunlar, bilgi elde eden kurumların yardımıyla azaltılırken, taraflar arası işbirliği oluşabilir⁴⁴¹.

Realistler ve neorealistler, suların işbirliği konusunu özerklik, çıkar ve egemenlik hususlarını ele alırlar. Aslında, sınıraşan sular ile ilgili işbirliği sık sık başarısız olmaktadır çünkü bu işbirliği devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve güvenlik gibi ana konuları ile doğrudan ilgilidir. Genelde, devletler doğal kaynaklarını bir başka devlet ile paylaşmak istemez. Devletler arası ilişkilerin ucu açık, belirsiz hali, karşılıklı bağımlılık nedeniyle ortaya çıkan zafiyetler ile birleşince, devletler uzun dönemli su paylaşımı anlaşmalarından kaçınır. Realistlere göre, ortak sular ile ilgili işbirliklerini bu durum etkilemektedir. Devletler arasında oluşacak işbirliğinde, devletler güvenlik ve egemenlik endişesi ile komşularına karşı düşmanlık duyacaktır⁴⁴².

Liberal ve neoliberalere göre ise, devletler çıkarları doğrultusunda ortak kazancı algılayabilecek ve işbirliği anlaşmalarını sürdürecektir. Sınıraşan sular konusunda, su sıkıntısını düzenlemek ve üstesinden gelmek, işbirliği için önemli bir itici güç olmaktadır. Tek taraflı seçenekler tükendiğinde veya işbirliği ve entegre projelerin ek fayda sağlayabileceği fark edildiğinde, ülkeler, ortak kullanılan su kaynağı için çatışma yerine işbirliğini tercih etmektedir. Devletler, diğer ilgili devletlerin yapılan anlaşmaların taahhütlerini yerine getireceğine inanmaya odaklanır. Kurumlar ve rejimler de bu amaçla oluşturulmuştur.

⁴⁴¹ Grieco, "Cooperation Among....", s.28.

⁴⁴² Dinar, **a.g.e.**, s.12.

Bulgaristan işbirliğinden, anlaşmaların bağlayıcı özelliği nedeniyle kaçınmaktadır. Mevcut taşkın sorununun çözümü açıktır. Barajların üç kıyıdaşın bilgileri ve kontrolleri dahilinde işletilmesi ile sağlayabilecek bir işbirliği Bulgaristan'ı anlaşmaya imza attığı an itibariyle bağımlı kılacaktır. Uluslararası hukuk dahilinde imzalanacak herhangi bir anlaşmanın geriye döndürülmesi zor bir durumdur. Bulgaristan'ın gelişmekte olan bir ülke olması ve AB üyesi olarak uymak zorunda olduğu kriterler, bir anlaşma ile bağımlı hale gelmesi ile endişe duymasına sebep olmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın mağduriyetinin Bulgaristan'ı etkilemediği bu durumda Bulgaristan bu konuya ilişkin bir işbirliği yapmayacaktır.

AB üyesi her ülkenin yasalarına adapte ettiği Birlik sularını kalite açısından en iyi duruma getirme amacına sahip AB Su Çerçeve Direktifi, Bulgaristan yasaları ile uyumlu hale getirilmiştir. Direktif amaçlarına ulaşmak için Bulgaristan direktif takvimi dahilinde çalışmalarına devam etmektedir. Meriç Nehri Havzası gibi Birlik sınırlarını aşan su havzaları ile ilgili direktifin 35.Paragrafı 3.Madde ve 13.Madde'lerinde üye olan ve üye olmayan devletlerin işbirliği tavsiye edilmektedir, AB'nin Tuna, Peipsi Gölü vb. gibi sınır aşan havzalarında işbirliklerin görüldüğü gibi yine direktifin maddelerince işbirliği gerçekleşemezse, ülkelerin Direktifi kendi sınırları içerisinde kalan kesiminde uygulaması öngörülmüştür. Liberaller gibi, işbirliğini ideal tercih olarak kabul eden AB, direktif içerisinde işbirliğini devletler için zorunlu kılmayıp, tercih edilebilir bir durum olarak sunması su havzası ana probleminin yukarı kıyıdaştan kaynaklandığı durumlarda diğer kıyıdaşları direktifin amaçlarına ulaşamaz kılmaktadır, çünkü Meriç Nehri Havzasında taşkın probleminin yukarı kıyıdaş Bulgaristan'dan kaynaklandığı bir durumda diğer kıyıdaşlar Türkiye

ve Yunanistan'ın direktifi uygulayıp, işbirliği yapması taşkın problemini çözmektedir. Direktifin işbirliği konusunda bir yaptırıma sahip olmaması, Meriç Nehri örneğinde olduğu gibi kıyıdaşları mağdur durumda bırakmaktadır. Aynı şekilde Su Çerçeve Direktifi'ne ek olarak oluşturulan Taşkın Risk Direktifi, 6. Maddesi'nde üye devletler diğer kıyıdaşlara zarar vermemek için kendi sınırları içinde önlem almalılarıdır. Efektif taşkın önlemek ve hafifletmek için üye devletler arasında koordinasyon ve üçüncü ülkelerle de işbirliği gerekmektedir ifadesi yer almaktadır. Fakat Taşkın Risk Direktifi, bir diğer maddesinde birlik sınırlarını aşan havzalarda hazırlanacak "Taşkın Risk Planlarının" kıyıdaş ülkelerin koordinasyonu ile hazırlanmasını tavsiye etmiş lakin işbirliği gerçekleşmezse her kıyıdaş kendi sınırları dahilinde bu planları hazırlayacaktır söylemi ile Meriç Nehri Havzasında Bulgaristan'ı işbirliğine zorlanması beklentisini yok etmiştir.

Türkiye ve Yunanistan, özellikle havzada yaşanan taşkınlar sebebiyle Bulgaristan ile işbirliği yapmak istemektedir. Realistlerin varsayımlarını destekler biçimde, yapılacak işbirliğinden herhangi bir çıkarı olmayan Bulgaristan, Meriç Havzasında işbirliğine yanaşmamaktadır. Havza sularından elektrik üretmek amacıyla faydalanan Bulgaristan için herhangi bir işbirliği elektrik üretiminde kısıntı yapmaya sebep olacak ve ekonomik olarak zarara uğratacaktır. Bulgaristan'ın bugüne kadar yaptığı ikili anlaşmalar incelendiğinde anlaşmaların genelde veri alışverişi ve gözlem istasyonları kurulması yönünde olduğunu ve anlaşmaların barajları işletme şekline müdahale etmediğini görmekteyiz. Türkiye ve Yunanistan'ın iddialarına göre Bulgaristan'ın baraj işletme şeklinin sebep olduğu taşkınlar bu iki ülkede büyük zararlara sebep olmaktadır. Türkiye ve Yunanistan, Bulgaristan'a

barajların işletilmesinde ortak hareket etme ve ortak yönetim teklif etmiş ve Bulgaristan'dan olumlu bir yanıt alamamışlardır. Dışişleri Bakanlığı'nda ismi saklı ilgili kişiler⁴⁴³ ile yapılan/yaptığım görüşmelerde Meriç Nehri ile ilgili Türkiye'nin işbirliğine ilişkin hiçbir teklifinin Bulgaristan tarafından kabul edilmediği belirtilmiştir. Mansap ülke Türkiye, coğrafi konumunun dezavantajını yaşamakta, ihtiyaç duyduğu su kaynağının kullanımı ile ilgili işbirliği yolları aramaktadır.

Realistlerin belirttiği gibi, Bulgaristan havzada coğrafi konumunu bir güç kaynağı olarak kullanmaktadır ve çıkarlarına uymadığı için işbirliği yapmamaktadır. AB Su Çerçeve Direktifi'ni kendi yasaları ile uyumlaştırmasına rağmen direktifin 35. Paragrafı, 3. Madde ve 13.Madde'lerinde öngörülen işbirliğini uygulamamakta sadece kendi sınırları içerisinde kalan kısmında direktifi uygulamayı tercih etmekte ve işbirliği yapmamaktadır.

Yukarıdaki değerlendirmelerin sonucunda Bulgaristan, yukarı kıyıdaş olduğu, işbirliğine ihtiyaç duymadığı Meriç Nehri Havzasında hangi şartlar altında işbirliği yapacağına dair sorusuna cevaplar aranması gerekmektedir.

Bulgaristan, neorealistlerin de belirttiği gibi işbirliğinden bir çıkarı olduğu zaman işbirliği yapacaktır. Bu durum iki şekilde meydana gelebilir. Birinci durum, Meriç havzasında yapılacak işbirliği için oluşturulacak anlaşma Bulgaristan'ın yapacağı işbirliği sonucu oluşacak zararlarını telefı etmeyi de amaç edinecektir.

⁴⁴³ Bu görüşmeler 14 Nisan 2010 tarihinde Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda yapılmıştır.

İkinci durum ise anlaşma AB ve uluslararası örgütlerin fon desteği ile Bulgaristan için çekici ve kabul edilebilir olacaktır.

Bir diğer durum ise havzada işbirliği yapılmaması halinde oluşabilecek çatışmanın, Gabcikova – Nagymaros örneğinde olduğu gibi hukuki bir boyut kazanması ile dava sonucuna göre Bulgaristan'ın işbirliğine zorlanması söz konusu olabilir. Yunanistan ve Türkiye'nin taşkınlardan doğan zararlarının Bulgaristan'ın neden olduğunun ispatlanması ile zararların Bulgaristan tarafından karşılanması talebi havzada işbirliği yolunu açabilir.

Yunanistan'ın direktifte öngörülen amaçlara ulaşması, Bulgaristan'ın havza sularının entegre yönetimine ilişkin işbirliğinden kaçınması ile sekteye uğrayabilecektir çünkü taşkınlarda, havza sularının yönetimi ve kalitesi olumsuz etkilenmektedir. Üye bir ülkenin kendi sınırları dahilinde su kaynağı ile ilgili yaptığı projeler, diğer üye ülkenin direktif uygulamasını sekteye uğratması, AB sularını iyi duruma getirmeyi amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda entegre havza yönetimini benimseyen Su Çerçeve Direktifi ile ters düşmektedir. Bu durumda AB'nin baskısı ile Bulgaristan işbirliğine zorlanabilir. Fakat direktif içerisinde devletlerin işbirliği yapmamasından doğacak zarara ilişkin yaptırım yoktur.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İkinci Dünya savaşı sonrası, uluslararası ilişkiler çalışmalarında dominant kuram olan realizm; uluslararası politikanın ana aktörünün devlet olduğunu savunur, tüm gelişmelerin bu ana aktör çevresinde geliştiğini iddia eder. Uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin birbiri ile kıyasıya mücadele ettiğini belirtir. Daha güçlü olmak için çaba gösteren bu devletler, amaçları doğrultusunda hareket ederler. İnsan doğasının bencil, iktidar ve güç hırsı ile hareket eden doğası, Realist kuramcılardan Morgenthau'ya göre devletlerin davranışlarını da şekillendirir.

Realizmin temel varsayımlarına göre, sistem içerisinde ana aktörler devletlerdir. Anarşik yapı devletlerin davranış biçimlerini etkileyen ana sebeptir. Sistem içerisinde yer alan devlet olmayan aktörlerin sistem içerisinde etkileri azdır. Sistemin anarşik yapısı devletlerin hayati çıkarlarını korumasını teşvik eder, eğer devlet çıkarlarını koruyamaz ise sistem içerisinde yok olur; bu sebeple devletler var olabilmek için güçlü olmak zorundadırlar. Güçlü olmak için devletler askeri güçlerini arttırma ve akılcı davranma eğilimindedirler. Anarşik sistem içerisinde devletler sürekli güvenlik kaygısı içindedir. Diğer devletlere karşı güvensiz olan devletler, ortak çıkarları olmadığı sürece işbirliği yapmazlar. Hükümet dışı örgütler ise devletlerin işbirliği sürecinde ancak aracı olabilirler.

Realizme göre, askeri ve politik konular ülkelerin gündemini belirler. Ekonomi, çevre, sağlık gibi konuları ikincil politikalar (low politics) olarak tanımlamıştır.

Ancak, son yirmi yıldır, realizmin devletlerin davranışlarına ilişkin kötümser yaklaşımına neoliberraller karşı çıkmaktadır. Liberal teorinin temel varsayımlarına göre, realizmin tersine devletler her alanda merkezde değildir, uluslararası kurumlar ve devlet olmayan örgütler daha kilit rollere sahiptirler. Realizmin savının aksine, devletlerin tek çıkar kalıbına göre hareket etmediği, devlet içindeki farklı bürokrasilerin “çıkar” kavramını farklı açılarla yorumladığını iddia ederler. Günümüzde devletler sadece güvenliğe değil ekonomiye de odaklanmıştır.

Liberallere göre devletlerin davranışlarını sadece anarşi etkilemez, iç politika da devletlerin dış politikalarını etkiler. Realistler için sistem içerisinde etkisi az bir aktör olan uluslararası kurumlar, liberaller için işbirliğine yardımcı olmakta, anarşinin devletler üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmektedir.

Devletlerin işbirliği söz konusu olduğunda realistler ve neoliberraller farklı tavırlar sergilemektedir. Realistlere göre devletlerin davranışları, güç ve kapasitelerinin yansımasıdır. Neoliberrallere göre ise devletlerin davranışları, amaçları ve tercihlerinin yansımasıdır.

1990’ların başıyla birlikte küresel su kıtlığı ve buna bağlı sonuçların ortaya çıkması, suyun küresel politik gündemde yer almasını sağlamıştır. Su yönetimi, güvenlik kaygıları ile ilişkilendirilmiş ve sınıraşan su havzaları politik odaklar haline gelmiş ve su konusu ikincil politika konusundan çıkmış, birincil politika konularından biri haline gelmiştir. Su stresinin artması, ulusal kaynaklara tehdit oluşturması ve suyun eşit dağılmaması teorik tartışmalar da çatışma boyutunu da

ortaya çıkarmıştır. Güvenlik, doğal kaynakların kontrolü ve dağılımı çatışmanın merkezini oluşturmaktadır. Sınıraşan suları çalışma konusu yapan bu tez için kıyaslanan ana teoriler realizm ile ortak görüşler de sergileyen fakat işbirliği konusunda farklılıklar gösteren neoliberal kurumsalcılıktır. Realistler gibi ana aktörün devlet olduğunu savunan neoliberal kurumsalcılar farklı olarak devletlerin işbirliğinde mutlak kazancı vurgular. İki tarafta kazanacak mı sorusunu soran neoliberal kurumsalcılara karşın realistler kim daha fazla kazanacak sorusunu sorma gereğini duymaktadırlar. Ayrıca, neoliberal kurumsalcılar işbirliğinin mutlaka devlet olmayan aktörler etkisiyle sağlandığını belirtir.

Sınıraşan suların çalışıldığı alanda sınıraşan suların kıyıdaş devletler tarafından kullanımının sağlanabilmesi için devletlerin işbirliği yapması gerekmektedir. Bu konuda uluslararası aktörler, rneğin BM, UHD, AB vb. kurumlar sınıraşan suların kullanımına ilişkin çözüm nerileri yaratma çabalarına girmiş kimi zaman da başarılı olmuştur.

Kıyıdaş devletlerce, sınıraşan suların kullanımına ilişkin bir işbirliği mümkün müdür? Sorusu tezin giriş bölümünde yer alan araştırma sorularından ilkidir. İşbirliği olasılığı realist ve neoliberal kurumsalcılık teorileri ışığında tartişılmıştır. Realistlere göre işbirliği havzada varolan g dengelerine bağlıdır. İşbirliği güçlü kıyıdaşın çıkarları ile doğru orantılı ise şekillenmekte ve gerçekleşmektedir. Kıyıdaş ülkenin coğrafi konumu, ekonomisi, askeri durumu g kıstaslarını oluşturabilmektedir. Neoliberal kurumsalcılar ise işbirliği mümkündür savına ek olarak bu işbirliğinin sağlanmasında uluslararası kurumların önemli bir rol aldığını da belirtmektedirler.

İşbirliği örnekleri incelendiğinde, uluslararası kurumların bu işbirliklerinde rol aldıklarını fakat tek başına yeterli olmadıklarını, işbirliğinin yapısı oluşturulurken devletlerin çıkarlarının göz önünde tutulduğu görülmüştür.

Araştırma sorularından uluslararası havzada işbirliği yapılamadığı zaman çatışma kaçınılmaz sonuç mudur? Sorusu tekrar realist teorinin görüşleri doğrultusunda havza ülkelerinin güç dengelerince belirlenmektedir. İşbirliğinin olmadığı durumlarda her zaman çatışma olmak zorunda değildir. Havzada güçlü kıyıdaş mevcut durumdan zarar görmüyorsa ve diğer kıyıdaşlar kendi çıkarlarını sağlayabilecek güç kaynaklarına sahip değilse havza sularının kullanım şeklinde herhangi bir değişim olmaz.

Sınıraşan sular, kıyıdaş ülkeleri birbirine bağımlı kılmaktadır ve bu suların yönetiminde ve paylaşımında zorluklar yaşanmaktadır. Özellikle dünyada nüfus artış oranının yüksek olduğu Ortadoğu’da çatışma olasılığı yükselmektedir. Ortadoğu gibi suyun kıt ve hayati bir kaynak olduğu bölgelerde savaş nedeni olabileceği ile ilgili söylemler yer almaktadır. Bu söylemlerin ne kadar gerçek olduğu veya gerçek niyetleri gizleyen bir sebep olup olmadığı tartışılmaktadır. Kimi yazarlarsa su ile ilgili bu söylemlerin, bilinçli bir yapılandırma projesinin bir parçası olduğunu belirtmektedirler. Sistem içerisinde su için böyle bir rol biçilirken, AB yıllar boyunca su ile ilgili yaptığı çalışmalarını, 2000 yılında Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi adı altında tek bir çerçeve altında biraraya getirmiştir. AB üyesi olmuş veya olacak her ülke, su kaynakları kullanımı, kalitesi ve korunmasına ilişkin düzenlemeleri direktif sınırları içerisinde tekrar yapılandıracaktır. Neoliberal kurumsalcılığın

tanımladığı aktörlerden biri olan ulusüstü örgüt AB yaptığı direktif düzenlemeleri ile suyun kullanımı ve kalitesini her üye ülke için aynı standartlar içerisinde sokacaktır. Suyun aynı standartlar içinde olması nedeniyle suyun kullanıcı devletler arasında bir çatışma aracı olma olasılığını en aza indirebilecektir.

AB üyesi ve AB üyesi olmayan ülkelerin sınıraşan sularının kullanımda söz konusu Direktif belirleyici bir unsur olmuştur. Özellikle Rusya ile işbirliğinde AB sınıraşan suların yönetiminde başarıya ulaşmıştır. Devletler su kaynaklarının kalitesi ve ekonomik kullanımına ilişkin bir problem yaşadığında çıkarları doğrultusunda ortak hareket etme eğilimindedir.

Türkiye, bulunduğu bölge açısından su kaynaklarının sadece kalitesizliği değil, miktar yetersizliği ile de karşı karşıyadır. Bazı dönemlerde sınıraşan sularının kıyıdaş ülkeleri ve diğer devletlerce, su kaynaklarının yönetiminde Harmon doktrinini uyguladığı yönünde suçlamalara maruz kalmaktadır. Türkiye, sınıraşan su politikalarında her zaman hakça ve makul kullanım ilkesi doğrultusunda davranmaya sadık kalmış, memba ülke olmanın sağladığı gücü diğer ülkelerin faydalanma haklarını yok sayacak şekilde kullanmamıştır. AB üyesi olma gayesi içinde olan Türkiye, Direktifi kendi yasalarına uyumlaştırma çalışmalarına başlamıştır.

Bu amaçla, Hollanda kökenli MATRA projesi desteği ile Grontmij şirketi 2003 yılında Büyük Menderes havzasını pilot alan seçerek direktif ile ilgili bir ön çalışma yapmıştır. Bu çalışma ile Türkiye'nin mevcut havza yapılandırma sistemi direktif doğrultusunda tekrar şekillendirilmiştir. Bu rapor Direktif'in T.C.

kurumlarının da dahil edilmesi ile küçük bir uygulaması olmuştur. Başarılı bir çalışma olarak değerlendirilse de kurumlar arası iletişim kopukluğu nedeniyle verilerin sağlıklı olduğu iddia edilmektedir. Direktif uygulamalarının başarılı olabilmesi için verilerin tek bir çatı altında ve ulaşılabilir bir konumda olması gerekmektedir. Bu sebeple bir Su Bakanlığı kurulması gerekliliği tartışılmaktadır.

Giriş bölümünde yer alan AB Su Çerçeve Direktifi, Meriç Nehri Havzası'nda uygulanabilir mi? Türkiye, AB Su Çerçeve Direktifi'ni Meriç Nehri Havzası'nda uygulayabilir mi? Peipsi Gölü ve Tuna Nehri Havzaları Meriç Nehri Havzası için örnek olabilir mi? Sorularına cevap olarak aşağıdakiler söylenebilir.

Meriç Nehri Havzası Türkiye'nin taşkın, kirlilik ve kurak dönemlerde su sıkıntısı problemi ile karşı karşıyadır. Meriç Nehri Havzası, Türkiye-AB arasında sınır oluşturmaktadır ve kıyıdaşları AB üyesi Yunanistan ve Bulgaristan'dır. Birlik sularının kalitesini iyi duruma getirmeyi amaçlayan ve taşkınlar için oluşturduğu ek direktifler ile AB Su Çerçeve Direktifi, havza problemlerinin AB'nin su sorunlarına paralelliği nedeniyle Türkiye'nin diğer havzalarına göre Direktif'in daha kolay uygulanabileceği bir havzadır. Halihazırda direktif ile ilgili çalışmalara başlamış olan Türkiye, direktifi tüm ülke sularına uygulamadan önce Büyük Menderes havzasında gerçekleştirdiği çalışmayı örnek alarak direktifi sadece Meriç Nehri havzasında uygulayabilir. Tuna Nehri Havzası ve Peipsi Gölü Havzası Meriç nehrine emsaldir çünkü her iki havzada da AB üyesi ve AB üyesi olmayan kıyıdaşlardan yer almaktadır ve direktifi söz konusu havzalarda uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle Peipsi gölü kıyıdaşı AB üyesi olmayan Rusya Federasyonu sadece Peipsi

Havzası'nda direktifi uygulayarak, Estonya ile Peipsi gölü havzasını bütünleşik planlamakta ve politikalarını şekillendirmektedir. Türkiye'de Meriç Nehri Havzası'nda direktif uygulamalarında her iki havzada emsal olabilir. Özellikle Tuna Nehri Havzası, kıyıdaş sayısının fazlalığı ve su yönetiminde büyük kurumsal yapının yarattığı karmaşıklığa rağmen başarı ile su kaynaklarının yönetilebilmesiyle, Peipsi Gölü Havzası ise AB'ye hem üye hem de aday olmayan Rusya Federasyonu'nun havzada direktif uygulamaları Türkiye için iyi bir örnek olabileceği düşünülmektedir.

Bulgaristan'da doğan Meriç Nehri sularının kullanımında Türkiye ve Yunanistan ekonomik ve ekolojik olarak zarara uğramaktadır. Ayrıca, taşkın dönemlerinde nehir yatağının yer değiştirmesi nedeniyle Türkiye-Yunanistan sınırında güvenlik problemi yaşanmaktadır. Meriç Nehri sularının kullanımı incelendiğinde Bulgaristan memba ülke olmanın verdiği coğrafi avantaj ile suları ve su yapılarını diğer kıyıdaşların durumlarını göz önünde bulundurmadan, istediği şekilde kullanmaktadır. AB üyesi Bulgaristan, AB Su Çerçeve Direktifi'ni kendi yasaları ile uyumlaştırmış, amaçlarına ulaşmak için de gerekli adımları atmaktadır. AB tarafından üretilen ve tüm su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir yönetilebilmesi amacıyla oluşturulan direktif, maddelerinde sık sık işbirliğine atıf yaparak neoliberal kurumsalcıların, örgütler devletlerin işbirliği yapmasını kolaylaştırır savını desteklemektedir. AB Su Çerçeve Direktifi, Meriç Nehri örneğinde olduğu gibi birlik sınırlarını aşan havzalar için işbirliğini tavsiye etmekte fakat işbirliğini zorunlu kılmamaktadır. AB üyesi Bulgaristan, su kaynağının kendi topraklarında doğmasının sağladığı coğrafik güç ile diğer kıyıdaş ülke Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Meriç Nehri ile ilgili sıkıntılarını dikkate almamakta

ve suları kendi sınırları içinde istediği şekilde kullanmaktadır. Nehir havzasında yer alan barajları işletirken, işletme faaliyetlerinin sonuçlarının diğer kıyıdaşlar üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmamaktadır. Söz konusu faaliyetlere baraj sularının taşkın dönemlerinde nehir yatak kapasitesi dikkate alınmadan bırakılması örnek olarak gösterilebilir. Mansap ülkeler Türkiye ve Yunanistan taşkınlardan hem ekonomik hem de çevresel açıdan zarara uğramaktadır. Mağduriyetlerini en aza indirmek için Bulgaristan'a taleplerini dile getiren Türkiye ve Yunanistan istedikleri sonuca ulaşamamıştır. Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler ışığında Meriç Nehri ile ilgili Türkiye'nin hiçbir teklifinin Bulgaristan tarafından kabul edilmediği belirtilmiştir.

Bulgaristan'ın Meriç Nehri Havzasında işbirliği yapmamasının nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Yukarı kıyıdaş olmanın verdiği coğrafi avantaj,
- En büyük debiye sahip nehrinin Meriç Nehri olması,
- Su kaynaklarını işletme şekline kendisinin zarar görmemesi,
- Barajlardan elde edilen elektiriğin ekonomisi için önemli bir girdi olması,
- AB Su Çerçeve Direktifi'nin herhangi bir yaptırımının olmaması,
- Türkiye ve Yunanistan ile sadece teknik temelli anlaşmalara sahip olması,
- Türkiye ve Yunanistan ile yapacağı işbirliğinden bir kazancı olmaması, aksine barajların ortak işletmesinin elektrik üretiminin azalmasına sebep olması.

AB üyesi Bulgaristan ve Yunanistan, Direktifi yasalarına adapte etmeye başlamışlardır. AB direktifinin diğer sınıraşan sularda olduğu gibi Meriç Nehri Havzası içinde kıyıdaş ülkelerce işbirliği içinde tek bir yönetim hazırlanması gerekmektedir. Sınır ötesi işbirliğini iki taraflı ve hatta üç taraflı şekilde bu üç ülkede sağlamak için bir önceki bölümde belirtilen nedenlerin ve engellerin kaldırılması/elenmesi veya en azından azaltılması gerekmektedir. Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ikili politik ilişkiler ve Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin ilerlemesi, Meriç havzasının sürdürülebilir ve bütünleşmiş su kaynaklarının yönetimi açısından önemli bir rol oynayacaktır. Ortak yönetimin başlangıç noktası, tüm nehir ağının var olan teknik ve yönetsel alt sistemlerini, veriler ışığında yapılandırmak ve değerlendirmektir ve ayrıca, güven artırıcı çabaların, uzmanlar arasında, resmi olmayan bilgi ve veri alışverişi ile başlatılabileceği düşünülmektedir. Kıyıdaş üç devletin 2000'li yıllarda yaptığı veri alışverişi ve veri tabanı oluşturmaya odaklı ikili anlaşmalar ve AB destekli projeler ile önemli bir adım atılmıştır. Fakat bu anlaşmalar Türkiye ve Yunanistan'ın havzada en önemli problem olan taşkın olaylarına maruz kalmasını engelleyememektedir. Havzada taşkınlar, kirlilik ve kurak dönemlerde yaşanan su sıkıntısı problemleri en aza indirilerek, tüm kıyıdaşların havza su kaynaklarından çatışma olmaksızın faydalanması ile işbirliği sağlanabilecektir. Oysa işbirliğini sadece veri alışverişi, veritabanı oluşumu ve gözlem istasyonları kurulması ile sınırlayan Bulgaristan, baraj işletmelerini kapsayan tüm havza sularının yönetimini etkileyen işbirliklerinden uzak durmaktadır ve böylece anlaşmaları istediği şartlar dahilinde sınırlamaktadır. Bulgaristan'ın, direktifin bütüncül su kaynakları yönetimini, diğer iki kıyıdaş ile işbirliği yapmaksızın sadece kendi sınırları içinde uygulayacağı öngörülmektedir.

Havzanın diğerk kıyıdaşı Yunanistan, Türkiye gibi taşkınlardan ve kirlilikten zarar görmektedir. Fakat AB üyesi olması sebebiyle AB fonlarını kullanabilmekte, taşkınlarm ekonomik zararını hafifletmektedir. Türkiye ise taşkınlardan özellikle Edirne bölgesinde en çok zarar gören ülkedir. Türkiye Bulgaristan'a göre hem ekonomik hem de askeri anlam da güçlüdür fakat Bulgaristan'ın AB üyesi olması da havzadaki güç asimetrisini Bulgaristan lehine değıştirmektedir. Ayrıca, Türkiye aşağı kıyıdaş olduğu Meriç Nehri Havzasında işbirliğı sağlanması için tüm güçlerini kullanmamakta ve taleplerini çatışmaya yol açmayacak biçimde dile getirmektedir. Çünkü Türkiye güç kullanarak ve çatışmaya girerek taleplerinin gerçekleşmesini sağlaması, yukarı kıyıdaş olduğu başka havzalarda emsal gösterilerek, çıkarlarına ters düşecek bir durum yaratacaktır.

Havzanın genel yapısı ve Bulgaristan'ın tutumu incelendiğinde, realistlerin iddialarını destekler bir biçimde, işbirliğinin ancak, Bulgaristan'ın bir çıkar sağlaması veya yaptırım ile karşı karşıya kalması durumunda yapılabileceğı görülmektedir. Giriş bölümünde yer alan "Meriç Nehri Havzası'nın durumu için realist ve neoliberal kurumsalcılık teorilerinin bakış açısı kullanılarak geçerli olan teori hangisidir sorusuna istinaden yukarıda da belirtildiğı gibi havzanın kıyıdaşlarının ve su kullanım şekli incelendiğinde, havzanın genel durumu realist teori ile açıklanabilmektedir. Havzada her üç kıyıdaşında yer aldığı bir işbirliğı söz konusu değildir. Yapılmış iki taraflı işbirlikleri ise sadece veri alışverişi, akım gözlem istasyonları kurulması, uyarı sistemelerinin kurulması gibi teknik konuları içermektedir. Havzada yukarı kıyıdaş Bulgaristan, diğerk iki aşağı kıyıdaş ülke Türkiye ve Yunanistan ile işbirliğini sınırlı tutmaktadır. Realistlerin de belirttiğı gibi

havzada güçlü olan kıyıdaş işbirliklerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmektedir. Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan ile baraj işletmelerini de kapsayan sınırşan suların yönetimine ilişkin işbirliklerinden kaçınmaktadır.

Giriş bölümünde de sorulduğu gibi her üç kıyıdaşın içinde yer aldığı bir işbirliği Meriç Nehri Havzasında mümkün müdür? Meriç Nehri havzasında tüm kıyıdaşların içinde yer alacağı bir işbirliği mümkündür çünkü havzada en fazla zarar gören Türkiye ve Yunanistan işbirliği taleplerini her zaman dile getirmişlerdir bu sebeple öncelikle Bulgaristan'ın işbirliği yapmama nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda başka havzalarda gözleendiği gibi neoliberal kurumsalcıların da düşüncesi olan, kıyıdaş üç ülkenin kabul ettiği bir “üçüncü taraf”ın dahil edilmesi iyi ve çözüm odaklı bir fikir olarak sunulabilmektedir. Bu üçüncü taraf uygun bir AB kurulu veya İsveç ve Hollanda'daki gibi benzer hidropolitik sorunlarda deneyim sahibi bir Sivil Toplum Kuruluşu olabilir. Balkan ülkeleri arasındaki en üst düzey siyasi birlik olan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin, şu an çeşitli şekillerde sınır ötesi işbirliğinde bu üç ülke arasındaki ilişkileri kolaylaştırmada olumlu bir rol oynayabileceği düşünülebilir. Fakat öncelikle Bulgaristan'ın işbirliği için istekli olması gerekmektedir ve ayrıca üçüncü bir tarafın katıldığı böyle bir işbirliğinin Türkiye'nin diğer havza uygulamalarında örnek bir durum olma olasılığına karşın, Türkiye böyle bir işbirliğine belirli şartlar altında dahil olabileceği düşünülmektedir. Yukarıda söz edilen kurumlar işbirliğini fon destekleri, ödüllendirme veya işbirliğinden doğabilecek zararın telafi edilmesi gibi Bulgaristan'ın çıkarlarına hizmet edecek şekilde hazırlaması gerekmektedir.

Neoliberal kurumsalcılar AB gibi ulusüstü örgütün ve ya diğer uluslararası kurumların devletlerin işbirliğinde önemli rol aldığını belirtirler. Avrupa birliğinin bir ürünü olan AB su çerçeve direktifi uluslar arası su havzalarında direktifin uygulanabilmesi için kıyıdaş ülkelere AB üyesi olsun olmasın işbirliği yapılmasını öngörmektedir. İşbirliği yapılmaması durumunda ise bugüne kadar herhangi bir yaptırım uygulanmamış, AB üyesi her kıyıdaş kendi sınırları dahilinde direktif uygulaması yapmıştır. Ülkeler işbirliğini çıkarları olduğu noktada gerçekleştirmektedir ve kurumların öngörülerini işbirliklerinin gerçekleşmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu durumda Neoliberal kurumsalcıların yer verdiği uluslararası kurumlar ve aktörler devletlerin işbirliğine yardımcı olur savlarına istinaden Avrupa Birliği gibi ulusüstü kurumların ve oluşturdukları hukuki belgelerin devletlerin işbirliği süreçlerinde rolleri var mıdır? Sorusuna verilebilecek cevap “kurumların işbirliğinde rolleri vardır fakat devletlerin çıkarlarına hitap etmediği, hukuki yaptırımlara yer vermediği sürece yetersiz kalmaktadır”dır.

Bu tezin sonucunda, Meriç Nehri Havzası'nın genel durumu realist ve neoliberal kurumsalcılık kuramları ele alınarak incelendiğinde, havzanın durumu daha önce de belirtildiği gibi realistlerin varsayımları ile açıklanmaktadır. Havza ülkelerinden AB üyesi Bulgaristan yukarı kıyıdaş olmanın verdiği coğrafik avantajının sağladığı güç kaynakları ile havzada baskın güç konumundadır. Havza sularının kullanımını ve diğer kıyıdaşları etkileyen bu durum, realistlerin su havzaları için geliştirdiği varsayımlar ile paralellik göstermektedir. Realistlere göre, öncelikle, sorunların müzminleştiği su havzalarında, kaynağa ihtiyacı olan veya havza sularına aşırı derecede bağımlı olan devlet bazı kıyıdaşlar ile veya tüm kıyıdaşlar ile işbirliği

yapmaya motive edilmiştir. İkinci olarak, nehir havzasında var olan güç dağılımıdır. Eğer bölgedeki baskın güç işbirliğinden fayda görecektir ise, havza sularının kullanımına ilişkin rejimin kurulmasına ve şekillendirilmesine liderlik etmektedir. Meriç Nehri Havzası'nda, Bulgaristan, yukarı kıyıdaş olmanın verdiği avantaj ile havza genelinde yapılacak bir işbirliğine ihtiyaç duymamaktadır. Ayrıca, havza sularının yönetimini özellikle barajların işletilmesine yönelik bir düzenleme Bulgaristan'ın çıkarları ile ters düşmektedir. Bulgaristan bu tutumu ile realistlerin varsayımlarını desteklemektedir. Bulgaristan'ın havza sularını kullanma şeklinden olumsuz etkilenen Türkiye ve Yunanistan, havza sularının kullanımı için işbirliği yapılmasını talep etmektedirler. Özellikle Türkiye, Bulgaristan'ın su kaynakları yönetiminin neden olduğu taşkınlardan en fazla zarar gören ülkedir. Türkiye, havza sularından faydalanabilmek ve zararlarını en aza indirmek için işbirliği yapmak zorundadır. Ayrıca, Türkiye bu havzadaki sıkıntılarını ve taleplerini dile getirirken, memba olduğu diğer havzalara emsal olmaması için sınırlar koymaktadır. Türkiye, realist teorinin varsayımları destekleyen bir tutum sergilemektedir. Diğer bir kıyıdaş Yunanistan, Türkiye ile işbirliği taleplerini dile getirmiştir. Yunanistan, Türkiye'den farklı olarak taşkınlardan daha az zarar görmekte ve gördüğü zararı AB fonları ile tanzim edebilmektedir. Meriç Nehri'nin Türkiye ve Yunanistan arasında sınır oluşturması sonucu ortaya çıkan stratejik kesişme ve karşılıklı münasebet iki ülke için işbirliğini kaçınılmaz hale getirmektedir. AB üyesi Yunanistan, Bulgaristan'ı işbirliğine ikna edebilmek için AB kurumlarını ve diğer güçlerini kullanmaktadır. Bu yöntemle havzada aşağı kıyıdaş olmanın yarattığı dezavantajı yok etmeye çalışan Yunanistan, işbirliği yapma isteğini çıkarları ile ilişkilendirerek, neoliberal kurumsalcılık kuramından uzakta bir tavır sergilemektedir.

Havzada AB üyesi iki ülke Bulgaristan ve Yunanistan, AB'nin ürünü AB Su Çerçeve Direktifi'ni yasaları ile uyumlaştırmak zorundadır. Neoliberal kurumsalcılığın uluslararası politikada önemli bir aktör olarak kabul ettiği ulusüstü örgüt AB, hazırladığı direktif ile uluslararası su havzalarında devletlerin işbirliği yapmasını öngörmektedir. Bu özelliği ile AB Su Çerçeve Direktifi, neoliberal kurumsalcılığı desteklemektedir. Fakat bu durum AB Su Çerçeve Direktifi'ni uygulayan devletleri çıkarları doğrultusunda davranmasını engellememektedir. Çünkü AB Su Çerçeve Direktifi işbirliği yapılmasını zorunlu kılmamakta ve herhangi bir yaptırımda da bulunmamaktadır. AB Su Çerçeve Direktifi devletlerin uluslararası su havzalarında işbirliği yapabilmesi için tek başına yeterli olmamaktadır. İşbirliği devletlerin çıkarları doğrultusunda olduğu zaman gerçekleşmektedir. Direktif, işbirliğinin şekillendirilmesi ve devam ettirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu durum, realist kuramı geçerli kılmaktadır. Daha önceki bölümlerde havzada yapılmış işbirliği örneklerinden söz edilmiştir. Teknik eksene oturtulmuş, veri alışverişi, nehir izleme istasyonları ve yapıları kurulmasına odaklanmış bu işbirlikleri uluslararası örgütler, STK ve AB desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bu durum neoliberal kurumsalcılığı desteklerken, havza sularının yönetiminden kaynaklanan sorunların çözümü için yeterli olmamakta ve aşağı kıyıdaşların mağduriyetini ortadan kaldırmamaktadır. Meriç Nehri Havza sularının yönetimi baskın güç Bulgaristan'ın kararları ve çıkarları doğrultusunda şekillenmekte ve havzanın genel durumu daha önce de belirtildiği gibi realist teorinin varsayımları ile açıklanabilmektedir.

KAYNAKÇA

Acabey, M.A., (2006), **Sınıraşan Sular: Hukuki Rejim, Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Diğer Sınıraşan Suları**, İstanbul, BETA Yayınları.

Akkaya, C. , A. Efeoğlu, N. Yeşil, (2006),“ Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği,” **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara, TMMOB.

Allan, T. , (2005),“Millennial Water Management Paradigm: Making IWRM Work”,
<http://www.up.ac.za/academic/libarts/polsci/awiru>.

Allan, T. , (2003), “IWRM/IWRAM: A New Sanctioned Discourse?”. **Occasional Paper 50**, London, SOAS Water Issues Study Group.

Allan, J. A. , C.Mallat, (1995), **Water in The Middle East; Legal, Political and Commercial Implications**, New York, St Martin's Press.

Amery, H.A., (2002), “Water Wars in the Middle East: A Looming Threat”, **The**, Vol. 168, No. 4, December 2002, s.313-323.

Amery, H.A and A.T.Wolf, (2000), **A Geography of Peace; Water in the Middle East**, Auitin, The University of Texas Press.

Amjad, U. Q., (2006), “A System of Innovation? Integrated Water Resources Management Complemented with Co-Evolution: Examples from Palestinian and Israeli Joint Water Management”, **World Futures**, 62: 157-170.

Angelidis, P., M. Kotsikas ve N. Kotsovinos, (2010), “Management of Upstream Dams and Flood Protection of the Transboundary River Evros/Maritza”, **Water Resource Manage**, 13 Jan 2010.

Anık, F. , (2002), **Hidropolitik: Su Kaynakları ve Politik Boyutu**, Yayımlanmamış Ders notları.

Arapkirlioğlu, K. , (2006),“Tuna, Dicle ve Fırat Akarsularının Kullanımında Ulusal Çıkarlar ve Çevre Etiği”, **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, Cilt 1, Ankara, TMMOB.

Arsov, R., (2010), “Bulgarian Transboundary Rivers”,
[http://www.inweb.gr/workshops/papers-surface/BULGARIANTRANSBOUNDARY WATERS](http://www.inweb.gr/workshops/papers-surface/BULGARIANTRANSBOUNDARYWATERS), 15.03.2010.

Aubin, D. , F. Varone, (2002), “European Water Policy; A Path Towards an Integrated Resource Management”, Final Version, www.aurap.ucl.ac.be.

Aydın, M. ,(2004), “Uluslararası İlişkilerin “ Gerçekci” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004,s.33-61.

Avcı, İ. , (2002), “ Sınıraşan Su Kaynaklarımız: Su Potansiyeli, Su Kullanım Talepleri, Mevcut ve Muhtemel Sorunlar”, Zekai Şen ve diğerleri., **Sınır Aşan Sularımız**, İstanbul, Su Vakfı.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (2003), www.abgs.gov.tr/up.2003/up.htm.

Avrupa Toplulukları Komisyonu, (2009), “2009 Yılı Türkiye ilerleme Raporu (COM (2009) 533 Final)”, Brüksel.

Axelrod, R. and R. O. Keohane, “Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions.”, **World Politics**, vol.38, No.1, 1985, s.226-254.

Bağış, A.İ. , (1997), “Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-TigrisBasin" ,**Water Resources Development**, Vol.3, No.4.

Baldwin, D.(ed.), (1993), **Neorealism and Neoliberalism; The Contemporary Debate**, New York, Columbia University Press.

Barreira, A. , Kallis G., “ The EU Water Framework Directive and Public Participation in Transboundary River Basin Management”, **Environmental Information in European Transboundary Water Management**, IWA Publishing
<http://www.lwr.kth.se/grundutbildning/1B1640/1B1940/docsx/barreira.pdf>.

Bayazit, M., Avcı İ. (1997), “Water Resources of Turkey: Potential, Planning, Development and Management”, **Water Resources Development**, 13 (4), 443-452.

Beach, H.L. , Hammer J. , Hewitt, J.J., Kaufmann, E., Kurki, A., Oppenheimer J.A., Wolf, A.T., (2000), **Transboundary Freshwater Dispute Resolution: Theory, Practice, and Annotated References**, New York, United Nations University Press.

Bilen, Ö. , (2009), **Türkiye'nin Su Gündemi: Su Yönetimi ve AB Su Politikaları**, Ankara, DSİ.

Bilen, Ö., (2006), “Avrupa Birliği'nin Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirilmesi”, **Stratejik Analiz**, Ankara, ASAM.

Bilen, Ö., (2000), **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, Ankara.TESAV.

Bilen, Ö. , (1997), **Turkey and Water Issues in the Middle East**, Ankara, GAP.

Bjerregaard, R., (1998) **Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Birbiriyle Uyumlu Hale Getirilmesi Konusunda Rehber**. Ankara, Avrupa Topluluğu Komisyonu.

Bir, M.,(1986), **Akarsulardan Faydalanma ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuku İlgilendiren Akarsuları**, Ankara, S.B.F.,(Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Biswass, A., (2005), "An Assessment of Future global Water Issues", **Water Resources Development**, Vol.21, No.2, June 2005, s.229-237

Biswass, A. K. (2004), "Integrated Water Resources Management: A Reassessment", **Water International**, 29 (2), 248-256.

Biswass, A.K., (1994), **International Waters of the Middle East ; From Euphrates –Tigris to Nile**, Water Resources Management Series:2, Bombay, Oxford University Press

Bosnjakovic, B., (1998)"UN/ECE Strategies for protecting the Environment with Respect to International Watercourses: The Helsinki and Espoo Conventions", **International Watercourses: Enhancing Cooperation and Managing Conflict**.(Ed. S.M.A. Salman &L.B.de Chazournesl) Washington, WB Tech. Papers.47-65

Bourne, C. B., (1997), **International Water Law : Selected Writings of Professor Charles B. Bourne**, London, Kluwer Law International

Brinklost, L.J., (1999), “European Environmental Law: An Introduction”, **Environmental Law in Europe**, Edt. Niels S.J. Koeman.

Budak, S., (2000), **Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası**, İstanbul, Búke Yayınları.

Budarin. V., Sedova. A., Nefyodova. Y., Kuznetsov. O., Munthe. N., Roll. G., Aliakseeva. N., (2000), “Water Resources Management in Russia: Lake Peipsi Basin Case”, **Workshop Report**, SEPA.

Bulloch, J., A.Darwish, (1993), **Water Wars: Coming Conflicts in the Middle East**, London, Victor Gollancz.

Caponera, D., (1980), **The Law of the International Water Resources; Some General Conventions, Declarations And Resolutions Adopted Bye Governments, International Legal Instituitons**, Rome, FAO.

Carr, E.H., (2001), **The Twenty Years Crisis**, New York, Palgrave.

Clausen, T-J, (2004), "...Integrated Water Resources Management (IWRM) and Water Efficiency Plans By 2005", **TEC Background Papers**, No.10.

Clausen, T.J., J.Fugl, (2001), "Firming Up the Conceptual Basis of Integrated Water Resources Management", **Water Resources Development**, Vol.17, No.4.

Cohn, T.H., (2000), **Global Political Economy; Theory and Practice**, New York, Addison Wesley Longman.

Commission of the European Communities, (2009), "In Accordance with Article 18.3 of the Water Framework Directive 2000/60/EC on Programmes for Monitoring of Water Status", COM (2009) 156 Final, Brussels, 01.04.2009.

Commission of the European Communities, (2007), "First Stage in the Implementation of the Water Framework Directive 2000/60/EC", COM (2007) 128 Final, Brussels, 22. 3.

Commission of the European Communities, Brussels, (2004), "Issues Arising From Turkey's Membership Perspective", Commission Staff Working Document [COM(2004) 656 Final], October, s.9-10.

http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/issues_paper_en.pdf

Cooley, J. K., (1984), "The War Over Water", **Foreign Policy**, No.54 (Spring, 1984), s.3-26.

Çevre Bakanlığı, (2003), “Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2000/60/EC Sayılı Direktifi”, <http://www.cevreorman.gov.tr/cy/sudairesi/suliste.htm>.

Çınar, T., Hülya.K. Özdiñç, (2006), **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamala Eleştiri**, Ankara, Memleket Yayınları.

Denk, E, (1997), **Ortadoğu’da Su Sorunu Bağlamında: Dicle ve Fırat**, Ankara, Serajans.

Devlet Planlama Teşkilatı ,(2001), **Su Havzaları, Kullanımı ve Yönetimi**, Ankara, DPT.

Dimitrov, R.S., (2002), “Water, Conflict, and Security: A Conceptual Minefield”, **Society and Natural Resources**, 15:677-691.

Dinar, S, (2008), **International Water Treaties: Negotiation and Cooperation Along Transboundary Rivers**, London, Routledge.

Dinar, S., A.Dinar, S.McCaffrey ve D. McKinney, (2007), **Bridges Over Water**, Singapore, World Scientific Publishing Co. Pre. Ltd.

Directive 2007/60/EC on the Assessment and Management of Flood Risks in All Available Languages. O J L288, 6.11.2007.

“Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy”, **Official Journal of the European Communities**, 2000.

Donnelly, J., R.Keohane, (1989), **International Institutions and State Power; Essays in International Relations Theory**, London.

Dorge, J., DHI, J. Windolf, (2003), “ Implementation of the Water Framework Directive –can we use models as a tool in Integrated River Basin Management”, **Int. J. River Basin Management**, Vol. 1,No.2,s.165-171.

Dougherty, J.E., R.L. Pfaltzgraff, (1997), **Contending Theories of International Relations**,New York, Longman.

DSİ, (2009), **Su ve DSİ (1954-2009)**, Ankara, DSİ.

DSİ, (2009), “Akarsularımız, Göllerimiz, Barajlarımız”, Ankara, DSİ.

Durmazuçar, V., (2002), **Ortadoğu’da Suyun Artan Stratejik Önemi**, İstanbul, IQ

Egeli, G., (1996), **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları**, Ankara, Çevre Vakfı.

Elver, H., (2002), **Peaceful Uses of International Rivers; The Euphrates and Tigris Rivers Dispute**, New York, Transnational Publisher.

Elhance A.P., (1999), “Hydropolitics in the 3rd World: Conflict and Cooperation in International River Basins”, Washington D.C., United States Institute of Peace Press.

Eralp, A. (ed.), (2005), **Devlet ve Ötesi**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Eralp A. (ed.), (1996), **Devlet, Sistem, Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları.

European Commission (EC) (2003), “Social Learning in River Basin Management”, **Reference Document**.

FAO, (1998), **Sources of International Water Law**, Rome, Development Law Service.

Fitzmaurice, J., (1996), **Damming The Danube; Gabčíkovo and Post-Communist Politics in Europe**, Oxford, Westview Press.

Frey, F., (1998), “The Political Context of Conflict and Cooperation over International River Basins”, **Water International**, Vol.18, No.1, March, 1998.

Furlong, K.,(2006), “Hidden Theories, troubled Water: International Relations, the ‘Territorial Trap’, and the Southern African Development Community’s Transboundary Waters,” **Political Geography**, 25.

Ganoulis, J., R. Arsov, S. Çokgör, (2009), “Internationally Shared Surface Water Bodies in the Balkan Region; Maritza-Evros-Meriç Sub Basin with Arda and Ergene Rivers”, http://inweb.gr/workshops/sub_basins/13_14_15_Evros_Ardas_Ergene.htm.

Gilpin R., (1998), “War and Change in World Politics”, Paul R. Viotti, Mark V.Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism and Beyond** , Boston, Ally and Bacon, p.145-152.

Giordano, M. A., Wolf, A. T. (2003), “Sharing Waters: Post-Rio International Water Management”, **Natural Resources Forum**, 27, 163-171.

Giordano, M. A. and A.T.Wolf, (2002), “The World's Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities “,**Atlas of International Freshwater Agreements**, New York, UNEP.

Gleditsch, N.P., T. Owen, K. Furlong & B. Lacina, (2004), “Conflicts over Shared Rivers:Resource Wars or Fuzzy Boundaries?”. 45th Annual Convention of the International Studies Association, Montreal.

Gleick, P.H., (1993), "Water and Conflict; Fresh Water Resources and International Security," **International Security**, Vol.18, No.1, (Summer 1993), s. 79-112.

Gooch, G. D, (2004), " The Use of Integrated Scenarios in Transboundary Water and River Basin Management", Linkopings University.

Gouldson, A. , Elena Lopez Gunn, Jamie Van Alstine, (2008), "New Alternative and Complementary Environmental Policy Instruments and the Implementation of the Water Framework Directive", **Europe Environment**, 18.

Green Cross International, (2000), **National Sovereignty and International Watercourses**, Hague, GCI.

Grieco J.M., (1993), " Understanding The Problem of International Cooperation: The Limits of Neoliberal Institutionalizm and the Future of Realist Theory.", D.A. Baldwin (ed.),**Neorealism and Neoliberalism, The Contemprory Debate**, Columbia, Columbia University Press.

Grieco, J.M.,(1990), **Cooperation Among Nations: Europe, America and Non-Tariff Barriers to Trade**, New York, Cornell University Press.

Grieco, J.M. (1988), 'Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism', **International Organization**, 42(3), pp. 485-507.

Grimeaud, D, (2004), “ The EC Water Framework Drective-An Instrument for Integrating Water Policy”, **Recial**, 13(1), 2004,s.27-39.

Griffiths, M.,(2002),“ The European Water Frame Work Directive: An Approach to Integrated River Basin Management”, **European Water Management Online**, , <http://www.ewaonline.de/journal/2002-05.pdf>.

Grontmij, (2003), “Uygulama El Kitabı- Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması”, [http:// www.artısu.com](http://www.artısu.com).

Gupta, D.,A.,Babel, M.S., Albert, X., Mark, O., (2005), “Water sector of Bangladesh in the Context of Integrated Water Resources Management: A Review”, **Water Resources Development**, Vol.21, No.2, 385-398.

Güneş, Ş.A., (2006), “Gabcikova-Nagymaros Davası”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt.5, sayı.2.

Global Water Partnership -GWP, (2005), **Integrated Water Resources Management Plans**, İsveç, GWP.

GWP, (2000), “Integrated Water Resources Management”, TAC Background Papers, No:4.

Hartje, V. (2000), “International Dimensions of Integrated Water Management” in Al Baz, İ. , Hartje, V., Scheumann W. (eds), **Cooperation on Transboundary Rivers**, Berlin.

Hedalin, B., (2008), “ Criteria for the Assessment of Process for Sustainable River Basin Management and Their Congruence with the EU Water Framework Directive”, **European Environment**, 18.

Hensel P.R. , Sara Mclaughlin Mitchell, Thomas E. Sowers II, (2006), “Conflict Management of Riparian Disputes”, **Political Geography**, 25.

Hilderling, A., (2004), **International Law, Sustainable Development and Water Management**, Delft, Eburon Publishers.

Holzwarth, F., (2002), “ The EU Water Framework Directive-a key to catchment-based Governance”, **Water Science and Technology**, Vol. 45, No.8s.105-112, IWA Publishing.

Jans, J.H.(1995), **European Environmental Law**, Londra ,Kluwer Law International.

Inan, Y. (1994). “Sinirasan Sularin Hukuksal Boyutlari”. **A.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XLIX, Ocak-Haziran 1994: 243-253.

Ingram, H.M., (1990), **Water Politics : Continuity and Change**. Albuquerque, University of New Mexico Press.

ICPDR, (2009), “Danube River Basin District Management Plan”, Final Version, Vienna, ICPDR.

International Research Associates, LLC, (2003), **The Thread of Life; A Survey of Hydropolitics and Security in the Tigris-Euphrates Basin**.

International Law Association (ILA), (2004), **Water Resources Law, Berlin Conference**, Fourth Report.

International Law Association (ILA), (1966), **Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers**, London, ILA Papers.

Jackson, R., Sorenson G., (2003) **Introduction to International Relations Theories and Approaches**, 2nd Edition, New York, Oxford University Press.

Jans, J.H. .(1995), **European Environmental Law**, Londra, Kluwer.

Jaspers, F. G. W. (2003), “Institutional Arrangements for Integrated River Basin Management”, **Water Policy**, 5, 77-90.

Kaika, M. , B.Page, (2003),“ The EU Water Framework Directive: Part 1. European Policy-Making and the Changing Topography of Lobbying”, **European Environment**, 13, s.314-327.

Kaika, M. , (2003), “TWFD: A new directive for Changing Social, Political and Economic European Framework”, **European Planning Studies**, Vol.11,No.3, s.299-316.

Kally, E. , Fishelson ,G., (1993), **Water and Peace : Water Resources and the Arab-Israeli Peace Process**, Westport, Praeger.

Kallis, G., P. Nijkamp, (1999), **Evolution of EU Water Policy: A Critical Assessment and a Hopeful Perspective**. Serie Research Memoranda.

Kallioras, A. , F.Pliokas, I. Diamantis, (2006), “The Legislative Framework and Policy for the Water Resources Management of Transboundary Rivers in Europe: The Case of Nestos/Mesta River, Between Greece and Bulgaria”, **Environmental Science & Policy**, 9.

Kaplan, A. (1999), **Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Keeley, J.F. , (1990), “Toward a Foucauldian Analysis of International Regimes”,
International Organizations, vol. 44.no.1, s. 83-105.

Keleş, R. , C. Hamamcı ve A. Çoban, (2009), **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi.

Kelstrup, M. and Michael C. Williams (Ed.), (2000), **International Relations Theory and the Politics of European Integration; Power, Security and Integration**, New York, Routledge, s.36-37.

Keohane R.O. , (1993),“Institutional Theory and The Realist Challenge After the Cold War,” David A. Baldwin (Ed.), **Neorealism and Neoliberalism The Contemporary Debate**, Boston, Columbia University Press.

Keohane, R. ,(1989), **International Institutions and State Power; Essays in International Relations Theory**, London, Westview Press.

Keohane, R. (Ed.), (1986), **Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond, Neorealism And Its Critics**, New York, Columbia University Press.

Keohane R. , (1986), “Realism, Neorealism And The Study Of World Politics”, R.Keohane (Ed.), **Neorealism And Its Critics**, Columbia University Press, New York.

Keohane, R.O , (1984), **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton , Princeton University Press.

Kılıç, S., (2003), “Sınıraşan Su Yollarında Çözüm Yolları, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Hidropolitik Anabilim Dalı.

Kıbaroğlu, A. ,(2003), “Fırat ve Dicle Havzasında Su Kaynakları Anlaşmazlıklarının Çözümü” , **Stratigma**, No:6, (Haziran 2003).

Kıbaroğlu, A. , (2002), **Building a Regime for the Waters of the Euphrates-Tigris River Basin**, London, Kluwer Law International.

Kıbaroğlu, A., Vakur Sümer, Özlem Kaplan, İlhan Sağsen, (2006), “Türkiye’nin Su Kaynakları Politikasına Kapsamlı Bir Bakış: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve İspanya Örneği, **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara, TMMOB.

Kliot, N. , Deborah Shmueli ve Uri Shamir, (1997), **Institutional Frameworks for Management of Transboundary Water Resources. Volume One: Institutional Frameworks as Reflected in Thirteen River Basins**, İsrail, Water Research Institute.

Kliot, N. , (1991), **The Political Geography of Conflict and Peace**, London , Belhaven Press.

Klosk, A., (2001),“ Case Report; Management Issues of the Lake Peipsi/ Chudskoe Region”, **Lakes& Reservoirs: Research and Management**, Vol.6, pg. 231-235.

Koluman, A. , (2003), **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Ankara, ASAM.

Kovachev, D. , B.Michel, F.Michel, A.Quadflieg, (2007), “ Implementation of EUWFD in Bulgaria”, Germany.

Krasner, S.D. , (1982), “Regimes and Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables”, **International Regimes**, vol. 36, no.2, s.497-510.

Lafferriere, E. , Stoett P.J., (1999), **International Relations Theory and Ecological Thought**, London, Routledge.

Lanz, K. , S.Scheuer, (2001), **European Environmental Bureau Handbook on Eu Water Policy under the Water Framework Directive**, Brussels, European Environmental Bureau.

Lazarou, A. , (2007), “The Implementation of WFD in Greece”, Atina, http://www.chi.civil.ntua.gr/el/announcements/hydrocare_athens_18-19jan2007/presentation_lazarou.pdf.

Lowi, M.R. ,(1995), **Water and Power; The Politics of a Scarce Resource in the Jordan River Basin**, Updated Edition, Australia, Cambridge University Press.

Mandel R., (1992), “Sources of International River Basin Disputes”, **Conflict Quarterly**, Fall 1992, p.25-56.

“Maritza-Evros-Meric Sub-basin with Arda and Ergene Basins”, (2009, **Internationally Shared Surface Water Bodies in the Balkan Region**, <http://www.watersee.net/maritza-evros-meric.html> ,15/12/2009.

McCaffrey, S.C., (2001), **The Law of International Watercourses**, New York, Oxford University Press.

McCormick, J., (2001), **Environmental Policy in the European Union**, New York, Palgrave.

Mengi, A. , N. Algan, (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: “AB ve Türkiye Örneği”**, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Mimikou, M.A. , (2010), “Flood Awareness and Prevention Policy in Border Areas”, FLAPP Policy Working Group, Greece, <http://www.flapp.org/>.

Morgenthau, H.J., (1978), **Politics Among Nations:The Struggle for Power and Peace**, Fifth Edition, New York. Alfred A. Knopf.

Mostert, E. , (2003),“The European Water Framework Directive and Water Management Research”, **Physics and Chemistry of the Earth**, 28,s523-527.

Murphy, I.L., (1997), **The Danube: A River Basin in Transition**, London, Kluwer Academic Publishers.

Mylopoulus, Y. A. ve E. G. Kolokyto, (2008), “Integrated Water Management in Shared Water Resources: The EU Water Framework Directive Implementation in Greece”, **Physics and Chemistry of the Earth**, 33.

Mylopoulus, Y. A. ve d., (2008), “Hydrodiplomacy in practice: Transboundary Water Management in Northern Greece”, **Global NEST Journal**, Vol.10, No. 3.

“National Report on the Implementation of the Ramsar Convention on Wetlands”, (2008), National Reports to be Submitted to the 10th Meeting of the Conference of the Contracting Parties, Republic of Korea, 28 October- 4 November 2008.

Nachtnebel, H.P. , (2010), “Case Study-Danube River Basin”, IWHW-BOKU, s. 26-33, www.gwsp.org.

Nikolaou, A.D ve d. , (2008), “ Multi-parametric Water Quality Monitoring Approach According to the WFD Application in Evros Trans-Boundary River Basin: Priority Pollutants”, **Desalination**, 226(2008).

Nilsson, S., Langaas, S., Hannerz, F., “International River Basin Districts under the EU Water Framework Directive: Identification and Planned Cooperation“, **European Water Management Online**, 2004, <http://www.ewaonline.de/journal/2002-05.pdf>.

Nye, J.S. , “Neorealism and Neoliberalism”, **World Politics**, Vol. 40, No. 2, Jan. 1988, s.241-251.

Ohlsson, L. , (1995), **Hydropolitics; Conflicts over Water as a Development Constraint**, Dhaka, University Press Ltd.

Okumuş, İ. ,(2003), “Avrupa Birliği Su Politikası ve Su Kalitesi Düzenlemeleri”, **Türk Sucul Yaşam Dergisi**, Yıl: 1, sayı:1, s. 109-115.

Ordu, Ş., A. Demir, (2006), “Determination of Water Quality of Ergene River By Planning Environmental System”, **Journal of Engineering and Natural Sciences – Sigma-** , vol. 25, Issue 1.

Pamukçu K. , (2000), **Su Politikası**, Ankara, Bağlam.

Pazarcı, H. , (1999), **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi.

Peipsi CTC, (2001), “ Public Participation in the Management of Transboundary Waters: Lake Ohrid and Lake Peipsi Case Studies”, INFOBULLETIN, March 2001, www.ctc.ee.

Petrella, R., (2001), **The Water Manifesto; Arguments for a World Water Contract**, London and New York, Zed Books.

“Policies and Tools for Sustainable Water management in the European Union”, (2005), **Environmental Modelling and Software**, 20, s.93-98.

Philips D. , M. Daoudy, S. McCaffrey, ve d., (2006), “Trans-boundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-Sharing.”, **Global Development Studies**, No.4, Stockholm.

Postel, S. , A.T. Wolf, (2001), “Dehydrating Conflict”, **Foreign Policy**, September-October 2001, s.60-67.

Postel, S., (1999), **Pillar of Sand: Can the Irrigation Miracle Last?** , New York, W.W. Norton.

Priscoli, J.D. , A. T.Wolf, (2009), **Managinig and Transforminig Water Conflicts**, New York, Cambridge University Press.

Rahaman, M.M. , Varis, O., Kajander, T., (2004), “ EU Water Framework Directive vs.Integrated Water Resoureces Management: The Seven Mismatches”, **Water Resources Development**, (December, 2004), Vol.20, No:4, p.565-575.

Ramadasan, K., Salam, M., Kumaran, S., Perumal, B. (2000), “Integrated River Basin Management: Conservation and Ecological Strategies”, Proceeding Paper for

National Conference on Sustainable River Basin Management in Malaysia, organized by WWF.

Rekolainen, S., J.Kamari, M.Hiltunen, (2003), "A Conceptual Framework for Identifying the need and Role of Models in the Implementation of the Water Framework Directive", **Int. J. River Basin Management**, vol.1, no.4, s.347-352.

Remans, W. , (1995), "Water and War", **Humantäres Völkerrecht**, Vol. 8, No.1.

Robert, J. , (2003), **Suyun Ekonomi-Politiği**, Ankara, Ütopya Yayınları.

Roll, G. , Lopman, E., (2005), "EU Water Policy and Implementation of Water Management Regimes on Transboundary Waters In the Baltic Sea Basin", <http://www.mantraeast.org>.

Roll, G., (2004), " Interactive Management of Transboundary Waters on the External European Union Border", **Water Science and Technology**, Vol.49, No 7, p.179-186.

Roll, G., and Kosk. A., (2003), "Lake Peipsi/Chudskoe", Lake Basin Management Initiative Regional Workshop for Europe, Central Asia and the Americas, Vermont, USA, 18-21 June 2003.

Roll, G., (2001),“Lake Peipsi – a Transboundary Lake on the Future Border of the EU”, Seminar3: Good Practices in River Basin Planning , WWF International, Brussels, Belgium, 29-30 May 2001, pg. 117-123.

Roll, G., E. Lopman., (2001), “ EU Water Policy and Implementation of Water Management Regimes on Transboundary Waters in Baltic Sae Basin”, 2001, www.mantraeast.org

Sar, C. ,(1970), **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı**. Ankara, S.B.F.

Sare, M., Tuubel.,V., (2003), “Peipsi Forum III: Regional Development and Cross Border Cooperation in the Estonian-Russian Border Area”, Peipsi CTC, Tartu & Kallaste, 22-23 August, 2003.

Scheumann, W. , Schiffler M. (ed.), (1998), **Water in the Middle East; Potential for Conflicts and prospects for Cooperation**, Berlin, Springer.

Selby, J. , (2003), **Water, Power&Politics in the Middle East; The Other Israeli-Palestinian Conflict**, London, I.B.Tauris.

Sezen, N. , (2007), “ Meric Nehri Floods and Turkish-Bulgarian Cooperations”, International Congress on River Basin Management, 22-24 Mart 2007.

Shiva, V. , (2002), **Water Wars: Privatization, Pollution, and Profit**, Cambridge, South end Press.

Skias S. ve A. Kallioras, (2010), “ EU Program: ‘Change in Borders’ Project: “Rivercross” Cross-Border Cooperation on the Flooding Problem of River Evros/Maritsa/Meric Basin”, Final Report, Greece, www.evroregion.org.

Smith, S.E., ve diğeri, (2006), “Environmental Impact of River Diversion: Gabčíkova Barrage System”, **Journal of Water Planning and Management**, May/June 2006.

Smith S., (2000), “International Theory; European Integration” , Morten Kelstrup and Michael C. Williams (Ed.), **International Relations Theory and the Politics of European Integration; Power, Security and Integration**, New York, Routledge.

Sosland, J., (2002), “Understanding Environmental Security: Water Scarcity, the 1980’s Palestinian Uprising and Implications”, **Redefining Security in the Middle East**, London, Manchester University Press, s.105-127.

Sprout, H. ve M. Sprout, (1957), “Environmental Factors in the Study of International Politics”, **The Journal of Conflict Resolution**. Vol.1, No.4, Dec.1957, s.309-328.

Starr, J.R., Stoll, D.C., (1988), **The Politics of Scarcity : Water in the Middle East**, Boulder : Westview Press.

Starr, J.R., (1982), “Water Wars”, **Foreign Policy**, (Spring 1982), s.17-36.

Sümer, V. , (2010), “Avrupa Birliği Taşkın Direktif; 2007/60/EC”, II.Ulusal Taşkın Sempozyumu, Afyon, 24.Mart.2010.

Swain, A., (2004), **Managing Water Conflict; Asia, Africa And The Middle East**, London, Routledge .

Şen, S. , (1993), **Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu**, İstanbul, Bağlam Yayınları.

Şen, Z. (2003), **Su Bilimi ve Yöntemleri**, İstanbul, Su Vakfı Yayınları.

Şimşek, T. , (1997), “Sınırsız Su Yollarından Hakça ve Makul Faydalanma”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi.

Tanzi, A. , (2001), **The United Nations Convention on the Law of International Watercourses**, International and national water law and policy series ; v. 5, Boston, Kluwer Law International.

Thiel, A. , (2004),“Transboundary Resource Management in the EU: Transnational Welfare Maximization and Transboundary Water Sharing on the Iberian Peninsula”, **Journal of Environmental Planning and Management**, May 2004, Vol.47, No.3 p. 331-350.

Toklu, V. , (1999), **Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Ankara, Turhan Kitabevi.

Toope, S. J. , Rainwater, K., Allan, T. (2003), “Managing and Allocating Water Resources: Adopting the Integrated Water Resources Management Approach” in A. S. Alsharhan and W. W. Wood (eds.), **Water Resources Perspectives: Evaluation, Management and Policy**, Elsevier Science, 1-8.

Topçu, S. , B.Şen, (2005), “Turkey Water Resources, Water Needs and Data Collection Infrastructure” Lars Wirkus (ed.), **Water Development Cooperation – Comparative Perspective: Euphrates –Tigris and Southern Africa**, Bonn, BICC.

Türkiye Çevre Vakfı, (2001), **Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Çevre Mevzuatı**, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.

Türkiye Çevre Vakfı, (1998), **Türkiye’nin Çevre Sorunları**, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.

TÜSİAD, (2008), **Türkiye’de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler**, İstanbul, TÜSİAD.

TÜSİAD, (2002), **Avrupa Birliği Çevre Mevzuatına Uyum Süreci**, Yayın No. TÜSİAD- T/2002-9/331, İstanbul, TÜSİAD Yayınları.

UNECE, (2009), **Transboundary Flood Risk Management: Experiences from the UNECE Region**, New York, United Nations.

UNESCO, UNDP, WB, “ Towards a Strategy on Human Capacity Building for Integrated Water resources Management and Service Delivery”, Water – Education – Training.

UNESCO, (2006), **Water as a Shared Responsibility**, The United Nations World Water Development Report II, New York.

United Nations, (2005), **Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses**, 21 May 1997, Supplement No. 49.

United Nations, (2004), **World Population to 2300**, New York, UN.

Warner J.F., Mark Zeitoun, (2008), “International Relations Theory and Water Do Mix: A Response to Furlong’s Troubled Waters, Hydro-Hegemony and International Water Relations”, **Political Geography**, 27.

Waltz K.N., (1989), **Man, The State and War ; A Theoretical Analysis**, NY, Columbia University Press.

Waltz K.N. , (1979), **Theory of International Politics**, Reading, MA, Addison Wesley.

Wendt A. , (1995), “Constructing Internaitonal Politics”, **International Security**, Vol.20, No.1, Summer 1995.

White, I. & J.Howe, (2003), “Policy and Practice; Planning and the European Union Water Framework Directive”, **Journal of Environmental Planning and Management**, 46(4), July 2003,s.621-631.

Williams, P. , (1998), “Water Usually Flows Downhill: The Role of Power, Norms, and Domestic Politics in Resolving Transboundary Water-Sharing Conflicts, Institute on Global Conflict and Cooperation.

Williams, H. , M. Wright, T. Evans (der.), (2007), **Uluslararası ilişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Ankara, Phoenix.

Wolf, A.T. , (2002), **Conflict Prevention and Resolution in Water Systems**, The Management of Water Series 5, Cheltenham, An Elgar Reference Collection.

Wolf, A.T. , (2001), “Transboundary Waters: sharing Benefits, Lessons Learned,” Secretariat of The International Conference on Freshwater, Bonn, 2001, s.59-80.

Wolf, A.T. , (1998), “ Conflict and Cooperation Along International Waterways”, **Water Policy**, Vol.1, No.2.

Wouters, P.K , Vinogradov S., ve d., (2005),“Sharing Transboundary Waters; An Integrated Assessment of Equitable Entitlement: The Legal Assessment Model, International Hydrological Programme (IHP), No:74, Paris, UNESCO.

WWF, (2005), “The Greek Ramsar Sites A Parody of Conservation”, Athens, 31 October 2005, www.wwf.gr .

WWF, (2005), **EU Water Policy: Making the Water Framework Directive Work**, Belgium, European Environmental Bureau.

WWF, (2001), **Implementing the EU Water Framework Directive: A Seminar Series on Water**, Brussels.

Van, W., F.J., Hehenkmap, M.J., Schelleman, F.J.M, et al, “ Su Çerçeve Direktifinin Türkiye Uygulaması”, **Uygulama El Kitabı**. Grontmij, 2003, MAT01/TR/9/3.

Varis, O. , Lahtela V, (2002), “Integrated Water Resources Management Along the Senegal River; Introducing the Analytical Framework.”, **Water Resources Development**, vol.18, no.4, s.501-521.

Vidal de Liobatera, N.,“ Water Wars in Spain ”, **CNS**, September, 14(3), p.159-161.

Viotti, P.R. , Kauppi M.V., (1999), **International Relations Theory; Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond**, Boston, Ally and Bacon.

Vogel, B. , (2009), “EU Water Framework Directive- Implementation in the Danube River Basin”, Budapest, ICPDR.

Yakış, Y. , (1995),“ Sınıraşan Sular Hukuki Rejim”, **Dış Politika**, VI, 1, (Nisan 1995).

Yıldız, D., (2010), “Edirne Taşkınları”, Ankara, Toprak Su Enerji (TSE), 23 Şubat 2010.

Yıldız, D. , (2007), **Su Raporu: Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**, Ankara, USİAD.

Yıldız, D. , (T.Y.),“Sınır Oluşturan ve Sınıraşan Su Kaynaklarımız ve Kıyıdaş Ülkeler Arasında Teknik İşbirliği Gereksinimi”, **Dosya: Dünya Su Kullanımı ve Paylaşımı**, s.28-35.

Yıldız, D. ve Ö.Özbay, (2010), “Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Hukuku Açısından Edirne Taşkınları”, Ankara, Toprak Su Enerji (TSE).

Zehir, C., (2003) **,Ortadoğu’da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına**, İstanbul, Su Vakfı.

EKLER

EK 1

AB Su Çerçeve Direktifi (2000/60/EC)⁴⁴⁴

Maddeler	Başlık
Madde 1	Amaç
Madde 2	Tanımlar
Madde 3	Nehir havzası bölgesi dahilinde idari düzenlemelerin koordinasyonu
Madde 4	Çevresel Objektifler
Madde 5	Nehir Havzası Bölgesinin Özellikleri, İnsani aktivitelerin çevresel etkisinin gözden geçirilmesi ve su kullanımının ekonomik analizi
Madde 6	Korunan alanlar kütüğü
Madde7	İçme suyu elde etmek için kullanılan sular
Madde 8	Yerüstü suyu statüsünün, yer altı suyu statüsünün ve korunan alanların izlenmesi
Madde 9	Su hizmetleri için yapılan masrafların ödenmesi
Madde 10	Noktasal ve yaygın kaynaklar için kombine yaklaşım
Madde 11	Önlemler programı
Madde 12	Üye devlet düzeyinde ele alınamayacak sorunlar
Madde 13	Nehir havzası yönetim planları
Madde 14	Kamuoyunun bilgilendirilmesi ve konsültasyon
Madde 15	Rapor etme
Madde 16	Su kirliliğine karşı stratejiler
Madde 17	Yer altı suyunun kirlenmesinin önlenmesi ve kontrolü stratejileri
Madde 18	Komisyon raporu

⁴⁴⁴ Çevre Bakanlığı, “ Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2000/60/EC Sayılı Direktifi.” 2003

Madde 19	Gelecekteki topluluk önlemleri için planlar
Madde 20	Direktifin teknik adaptasyonları
Madde 21	Düzenleyici komite
Madde 22	Yürürlükten kaldırılan mevzuat ve geçiş hükümleri
Madde 23	Cezalar
Madde 24	Uygulama
Madde 25	Yürürlüğe girme
Madde 26	Kapsam

Tablo 2 Ekler⁴⁴⁵

EK I	Yetkili otoritelere ilgili olarak gerekli bilgiler
EK II	Suların karakteristikleri ile ilgili teknik bilgiler
EK III	Ekonomik analiz
EK IV	Koruma altındaki alanlar
EK V	Su kaynaklarının durumlarının belirlenmesi, sınıflandırılması ve izlenmesi
EK VI	Programa dahil edilecek önlemlerin listesi
EK VII	Akarsu havza yönetim planları
EK VIII	Başlıca kirleticilerin listesi
EK IX	Emisyon limitleri ve çevresel kalite standartları
EK X	Öncelikli maddeler
EK XI	Haritalar

⁴⁴⁵ İ.Okumuş, **a.g.e.**, s.112.

EK 2 Meriç Nehri Kullanımı ve Özellikleri

MERİÇ Havza Alanı: 50,000 km ² ; Yıllık ortalama akış 8 milyar m ³		
Kıydaşların Durumu	Havza Alanı (% toplam) Yıllık Boşalımın Dağılımı	Su kullanım amaçları
Bulgaristan membra	33,000 km ² (66%) 5.7 milyar m ³ (71%)	sulama, su gücü
Yunanistan mansap	3,700 km ² (8%) 0.5 milyar m ³ (6%)	sulama, koruma alanı
Türkiye mansap	12,800 km ² (26%) 1.8 milyar m ³ (23%)	sulama
Ana anlaşmalar ve çözülen sorunlar		
Türkiye - Bulgaristan	1968 – taşkın koruma, very alışverişi, ortak çalışma, zarar vermeme prensibi, yerleşim yeri sorunu 1998 – ortak yapı projeleri 2002 – su miktarı ile ilgili very alışverişi	
Türkiye - Yunanistan	1955 – taşkınlara karşı ortak inşaat 2001 – Çevre Koruması için işbirliği	
Bulgaristan- Yunanistan	1964 – zarar vermeme ilkesi, taşkın verileri alışverişi, su yapıları için ortak çalışma 1992 ve sonrası –EU INTERREG programında işbirliği, su kalitesi izleme ağının kurulumu	
Belirsiz konular		
Miktar	Su tahsisi ile ilgili anlaşma olmaması. Türkiye ve Bulgaristan arasında miktara ilişkin çatışma	
Kalite	Su kalitesi standartları ile ilgili anlaşma yokluğuyetersiz su kalite verileri, Yunanistan ve Türkiye'nin su kalitesi ile kaygıları	
Taşkın	Türkiye ve Yunanistan için erken uyarı sistemininve selden korumanın yetersizliği	

EK 3

SU ÇERÇEVE DİREKTİFİ İLE İLGİLİ DİREKTİFLER

1. İçmesuyu Direktifi (98/83/EC)
2. Kullanma Suyu Direktifi (76/160/EC)
3. Yerüstü Sularından İçmesuyu Eldesi Hakkında Direktifi (75/440/EC)
4. Yeraltı Suyu Direktifi (80/68/EEC)
5. Kuşların Korunması Direktifi (79/409/EEC)
6. Habitat Direktifi (92/43/EEC)
7. Çevresel Etki Değerlendirme Direktifi (85/337/EEC)
8. Kentsel Atık Su Arıtma Direktifi (91/271/EEC)
9. Kanalizasyon Atıkları Direktifi
10. Nitrat Direktifi (91/676/EEC)
11. İnsektisid Direktifi
12. IPPC Direktifi (91/692/EEC)
13. Seveso Direktifi (82/501/EEC)
14. Tatlı Su Balıkçılığı Direktifi (78/659/EEC)
15. Su Ürünleri Direktifi (79/923/EEC)
16. Tehlikeli Maddeler Direktifi (76/464/EEC)

EK 4

AB MEVZUATINA İLİŞKİN UYUMLAŞTIRMA VE UYGULAMA TAKVİMİ

(Su Sektörü)*

AB Mevzuatının Adı	Numarası	Öngörülen Uyumlaştırma	Yürürlük Tarihi
Kentsel Atıksu Arıtma Direktifi	91/271/EEC	Kentsel Atıksu Arıtma	08.01.2006
Tarımsal Kaynaklardan Gelen Nitratların Sularda Sebep Olduğu Nitrat Kirliliğinin Önlenmesi Direktifi	91/676/EEC	Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği	18.02.2004
Su Çerçeve Direktifi	2000/676/ECC	2006 mali işbirliği programına sunulan kapasite geliştirme projesinin 2009 yılında tamamlanması hedeflenmektedir.bu proje sonuçları uyumlaştırma çalışmalarını destekleyecektir.	Teknik çalışmalar sürmektedir.
İnsani Tüketim Amaçlı Suların Kalitesi Hakkında Konsey Direktifi	98/83/EC	İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında yönetmelik	17.02.2005
Üye Devletlerde İçme Suyu Elde Edilmesi Amaçlanan Yüzey Sularında Aranan Kalite Direktifi	75/440/EEC	İçme Suyu Elde Edilmesi Planlanan Yüzey Sularının Kalitesine Dair Yönetmelik	20.11.2005
Üye Devletlerde İçme Suyu Elde Edilmesi Amaçlanan Yerüstü Sularının Ölçüm Metotları ve Örnekleme ve Analiz Frekansları Hakkında Direktif	79/859/EEC	İçme Suyu Elde Edilmesi Planlanan Yüzey Sularının Kalitesine Dair Yönetmelik	20.11.2005
Yüzme Sularının Kalitesine Dair Direktif	76/160 EEC	Yüzme Suyu Kalitesi Yönetmeliği	09.01.2006

Bazı Tehlikeli Maddelerin Su Ortamlarına Deşarjının Yarattığı Kirliliğe Dair Direktif ve Yan Direktifler	76/464/EEC	Tehlikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğın Kontrolü Yönetmeliği	26.11.2005
Arıtma Çamurunun Tarımda Kullanılması Halinde Çevrenin ve Özellikle Toprağın Korunması Hakkında Direktif	86/278/EEC	Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği	31.05.2005
Yer altı Sularının Bazı Tehlikeli Maddelerin Neden Olduğu Kirlenmeye Karşı Korunması Hakkında Direktif	80/68/EEC		Teknik çalışmalar sürmektedir
Deniz Kabuklularının Ortamlarının Kalitesinin Korunmasına Dair Direktif	79/923/EEC	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından mevzuat uyumu çalışmaları devam etmektedir.	Teknik çalışmalar sürmektedir

*UÇES, 2006, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi, TC Çevre ve Orman Bakanlığı.

ÖZET

En az iki devletin sınırlarını aşan ve bu devletlerin kullanımına tabi olan sulara sınıraşan sular adı verilir. Sınıraşan suların çatışmaya sebep olmaksızın kullanımı büyük önem arz etmekte ve bunun için de devletlerin işbirliği yapması gerekmektedir. Avrupa Birliği (AB), 2000 yılında su kaynakları yönetimi ile ilgili tüm çalışmalarını bir çatı altında toplayan “AB Su Çerçeve Direktifi”ni (ABSÇD) yayımlamıştır. Bu direktifin önemli amaçlarından birisi nehirlerin havza bölgeleri belirlenerek bütünleştirilmiş yönetimidir. ABSÇD, sınıraşan su havzalarında da uygulanmakta ve su kaynaklarının kullanımı için devletlerin işbirliğine gitmelerini teşvik etmektedir. Direktif, AB üyesi ve AB üyesi olmayan kıyıdaş ülkeler ile sınıraşan sular uygulamalarında başarılı olmuştur. AB ile tam üyelik müzakere sürecinde olan Türkiye'nin ABSÇD yasalarına uyum sağlaması gerekmektedir.

Bu tezde, devletlerin işbirliğine yaklaşımları realist ve neoliberal kurumsalcılık teorileri temel alınarak incelenmiştir. Meriç Nehri Havzası'nda kıyıdaşların mevcut durumu ve havzanın geleceği ve ABSÇD'nin etkisi tartışılmıştır. Bu bağlamda, tezde ABSÇD'nin gelişim süreci, sınıraşan sular üzerinde gerçekleştirdiği işbirlikleri ve bu bağlamda Türkiye üzerinde durulmuştur. Meriç Nehri havzasında işbirliği yapılması ve direktif uygulaması sınıraşan sularının geleceği açısından incelenmiştir. Tezin bulgularına göre, devletlerin işbirliği kolay değildir. Ancak devletlerin çıkarlarına hizmet ettiği noktada gerçekleşebilmektedir. Özellikle, işbirliği su havzalarında güçlü tarafın çıkarlarına göre şekillenmektedir. Meriç Nehri Havzası'nda da güçlü kıyıdaş olan Bulgaristan'ın çıkarlarına uyduğu sürece işbirliği gerçekleşebilecektir.

SUMMARY

Transboundary water cross the borders of least two states and are subject to the use of these states. The utilization of the transboundary water without conflict has great importance and requires the cooperation of states. In 2000, European Union (EU) published “the EU Water Framework Directive (EUWFD)” which combines all the regulations of water resources management. One of the important aims of this directive is to achieve the integrated management of the basin district of the rivers. EUWFD is being implemented to the transboundary water basin and encourages states to cooperate. EUWFD has been implemented successfully in the EU countries and riparian non EU members. At the negotiation stage for the EU membership, Turkey needs to harmonise its legislation with the EU.

Willingness of states to cooperation has been analysed in this thesis based on realist ve neoliberal institutionalist theories. The starting hypothesis is that in the implementation of the directive to the Maritza river, the standard directive is not being implemented as in the case of other river basins. Within this context, the historical development of EUWFD, the cooperations achieved and Turkey have been examined. The implementation of the directive to the Maritza river has been scrutinised within the viewpoint of the future of transboundary water in Turkey.

According to the thesis, the cooperation of the states is not easy. It is only possible when the cooperation serves the own benefits of the states. Especially in terms of water basins, the cooperation develops according to the interests of the stronger party. So, for Maritza River Basin, the cooperation can be in question as long as it meets the interests of Bulgaria that is the dominant riparian.

